

Universitätsbibliothek Wuppertal

Annæi Senecæ Tvm Rhetoris Tvm Philosophi Opera Omnia

Cum Andreae Schotti ad veterum exemplarium fidem castigatione: Cuius libros pagina sequens exhibet - Adiectus est rerum memorabilium Index locupletissimus

Seneca, Lucius Annaeus <Rhetor>

Genevæ, [1646]

Ad Lucilium epistolæ

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1515](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1515)

L. ANNÆI SENECAE

ad Lucilium.

EPISTOLÆ.

EPISTOLA. I.

TA fac, mi Lucili: vindica te tibi, & tempus, quod adhuc aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Persuade tibi hoc sic esse vt scribo. quædam tempora eripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiam fit: & si volueris attendere, magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod prærium temporis ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus, magna pars eius iam præterit. quicquid ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere: sic fiet, vt minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tantum nostrum est. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua nos expellit quicunque vult, sed tanta stultitia mortalium est, vt quæ minima & vilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi, cum impetrare patiantur: nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit: cum interim hoc vnum est, quod ne gratis quidem potest reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista præcipio. Fateor ingenue: quod apud

luxuriosum, sed diligentem, euenit. Ratio mihi constat impensa. Non possum dicere, me nihil perdere: sed quid perdatam, & quare: & quemadmodum, dicam: causas paupertatis meae reddam. Sic euenit mihi, quod plerisque non suo vitio ad inopiam reductis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? Non puro pauperem, cui quantulumcumque superest, sat est. Tu tamen malo serues tua, & bono tempore uti incipis. Nam, ut visum est maioribus nostris, Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.

EPIST. II. Ex his quae mihi scribis, ex his quae audio bonam spem de te concipio. non discipulis, nec locorum mutationibus inquietatis. Aegri animi ista iactatio est. Primum argumentum compositae mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Illud vide, ne ista lectio multorum auctorum & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Certis ingeniis immorari & innutriti oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui vbiq; est. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil aequè sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem in quo medicamenta tentantur. Non coalescit planta, quae saepe transfertur. nihil tam vitale est, quod in transitu proficit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo, inquis, huic librum euoluere volo, modo illum. Fastidientis stomachi est, multa degustare: quae vbi varia sunt & diuersa, inquinant, non alunt. Probatos utique semper lege: & si quando ad alios diuertere libererit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus ceteras pestes. Et cum multa percurteris, unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus quae lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum. Soleo enim & in aliena castra transire,

fire, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Honeſta, inquit, res eſt, læta paupertas. Illa vero non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt. non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere quod neceſſe eſt: proximus quod ſat eſt.

EPIST. III. EPISTOLAS ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non ſoleas nec ipſe quidem hoc facere. Ira eadem epiſtola illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo quaſi publico uſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, bonos viros dicimus: quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non ſaris noſti vim veræ amicitiæ. Nullum habet maius malum occupatus homo & bonis ſuis obſeſſus, quam quod amicos ſibi putat quibus ipſe non eſt. Tu vero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiã credendum eſt; ante amicitiã iudicandum. Iſti vero præpoſtere officia permiscẽt, qui contra præcepta Theophraſti, cum amauerint, iudicant, & non amant cum iudicauerint: Diu cogita, an tibi in amicitiã aliquis recipiendus ſit. cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere quam tecum. Tu quidem ita viue, vt nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis, ſed quia interueniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelem ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis ius peccandi ſuſpicando ſerunt. Quid eſt ergo, quare verba coram amico retraham? Quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantum amicis committenda ſunt, obuiis narrant, & in quaſlibet aures, quicquid illos vrit, exonerant: quidam ruruſus etiam cariffimorum conſcientiam reformidant, & ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne

secretum. Neutrum faciendum est. Vtrumque enim vitium est, & omnibus credere, & nulli, sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. Sic utrosque reprehendas, & eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria: sed exagitatae mentis concursatio: & hæc non est quies, quæ morum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. Quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse quicquid in luce est. Inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendum, & agenti quiescendum est. Cum rerum natura deliberat, illa dicit tibi, se & diem fecisse & noctem.

EPIST. IV. PERSEVERA UT CÆPISTI, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & composito possis. Frueris quidem etiam dum componis, etiam dum emendas: alia tamen illa voluptas est, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & splendide. Prætexta posita, sumpisti virilē togā, & in forū descēdisti. Tenes utique memoria, quantum scēseris gaudium, cum ductus es. Maius expectasti, cum puerilem animum deposueris, & te in viros philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed, quod est gravis, puerilitas remanet: & hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant: nos utraque. Proficemodo, & intelliges. quædam ideo minus timenda, quia multum metus aufertur. Nulū magnum malum, quod extremum est. Mors ad te venit. timenda erat, si tecum esse posset. Necessè est, aut non perveniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quam ex friuolis causis contemnatur? alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius se præcipitavit à tecto, ne dominum stomachantem diutius audiret: alius ne reduceretur è fuga, ferrum adegit in viscera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod effecit nimia fortitudo? Nulli potest secura vita cōtingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, ut possis quo animo vitam relinquere: quā multi sic cōplectuntur

& te-

*Est - concas. Heu.
mann. Poecil. t. II.
p. 29. f.*

*altior. Heumann
Poecil. t. II. p. 31.*

& tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, spinas & aspera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta miseri fluctuant: & viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omniem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei facilius amissio est, quam quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quæ accidere possunt etiam potentissimis, adhortare te & indura. De Crasso crudelis & insolens Parthus. Caius Cæsar iussit Lepidum decimo tribuno præbere ceruicem: ipse Chæreæ præstitit. Nemo enim ea fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere, momento mare vertitur. eodem die ubi luserunt nauigia forbentur. Cogita posse & latronem & hostem ad mouere iugulo tuo gladium. Vt potestas maior absit, nemo non seruus habet in te vitæ necisquæ arbitrium. Ita dico, quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. Recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges non pauciores seruorum ira cecidisse, quàm regum. Quid ad te itaque, quam potens sit quem times, cum id propter quod times, nemo non possit? At si forte in manus hostium incideris, victor te duci iubebit, eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & eiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam vltimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epistolæ finem imponam, accipe quod hodie no die mihi placuit: & hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem illa naturæ: scis quos nobis terminos statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimque depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosam etiam humanitatem pati. Non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat, & expositum. Ad superuacua sudatus. Illa sunt qua togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogant, quæ in aliena li-

*Tomij. Hæmæmæ
Recit. t. II. p. 31.*

tora impingunt. Ad manum est quod sat est.

EPISL. V. QVOD pertinaciter studes, & omnibus omissis hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias: & probo & gaudeo: nec tantum hortor, vt perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admonco, ne eorum more qui non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sint. Asperum cultum, & intonsum caput, & negligentiore barbam, & indistum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid aliud ambitionem peruersa via sequitur, deuota. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modeste tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominum consuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint: frons nostra populo conueniat. Non splendeat toga: ne sordeat quidem. Non habemus argentum, in quod solidi auræ cellatura descenderit, sed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruisse. Id agamus vt meliorem vitam sequamur quam vulgus, non vt contrariam. Alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque effcimus, vt nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem & congregationem, à qua professionis dissimilitudo separabit. Videamus ne ista per quæ admirationem parare volumus, ridicula & opiosa fiant. Nempe propositum nostrum est, secundum naturam viuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse munditias, & squalorem appetere, & cibus non tantum vilibus vti, sed tetricis & horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriæ est: ita vitæ & non magno parables fugere, dementiæ est. Frugalitatem exigit philosophia, non pœnam. Potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos, Suspiciant omnes vitam nostram, sed & agnoscant. Quid ergo? Badem faciemus, quæ ceteri? Nihil inter nos & illos intererit? Plurimum. Dissimiles esse nos vltro, sciat, qui inspexerit propius. qui domum intrauerit, nos potius miretur quam supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic vtitur quemadmodum argento, nec ille minor est, qui sic argento vtitur, quemadmodum fictilibus.

fitilibus. Infirmi animi est, pati non posse diuitias. Sed vt huius quoq; diei lucellum tecum communicem, apud Heatonem nostrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Desines, inquit, timere, si sperare desieris. Dices quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili: cum videantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodam eadem catena & custodiam & militem copulat, sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. Vtrumque pendens animi est, vtrumque futuri expectatione solliciti. Maxima autem vtriusque causa est, quod non ad præsentia aptamur, sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum versa est. Feræ pericula quæ vident, fugiunt, cum effugere, securæ sunt. Nos & venturo torqueamur, & præterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præsentibus miser est.

EPIST. IV. INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantum, sed transfigurari: nec hoc promitto iam aut spero; nihil in me superesse; quod mutandum sit. Quindi multa habeam quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quod vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdam ægris gratulatio fit, cum se ipsos ægros esse senserunt. Cupere in itaq; tecum communicare tam subitam mei mutationem: tunc amicitia nostræ certiozem fiduciam habere cœpisssem, illius veræ, quam non spes, non timor, non utilitatis suæ cura diuellit, illius, cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non animo, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupienti par voluntas trahit. Quidam non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere communia, & quidem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis ista, quæ tam efficacia expertus es. Ego vero cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi vni sciturus sum. Si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec exuam, nec reiciam. Nullius boni sine socio iu-

cunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, ut ad ea ipsa protinus quæ probo & miror accedas. Plus tamen tibi viua vox & conuictus, quam oratio, proderit. In rem præsentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter est per præcepta: breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si cum tantummodo audisset. Vitæ eius intefuit, secreta perspexit, obseruauit illum, an ex formula sua viveret. Plato & Aristoteles, & omnis in diuersum itura sapientium turba, plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Harmachum, & Polyænum, magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accerso tantum, ut proficias, sed ut profis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus esse mihi cæpi. Multum profecit, nunquam erit solus. Qui sibi amicus est, scito hunc amicum esse.

EPIST. VII. Quid tibi vitandum præcipue existimem, quæris? Turbam. Nondum illi te tuto commiseris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui, turbatur: aliquid ex his quæ fugauit redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vique adeo affectit, ut nunquam sine offensa proferantur: hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo resciantur. Inimica est multorum conuersatio. Nemo nõ aliquid nobis vitium aut commēdat, aut imprimis, aut nescientibus allinit. Vtique quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil vero est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? immo verò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus expectans, & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est: quicquid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc amissis nugis, mera homicidia sunt, nihil
habent

habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositis nunquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus & postulatiis præfunt. Quidni præferant? non alea, non scuto repellitur ferrum. Quo muniment? Quo artes? Omnia ista mortis moræ sunt. Mane leonibus & visis homines, meridie spectatoribus suis obliciuntur. Intef ctores inter se iubentur oblici, & victorem in aliam detinent eadem, exitus pugnantium mors est, ferro & igne res geritur. Hæc sunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? vt suspendatur. Occidit hominem, quia occidit ille, meruit vt hoc pateretur: tu quid meruisti miser, vt hoc spectes? Occide, vrs, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum adfacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermittum est spectaculum? interm in iugulantur homines, ne nihil agatur. Ag, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eo redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod cum docetis esse crudellem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, & parum tenax recti. Facile transitur ad plures. Socrati, Catoni, & Cælio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeo nemo nostrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, forte impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Vnum exemplum aut luxuriæ aut auaritiæ, multum mali facit. Conuictor delicatus paulatin enervat & emollit. Vicinus diues cupiditatem irrat: malignus comes quamuis candido & simplici, rubiginem suam afficit. Quid tu accidere his credis, in quos publice factus est impetus? Necessè est aut imiteris, aut oderis. Virumq; aut in deuitandum est: ne vel similibus malis has, quia multi sunt: neve inimicus nautis, quia dissimiles sunt. Recede in te ipsum quantum potes: cum his versare qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista sunt: & homines dum docent discunt. Non est ergo quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, vt recitare istis velis aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam mentem. Nemo est qui intelligere possit. Aliquis fortasse vnus aut alter incidet:

& hic ipse formandus tibi erit, instituendusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas, ne operam perdidideris: tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem ferè sensum: tria: ex quibus vnum hæc pistola in debitum soluet: duo in antecessum accipe. Democritus ait: Vnus mihi pro populo est, & populus pro vno. Bene & ille, qui quis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaret ad paucissimos peruenituræ: Satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus, cum vni ex consortibus studiorum suorum scriberet: Hæc, inquit, ego non multi, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. Ista, mi Lucili, condenda in animum sunt, vt contemnas voluptatem, expulurim assensionem venientem. Multi te laudant. Ecquid siabds cur placeas tibi, si is es quem multi intelligunt? introrsus bona tua spectent.

EPIST. VIII. Tu me, inquis, vitare turbam iubes, sedere, & conscientia esse contentum? vbi illa præcepta vestra, quæ imperant in actu mori? Quid ergo tibi videor interim sedere, in hoc me recondidi, & fores clausi, vt prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studiis vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculo vigilia fatigatos, cadentemque in opere detineo. Secessi non tantum ad hominibus, sed etiam à rebus, & primum à meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua quæ possint prodesse, conscribo: salutare admonitiones, velut medicamentorum vitium compositiones, literis mando, esse illas efficaces in meis vlcibus expertus: quæ etiam si persanata non sunt, serpere deserunt. Rectum iter quod sero cognoui, & lassus errando, aliis monstro. Clamo, vitare quæcunque vulgo placent, quæ casus attribuit: ad omne fortuitum bonum suspiciosi pauidique subsistite. Et fera, & piscis spe aliqua oblatante decipitur. Munera ista fortunæ putatis, insidiæ sunt. Quisquis nostrum turam agere vitam volet, quantum plurimum potest, ista viscata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, quod habere nos paramus, habemur: In præcipitia cursus iste deducit, Huius eminent-

minentis vitæ exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cum cœpit transuersos agere felicitas. Aut relictus sta, aut semel fuge. Qui hoc faciunt, non euerit fortuna, sed cernulat & allidit. Hanc ergo sanam & salubrem formam vitæ teneto, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pereat: cibus famem sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori. Hanc vtrum cespes crexerit an varius lapis gentis alienæ nihil interest. Scito hominem tam bene culmo quam auro regi. Cœtemne omnia, quæ superuacuu labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non videor tibi plus prodesse, quam quod ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu candidato vocem & manum commodarem? Nihil crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque simul tractant. sed iam finis faciendus est, & aliquid, vt institui, pro hac epistola dependendum. id de me non fiat. adhuc Epicurum compilamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. Philosophiæ seruias oportet, vt tibi contingat vera libertas. Non differatur in diem, qui se illi subiecit & tradidit; statim circumagitur. hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Potest fieri, vt me interrogas, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam nostrorum. quib est tamen, quare tu istas Epicuri voces pures esse non publicas? Quam multa poëtæ dicunt, quæ à philosophis aut dicenda aut dicta sunt? Non attingam tragicos aut togatas nostras. Habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter comœdias & tragedias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quam multa Publij: non exalceatis sed cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius versum qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostris habenda:

Alienum est omne quicquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paulo melius, & adstrictius, memini.

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum à te præcibus:

Dari bonum quod poruit, auferri potest.

Hoc non impuro in solutum. de tuo tibi.

EPIST. IX. AN merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientem seipso esse contentum, & propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obicitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus summum bonum visum est animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere *ἀντιθετον* vno verbo scire voluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei quod significare volumus, intelligi. Non enim cum volumus dicere, qui respuat omnis mali sensum, accipietur is qui nullum possit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut invulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam positum. Hoc inter nos & illos interest. Noster sapiens vincit quidem incommodum omne, sed sentit: illorum ne sentit quidem. Illud nobis cum illis commune est, sapientem seipso esse contentum: sed tamen & amicum habere vult, & vicinum & contubernalem, quamvis sibi ipse sufficiat. Vide, quam sit se contentus, aliquando sui parte contentus est, si illi manum aut morbus, aut hostis incidèrit. Si quis oculum casus excusserit, reliquæ illi suæ satisfaciunt: & erit imminuto corpore & amputato tam letus, quam integro fuit. Quæ sibi desunt, non desiderat: sed non deesse mavult. Ita sapiens se contentus est, non ut velit esse sine amico, sed ut possit: & hoc quod dico possit, tale est, amissum e quo animo fert: sine amico quidem nonquam erit. in sua potestate habet, quam cito reparat. Quomodo si perdidit Phidias Itatvam, protinus alteram facit: sic & hic faciendarum amicitiarum artifex, substituet alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum cito facturus sis? dicam si illud mihi tecum conuenerit, ut statim tibi solvam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, parum faciamus. Hecaton ait: Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, siue vilius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantum amicitia vilius veteris & certæ magnam voluptatem, sed etiam iactum & comparatio nouæ. Quod interest inter meteatem agricolam, & serentem: hoc inter eum qui parauit ami-

amicum, & qui parat. Attalus philosophus dicere solebat, Incurdus esse amicum facere quam habere: quomodo artificii incurdus est pingere, quam pinxisse. Illa in opere suo occupata sollicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non æquè delectatur qui ab opere perfecto remouit manū. Iam fructu artis suæ fruatur: ipsa fruebatur arte cūm pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere amicum vult: si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, vt habeat, qui sibi ægro affideat, succurrat in vincula coniecto vel inopi: sed vt habeat aliquem, cui ipse ægro affideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem: cūm primum creperit catena, discedet. Hæ sunt amicitia, quas temporarias populus appellat. Qui causa vtilitatis assumptus est, tādū placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumfedit: circa euersos ingens solitudo est: & inde amici fugiunt, vbi probantur: hac re ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neesse est initia inter se, & exitus cōgruant. Qui amicus esse cœpit, quia expedit, placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, si vllum in illa placet pretium præter ipsam. In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendam. Ista quam tu describis negotiatio est, non amicitia, quæ ad commodum accedit, quæ quid consecutura sit spectat. Non dubiè habet aliquid simile amicitia affectus amantium. Possis dicere illam esse insanam amicitiam. Nunquid ergo quisquam amat lucri causa? nunquid ambitionis aut gloria? Ipse per se amor omnium aliarum rerum negligens animos in cupiditatem formæ, non sine spe mutæ caritatis accendit. Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda. nam si propter se ipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contentus est.

Quomodo ergo ad illam accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus: nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitia maiestatem suam, qui illam parat ad casus. Se contentus est sapiens. Hos, mi Lucili, perperam plerique interpretantur. Sapientem vndique submouent, & intra curam suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beatè viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est, ad illud tantum animo sano & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi Chryssippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse. Contra, Stulto nulla re opus est: nulla enim re scit vti: sed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vsum necessariis opus est, sed eget nulla re: egere enim necessitatis est. Nihil autem necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso contentus sit, amicis illis opus est: hos cupit habere quam plurimos: non vt beate viuat: viuere enim etiam sine amicis beate. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quaerit: domi colitur: ex se totum est, incipit fortunæ esse subiectum, si quam partem sui foris quaerit. Qualis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in desertum litus eiectus? Qualis est Iouis cum resolutio mundo, & diis in vnum confusus, paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus, tale quiddam sapiens facit. in se reconditur, secum est, quamdiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit vxorem, se contentus: & liberos tollit, se contentus: & tamen non viuere, si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas sua, sed naturalis irritatio. Nam vt aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitia. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimus, cum illos sibi compareret, saepe praferat, omne intra se bonum terminabit, & dicit quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola in-

sequi-

sequitur. hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore, cum ex incendio publico solus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exilio urbium Poliorceres fuit, nunquid perdidisset: Omnia, inquit, bona mea mecum sunt. Ecce vir fortis ac strenuus ipsam hostis sui victoriam vicit. Nihil inquit, perdidit. dubitare illum coegit, an vicisset. Omnia mea mecum sunt. Iustitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quaedam, quæ per medios ignes, sine noxa corporum transeunt. quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæsus & indemnis euasit? Vides quanto facilius sit totam gentem, quam vnum virum vincere. Hæc vox illi est communis cum Stoico. æquè & hic intacta dona per concrematas vrbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam sine designat. Ne existimes nos solos generosa verba iactare. & ipse Stilponi obiurgator Epicurus, similem illi vocem emisit, quam tu boni consulere: etiam si hunc diem iam expuox. Si cui, inquit, sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est. Vel si hoc modo tibi melius enuntiarum videtur: id enim agendum, vt non verbis seruiamus, sed sensibus. Miser est qui sese non beatissimum iudicat, licet imperet mundo. Vt scias autem hos sensus communes esse, natura scilicet dictante, apud prætam comicum inuenies:

Non est beatus, esse se qui non putat:

Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi videretur malus? Quid ergo, inquit, si beatum se dixerit ille torpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus, beatus sua sententia fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat, refert: nec quid vno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent. omnis stulticia laborat fastidio sui.

EPIST. X. Sic est non muto sententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim: & video iudicium mecum abeat. Audio tibi credere. Crates, vt ait, huius ipsius Stilponis auditor, cuius mentionem prioribus epistolis feci.

ci, cum vidisset adolescentulum secreto ambulante, interrogavit, quid illic solus faceret, Mecum, inquit, loquor, cui Crates: Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male utatur. Nemo est ex imprudentibus qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant: tunc aut aliis, aut ipsi futura pericula struunt: tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat, exprimit: tunc audaciam acuit, libidinem irrat, iracundiam instigat. Denique, quod vnum solitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere iudicem, perit stulto: ipse se prodit. Vide itaque quid de te sperem, immo quid spondeam mihi spes enim incerti boni nomen est. Non inuenio cum quo te malim esse, quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quadam verba proieceris, quam roboris plena. Gratulatus sum protinus mihi, & dixi: non à summis labris ista venerunt, habent hæc voces fundamentum. iste homo non est vnus è populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic vive. Vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias: alia de integro suscipe: rogo bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quidni tu ista vota sæpe facias? Audacter deum roga. ni illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munusculo epistolam mittam, verum est quod apud Athenodorum inueni: Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perueneris, vt nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta dementia est hominum? Turpissima vota diis insurrant. si quis admouerit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit: Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

EPIST. XI. LOCUTVS est mecum amicus tuus bonæ indolis: in que quantum esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim notus gustum ad quem respondebit, non enim ex præparato locus est, sed subito deprehensus. Vbi se collegit, iracundiam, bonum in adolescente signum vix

potuit excutere: adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor etiam cum se confirmauerit, & omnibus vitis exuerit, sapientem quoque sequitur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quicquid infixum & ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam constantissimis in conspectu populi sudor erumpit, non aliter quam fatigatis & astuantibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec vis vnquam excutit, sed natura vim suam exercet, & illos viuis sui etiam robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoque vitis, subitus effunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus coloris est, & tenera frons: nihilominus veteranos & senes tangit. Quidam nunquam magis quam cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint. Sylla tunc erat violentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat molliore ore Pompeii, nunquam non coram pluribus erubuit, utique & in concionibus. Fabianum, cum in Senatu testis esset inductus, erubuisse memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed à nouitate rei, quæ inexcogitatos eisi non concutit, mouet naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla sapientia abigit, alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet vitia. Quæcunque attribuit conditio nascendi, & corporis temperatura, cum multum se diuque animus composuerit, hærebunt. Nihil horum vitari potest, non magis quam accersi. Artifices scenici qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimentur, qui tristitiam representant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiciunt vultum, verba submitunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt: nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit, nihil proficit, sui iuris sunt, iniussa veniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam epistola poscit. Accipe, & quidem vtilem & salutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante

oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: custodem nobis & prælagogum dedit, nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus quem vereatur: cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non aspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet. Qui sic aliquem vereri potest, cito erit verendus. Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Lælium: elige eam cuius tibi placuit & vita & oratio: & ipseus animum ante te ferens & vultus, illum semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam, prava non corriges.

EPIST. XII. QUOCUNQUE me verito, argumenta senectutis meæ video. Veneram in suburbanum meum, & querebar de impensis ædificij dilabentis. Ait villicus, non esse negligentia suæ vitium: omnia se facere, sed villam veterem esse. Hæc villa inter manus meas crevit. Quid mihi futurum est, si iam putria sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi, nullas habent frondes: quam nodosi sunt, & retorridi rami? quàm tristes & squallidi trunci? Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat per genium meum, se omnia facere, in nulla re cessare curam suam: sed illas vetulas esse. Quod inter nos dictum sit, ego illas posueram, ego illarum primum videram solum. Conversus ad ianua: Quis est, inquam, iste decrepitus & merito ad ostium admotus? foras enim spectat. Vnde illum nactus es? quid te delectavit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoscis me? inquit. Ego sum Felicio, cui solebas sigillaria afferre: ego sum Philofiti villici filius, deliciolum tuum. Profecto, inquam, iste delirat. Populus, etiam deliciolum meum factus est. Procius potest fieri, dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc subibano meo, quod mihi senectus mea, quocunque adverteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus. Plena est voluptatis, si illa scias uti. gratissima sunt poma, cum fugiunt.

Puc-

Pueritiæ maximus in exitu decor est. dedito vino potatio extrema delectat: illa quæ mergit, quæ ebrietati summam manum imponit. Quod in se iucundissimum hominis voluptas habet, in finem sui differt. iucundissima est ætas de- uexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in extre- ma regula stantem iudico habere suas voluptates: aut hoc ipsum succedit in locum voluptatum, nullis egeret. Quàm dulce est, cupiditates fugasse ac reliquisse! Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam iu- ueni ante oculos debet esse, quàm seni. Non enim cita- mur ex censu. Deinde nemo tam senex est, ut improbe unū diem speret. Vnus autē dies gradus est vitæ. tota ætas parti- bus constat, & orbis habet circumductos maiores minori- bus. Est aliquis qui omnes complectatur & cingat: hic per- tinet à natali ad diem extremum. Est alter qui annos ado- lescentiæ excludit. Est qui totam pueritiam ambitu suo astringit. Est deinde ipse annus, in se omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Men- sis arctiore præcingitur cingulo. angustissimum habet dies gyrum: sed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad oc- casum. Ideo Heraclætus, cui cognomen Scotinon fecit o- rationis obscuritas: Vnus, inquit, dies par omni est. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem esse horis: nec men- titur. Nam si dies tempus est viginti quatuor horarum, ne- cesse est omnes inter se dies pares esse: quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait, parem esse unum diem om- nibus similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. Planiora facit ista nox, alias con- tractior, alias productior. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tanquam cogat agmen, & consummet atque expleat vitam. Pacuuius, qui Syriam vsu suam fecit, cum vino & il- lis funereis epulis se sepelisset: quasi sibi parentaret, sic in cubiculum ferebatur à cæna, ut inter plausus exolutorum hoc ad symphoniam caneretur *βελωρι, βελωρι*, nullo non se die exulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in somnum ituri, læti hilarésque dicamus,

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.
 Crastinum si adicerit Deus, læti recipiamus. Ille beatissi-

mus est, & securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum surgit. Sed iam deo epistolam cludere. Sic, inquis, sine villo ad me peculio veniet? Noli timere, aliquid secum feret. quare aliquid dixit multum. Quid enim hac voce præclarior, quàm illi trado ad te perferendam? Malum est in necessitate viuere: sed in necessitate viuere, necessitas nulla est. Quidni nulla sit? patent vndique ad libertatem viæ multæ breues faciles. Agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri potest. Calcate ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit. Quid tibi cum alieno? quod verum est, mecum est, persequar, Epicurum tibi ingerere: vt isti qui in verba iurant, nec quid dicatur, æstiment, sed à quo: sciant, quæ optima sunt, esse communia.

EPIST. XIII. MVLTVM tibi esse animi scio: nam etiam antequam instituerem te præceptis salutaribus & dura uentibus, satis aduersus fortunam placebas tibi, & multo magis, postquam cum illa conseruisti manum, uirisque expertus es tuas: quæ nunquam certam dare fiduciam sui possunt: nisi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando verò & propius accesserint. Sic uerus ille animus & in alienum non venturus arbitrium probatur. Hæc eius obrossa est. Non potest athleta magnos spiritus ad certamen adferre, qui nunquam suggillatus est. Ille qui fadit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quotiens cecidit, contumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo, vt similitudinem istam prosequar, sæpe iam fortuna supra te fuit: nec tamen tradidisti te, sed subsistiisti & acrior constitisti. Multum enim adiicit sibi uirtus lacessita. Tamen, si tibi uidetur, accipe à me auxilia, quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quæ nos terrent, quàm quæ premunt: & sæpius opinione quàm re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista quæ gemitus mugitusque expriment, leuia esse & contemnenda. Omittamus hæc magna uerba, sed, dii boni, uera. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus: cum illa uerba uelut imminentiæ expausti, fortasse nunquam uentura sint, certe non.

nondum venerint. Quædam enim nos magis torquent quam debeant: quædam ante torquent quam debeant: quædam torquent cum omnino non debeant. Aut augeamus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controuersia est, & litem contestatam habemus, in præsentia differatur. Quod ego leue dixerò, tu grauissimum esse contendes. Scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea videbimus, virum ista suis viribus valeant, an imbecillitate nostra. Illud præsta mihi, vt quotiens circumstiterint, qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites: & cum patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nesci: Quid est quare isti me compleorent? quid est quod trepident, quod contagium quoque me timeant, quasi transire calamitas possit? Est aliquid istie mali: an res ista magis infamis est quam mala? Ipse te interroga. Nunquid sine causa crucior, & mereo, & quod non est malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana sint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præsentibus torquemur, aut futuris, aut vtrisque. De præsentibus facile est iudicium, si corpus tuum liberum est, sanum est, nec vllus ex iniuria dolor est: videbimus quid futurus sit, hodie nihil negotij habet. At enim futurum est. Primum despice, an certa argumenta sint venturi mali. Plerumque enim suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa, quæ conficere bellum solet fama: multo autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili: cito accedimus opinioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic verimur terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fugæ pecorum, exiit castris, aut quos aliqua fabula sine aëre sparsa, conuertit. Nescio quomodo magis vana perturbant, vera enim modum suum habent: quicquid ex incerto venit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi trahitur. nulli itaque tam perniciosis, tam irrevocabiles, quam lymphatici metus sunt. Ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaque rem diligenter. Verissimile est, aliquid futurum mali. Non statim verum est. Quam multa non expectata venerunt, quam multa expectata ausquam comparuerunt? Etiam si futurum est, quid iu-

uat dolori suo occurrere; Satis cito dolebis cum venerit^s interim tibi meliora promitte. Quid facies lucrī? tempus^f Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendium ad fugam paruit: quosdam molli^r ter ruina deposuit: aliquando gladius ab ipsa ceruice reuocatus est: alius carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem: fortasse erit, fortasse non erit: interim dum non est, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus signis, quæ mali aliquid pronuntient, animus sibi fallas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ significationis detorquet in peius, aut maiorem sibi offensam proponit alicuius quam est, & cogitat non quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem causa vitæ est, nullius miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia proficit, hic robore animi euidentem quoque metum respue. Si minus, vitio vitium repelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, vt non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum examina: & quotiens incerta crunt omnia, tibi faue, crede quod maioris: si plures habebit sententias metus, nihilominus in hæc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc animo volue, maiorem partem mortalium, cum illi nec sit quicquam mali, nec pro certo futurum sit, æstuar ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cum cœperit impelli, nec timorem suum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor est: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expauescimus dubia pro certis, non seruamus modum rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibus te remediis refocillare. Alius dicat, Fortasse hoc non veniet: tu dic, Quid porro si veniet? Videbimus vtrum veniet: fortasse pro me veniet: & mors vitam honestabit. Cicuta magnum Socratem fecit. Caroni gladium assertorem liberratis extorque: magnam partem detraxeris gloriæ. Nimum diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quam exhortatione opus sit. Non in diuersum te à natura tua ducimus. natus es ad ista, quæ dicimus, Eo magis bonum tuum auge & exorna. Sed iam finem epistolæ faciam, si illi signum suum impressero: id est, alia-

aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. Inter cetera mala hoc quoque habet stultitia, semper incipit viuere. Considera quid vox ista significet, Lucili virorum optime: & intelliges quam scæda sit hominũ leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentiũ, nouas spes etiam in exitu inchoantium Circumspice tecum singulos. occurrunt tibi senes, qui secum maximè ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Qui est autem turpius, quam senex viuere incipiens? Non adicerem auctorem huic voci, nisi esset secretior, ne inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare & adoptare permisi.

EPIST. XIV. FATEOR in vitam esse nobis corporis nostri caritatem. Fateor nos eius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi: seruiendum nego. Multis enim seruiet qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus viuere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est. Agatur eius diligentissimè cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem sit. Nihilominus, quantum possumus, euitemus incommoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli: quorum tria, nisi fallor, genera sunt. Timetur inopia, timetur morbi, timetur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quam quod ex aliena potentia impender. Magno enim strepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli, inopiæ atque morbi, silentio subeunt, nec oculis nec auribus quicquam terroris incuriunt. Ingens alterius mali pompa est, fertum circa se & ignes habet, & catenas & turbam ferarum, quam in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & euleos, & vincum, & adactum per medium hominem, qui per os emerget, stipitem, & distracta in diuersum actis erutib. membra, illam tunicam alimentis ignitam & illitam & intexam, quicquid aliud præter hæc commenta scœuitia est. Non est itaque mirũ, si maximus huius rei timor est, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis est. Nã quemad-

modum plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit (specie enim vincuntur, qui patientia restitissent:) ira ex his quæ animos nostros subigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graves sunt, famem dico & sitim, & præcordiorum suppurationes & febrem viscera ipsa torrentem: sed latent. Nihil habent quod intentent, quod præferant. Hæc, ut magna bella, aspectu paratiquæ vicrunt. Demus itaque operam, abstinemus offensis. Interdum populus est, quem timere debeamus: interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi timeantur in eo viri: interdum singuli, quibus potestas populi & in populum data est. Hos omnes amicos habere, operosum est: satis est inimicos non habere. Itaque sapiens nunquam potentium iras provocabit: immo declinabit, non aliter quam in navigando procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum, temerarius gubernator contemnit austri minas. Ille est enim, qui Siculum pelagus exasperet, & in vertices cogat. Non sinistrum petit litus, sed id, quo propior Charybdis maria convolvit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui ætus sit, quæ signa dent nubes, & longe ab illa regione verticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur. Pars enim securitatis & in hoc est, non ex professo eam fugere: quia quæ quis fugit, damnat. Circumspiciendum nobis est ergo, quomodo à vulgo tuti esse possimus. Primum, nihil inde concupiscamus, unde rixa est inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quam minimum sit in corpore tuo spoliiorum. Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci: plures computant quam odeunt. Nudum latro transmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est. Tria deinde ex præcepto veteri præstanda sunt ut vitentur: Odium, invidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, verendumque, ne in contemptum nos invidiæ timor transferat: ne dum calcare nolumus, videamur posse calcari. Multis timendi attulit causas, timeri posse. Vndique nos reducamus: non minus contemni quam suspici nocet. Ad

et. Ad philosophiam ergo confugiendum est. Hæc literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, insularum loco sunt. Nam forensis eloquentia, & quæcunque alia populum mouent, aduersarium habent: hæc quæta, & sui negotij, contemni non potest, cui ab omnibus artibus, etiam apud pessimos honor est. Nunquam in tantum conualefcent nequitia, nunquam sic contra virtutes coniuabitur, ut non philosophiæ nomen venerabile & sacrum maneat. Ceterum philosophia ipsa tranquille modestæque tractanda est. Quid ergo, inquis? Videtur tibi M. Cato modeste philosophari, qui bellum ciuile sententia sua reprimi, qui furentium principum armis medius interuenit, qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Cæsarem, simul laceffit duos? Potest aliquis disputare, an illo tempore capefceda fuerit sapienti respublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate: olim pessundata est. Quaritur utrum Cæsar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista contentione? Nullæ partes tuæ sunt: dominus eligitur. Quid tua; uter vincat? melior vincere non potest: potest esse peior qui victus fuerit: non potest melior, qui vicerit. Vltimas partes attingi Catonis: sed ne priores quidem anni fuerunt, qui sapientem in illam ruinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quam vociferatus est Cato, & misit irritas voces, cum modo per populi leuatus manus, & obrutus sputis, extra forum traheretur, modo è senatu in carcerem duceretur? Sed postea videbimus, an sapienti opera perdenda sit. Interim ad hos te voco, qui à republica exclusi, secesserunt ad colendam vitam, & humano generi iura coridenda, sine vlla potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos mores: nec populam in se vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? Utique erit tutus qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi non hoc magis possum, quam homini temperanti bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: sed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum est? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? Nocentes tamen sæpius. Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est. Denique initium omnium rerum

sapiens, non exitum spectat. Initia in potestate nostræ sunt, de euentu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid vexationibus affert, aliquid aduersi non damnatur lauro, cum occidit. Nunc ad quotidianam stitem manum porrigis, aurea te stipe implebo. Et quia facta est avari mentio, accipe quemadmodum vsus fructusque eius tibi esse grator possit. Is maxime diuitiis fruitor, qui minime diuitiis indiget. Ede, inquis, auctorem, vt scias quam benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? Omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis. Nemo autem sollicito bono fruitor. Adicere illis aliquid studet, dum de incremento cogitat: oblitus est vsus, rationes accipit, forum conterit, kaleadarium versat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV. Mos antiquis fuit, vsque ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ verbis adicere: Si vales, bene est. Recte & nos dicimus, Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demum est. Sine hoc æger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, non aliter quam furiosi aut phrenetici validum est. Ergo hanc valetudinem præcipue cura, deinde, & illam secundam: quæ non magno tibi constabit, si volueris bene valere. Stulta est enim, mi Lucili, & minime conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter sagina cesserit, & tori creuerint, nec vires vnquam optimi bouis, nec pondus æquabis. Adice nunc, quod maiore corporis sarcina animus eliditur, & minus agilis est. Itaque quantum potes circumscribe corpus tuum, & animo locum laxa. Multa sequuntur incommoda huic deditos curæ. Primum exercitatione, quarum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit. Deinde copia ciborum, subtilitas animi impeditur. Accedunt pessimæ notæ mancipia in magisterium recepta, homines inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies est actus, si bene desudauerunt. si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingesserunt. Bibere & suadere, vita cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & sine mora laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habent.

habenda est. Cursus, & cum aliquo pondere manus motus, & saltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) saliaris, aut (vt contumeliosius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, vsu fit facile. Quicquid facies, cito redi à corpore ad animum: illum diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æstus impiediet, ne senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro aut pugillaribus Dandum & aliquod interuallum animo. Ita tamen vt non resoluatur, sed vt remittatur. Gestatio & corpus cõcutit & studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis aũ lite: quorum nihil nec ambulatio quidẽ vetat fieri. Nec tũ intentionẽ vocis contempseris: quã veto te per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod si velis deinde quemadmodũ ambules discere, admittes istos, quos noua artificia docuit famæ: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet; & in tantum procedet, in quantum eius audaciam patientiæ lenitate prodaxeris. Quid ergo à clamore protinus & à summa contentione vox tua incipiet? Vsq̃ue a deo naturale est paulatim incitari, vt litigantes quoque à sermone incipient, ad vociferationem trãseant. Nemo statim Quiritum fidem implorat. Ergo utcunq̃e tibi impetus animi suaserit, modo vehementius fac vitii conuicium, modo lenitius, prout vox quoque te hortabitur & latus. Modesta, cum receperis illam, reuocarisque, descendat, non decidat: moderatoti sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more deseriuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, sed vt exerceat. Detraxi tibi non pusillum negotium, mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptum. Stulti vita ingrata est, trepida est; tota in futurum fertur. Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? Babæ & Ixionis? Non ita est: mostra dicitur quos cæca cupiditas in nocitura certe nunquam satiatura præcipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quam iucundum sit nihil poscere, quam magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quam multa sis consecutus, recordare.

Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse aduersus deos, & aduersus vitam tuam, cogita quam multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? Te ipse antecessisti: sineâ constitue, quem transire ne possis quidem, si velis: discedent aliquando ista inuidiosa bona, & sperantibus meliora quam assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & impleant. Nunc haurientium sitim concitant, & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta fors voluit, quare potius à fortuna impetrem, vt det, quam à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? Ecce hic vltimus dies. vt non sit, prope ab vltimo est.

EPIST. XVI. LIQUERE tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beate viuere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio: & beatam vitam perfecta sapientia effici; tolerabilem, etiam inchoata. Sed hoc quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, vt proposita custodias, quã vt honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis. Intellego enim te multum profecisse. Quæ scribis, vnde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. Non est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & variè scrutare, & observa. Illud ante omnia vide, vt in Philosophia, an in ipsa vita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione & consumatur dies, vt dematur otio nausea. Animum format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt, quod ab hac perendum est. Dicit aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid

quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophicum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortuna contumaciter resistamus: hæc docebit vt Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si providentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur. Illo nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetum delabi & refrigescat. Constitue illum, & contine, vt habitus fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te noui, circumspicis ecquid hæc epistola munusculi attulerit. excute illam, & inuenies. Non est quod mireris animum meum, adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quicquid bene dictum est ab vlllo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam diues. Exiguam natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te, quicquid multi locupletes possederunt, vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, & eo deliciarum opumque perducatur, vt terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedant statuarum & picturarum, & quicquid ars vlla luxuriæ laborauit. maiora cupere ab hic disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascuntur, vbi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Via eunti aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te à vanis: & cum voles scire, quod petis, vtrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere. Si longè progressus, semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse.

EPIST. XVII. PROIICE omnia ista si sapias: immo vt sapias: & ad bonam mentem magno cursu ac totis viribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. sic illam disponere volo, vt sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim

ac potentiam eius, de quo cogitas boni nosse: & summam quidem rei peruides, quantum philosophia proficit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis: nec dum scis quantum ubique nos adiuuet; quemadmodum & in maximis (vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium: iuadebit tibi, ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? Multis ad philosophandum obstiterit diuitiarum: paupertas expedita est, secunda est. Cum classicum cecinit, scit non se peti, cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum est, non perstrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta sunt litora, non circumstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas, facile est pascere paucos ventres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes quam impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo, quare tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas voluntaria est. Tolle itaque istas excusationes: Quantum sat est nondum habeo: si ad illam summam perueneto, nunc me totum philosophia dabo. Atqui nihil priusquam hoc parandum est, quod tu differs, & post cetera paras. Ab hoc incipiendum est. Parate, inquit, vnde viam, volo. Simul & parare discite. Si quid te verat bene viuere, bene mori non verat. Non est quod paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem; toleranda est enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauerunt quidam in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiarum præmiu, quam in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis nec dei timor? Et quidem vel esuriens ad ista veniendum est. Perpeffi sunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non est ergo prius ac qui-

acquirendum. Licet ad philosophiam etiam sine viatico peruenire. Ita est, cum omnia habueris, tunc & sapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ instrumentum, & (vt ita dicam) adiumentum. Tu vero, siue aliquid habes, iam philosophare. vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil hoc prius quære, quam quietam. At necessaria deerunt. Primum deesse non poterunt, quia natura minimum petit. Natu æ autem se sapiens accommodat. Sed si necessitates vltimæ inciderint, iam dudum exiliet à vita, & molestus sibi esse desinet. Si vero exiguum fuerit & angustum, quo possit vita produci, id boni confules, nec vltra necessaria sollicitus aut anxius ventri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum, concursationesque ad diuitias euntium, securus, lætusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipse te differes? expectabisne fecnoris quæstum, aut ex merce compendium, aut tabulas batiensis, cum fieri possis statim diues? Repræsentat opes sapientia: quas cui-cunque fecit superuacuas, reddit. Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus prior es. Sacerulum muta, nimis habes. Inest omni sacculo, quod sat est. Poteram hoc loco epistolam claudere, nisi te male instituissem. Reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere: tibi valedicere non licet gratis. Quid istud? ab Epicuro munus sumam. Multas parasse diuitias, non finis miseriarum fait, sed miratio. Non hoc mitor. Non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quomodo in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transfert. sic nihil refert, vtrum animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur, malum suum illam sequitur.

EPIST. XVIII. DECEMBER est mensis, quo maxime ciuitas desudat. Ius luxuriæ publicæ datum est: ingenti apparatus sonant omnia: tanquam quietam inter Saturnalia nunc intersit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil inteterit, vt non videatur mihi errasse, qui dixit, olim menssem Decembrem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem, quid existimares esse faciendum, vtrum nihil ex quotidiana consuetudine mouendum, an ac diffidere videremur cum publicis moribus, & hilarius

agnandum & exuendam togam. Nam quod fieri nisi in
 tumultu & tristi tempore ciuitatis non solebat, voluptatis
 causa ac festorum dierum, vestem mutamus. Si te bene no-
 uui, arbitri partibus sanctus, nec per omnia dissimiles esse
 pullatæ turbæ voluisses, nec per omnia dissimiles: nisi for-
 te his maxime diebus animo imperandum est, vt tunc vo-
 luptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba pro-
 eubuit. Certissimum argumentum firmitatis suæ capit, si
 ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur.
 Hoc multo fortius est, ebrio ac vomitante populo, siccum
 ac sobrium esse. Illud temperantius non excerpere se, nec
 insigniri, nec misereri omnibus: & eadem, sed non eodem
 modo, facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem,
 Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem,
 vt ex præcepto magnoum virorum tibi quoque præcipiam:
 interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac vi-
 lissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi: Hoc est
 quod timebatur? In ipsa securitate animus ad difficilia se
 præparet: & contra iniurias fortunæ, inter beneficia fir-
 metur. Miles in media pace decurrit sine vlllo hoste, val-
 lum facit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere neces-
 sario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem
 exerce. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus pauertatem
 imitati, prope ad inopiam accefferunt ne vnquam ex-
 pauciscerent, quod sæpe didicissent. Non est nunc quod exi-
 stimes me ducere te ad modicas cœnas & pauperum cel-
 las, & quicquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tæ-
 dio ludit. Grabatus ille verus sit. & sagum, & panis durus
 ac sordidus. Hoc triduo & quatruiduo fer, interdum pluri-
 bus diebus: vt non lutus sit, sed experimentum. Tunc mihi
 crede, Lucili, exultabis, dupondio satur, & intelliges ad
 saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessi-
 tati sat est, debet etiam irata. Non est tamen quare tu mul-
 tum tibi facere videaris, facies enim quod multa millia ser-
 uorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te sus-
 pice, quod facis non coactus. Tam facile erit tibi illud pa-
 ri semper, quam aliquando experiri. Exerceamur ad pal-
 lum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis pau-
 pertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus
 quam non sit graue pauperes esse. Certos habeat dies
 ille

ille magister voluptatis Epicurus, quibus maligne famem extingueret, visurus an aliquid deesset ex plena & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret. hoc certe in his epistolis ait, quas scripsit, Charino magistro, ad Polyxenum. Et quidem gloriatur, non toto asse se pasci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu saturitatem non putas esse? Et voluptas est. Voluptas autem, non illa leuis, & fugax, & subinde rescicienda, sed stabilis & certa. Non enim iucunda res est aqua & polenta, aut frustum hordacei panis, sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Liberaliora sunt alimenta carceris: sepositos ad capitale supplicium, non tam anguste qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere: quod nec ad extrema quidem reductis timendum sit? hoc est præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium,

*Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo*—

Nemo alius est Deo dignus, quam qui opes contempserit: quarum possessione tibi non interdico: sed efficere volo, ut illas intrepide possideas: quod vno consequeris modo, si te etiam sine istis beate victurum persuaseris tibi, si illas tanquam exituras semper aspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit insaniam. Hoc quam verum sit, necesse est scias, cum habueris seruum & inimicum. In omnes personas hic exardescit affectus: tam ex amore nascitur, quam ex odio: non minus inter seria, quam inter lusus & iocos. nec interest, quam magna causa nascatur, sed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, sed quo incidat. Non etiam maximum solida non receperunt, rursus arida, & corripit facilia, scintillam quo-

que fouent vsque in incendium. Ita est, mi Lucili: ingentis iræ exitus, furor est: & ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis.

EPIST. XIX. EXVLTO quotiens epistolas tuas accipio, implent enim me bona spe: iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac, oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipso rogaturus sum? si potes, subduce te istis occupationibus: si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute vasa colligere. Nunquid inuidiosum est? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nunquam enim vsque eo te abigam, generis humani furore damnato, vt latebram tibi aliquam parari ob obliuionem velim. Id age vt otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt & propria consilia: an velint vitam per obscurum transmittere. tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij vigor, scriptorum elegantia, clara & nobiles amicitia. Tanta notitia te inuasit. licet in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabunt: tenebras habere non potes. Sequetur pristinae lucis multum, quocunque fugeris. Quierem potes vindicare sine vllius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuictus relictum à te possis cogitare? clientes? quorum nemo teipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebat iri nunc præda. Mutabunt testamenta destituti senes? migrabit ad aliud limen saluator? non potest paruo res magna constare. Æstima vtrum te relinquere, an aliquid ex tuis, malis. Vtinam tibi quidem senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset. Tulit te longe à conspectu vitæ salubris rapida felicitas, provincia & procuratio, & quicquid ab istis promittitur. Maiora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid expectas donec desinas? habere quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus necitat fatum, talem dicimus esse cupiditatum. Altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitam, quæ non quam tibi miseriarum terminum ac seruitutis ipsa factura sit. Sub-
duc

duc ceruicem iugo: semel illam incidi, quam semper premi, satius est. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, sed affatim implebunt. At nunc plurima & vndique ingesta non satiant. Vtrum autem mauius, ex inopia saturitatem, an in copia famem? Et auida felicitas est, & alienae auiditati exposita. Quamdiu satis nihil fuerit, ipse aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcunque. Cogita quam multa temere pro pecunia, quam multa laboriose pro honore tentaueris. Aliquid & pro otio audendum est. aut in ista sollicitudine procuratum, & deinde vrbanoꝝ officioꝝ senescendum in tumultu, ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quiescere velis? fortuna tua non vult. Quid si illi etiam nunc permiseris crescere? quantum ad successum accesserit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mæcænatius. Vera in ipso eculeo docuit. Ipsa enim altitudo attonat summa. Si quaeris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inscribitur. hoc voluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti vlla potentia, vt sit tibi tam ebrius sermo? Ingentiosus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi vllum eneruasset felicitas, immo castrasset. Hic te exitus, manet, nisi iam contrahas vela, nisi (quod ille sero voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mæcænatius sententia patem facere ratione: sed mouebis mihi controuersiam si te noui, nec voles quod debeo in aspero & probo accipere. Vt se res habet, ab Epicuro versura facienda est. Ante, inquit, circumspicendum est, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam sine amico visceratio, leonis ac lupis vita est. Hoc nõ continget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas, quos ex turba salucantium nomenclator digesserit. Errat autem, qui amicam in atrio quaerit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis oblectus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non est. quod beneficia sua efficacia indicat, ad conciliandos amicos: cum quidam quo plus debent, magis oderint. Leues alienum, debitorem facit: graue, inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant, si accepturos licuit eligere, si collata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis

esse mentis tuae, interim hoc consilio sapientum utere, ut magis ad rem existimes pertinere, quis, quam quid acciperit.

EPIST. XX. Si vales, & te dignum putas qui aliquando frastuus, gaudeo. Mea enim gloria erit, te istinc, ubi sine spe exeuendi fluctuaris extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque horror, ut philosophiam in praecordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione nec scripto, sed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus & assensionem coronae captantibus, aliud his qui iuuenum otiosorum aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem suam quisque viuat, ne orationi vita dissentiat, ut ipsa inter se vita vnus, sine actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est & officium sapientiae & iudicium, ut verbis opera concordent, ut & ipse vbiq; par sibi idemque sit. Quis hoc praestabit? Pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc: nec dico sapientem semper vno iutum gradu, sed vna via. Obserua itaque nunquid vestis tua domusque dissentiant: nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus, nunquid coenes frugaliter, aedifices luxuriose. Vnam semel ad quam viuas regulam ptende, & ad hanc omnem vitam tuam exaequa. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris & extendunt. Vitium est haec diuersitas & signum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum. Etiamnum dicam vnde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumque. Nemo proponit sibi quid velit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed transiit: nec tantum mutat, sed redit, & in ea quae deseruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque ut relinquam definitiones sapientiae veteres, & totum complectar humanae vitae modum, hoc possum contentus esse. Quid est sapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiciam, ut rectum sit quod velis. Nam potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid velint, nisi illo momento, quo volunt. In totum nulli velle aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur. Itaque plerisque agitur vita per lusum. Preme ergo quod

cepi-

ceepisti: & fortasse perduceris aut ad summum, aut eo quod
 summum nondum esse solus intelligas. Quid fiet, inquis,
 huic turbæ familiarium? Turba ista cum à te pasci desie-
 rit, ipsa se pascet: aut quod tu beneficio tuo non potes sci-
 re, paupertatis scies. Illa veros certosque amicos retine-
 bit: discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non
 est autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quod à
 quibus ameris ostendit? O quando ille veniet dies, quo
 nemo in honorem tuum mentiatur. Huc ergo cogitatio-
 nes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vora Deo
 remissurus, vt contentus sis temetipso & ex te nascenti-
 bus bonis. Quæ potest esse felicitas deo propior? Redige
 te ad patua; ex quibus cadere non possis: atque vt liben-
 tius facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius:
 quod statim conferam. Inuideas licet: etiam nunc liben-
 ter pro me dependet Epicurus. Magnificentior (michi cre-
 de) sermo tuus in grabato videbitur & in panno. non e-
 nim dicentur tantum illa, sed probabuntur. Ego certe ali-
 ter audio quæ dicit Demetrius noster, cum illum vidi nu-
 dum, quanto minus quam stramentis incubantem? Tunc
 enim non præceptor veri, sed testis est. Quid ergo? Non
 licet diuitias in sinu positas contemnere? quidni liceat?
 Et ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multum
 diuque miratus, quod ad se veneriat, ridet, suasque audit
 magis esse quam sentit. Multum est, non corrumpi diui-
 tiarum contubernio. Magnus est ille qui in diuitiis pauper
 est, sed securior, qui caret diuitiis. Nescio, inquis, quomo-
 do iste paupertatem laturus sit, si in illam incidere. Nec
 ego Epicuri angelus scio, an pauper iste contempturus sit
 diuitias, si in illas incidere. Itaque in utroque mens æst-
 manda est, inspiciendumque, an ille paupertati indulgeat,
 an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum est
 bonæ volûtatî grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquem
 illa non necessitate pati, sed malle. Ceterum magnæ indolis
 est, ad ista non properare tâquã ad meliora, sed præparare
 tâquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia. cum vero multo
 ante meditatus accesseris, iucunda quoque. Inest enim il-
 lis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessarium
 ergo iudico id, quod tibi scripsi magnos viros sæpe fecisse,
 aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria pau-

peritate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum est, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus è somno, & vellicandus est animus, admonendusque naturam tibi minimum constituisse. Nemo nascitur diues: quisquis exit in lucem, iussus est lacte & panno esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt.

EPIST. XXI. CVM istis negotium tibi esse iudicas de quibus scripseras? Maximum negotium tecum habes: tu tibi molestus. Quid velis, nescis: melius probas honesta, quam sequeris. Vides vbi sit posita felicitas, sed ad illam peruenire non audes. Quid sit autem quod te impediatur, quia parum ipse dispicis, dicam. Magna hæc esse existimas, quæ feliciter es: & cum proposuisti tibi illam securitatem, ad quam transiturus es, retinet te huius vitæ à qua recessurus es, fulgor, tãquam in sordida & obscura cafurum Erras. Lucili: ex hac vita ad illam ascenditur. Quod interest inter splendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat, ac suam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam & illam. Hæc, quia fulgore extrinsecus veniente percussa est, crassam illi statim vmbra faciet quisquis obstitit: illa vero suo lumine illustris est. Studia te tua clarum & nobilem efficiunt. Exemplum Epicuri referam, cum Idomeneo scriberet, & illum à vita speciosa, ad fidelem stabilemque gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentie ministerium & magna tractantem. Si gloria, inquit, tangeris, notio-riorem te epistolæ meæ facient, quam omnia ista quæ colis: & propter quæ coleris. Nunquid ergo mentitus est? Quis Idomeneam nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omnes illos megistanas & satrapas & regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolæ non sinunt, nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tiberius progener, & Drusus Cæsar pronepos. Inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum aperuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque silentium abitura obliuioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Epicurus amico suo posuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina edu-

educere. Virgilius noster duobus memoriam æternam promittit, & præstat.

*Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt.
Nulla dies unquam memori vos eximet aeo.
Dum domus Ænea Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.*

Quosunque in medium fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienæ potentia fuerant, horum gratia viguit, domus frequentia est, dum ipsi steterunt: post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio: nec ipsis tantum habetur, sed quicquid illorum memoria adhæsit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epistolam meam venerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit, qua hortatur ut Pythoclea locupletem non publica nec ancipiti via faciat. Si vis, inquit, Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est. Et aperiior ista sententia est, quam ut interponenda sit, & disertior quam ut adiuuanda. Hoc vnum te admonco, ne illud tantum existimes de diuitiis dictum, quocunque transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate, non voluptatibus adiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Has voces non est quod Epicuri esse iudices, publicæ sunt. Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. Cum censuit aliquis quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere sententiam, & sequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut istis qui ad illa confugient, spe mala inducti, qui velamentum se ipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocunque ierint, honeste esse viuendum. Cum adierint hos hortulos, & audierint inscriptum hortulis, Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est: paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large administabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritat, inquit, hi hortuli

famem, sed extinguunt: nec maiorem ipsis potionibus fitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui. De his tecum desideriis loquor quæ consolationem non recipiunt quibus dandum est aliquid vt deficiant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet castigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam. Istavoluptas non naturalis est, non necessaria: huic nihil debet. Si quid impedis, voluntarium est. Venter præcepta non audit, potest, appellat. Non est tamen molestus creditor, paruo dimittitur, si modo das illi quod debes, non quod potes.

EPIST. XXII. IAM intelligis educendum esse te ex istis occupationibus speciosis & malis: sed quomodo id consequi possis, quæris. Quædam non nisi à præsentem monstrantur. Non potest medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere, vena tangenda est. Verus proverbium est, Gladiatorem in arena capere consilium. Aliquid aduersarij vultus, aliquid manus mora, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat in vniuersum, & mandari potest & scribi. Tale consilium non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. Illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo suadebit. cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum præsentis, sed vigilantis est, occasionem obseruare properantem. Itaque hanc circumspice: hanc si videris, prede, & toto impetu, totis viribus id age, vt te istis officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende. Censeo aut ex ista vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem existimo, leni eundum via, vt quod malo implicuisti, soluas potius, quam abrumpas, dummodo, si alia soluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus est, vt malit semper pendere, quam semper cadere. Anterim, quod primum est, impedire te noli, contentus esto negotiis, in quæ descendisti, vel quod videri maus, incidisti. Non est quod ad vteriora nitaris. aut perdes excusationem, & apparebit te non incidisse. Ista enim quæ dici solent, falsa sunt: Non potui aliter. Quid si nollem? necesse erat. Nulli necesse est, felicitatem cursu sequi: est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere, nec instare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, si in consilium

alium non venio tantum, sed aduoco, & quidem prudentiores quam ipse sum, ad quos soleo referre, si quid delibero: Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentem legi. Idomoneo scribitur: quem rogat ut quantum potest fugiat & properet, antequam aliqua res maior interueniat, & aufert libertatem recedendi. Idem tamen subiicit, nihil esse tentandum, nisi cum apte poterit tempestiueque tentari. Sed cum illud tempus diu captatum venerit, & licendum ait. Dormitare de fuga cogitandum vetat, & sperat etiam ex difficillimis salutarem exitum, si nec properemus ante tempus, nec cessemus in tempore. Puro nunc & Stoicam sententiam quaeris. non est quod quisquam illos apud te temeritatis infamet. cautiore quam fortiores sunt. Expectas forsitan, ut tibi haec dicantur? Turpe est cedere onerati. luctare cum officio, quod semel receperis. Non est vir fortis & strenuus, qui laborem fugit: vnum vbi crescit illi animus ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi ista, si operis periculum habebit perseverantia, si nihil indignum bono viro faciendum patienter ve erit: alioquin sordido se & contumelioso labore non conteret, nec in negotiis erit negotij causa. Ne illud quidem quod existimas eum facit, facies, ut ambitiosis rebus implicatus, earum semper actus ferat. Sed cum viderit breuia in quibus volutatur, incerta, ancepitia, referet pedem: nec vertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum praemia contempseris. Illa sunt quae nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas spes relinquam? Ab ipsa messe discedam? Nudum erit latus? Incomitata lectica? Atrium vacuum? Ab his ergo iuueni homines recedunt, & mercedem miseriarum amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quo modo de amica queruntur: & si veram affectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quae cupiere, deplorant, & de eorum rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt. Videbis voluntariam esse illis in eo moram, quod aegre ferre ipsos & misere, loquuntur. Ita est, mi Luci, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed deponere illam in animo est, & libertas bona fide placuit. in hoc autem vnum aduocationem petis, ut sine perpetua sollicitudine id tibi facere contingat. quid mi te

tota cohors Stoico.um probatura sit : Omnes Zenones &
 Chryssippi moderata, & honesta, & vera suadebunt. Sed si
 propter hoc tergiuersaris, vt circumspecies, quantum fe-
 ras tecum, & quam magna pecunia instruas otium, nun-
 quam exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge
 ad meliorem vitam propitiis diis, sed non sic, quo modo
 istis propitij sunt, quibus bono ac benigno vultu mala ma-
 gnifica tribuerunt, hoc vno excusati, quod ista quæ vrunt,
 quæ ex cruciant, oprantibus data sunt. Iam imprimebam
 epistolæ signum, resoluenda est, vt cum solemnibus ad te
 munusculo veniat, & aliquam magnificam vocem secum
 ferat. & ecce occurrit mihi nescio vtium verier, an elo-
 quentior. cuius? inquis. Epicuri. Adhuc enim alienas sar-
 cinas adorno. Nemo non ita exit è vita, tanquam modo
 intrauerit. Quencumque vis occupa, adolescentem, se-
 nem, medium. inuenies æquè timidum mortis, æquè in-
 scium vitæ. nemo quicquam habet facti. In futurum enim
 nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat
 quam quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit,
 aliter, quam quomodo natus est, exit è vita. Falsum est.
 peiore morimur quam nascimur. Nostrium istud, non na-
 turæ vitium est. Illa de nobis conqueri debet, & dicere:
 Quid hoc est? Sine cupiditatibus vos genui, sine timori-
 bus, sine superstitione, sine perfidia, ceterisque pestibus.
 quales instrastis, tales exite. Percepit sapientiam, si quis
 tam securus moritur, quam nascitur. Num vero trepida-
 mus, cum periculum accessit: non animus nobis, non color
 constat: lacrymæ nihil profuræ cadunt. Quid est tur-
 pius, quam in ipso limine securitatis esse sollicitum? Cau-
 sa autem hæc est? quod inanes omnium bonorum sumus,
 quorum in fine vitæ desiderio laboramus. Non enim apud
 nos pars eius vlla subsedit. transmissa est, & effluxit. Nemo
 quam bene viuat, sed quam diu, curat: cum omnibus possit
 contingere, vt bene viuant: vt diu, nulli.

EPIST. XXIII. PVTAS me tibi scripturum, quam
 humanè nobiscum hyems egerit, quæ & remissa fuit, &
 breuis: quam malignum ver sit, quam præposterum fri-
 gus, & alias ineptias verba querentium. Ego vero aliquid
 quod

quod & mihi & tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod sit, quaeris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc esse dixi. etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quod gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Sollicitus est, & incertus sui, quem spes aliqua proritat, licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: discere gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita sub moueo, qui spes, dulcissima oblectamenta, deuitandas existimo. Immo contra. nolo tibi vnquam deesse laeticiam. Volo illam tibi domi nasci. Nascitur, si modo intra te ipsum sit. Ceterae hilaritates non implent peccus, sed frontem remittunt, leues sunt: nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & supra omnia erectus. Mihi crede, res seuera est verum gaudium. An tu existimas quenquam soluto vultu, & vt isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub freno? meditari dolorum patientiam? Haec qui apud se versat, in magno gaudio est, sed patum blando. In huius gaudij possessione esse te volo. Nunquam deficiat, cum semel vnde petitur inuenieris. Lenium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena, assidue plenius responsura fodienti. Haec quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem: & quodcunque inueticium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat intorsus. Fac oro te, Lucili carissime, quod vnum potest te praestare felicem distitice & conculca ista, quae extrinsecus splendent, quae tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc, de tuo? Te ipso & tui optima parte. Corpusculum quoque, etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quam magnam. Vanas suggerit voluptates, breues, poenitentias, ac nisi magna moderatione temperentur, in conparium abituras. Ita dico, in praecipiti est voluptas: ad

dolorem vergit, nisi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni auiditas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut vnde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitarum, ex placido vitæ & continuo tenore vnâ prementis viam. Nam illi qui ex aliis propositis in alia transiliunt, aut ne transiliunt quidem, sed casu quodam mansurumve possunt, suspensi & vagi? quicquam certum mansurumve possunt, suspensi & vagi? Pauci sunt, qui consilio se suaque disponant: ceteri eorum more quæ fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia leuior vnda detinuit, ac mollius vexit, alia vehementior rapuit, alia proxime ripam cursu languescente, deposuit: alia torrens impetus deiecit in mare. Ideo constituendum est, quid velimus, & in eo perseverandum. Hic est locus soluendi æris alieni. Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere & hanc epistolam liberare. Molestum est, semper vitam inchoare. aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: Male viuunt, qui semper viuere incipiunt. Quare, inquis? desiderat enim explanationem ista vox. Quid semper illis imperfecta vita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Id agendum est, vt satis vixerimus. Nemo hoc putat, qui oritur cum maximè vitam. Non est quod existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidam viuere tunc incipiunt cum desinendum est. si hoc iudicas mirum, adiciam quod magis admireris. Quidam ante viuere desierunt, quam inciperent.

EPIST. XXIV. SOLLICITVM te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denuntiat: & existimas me suaturum vt meliora tibi ipsi proponas, & acquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est, mala accrescere, & satis cito patienda cum venerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem via ducam. Si vis omnem sollicitudinem exuere, quicquid vereris ne eueniat, euenturum vtrique propone: & quodcumque illud est malum, tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa, intelliges profecto aut non magnum aut non longum esse quod metuis:

nec

nec diu exempla quibus confirmeris. colligenda sunt. O-
 manis illa ætas tulit. In quamcunque partem rerum, vel
 ciuiliū, vel externarum memoriam miseris, occurrent ti-
 bi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid ac-
 cidere tibi, si damneris, potest, durius, quam vt mittaris
 in exilium? vt ducaris in carcerem? nunquid vltia que-
 quam corpori timeandum est, quam vt pereat? Singula ista
 constitue, & contemptores eorum cita, qui non quaeren-
 di, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius si ta-
 lit, tanquam nihil illi molestum esset aliud, quam quod
 malè iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tolit. Ruti-
 lius etiam libenter. Alter vt rediret. Reip præstitit: alter
 reditum suum Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur.
 In carcere Socrates disputauit, & exire (cum essent qui
 promitterent fugam) noluit, remansitque, vt duarum rerum
 grauissimarum hominibus metum demeret, mortis
 & carceris. Mucius ignibus manum imposuit. Acerbum est
 vi, quanto acerbius si id te faciente patiaris? Vides homi-
 nem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem
 aut dolorem subornatum, militari tantum robore instru-
 ctum, pœnas à se irriti conatus exigentem. Spectator di-
 stillantis in hostili foculo dextræ stetit, nec ante remouit
 nudis ossibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoste
 subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit,
 nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupanda pericu-
 la virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porfena
 Mucio ignouit, quod voluerat occidere, quam sibi Mucius
 quod non occiderit. Decantata, inquis, in omnibus scho-
 lis fabulæ istæ sunt. Iam mihi, cum ad cõtemnendam mor-
 tem ventum fuerit. Catonem narabis. Quid ni ego narrem?
 Vltima illa nocte Platonis librum legētem. posito ad caput
 gladio, duo hæc in rebus extremis instrumenta prospexe-
 rat: alterum, vt veller mori: alterum, vt posset. compo-
 sitis ergo reb. vt unq; componi fractæ atque vltimæ poterat, id
 agendum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret,
 aut seruare contingeret: & stricto gladio, quem vsque in il-
 lum diē ab omni cæde purum seruauerat: Nihil, inquit, egi-
 sti fortuna omnibus conatibus meis obstando. non pro
 mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui: nec agebam
 tanta pertinacia, vt liber, sed vt inter liberos viverem:

nunc quoniam deploratæ sunt res generis humani, Ca-
ro deducatur in tutum. Impressit deinde mortiferum cor-
pori vulnus. quo obligato à medicis, cum minus sangui-
nis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum
Cæsari, sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & ge-
nerosum illum contemptoremque omnis potentia spiri-
tum non emisit, sed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc
congero vt ingenium exerceam, sed vt te aduersus id quod
maximè terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhor-
tabor, si ostendero non tantum fortes viros hoc momen-
tum efflandæ animæ contempsisse, sed quosdam ad alia
ignauos, in hæc re exaquare animum fortissimorum: si-
cut illum Cn. Pompeij socerum Scipionem, qui contra-
rio in Affricam vento relatus, cum teneri nauem suam vi-
deret ab hostibus, ferro se transuerberauit: & quarentibus
vbi Imperator esset: Imperator, inquit, bene se habet. Vox
hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus
in Africa gloriam non est interrumpi passa. Multum fuit
Carthaginem vincere, sed amplius mortem. Imperator,
inquit, bene se habet. An aliter debebat Imperator, &
quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad historias, nec
ex omnibus sæculis contemptores mortis, qui sunt pluri-
mi, colligo. Respice ad hæc nostra tempora, de quorum
languore ac deliciis querimur, Omnis ordinis homines
succurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua mor-
te præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda
non est, vt beneficio eius nihil anteferendum sit. Securus
itaque inimici minas audi: & quamuis conscientia tua
tibi fiduciam faciat, tamen, quia multa extra causam va-
lent, & quod æquissimum est spera, & ad id te quod est
inuisissimum, compara. Illud ante omnia memento,
de rebus tumultum, ac videre quid in quaque re sit:
scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem.
Quod vides accidere pueris, hoc nobis quosue mauscu-
lis pueris euenit. Illi quos amant, quibus assueuerunt, cum
quibus ludunt, si personatos vident, expauescunt. Non
hominibus tantum, sed & rebus persona demenda est, &
reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes osten-
dis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle i-
stam pompam sub qua lates, & stultos territis. mors
est,

est, quam nuper seruus meus, quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella & eculos magno apparatu explicas? Quid singulis articulis, singula machinamenta, quibus extorqueantur, aptas, & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista quæ nos obstupefaciunt: iube conticescere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem elisarum æerbitatem. Nempe dolor est, quem podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est, si ferre possum: grauis est, si ferre non possum. Hæc in animo voluta, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti: sed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. Hoc enim turpissimum est, quod nobis obiici solet, verba nos philosophiæ, non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortem imminere scisti, nunc exilium, nunc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nunc admonco, vt animum tuum non mergas in istam sollicitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cum exurgendum erit. Adhuc illum à priuata causa ad publicam: dic mortale tibi, & fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioribus viribus denuntiabitur dolor, sed ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ crudelitatem afferunt: ebrietates, neruorum torporem tremorémque: libidines, pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper siam? inter plures ero. Exul siam? Ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc solutus sum. Ad hoc me natura graue corporis tui pondus adstrinxit. Moriar? Hoc dicis, desinam ærotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volai, nec saxum humero Sisyphi trudi in aduersum: nec vllius viscera & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, vt Cerberum timeat & tenebras, & laruarum habitum nudis ossibus cohærentium. Mors nos aut consumit, aut emittit. Emisiss meliora restant, onere detracto: consumptis nihil restat: bona pariter

malesque submota sunt. Permaire mihi referre hoc locum verum, si prius admonerem, ut te iudices non alius scripsisse ista, sed etiam tibi. Turne est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur: quotidie enim demitur aliqua pars vite: & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. Infantiam amittimus, deinde pueritiam deinde adolescentiam: vsque ad hæc ætatem, quicquid transit temporis, perit. Hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit, sic vltima hora qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu venimus. Hæc cum descripsisses, quo soles ore, semper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quam vbi veritati commoda verba, dixisti:

Mors non vna fuit, sed que rapit, vltima mors est.

Malo te legas, quam epistolam meam. Apparebit enim tibi hanc quam timeamus mortem extremam esse, non solam. Video quo spectes. Queris quid huic epistola infulerim, quod dictum alicuius animosum, quod præceptum vtile. Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiscunt, quam eos qui timent, & ait: Ridiculum est currere ad mortem tædio vitæ, cum genere vitæ, ut currendum esset ad mortem, effeceris. Idem alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adicias & illud eiusdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam esse immo dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi sumus, & ne nimis oderimus. Etiam cum ratio suadet finire, non temere nec cum prokursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet à vita sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Est enim, mi Lucili, ut ad alia, sic etiam ad moriendum inconsulta animi inclinatio, quæ sæpe generosos atque acerrimæ indolis

dolis viros corripit, sæpe ignavos iacentesque. Illi contem-
nunt vitam. hi grauantur. Quosdam subit eadem facendi
videndique satietas & vitæ non odium, sed fastidium, in
quod prolabimur, ipsa impellente philosophia, dum dici-
mus: Quousque eadem? Nempe expergiscat, dormiam, sa-
tiabor, esuriam, algebo, æstuabo: nullus rei finis est: sed in
orbem nexa sunt. omnia fugiunt, ac sequuntur: diem nox
premit, dies noctem: æstas in autumnum desinit, autum-
no hiems instat, quæ vere compescitur. Omnia transeunt, vt
reuertantur. Nihil noui video, nihil noui facio. Fit ali-
quando & huius rei nausea. Multi sunt, qui non acerbum
iudicent viuere, sed superuacuum.

EPIST. XXV. QVOD ad duos amicos nostros perti-
net diuersa via eundem est. Alterius enim vitia emendan-
da, alterius frangenda sunt. Vtæ libertate tota: non amo-
illum, nisi offendo. Quid ergo? inquis. Quadragenarium
pupillum cogitas sub tutela continere? Respice ætatem
eius iam duram & intractabilem. non potest reformari. te-
nera finguntur. An profecturus sim nescio. malo succe-
sum mihi, quam fidem deesse. nec desperauiero, etiam diu-
tinos ægros posse sanari, si contra intemperantiam stete-
ris, si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero
quidem satis fiducia habeo. Excepto eo quod adhuc
peccare erubescit, nutriendus est hic pudor: qui quamdiu
in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cum
hoc veterano parcius agendum puto, ne in desperationem
sui veniat. nec vllum tempus aggrediendi melius fuit,
quam hoc, dum in te quietescit, dum emendato similis est.
Aliis hæc intermissio eius imposuit. mihi verba non dat:
expecto cum magno sœnore vitia reditura, quæ nunc scio
cessare, non deesse. Impendam huic rei dies: & vtrum pos-
sit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, vt fa-
cis, fortem præsta, & sarcinas contrahe. Nihil ex his quæ
habemus necessarium est. ad legem naturæ reuertamur.
Diuitiæ paratæ sunt. Aut gratuitum est, quo egemus, aut
vile. Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pau-
per est: intra quæ quisquis desiderium suum clausit, cum
ipso Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius a-
liquam vocem huic epistolæ inuoluam. Sic fac, inquit, om-
nia, tanquam spectet aliquis. Prodest sine dubio, custo-

dem si imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius est, sic viuere tanquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis, oculis. Sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias quæcunque facies, tanquam spectaret aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum. Interim te aliquorum auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditum quoque homines vitia supprimerent, dum te efficias eum coram quo peccare non audeas. Cum hæc feceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi promittere: quod idem suadet Epicurus. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba. Dissimilem te fieri multis oportet. Dum tibi tutum non est à te recedere: circumspice singulos. Nemo est cui non satius sit, cum quolibet esse, quam secum. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba, si bonus vir, si quietus, si temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum est. Istic enim malo viro propius es.

EP. I. XXVI. MODO dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem senectus lassæ ætatis, non fractæ nomen est. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago. Non sentio in animo ætatis iniuriam, cum sentiam in corpore. tantum vitia, & vitiatorum ministeria senuerunt. Viger animus, & gaudet non multum sibi esse cum corpore: magnam partem oneris sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. Hunc ait esse florem suum. Credamus illi. bono suo vtamur. Ire in cogitationem iuuat, & dispicere, quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non possim facere, quæ nolim: possimne aliquid, quod nolim. Nam si quid non possim, non posse me gaudeo. Quid enim querela est, quod incommodum, si, quod debet desinere, defecit? Incommodum summum est, inquis, minus & deperire, & vt proprie dicam, liquefcere. Non enim subito

subito impulsit ac prostrati sumus. Carpinur: singuli dies aliquid subtrahunt viribus. Et quis exitus est melior, quam in finem suum natura solvente dilabi? Non quia aliquid mali est ictus, & è vita repentinus excessus: sed quia lenis hæc via est, subduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, & ille laturus sententiam de omnib. annis meis dies venerit, ita me obseruo & alloquor. Nihil est, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenociniis. Quid profecerim, morti crediturus sum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis, de me pronuntiaturus sum, vtrum loquar fortia, an sentiam: nunquid simulatio fuerit & minus, quicquid contra fortunam iactaui verborum contumaciam. Remoue existimationem hominum: dubia semper est, & in partem vtramque diuiditur. Remoue studia: totam vitam tracta. mors de te pronuntiatura est. Ita dico, disputationes & literata colloquia, & ex præceptis sapientium verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem. non reformido iudicium. Hæc mecum loquor. sed tecum quoque me locutum puta. Iunior es. Quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expecta. Finire iam volebam: & manus spectabat ad clausulam: sed conficienda sunt sagmata: & huic epistolæ viaticum dandum est: Puta me non dicere, vnde sumpturum sim mutuum. Scis cuius area vtar. Expecta pusillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrum commodius sit, vel mortem trāsire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est, mortem cōdiscere. Superuacuum forsitan putas id discere, qua semel vtendum est? Hoc est ipsum, quare meditari debeamus. Sempet discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortem. Qui dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire didicit. Supra omnem potentiam est: certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? Liberam ostium habet. Vna est catena quæ nos aligatos tenet, amor vitæ: qui vt non est abiiciendus, ita mi-

nuendus est: vt si quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediatur, quominus parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere.

EP. I. S. X XVII. Tu me, inquis, moneas. iam enim te ipse monuisti, iam correxisti: ideo aliorum emendationi vacas. Non sum tam improbus, vt curationes aeger obeam: sed tanquam in eodem valerudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi tanquam tecum loquar. in secretum te meum admitto, & te adhibito, tecum exigo. Clamo mihi ipse. Numerata annos tuos: & pudebit eadem velle quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præsta: moriantur ante te vitia. Dimitte istas voluptates turbidas, magno luendas. Non venturæ tantum, sed præteritæ nocens. Quemadmodum scelera etiam si non sunt deprehensa cum fierent, sollicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas penitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles, etiam si non nocent, fugiunt. Aliquando potius bonum mansurum circumspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus præstat gaudium perpetuum, securumque etiam si quid obstat, pullum modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vnquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidem cessatur adhuc, sed non festinatur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est vigilare, ipse laborem tuum impendas, si effici cupis. Delegationem res ista non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. Clauisius Sabinus memoria nostra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Ulixis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, quam pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat. nihilominus cruditus volebat videri. Hanc itaque compendiarum excogitauit: magna summa emit seruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum. Nouem præterea Lyricis, singulos assignauit. Magno emisse illum non est quod mireris. Non inuenerat: facien-

ciendos locauit. Postquam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde cùm peteret versus, quos referret, sæpe in medio versu excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus, stultorum diuitum arrofor, & quod sequitur, arrifor, & quod duobus his adiectum est, derisor, vt Grammaticos haberet anales. Cùm dixisset Sabinus, centenis millibus sibi constare singulos seruos: Minoris, inquit, totidem serinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur: hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus respondisset, Et quomodo possum? vix viuo. Noli, obsecro, inquit, istud dicere. Non vides quàm multos seruos valentissimos habeas? Bona mēs nec commendatur, nec emitur: & puto, si venalis esset non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. Diuitiæ sunt, ad legem naturæ composita paupertas. Hoc sæpe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

EPYST. XXVIII. Hoc tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouam, quod peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non discussisti tristitiam, grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non cœlum. Licet vastum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noster) Terræque vrbesque recedant, sequentur te quocunque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris nihil tibi peregrinationes prodesse, cùm te circumferas? Premit te eadem causa quæ expulit. Quid terrarum inuare nouitas potest? Quid cognitio vrbiū, aut locorum? In irritum cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet? tecum fugis. Ous animi deponendum est. Non ante tibi vilius placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius noster vatis inducit, iam concitata & instigata, multaque habentis in se spiritus, non sui:

*Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum*

Vadis huc & illuc, vt excutias infidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius sit. sicut in naui onera immota minus vigent: inæqualiter conuoluta citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quicquid facis, contra te facis, & motu ipso nocet tibi. Ægrum enim concutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit. Magis quis veneris, quam quo interest: & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persuasione viuendum est. Non sum vni angulo natus: patria mea totus hic est mundus. Quod si liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus, in quas subinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuisset, si omnem tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, bene viuere, omni loco positum sit. Nam quid tam turbidum fieri potest, quam forum? Ibi quoque licet quiete viuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque & viciniam fori procul fugiam. Nam vt loca graui, etiam fortissimam valetudinem tentant, ita bonæ quoque menti, nec dum adhuc perfectæ, & conualescenti, sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuosam probantes vitam, quorundem difficultatibus rerum magno animo colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget: & malet in pace esse, quam in pugna. Non enim multum prodest vitia sua profecisse, si cum alienis rixandum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest, quot domini sint. Seruitus vna est. Manet qui contempsit, in quantumlibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium soluero. Initium est salutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes te ipsum coargue: inquire in te: accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè deprecatoris: aliquando te offende.

EPIST. XXIX. DE Marcellino nostro quæris, & vis
 scire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex causa quam
 quia audire verum timet: à quo periculo iam abest: nulli
 enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene, nec
 minus de aliis Cinicis, qui libertate permiscua vsi sunt, &
 obuios quosque monuerunt, dubitari solet, an hoc facere
 debuerint. Quid enim si quis furdos obiuget, aut natura
 morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? Gratuita
 sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem admo-
 neo. Illud scio, alicui me profuturum, si multos admonue-
 ro. Spargenda est manus: non potest fieri, vt non aliquan-
 do succedat multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non existimo
 faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec ha-
 bet apud eos satis ponderis: quos posset minus obsolefa-
 cta corrigere. Sagittarius non aliquando ferite debet,
 sed aliquando deerrare. Non uest ars, quæ ad effectum
 casu venit. Sapientia ars est: certum petat: eligat profectu-
 ros: ab his quos desperauit, recedat: non tamen cito re-
 linquat, sed in ipsa desperatione extrema remedia ten-
 tet. Marcellinum nostrum ego nondum despero. etiam-
 num seruari potest: sed si cito illi manus porrigitur. Est
 quidem periculum, ne porrigentem trahat: magna in il-
 lo ingenij vis est, sed iam tendentis in prauum. Nihilomi-
 nus adibo hoc periculum, & audebo illi mala sua of-
 fendere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quæ
 risum euocare iugentibus possunt: & in se primum, dein-
 de in nos iocabitur: omnia quæ dicturus sum, occupa-
 bit. Scrutabitur scholas nostras, & obiiciet philosophis
 congiaria, amicas, gulam, Ostendet mihi alium in adulte-
 rio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepi-
 dum philosophum Aristonem, qui in gestatione disere-
 bat: hoc enim ad edeadas operas tempus acceperat. De
 cuius secta cum quæreretur, Scaurus ait: Vtique Peripa-
 teticus non est. De eodem cum consuleretur Iulius Græ-
 cinus, vir egregius, quid sentiret: Non possum, inquit, ti-
 bi dicere, nescio enim quid de gradu faciat: ranquam de
 essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui phi-
 sophiam honestius neglexissent, quam vendunt, in faciem
 ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. Moneat il-
 le mihi risum, ego fortasse illi lacrymas monebo: aut, si ri-

dere perseverabit, gaudebo, tanquam in malis, quod illi genus insanæ hilaræ contigerit. Sed non est illa hilaritas longa. obserua, videbis eisdem intra exiguum tempus acerrime ridere & acerrime rabere. Propositum est aggredi illum, & ostendere quanto pluris fuerit, quam multis minoris videretur. Vitia eius etiam si non excidero, inhibebo: non desinent, sed intermittentur: fortasse autem & desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidium, quoniam quidem grauius affectis sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, vide, quo euaseris, & ex eo supicaris, quousque sis euasurus, compone mores tuos, attolle animū, aduersus formidata consiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur stultus, si quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus singulis est? Æque ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit. Spiritum tibi tam vnus eripiet, quam vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi pensionem remisisses. Sed ne ego quidem me sordide geram, in scenore aris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego scio non probat populus: quæ probat populus, ego nescio. Quis hoc? inquis: tanquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omne tibi ex omni domo conclamabant, Periparetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere posset populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis fauor quæritur: similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet qualis tibi videaris, quam aliis. Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebusque philosophia præstabit? scilicet vt malis tibi placere, quam populo: vt æstimes iudicia non numeres: vt sine metu decorum hominumque vias: vt aut vincas mala, aut finias. Ceterum si te videro celebrem secundis vocibus vulgi, si intrante te clamor, plausus & pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate te foeminae puerisque laudauerint: quid ni ego tui miserear, cum sciam quæ via ad istam fauorem ferat?

EPIST. LXXX. BassVM Ausidium, viram optimum,
vidē

vidi quassum, ætati obluçantem. Sed iam plus illum de-
 grauat quam quod possit atrolli. Magno senectus & vni-
 uerso pondere incubuit: Scis illum semper infirmi corporis
 & exsuccis fuisse: diu illud continuit, &, vt versus dicam,
 concinnauit, subito deficit. Quem admodum in naue quæ
 sentinam traxit, vni rimæ aut alteri obsistitur: vbi pluri-
 mis locis laxari cœpit & cedere, succurri non potest nauig-
 io dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecil-
 litas sustineri & fulciri potest: vbi tanquam in putri ædifi-
 cio omnis iunctura dilabitur: & dum alia excipitur, alia
 discinditur, circumspiciendum est quomodo exeas. Bassus
 tamen noster alacer animo est: hoc philosophia præstat: in
 quocunque corporis habitu fortem, in conspectu mortis
 hilarem, lætumque, nec deficientem, quamuis deficiat.
 Magnus gubernator & scisso nauigat velo, & si exarmavit,
 tamen reliquias nauigij aptat ad cursum. Hoc facit Bassus
 noster: & eo animo vultuque finem suum spectat, quo a-
 lienum spectare nimis securi esse putares. Magna res est
 hæc, Lucili, & diu discenda, cum aduentat hora illa ineni-
 tabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, spei mixta
 sunt. Desinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos
 videbatur oppressura, deposuit: mare quos hauserat, eadem
 vi qua sorbebat, eiecit incolumes: gladium miles ab ipsa
 perituri ceruice reuocabit. Nil habet quod speret, quem
 senectus ducit ad mortem. Huic vni intercedi non potest.
 Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diu-
 tius. Bassus noster videtur mihi prosequi se, & compone-
 re, & viuere tanquam superstes sibi, & sapienter ferre dis-
 cidium sui. Nam de morte multa loquitur, & id agit sedu-
 lo, vt nobis persuadeat, si quid incommodi aut metus in
 hoc negotio est, morientis vitium esse, non mortis: nec mag-
 is in ipsa quicquam esse molestiæ, quam post ipsam. Tam
 demens autem est qui timet quod non est senturus, quam
 qui timet quod non est passurus. An quisquam hoc futu-
 rum credit, vt per quam sit vt nihil sentiat, ea sentiat?
 Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum est, vt sit extra
 omnem malorum metum? Hæc ego scio & sæpe dicta, &
 sæpe dicenda, sed neque cum legerem, æquè mihi profue-
 runt, neque cum audirem his dicentibus, qui negabant ti-
 menda à quorum metu aberant. Hic vero plurimum

auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid sentiam. Puta etiam fortiozem eum esse qui in ipsa morte est, quam qui circa mortem est. Mors enim adnota etiam imperitis animum dedit, non vitandi inevitabilia. Sic gladiator tota pugna timidissimus iugulum adversario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. At illa quæ in propinquo est, vtrique ventura, desiderat lentam animi firmitatem, quæ est rator, nec potest nisi à sapiente præstari. Libentissime itaque illum audiebam, quasi ferentem de morte sententiam, & qualis esset eius natura, velut propius inspectæ, iudicantem. Plus, ut puto, fidei habere apud te plus ponderis, si quis renixisset, & in morte nihil mali esse narraret expertus. Accessus mortis quam perturbationem afferat, optime hi tibi dicent, qui secundum illam steterunt, qui venientem & viderunt & receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quam qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adolescentiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data est: ad hanc itur: quam ideo timere dementis est, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem habet æquam & iniunctam. Quis queri potest, in ea conditione se esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æquitatis, est æqualitas. Sed nunc superuacuum est, naturæ causam agere: quæ non aliam voluit legem nostram esse quam suam. Quicquid composuit, resoluit: & quicquid resoluit, componit iterum. Iam vero si cui contigit ut illum senectus leniter emitteret, non repente auulsam vitæ, sed minutatim subductam, næ ille gratias agere diis omnibus debet, quod satiatus ad requiem homini necessariam, lasso gratam, perductus est. Vides quosdam optantes mortem, & quidem magis quam rogari solet vita. Nescio utros existimem maiorem nobis animum dare: qui deposcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiantur, quoniam illud ex rabie interdum ac repentina indigna ione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas est. Venit aliquis ad mortem iratus, mortem venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu compo-

composuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me causis frequentius venisse, vt scirem an illum totiens eundem inuenirem: nunquid cum corporis viribus minueretur animi vigor: qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitatorum latitia, cum septimo spatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem illi Epicuri præceptis obsequens, primum sperare se, nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu: si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa breuitate solatij. Nullum enim dolorem longum esse qui magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa distractione animæ corporisque, si cum cruciatu id fieret, post illum dolorem se dolere non posse. Non dabitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vidistrahatur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & inrer dum ruina extinguendus est. Ille qui alimentis deficitur, sua sponte subsidit. Libenter hæc, mihi Lucili, audio, non tanquam noua, sed tanquam in rem præsentem perductus. Quid ergo? non multos spectauit abrumpentem vitam? immo vero vidi: sed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt sine odio vitæ, & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat, tormentum nostra nos sentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope à nobis esse credimus mortem. A quo enim prope non est, parata omnibus locis omnibusque momentis? Sed consideremus, inquit, tunc cum aliqua causa morienti videtur accedere, quanto alix propiores sint quæ non timentur. Hostis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si distinguere uoluerimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias videri. Non mortem timemus, sed cogitationem mortis: ab ipsa enim semper tantundem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. Quod enim tempus mortis exemptum est? Sed veteri debeo ne tam longas epistolas peius quam mortem oderis: itaque finem faciam. Tu tamen mortem vt nunquam timeas, semper cogita.

EPIST. XXX. AGNOSCO Lucilium meum incipit quædam promiserat exhibere. Sequere illum imperum ani-

mi, quod ad optima quæque, calcatis populatibus bonis, i-
 bas. Non desidero maiorem melioremque te fieri quam
 moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt.
 Tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in
 animo tulisti tracta. Ad summam, sapiens eris, si claueris
 aures, quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamen-
 to opus est, quam vsum in sociis Vlixem ferunt. Illa vox
 quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica. Ad hæc
 quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni parte
 terrarum circumsonat. Præteruhere itaque non vnum
 locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes vires:
 surdum te amantissimis præsta. Bono animo male precantur.
 Et si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ o-
 ptantur eueniat. Non sunt ista bona, quæ in te isti volunt
 congeri, vnum bonum est, quod beatæ vitæ causa, & fir-
 mamentum est, sibi fidere. Hoc autem contingere non po-
 test, nisi contempus est labor, & in eorum numero habi-
 tus quæ neque bona sunt, neque mala. Fieri enim non po-
 test, vt vna res modo mala sit, modo bona: modo leuis &
 perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est.
 Quid ergo est bonum? Laboris contemptio. Itaque in va-
 num operosos culpauerim: rursus ad honesta nitentes,
 quanto magis incubuerint, minusque sibi vinci ac striga-
 re permiserint, admirabor & clamabo. Tanto melior sur-
 ge & respira: & cliuum istum vno, si potes, spiritu exupe-
 ra. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex
 illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid continge-
 re tibi velis, quid optes: & in totum, iam per maxima ac-
 cto viro turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid votis
 opus est? Fac te ipse felicem. facies autem, si intellexeris
 bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus mali-
 tia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis ni-
 hil splendens est: nihil atrum, nisi quod tenebras habet,
 aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiu-
 torio ignis, nihil calidum est, nihil nisi ære frigidum: ita
 honesta & turpia virtutis & malitiæ societas efficit. Quid
 ergo est bonum: rerum scientia. Quid malum est? rerum im-
 peritia. Ille prudens atque artifex pro tempore quæque re-
 pellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timeret, nec miratur
 quæ eligit, si modo magnus illi & inuictus animus est.

Submit-

Submitti te ac deprimi veto, laborem si non recuses, pa-
num est. Posce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & superua-
cuous est? In quem humiles causæ vocauerint non est ma-
lus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur:
quoniam animi est ipsa tolerantia, quæ se ad dura & aspe-
ra horratur, & dicit: Quid cessas? Non est viri, timere su-
dorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus sit æquali-
tas ac tenor vitæ per omnia consonans sibi: quod non po-
test esse, nisi rerum scientia contingat, & ars, per quam di-
uina & humana noscantur. Hoc est summum bonum,
quod si occupas, incipis deorum esse socius, non supplex.
Quomodo, inquis, isto peruenitur? Non per Appenni-
num Graiumve montem, nec per deserta Candauix: nec
Syrtes tibi, nec Scylla, aut Chrybdis adeunda sunt: quæ
tamen omnia transisti procuratiunculæ pretio. Turum
iter est, iucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit
tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parem au-
tem Deo pecunia non faciet, Deus nihil habet. Prætexta
nō faciet, Deus nudus. Fama non faciet, nec ostentatio tui,
& in populos nominis dimissa notitia. Nemo nouit Deum:
multi de illo male existimant & impune. Non turba sen-
uorum lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina port-
antiam. Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit
omnia. Ne forma quidem, & vires beatum te facere pos-
sunt. nihil horum non patitur vetustatem. *Quærendum*
est ergo quod non fiat in dies deterius, cui non possit ob-
stari, quo nil melius possit optari. Quid hoc est? animus:
sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc,
quam Deum in humano corpore hospitantem? Hic ani-
mus tam in equitem Romanum quam in libertinum,
quam in seruum, potest cadere. Quid est eques Romanus,
aut libertinus, aut seruus? Nomina ex ambitione, aut ex
iniuria nata. Subsilire in cælum ex angulo licet. *Exur-
ge modo, & te quoque dignum Finge Deo:* finges autem non
auro, non argento. Non potest ex hac materia imago Deo
exprimi similis. Cogita illos, cum propitij essent. si & ille
fuisse.

EPIST. XXXII. INQUIRO in te, & ab omnibus scisci-
tor, qui ex ista regione veniunt, quid agas, vbi & cum
quibus moreris. Verba dare non potes, tecum sum. Sic vi-

ue, tanquam quid facias auditorus sim, immo tanquã vifur.
 Queris quid me maxime ex his quã de te audio, delectet: Quod nihil audio, quod plerique ex his quos interrogo, nesciunt quid agas. Hoc est salutare, non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupientibus. habeo quidem fiduciam non posse te torqueri, mansurumque in proposito, etiam si sollicitantium turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne immutent te? timeo ne impediant. Multum autem nocet, & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem inconstantia facimus, aliud eius subinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo, Lucili carissime, & cogira quantum celeritati additurus fueris, si à tergo hostis instaret, si equitem aduentare suspicareris, ac fugientium premere vestigia. Fit hoc. premeris: accelera: & euade, perduce te in tantum, & subinde considera, quam pulchra res sit consummare vitam ante mortem, deinde expectare securum reliquam temporis sui partem, in possessione beatæ vilæ positum: quæ beator non sit, sed longior. O quando videbis illud tempus, quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillius placidusque eris, & crastini negligens, & in summa tui satietate. Vis scire, quid sit quod faciat homines auidos futuri? Nemo sibi contingit. Optauerunt tibi alia parentes tui: sed ego tibi contra, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illicopia. Vota illorum multos compilant, vt ne locupletent. Quicquid ad te trãferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem resistat, & certa sit: vt placeat sibi, & intellectis veris bonis, quæ simul intellecta sunt, possidentur, etatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

EPIST. XXXIII. DESIDERAS his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum procerum. Non fuerunt circa stulos occupati. totus contextus illorum virilis est. Inæqualitatem scias esse, vhi quæ eminent notabilia sunt. Non est admirationi vna arbor, vbi in eandem altitudinem tora silua surrexit. Eiusmodi vocibus referta sunt carmina, refertæ historiæ. Itaque nolo Epicuri illa existimes, publicæ, sunt, & maxime nostræ.

Sed

Sed in illo magis annotatur, quia raræ interueniunt, quia inspiratæ, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine mollitiem professo. Ita enim plerique iudicant. Apud me vero Epicurus est fortis; licet manuleatus sit. Fortitudo & industria, & ad bellum prompta mens, tam in Perfas quam in alte cinctos cadit. Non est ergo quod exigas excerpta & repetita. Continuum est apud nostros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte suspensa sunt. Iphis permitimus vnde velint sumere exemplar. Putas nos velle singulares sententias ex turba separare? Cui illas assignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chrysiopo, an Panatio, an Possidonio? Non sumus sub rege: sibi quisque se vindicat. apud istos quicquid dicit Herimachus, quicquid Metrodorus, ad vnum referunt. Omnia quæ quibusquam in illo contubernio, locutus est, vnius & ductu & auspiciis dicta sunt. Non possumus, inquam, ex tanta rerum æqualium copia, licet tentemus, aliquid adducere.

Pauperis est numerare pecus.

Quocunque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminare possit, nisi inter paria legerentur. Quare deponere istam spem, posse te summatim degustare ingenia maximorum virorum. Tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta sui ingenij opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso quo minus singula membra, dummodo in ipso homine, consideres. Non est formosa mulier, cuius crus laudatur ant brachium, sed illa cuius vniuersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris, non tam mendicè tecum agam: sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacentium. Sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinsecus auscultantibus. Facili enim singula insidunt circumscripta, & carminis modo inclusa. Ideo pueris & sententias ediscendas damus. & has quas Græci Chrias vocant: quia completi eas puerilis animus potest: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare flosculos turpe est; &

fulciri se notissimis & paucissimis vocibus & memoria stare. Sibi iam innitatur. dicta ista, non teneat. Turpe est enim seni aut prospicienti senectutem, ex commentario sapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quousque sub alio moueris? Et impera, & dic, quod memoria tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque istos nunquam auctores, semper interpretes, sub aliena umbra latentes, nihil puto habere generosi, nunquam auctos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud est, meminisse: aliud scire. Meminisse, est rem commissam memoriae custodire. At contra scire, est, & sua facere quemque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interfit inter te & librum. Quousque disces? iam & præcipue. Quid est quare audiam, quod legere possum? Multum, inquit, uia vox facit. Non quidem hæc, quæ alienis verbis commendatur, & actuarij vice fungitur. Adice nunc, quod isti qui nunquam tutela suæ sunt: primum in ea re sequuntur priores, in qua nemo non à priore desciuit: deinde in ea re sequuntur, quæ adhuc quaeritur. Nunquam autem inuenietur, si contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium sequitur, nihil sequitur, nihil inuenit, immo nec quaerit. Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? Ego uero utar uia ueteri: sed si priorem inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est.

EPIST. XXXIV. CRESCO & exulto, & discussa senectute recalesco, quotiens ex his quæ agis & scribis, intelligo quantum te ipse) nam turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex foetu gregis sui capit voluptatem, si alumnus suum nemo aliter intuetur quam ut adolescentiam illius suam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta subito vident? Affero te mihi. meum opus es. Ego cum uidissem indolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde incitavi: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hor-

hortantem. Quid aliud, inquis, adhuc volo? In hoc plurimum est. Non sic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat. pars magna bonitas est, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perseveraueris, & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter se congruant ac respondeant sibi, & vna forma percussa sint. Non est huius animus in recto, cuius acta discordant.

EPIST. XXXV. CVM te tam enixe rogo vt studeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (nisi pergas excolere te, vt cepisti) non potest. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt? immo dissimilia. Qui amicus est, amat: qui amat, non vtique amicus est. Itaque amicitia semper prodest. Amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare discas. Festina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cum mihi fingo vno nos animo futuros, & quicquid ætati meæ vigoris abcessit, id ad me ex tua, quanquam non multum abest, rediturum. Sed tamen te quoque ipsa lætus esse volo. Venit ad nos ex his quæ amamus etiam absentibus gaudium: sed id leue & euandidum. Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique si non tantum quem velis: sed qualem velis videas. Affer itaque te mihi ingens munus: & quo magis iustes, cogita me senem esse, te mortalem. Propera ad me, sed ad te prius profice, & ante omnia hoc cura, vt constes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, obserua an eadem velis hodie, quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natam aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur quod est fixum & fundatum. Istud sapienti perfecte contingit, aliquatenus & proficienti prouectoque. Quid ergo interest? Hic commouetur quidem non tamen transit, sed suo loco nrat: nec commouetur quidem.

EPIST. XXXVI. AMICVM tuum hortare, vt istos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod vni-

bram & otium perierit, quod dignitatem suam destitue-
 rit, & cum plus consequi posset, prætulit quietem om-
 nibus. Quam viliter negotium suum gesserit, quotidie il-
 lis ostendit. Hi quibus invidetur, non desinent transire.
 Alij eligentur, alij cadent. Res est inquieta, felicitas. Ipse
 se exagitat, movet cerebrum, non vno genere. Alios in
 aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos in-
 flat, illos mollit, & totos resoluit. At bene aliquis illam
 fert, sic quomodo vinum. Itaque non est quod tibi isti
 persuadeant, eum esse felicem, qui à multis obsidetur. Sic
 ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur, quem
 exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem vocant.
 Seis quosdam perterse loqui, & signate contraria. Felici-
 cem vocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo
 quod quibusdam nimis horridi animi videtur & tetrici.
 Ariston aiebat, malle se adolescentem tristem, quam hil-
 larem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum,
 quod recens durum & asperum visum est: non pati æra-
 tem, quod in dosio placuit. Sine eum tristem appellent,
 & inimicum processibus suis, bene se dabit in vetustate ipsa
 tristitia: perseveret modo colere, virtutem perhibere li-
 beralia studia, non illa quibus perfundi satis est, sed hæc
 quibus tingendus est animus. hoc est discendi tempus.
 Quid ergo? aliquid est quod non sit discendum? Minime.
 Sed quemadmodum omnibus annis, studere honestum
 est: ita non omnibus institui. Turpis & ridicula res est
 elementarius senex. Iuveni parandum, seni utendum est.
 Facias ergo rem vilissimam tibi, si illum quam optimum
 feceris. Hæc aiunt beneficia esse expectanda tribuendaque,
 non dubie primæ sortis, quæ tam prodest dare quam acci-
 pere. Denique nihil illi iam liberum est. Spondit. Mi-
 nus autem turpe est creditori, quam spei bonæ decoque-
 re. Ad illud æs alienum solvendum opus est negotianti
 navigatione propera, agrum colenti vbertate eius quam
 colit terræ, & cæli favore. Ille quod debet, sola potest vo-
 luntate persolvere. In mores fortuna ius non habet. Hos
 disponat: ut quam tranquillissimus ille animus ad perfe-
 ctum veniat, qui nec ablatum sibi quicquam sentit, nec
 adiectum, sed in eodem habitu est, quocumque res ca-
 dunt. Qui siue aggeruntur vulgaria bona, supra res suas
 emi-

eminet: siue aliquid ex istis vel omnia casus excussit. minor non sit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet. Si in Germania, prorinus pertenerum hastile vibraret. Si avorum nostrorum temporibus fuisset, equitare, & hostem cominus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet & imperat. Quid ergo huic meditandum est; quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem cõtemnere: quæ quin habeat in se aliquid terribile, vt & animos nostros (quos in amore sui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec eum necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit vt si necesse fuerit, æquo animo in resâ iaceat: sed in hoc duratur, vt tormentis non submittat fidem, vt si necesse fuerit, stans, etiam aliquando saucius, pro vallo peruiget, & ne pilo quidem incumbat: quia solet obrepere interrim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid, cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox processura sunt reconduuntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitã non eripit. veniet iterum qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret: Sed postea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium, videbis in hoc mundo nihil extinguï, sed vicibus descendere ac resurgere. Æstas abit, sed alter annus illam adducit; hiems cecidit; referent illam sui menses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste discursus, quicquid præterierit, repetit. pars cæli leuatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos timere mortem; & esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stultitia perducit.

EPIST. XXXVII. QVOD maximum vinculum est ad bonam mentem, promissum virum bonum. Sacramento

rogatus es. Decipit si quis tibi dixerit, mollem esse mili-
 riam & facilem, Nolo te decipi. Eadem honestissimi hu-
 ius & illius turpissimi auctoramenti verba sunt, vti virgis
 ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt
 ac bibunt quæ per sanguinem reddant, cauetur vt ista vel
 inuiti patiantur: à te, vt volens libensque patiaris. Illis li-
 cet arma submittere, misericordiam populi tentare. Tu-
 neque submittes, nec vitam rogabis. Recto tibi inuisito-
 que moriendum est. Quid porro prodest, paucos dies aut
 annos lucrifacere? Sine missione nascimur. Quomodo ergo,
 inquis, me expeditam? Effugere non potes necessitates:
 potes vincere. Fiat via, & hanc tibi viam dabit philoso-
 phia: ad hanc te confer, si vis saluus esse, si securus, si bea-
 tus: denique si vis esse, quod est maximum, liber. Hoc con-
 tingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abie-
 cta, sordida, seruilis multis affectibus & feruissimis subie-
 cta. Hos tam graues dominos, interdum alternis vicibus
 imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ
 sola libertas est. Vna ad hanc fert via, & quidem recta. Non
 aberrabis. vade certo gradu. Si vis tibi omnia subiicere, te
 subiicere rationi. multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa dis-
 sces, quid & quemadmodum aggredi debeas. non incidet
 rebus. Neminem mihi dabis qui sciat quomodo quod vult
 exæperit velle. Non consilio adductus villo, sed impetu im-
 pactus est. Non minus sæpe fortuna in nos incurrit, quam
 nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri: & subito in medio
 turbine rerum stupentem quærere. Huc ego quemadmo-
 dum veni?

EPIST. XXXVIII. MERITO exigit, vt hoc inter nos
 epistolarum commercium frequentemus. Plurimum pro-
 ficat sermo qui minutatim irrepsit animo. Disputatio-
 nes præparata & effusa audiente populo, plus habent stre-
 pitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est.
 Consilium nemo clamore dat. Aliquando vtrudum est & illis, vt
 ita dicam, cõcionibus: vbi qui dubitat, impellendus est. Vbi
 vero non hoc agendum est, vt velit discere, sed vt discat,
 ad hæc submissiora verba veniendum est. Facilius intrans,
 sed hærent. Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Se-
 minis modo spargenda sunt: quod quamuis sit exiguum,
 cum occupauit idoneum locum, vires suas explicat, & ei
 minimo

minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio: non late patet, si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur: sed si illa animus bene exceperit, conualescunt & exurgunt. Eadem est, inquam, præceptorum condicio, quæ seminum. Multum efficiunt, & si angusta sunt: tantum, vt dixi idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quam acceperit.

EPIST. XXXIX. COMMENTARIOS quos desideras, diligenter ornatos & in angustum coactos, ego vero componam: sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc vulgo breuiarium dicitur. Olim cum Latine loqueremur, summarium vocabatur. Illa res discendi magis necessaria est: hæc scienti. Illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriusque rei tibi copiam faciam: Tu à me non est quod illum aut illum exigas. Qui notorem dat, ignotus est. Scribam ergo quod vis, sed meo more. Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum. Hæc ipsa res expurgisci te coget. Si videris quam multi tibi laborauerint, concupisces & ipse ex illis vnus esse. Habet enim hoc in se generosus animus, quod concitatur ad honesta. Nemini excelsi ingenij virum humilia delectant & fordida: magnarum rerum species ad se vocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quam quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit. Ponet se extra ius ditioneque fortunæ. Secunda temperabit, aduersa comminuet, aliis admiranda despiciet. Magni animi est, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. Illa enim vtilia sunt: at hæc eo quod superfluant, nocent. Sic segetem nimia sternit verbas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque evenit, quos immoderata felicitas rumpit: quia non tantum in aliorum iniuriam sed etiam in suam vtuntur. Quis hostis in quenquam tam contumeliosus fuit; quam in quosdam voluptates suæ sunt: quorum impotentia atque insana libidini ob hoc vnum possis ignoscere, quod quæ fecere, pa-

tiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. Necessè est in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transiit. Illa enim habet suum finem: inania, & ex libidine orta, sine termino sunt. Necessaria metitur utilitas, supernacua quo redigis? Voluptatibus utique se immergunt quibus in consuetudinem adductis carere non possunt: & ob hoc miserimi sunt, quod eo pereniunt, ut illis quæ supernacua fuerant, facta sint necessaria. seruiunt itaque voluptatibus suis, non fruuntur: & mala sua, quod malorum ultimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores sunt.

EPIST. XL. QVOD frequenter mihi scribis, gratias ago. Nam quo vno modo potes, te mihi ostendis. Nunquam epistolam tuam acipio, ut non protinus vna simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriâ renouant, & desiderium absentia, falso atque inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt litteræ quæ vera amici absentis vestigia, veras notas afferunt? Nam quod conspectu dulcissimum est, id amici manus epistolæ impressa præstat, agnoscere. Audisse te scribis, Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset, soscere magno cursu verba conuoluere, quæ non effundit, sed premit & vrget. Plura enim veniunt quam quibus vox vna sufficiat. hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque sicut vita debet esse composita. Nihil autem ordinatum est, quod præcipitur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est: at lenis & melle dulcior seni profluit. Sic itaque habe, ut istam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem esse circulanti iudices, quam agenti rem magnam ac seriam, doceat. Equæ stillare illam rem nolo, quam cutere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamen incidit quod expectatur, quam quod præteruolat. Denique tradere homines discipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adice nunc, quod quæ veritati operam

peram dat oratio, incompofita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet veri: mouere vult turbam, & inconſultas aures impetu rapere. tractandum ſe non præbet: auferitur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio, quæ ſanandi mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? Remedia non profunt, niſi immorentur. Multum præterea habent inanitatis & vani: plus ſonat quàm valet. Lenienda ſunt quæ me exterrant, compenſanda, quæ irritant, diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? Quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid quod ne voluſtatem quidem vllam habet, talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus; Sed vt pleraque quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt, ſic iſtos qui verba exercuerunt, abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari velit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & admiſſa eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum per procliuſ currentium, non vbi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit, ac longius quam voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ: quæ ponere debet verba, non proiicere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid niſi ſed ſalua dignitate morum: quam violentia iſta & nimia vis exiit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis ſic vnda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem, irreuocabilem, ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut oſtentatio abtulerit, aut affectus impotens ſui? tantum feſtinet atque ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo facis ſi non videris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum quærunt: & ipſe malueris aliquando, ſi neceſſe eſt, vel iuxta P. Vinicium dicere: qui cum quæreretur quomodo diceret, Afellius ait, tractim. Nam Geminus Varius ait: quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio: tria verba non poteſt iungere. Quid ni malis tu ſic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam inſullus interuenit, qui illi ſingula verba veſſenti, tanquam dictaret, non diceret, ait: Dic, vel nunquam dicas. Nam Q

Haterij cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano volo. Nunquam dubitauit, nunquam intermisit: semel incipiebat, semel desinebat. quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum scribimus, interpungere consueuimus. Cicero quoque noster, à quo Romana eloquentia exiit, gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat, & præbet æstimandum. Fabianus vir egregius & vita & scientia, & quod post ista est, eloquentia quoque, disputabat expedite magis, quam concitate: ut posses dicere, facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in viro sapiente recipio, non exigo, ut oratio eius sine impedimento exeat: profertur tamen malo, quam profluat. En autem magis te deterreo ab isto morbo, quod non potest tibi ista res contingere aliter, quam si te pudere desierit: perfrices frontem oportet, & ipse te non audias. Multa enim inobseruatus ille cursus feret, quæ reprehendere velis. Non potest, inquam tibi contingere res ista, salua verecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, & à rebus studium transferendum est ad verba. Hæc autem etiam si aderunt, & potuerunt sine vlllo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. Nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit, ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hæc erit: tardiloquum te esse iubeo.

EPIST. XLI. FACIS rem optimam, & tibi salutarem, si, ut scribis, perseueras ire ad bonam mentem: quam stultum est optare, cum possis à te impetrare. Non sunt ad cælum elevandæ manus, nec exorandus ædituus ut nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat. Prope est à te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, facer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum obseruator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam nisi ab illo aditus exurgere? Ille dat consilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum, Quis deus, incertum est, habitat deus. Si tibi occurrit vetustis arboribus, & solitam altitudinem egressis frequens lucus, & conspectum cæli densitate ramorum

morum aliorum alios protegentium submouens, illa pro-
 ceritas siluæ, & secretum loci, & admiratio umbræ, in a-
 perto tam densæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit.
 Et si quis specus saxi penitus excisus mortem suspenderit,
 non manufactus: sed naturalibus causis in tantam
 laxitatem excavatus, animum tuum quadam religionis sus-
 spicione percutiet. Magnorum fluminū capita veneramur:
 subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. Colun-
 tur aquarum calentium fontes: & stagna quædam, vel o-
 pacitas, vel immensa altitudo sacrauit. Si hominem vide-
 ris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter ad-
 u- rta felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex supe-
 riori loco homines videntem, ex æquo deos: non subiit
 te veneratio eius? Non dices: Ista res maior est altiorque
 quam vt credi similis huic, in quo est, corpusculo possit?
 Vis istuc diuinæ descendit: animum excellentem, modera-
 tum, omnia tanquam minora transeuntem, quicquid ti-
 memus optamūque ridentem, cœlestis potentia agitatur.
 Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Ita-
 que maiore sui parte illic est; vnde descendit. *Quemad-*
modum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt
vnde mittuntur: sic animus magnus & sacer, & in hoc de-
missus vt propius diuina nossemus, conuerfatur quidem
nobiscum, sed hæret origini suæ. Illinc pendet: illuc
spectat ac nititur: nostris tanquam melior interest. Quis
est ergo hic? animus qui nullo bono nisi suo nitet. Quid
enim est stultius, quam in homine aliena laudare? Quid
eo dementius, qui ea miraretur, quæ in alium protinus
transferri possint? Non faciunt meliorem equum aurei
fræni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum contrectatur, &
ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: a-
liter incultus, integri spiritus. Hic scilicet impetu acer,
qualem illum esse natura voluit, speciosus ex horrido, cu-
ius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi lan-
guido & bracteato. Nemo gloriari nisi suo debet. Vitem
laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram pon-
dere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Nam quis huic
illam præferret vitæ, cui aureæ vix, aurea folia d'pendent?
Propria virtus est in vite fertilitas. In homine quoque
id laudandum est, quod ipsius est. Familiam pulchram

habet, & domum pulchram: multum serit, multum fœnerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari: quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. Consummatur iraque eius bonum, si id adimplevit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimam, secundum naturam suam viuere: sed hanc difficilem facit communis infania. In vitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPIST. XLII. IAM tibi iste per suasit, se virum bonum esse. Atqui vir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius secundæ notæ. Nam ille alter fortasse tanquam phoenix semel anno quingentesimo nascitur: nec est mitum, ex interuallo magna generari, Mediocritia & in turbam nascentia, sæpe fortuna producit: eximia vero, ipsa raritate commendat. Sed ista multum adhuc abest ab eo quod proficitur: & si sciret quid esset vir bonus, nondum se esse crederet: fortasse etiam fieri posse disputaret. At male existimat de malis. Hoc etiam mali faciunt, nec vlla maior poena nequitia est, quam quod sibi ac suis displicet. At odit eos, qui subita & magna potentia insolenter vtuntur. Idem faciet, cum idem poterit. Multorum, quia imbecilli sunt, latent vitia: non minus ausura, cum illis vires suæ placuerint, quam illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandæ nequitia desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riger frigore. Non desunt tunc illa venena, sed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, ne paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Badem velle eos cognosces, da posse quantum volunt. Meministi cum quendam affirmates esse in tua potestate, dixisse me, volaticum esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentisium: pluma tenebatur, quam remisit, & fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput suum casura tentauerit. Non videbat se per aliorum pericula in suum ruere, non cogitabat quam onerosa essent quæ petebat, etiamsi superuacua nõ essent. Hoc itaque in his quæ affecta-

affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis commodi esse, aut plus incommodi. Quæ jam superuacua sunt, quædam tanti non sunt. Sed hæc non providemus, & gratuita nobis videntur, quæ carissimè constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam solvimus: ea gratuita vocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quæ emere nollemus, si domus nobis nostrâ pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosum prædium: ad ea parati sumus pervenire cum sollicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeo nihil est cuique s. vilius. Idem itaque in omnibus consiliis rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad insitorem alicuius mercis accessimus. videamus, hoc quod concupiscimus quanti deferatur. Sæpe maximum pretium est, oro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt. Nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse versa, non solum vbi de incremento agetur, sed etiam vbi de iactura. Hoc perituum est. Nempe adventitium fuit, tam facile sine isto viues, quam vixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es. si non diu, perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis: nempe & molestiam: gratiam minorem; nempe & invidiam. Circumspice ista quæ nos agunt in insaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus. Scies non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit. Sed quo tuo cuique habere se contigit?

EPIST. XLIII. QUOMODO hoc ad me pervenerit, quæris; quis mihi id te cogitare narraverit, quod tu nulli narraueras. Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo? inquis. tantus sum, ut possim excitare rumorem? Non est quod ad te hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in quo moraris. Quicquid inter vicina eminet, magnum est illis vbi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Navis quæ in flumine magna est, in mari parvula est. Gubernaculum quod naui alteri magnum, al-

teri exiguum est. Tu nunc in provincia licet contempnas ipse te, magnus es. Quid agas, quemadmodum cenes, quæ admodum dormias, quæritur, scitur. Eo tibi diligentius viuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui regent, non abscondent: quos plerumque circumdatos nobis indicamus, non vt tutius viuamus, sed vt peccemus occultius. Rem dicam ex qua mores æstimes nostros: vix quemquam inuenies, qui possit aperto ostio viuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic viuimus, vt deprehendi sit, subito aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contempnas hunc testem.

EPIST. XLIV. ITERVM tu mihi te pusillum facis, & dicis, malignius tecum egisse naturam prius, deinde fortunam, cum possis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est, quod stemma non inspicit. Omnes si ad primam originem reuocentur, à diis sunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit industria. At mercuriales multis quatuordecim gradus suat clausi. Non omnes curia admittit. Castra quoque quos ad laborem & periculum recipiunt, fastidiosè legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. Nec reiecit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleantes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt; si te illis generis dignum. Gerens autem, si hoc protinus tibi persuaseris, à nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait, Neminem regem non ex seruis esse oriundum, neminem non seruum ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, & sursum deorsum fortuna versauit. Quis ergo generosus? Ad virtutem bene à natura compositus. Hoc vnum est intuendum. Alioqui si ad vetera reuocas, nemo

nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu vsque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui ex quacunque condicione supra fortunam licet surgere. Puta itaque te non esse equitem Romanum, sed libertinum: potes hoc consequi, vt solus sis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. Si mala bonaque non populo auctore distinxeris. Intuendum est, non vnde veniant; sed quo eant. Si quid est quod beatam vitam potest facere, id bonum est suo iure: deprauari enim in malum non potest. Quid est ergo in quo erratur? Cum omnes beatam vitam optent, quod instrumenta eius pro ipsa habeant, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum summa beatæ vitæ sit solida tranquillitas, & eius inconcussa fiducia, solitudinis colligunt causas, & per insidiosum iter vitæ non tantum ferunt sarcinas sed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt semper abcedunt, & quo plus operæ impendant, hoc se magis impediunt: feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus: ipsa illos velocitas implicat.

EPIST. XLV. LIBRORVM istic inopiam esse queris, Non refert quam multos, sed quam bonos habeas. Lectio certa prodest, varia delectat. Qui quo destinauit, peruenire vult, vnâ sequatur viam, non per multas vagetur. Non ire istud, sed errare est. Vellem, inquis, magis libros mihi quam consilium dares. Ego vero quoscunque habeo, mittere paratus sum, & totum horreum excutere: me quoque isto si possem transferrem, & nisi maturè te finem officij sperarem impleturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem, & præsens æstimare quantum animo creuisses. Ceterum quod libros meos tibi mitri desideras, non magis ideo me disertum puto, quam formosum purarem, si imaginem meam peteres. Indulgentiæ scio istud esse, non iudicij: & si modo iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualiscunque sunt, tu illos sic lege tanquam verum quæram

adhuc, non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt: & inuenissent forsitan necessaria, nisi & superflua quæsis-
sent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ acumen irritum exercent. Nestimus nodos, & ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissoluimus: ac tantum nobis vacat iam viuere, iam mori scimus. Tota illa mente pergendum est, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo vquam nisi dum disputat caprus est? Res fallunt: illas discerne. Pro bonis mala amplectimur. Optamus contra id quod optauimus: pugnant vota nostra cum votis, consilia cum consiliis. Adulatio quam similis est amicitia? Non imitatur tantum illam, sed vincit & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodum hanc similitudinem dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus. vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio vocatur ignaui. pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur. his cettas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, vt frontem suam tentet: nec rursus tam ineptus aut hebes, vt non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo præstigiatorum acerabula & calculi in quibus fallacia ipsa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam. perdidit vsum. Idem de illis captionibus dico. quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignorantem nocent, nec scientem iuuant. Si vis utique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem: qui neminem videt, cum quo se commutat-
tum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, quo homo est: qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic viuit, quomodo i. a. præscripsit: cui bona sua nulla
vis

vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, in-
 concussus, intrepidus: quem aliqua vis mouer, nulla per-
 turbat: quem fortuna cum in eum quod habuit telum no-
 centissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, &
 hoc raro. Nam cetera eius tela, quib. genus humanum de-
 bellatur, grandinis more dissultant: quæ incussa tectis, sine
 vlllo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Quid me
 detines in eo, quem tu ipse pseudomenon appellas, de
 quo tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi vi-
 ta mentitur: hanc coargue, hunc ad verum, si acutus es,
 redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua
 est: etiam quæ non est superuacua, nihil in se momenti
 habet in hoc vt possit fortunatum beatumque præstare.
 Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. At
 proicitimus bonum, si hoc nomen pani aut polentæ damus,
 & ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonum est,
 vtique necessarium est, quod autem necessarium est, non
 statim bonum est, quoniam quædam necessaria sunt, ead-
 em vilissima. Nemo vsque eo dignitatem boni ignorat,
 vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non
 eo potius curam transfers, vt ostendas omnibus, magno
 temporis impendio quæri superuacua, & multos transisse
 vitam, dum vitæ instrumenta conquirunt? Recognosce
 singulos, considera vniuersos. nullius non vita spectat in
 crastinum. Quid in hoc sit mali, quæris? Infinitum non e-
 nim viuunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiam si at-
 tenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc vero cun-
 ctantes quasi aliena trascurrit. & vltimo die finitur, om-
 ni perit. Sed ne epistolæ modum excedam, quæ non de-
 bet sinistram manum legentis implere, in aliam diem hanc
 licet cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc
 solum curantibus. Non & hoc.

EPIST. XLVI. LIBRVM tuum quem mihi promi-
 seras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui,
 ac tantum degustare voluit. Deinde blanditus est ipse,
 vt procederem longius: qui quam disertus fuerit, ex hoc
 intelligas licet: breuis mihi visus est cum esset, nec mei
 nec tui temporis, sed qui primo aspectu aut T. Li.
 uij, aut Epicuri posset videri: tanta autem dulcedine
 me tenuit & traxit, vt illum sine vlla dilatione per le-

gerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur, tamen exhausti totum. Non tantum delectatus, sed gaudis sum. Quid ingenij iste habuit? quid animi? dicere quid impetus, si interquiescisset, si interuallo surrexisset. Nunc non luit impetus, sed tenor, compositio utilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lenes. Gaudis & rectus es. hoc volo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo, plura scribam cum illum retractaui, nunc vero parum mihi fedit iudicium: tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod verearis. verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longe mentiar: nisi quod etiam ubi causa sublata est, mentimur & consuetudinis causa.

EPIST. XLVII. LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui sunt? immo homines. Serui sunt? immo contubernales. Serui sunt? Immo humiles amici. Serui sunt? immo conserui, si cogitaueris tantundem in utrosque licere fortunæ. Itaque rideo istos, qui turpe existimant cum seruo suo cenare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo cenantem dominum stantium seruorum turba circumdedit. Est ille plus quam capit, & ingenti auiditate onerat distentum ventrem, ac defuetum iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quam ingessit. At infelicibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. virga mormar omne compefcitur, & ne fortuna quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus: magno malo vlla voce interpellatum silentium luitur: nocte tota ieiuni murique perstant. Sic fit, vt isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non confuebat, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suum auertere. In conuiuiis loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae prouerbium iactatur: Totidem esse hostes, quos seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod
nec

nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam iumentis abutimur: qui cum ad cœnandum discumbimus, alius spura detergit, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas ues scindit, pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frustra excutit: Infelix qui huic vni rei viuuit, vt altitia decenter seceret: nisi quod inferior est qui hoc voluptatis causa docet, quam qui necessitatis, discit. Alius vini minister in muliebrem modum ornatus cum ætate luctatur. Effugit pueritia: sed retrahitur. Iamque militatis habitus glaber destrixis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatem dousini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuiarum censura permissa est, perstat infelix, & expectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ reuocet in crastinum. Adhuc obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius delecter aspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit, qui iam ipsa satietate fastidiat, qui illo die esuriat. Cum his cœnare non sustinet, & maicitatis suæ dimiutionem putat, ad eandem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius, quod ex istis dominos habent. Stare ante limen Callisti, dominum suum vidi & eum qui illi impegerat titulum, qui inter reuicula mancipia prodaxerat, alius intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus ille in primam decuriam coniectus, in qua vocem præco experitur: & ipse illum inuicem apologauit: & ipse non iudicauit domo sua dignum. Dominus Callistum vendidit: sed domino quam multa Callistus? Vis tu cogitare istum quem seruum tuum vocas, ex iisdem feminibus ortum, eodem frui cælo, æquè spirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te seruum. Mariana clade quam multos splendidissime natos, senatorium per militiam auspicientes gradum, fortuna depressit? alium ex illis pastorem, alium custodem casæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de usu seruorum disputare, in quos superbissimè, crudelissimè, & contumeliosissimè sumus. Hæc tamen præcepti mei summa est: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum te.

cum superiorem velles viuere. Quotiens in mentem uenerit, quantum tibi in seruum liceat: ueniat in mentem, tantundem in te dominio tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas est, forsitan habebis. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit, qua Croesus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cum seruo clementer. Comiter quoque & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum osculantes manum. Ne illud quidem uideatis, quam omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint: Dominum, patrem familiæ appellauerunt: seruos (quod etiam in minimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, quo non solum cum seruis domini uescerentur, sed utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillâ rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? Omnes seruos admouebo mentis meæ? Non magis quam omnes liberos. Etras, si existimas me quosdã quasi sordidioris operæ reiecturum, ut puta illum mulionem, & illum bubulcum. Non ministeriis illos æstimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam cœnent tecum, quia digni sunt: quidam, ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mihi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras: si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. Tæta, & expetire. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione, quæ vestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est? Sed fortasse liber animo. Seruus est? hoc illi nocebit: aliis nõ nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnibus timori. Dabo consularem ancillæ seruientem: dabo ancillæ diuitem. Ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pætonimorum. Nulla seruitus turpior est, quam uoluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterrcant quominus seruis tuis hilarem te præstes, non superbe superiorem. Colant potius te, quam timeant. Dicit nunc aliquis, me uocare ad pileum

pileum seruos, & dominos de fastigio suo deicere: quod dixi, colant potius dominum quam timeant. Itane, inquit, prorsus colant tanquam clientes, tãquam salutatores? Hoc qui dixerit, obliuifectur, id dominis parum esse quod Deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cū timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri à seruis tuis non vis, quod verborum castigatione vteris. Verberibus multa admonentur. non quicquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire delicia, vt quicquid non ex voluntate respondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoque oblitri & virium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt, sic sæuiunt, quasi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant querendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. Non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent sibi, & permanent. leuis est malitia, sæpe mutatur: non in melius, sed in aliud.

EPIS. XLVIII. Ad epistolam quam mihi ex itinere misisti, tam longam, quam ipsum iter fuit, postea rescribam. Seducere me debeo, & quid suadeam, circumspicere. Nam tu quoque, qui consulis, diu an consuleres cogitasti: quanto magis hoc mihi faciendum est, cum longiore mora opus sit, vt soluas quæstionem, quam vt proponas? Vtrique cum aliud tibi expediat, aliud mihi; iterum ego tanquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non sum amicus, nisi quicquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec secundi quicquam singulis est, nec aduersi. In commune viuunt. Nec potest quicquam beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit. Alteri viuas oportet, si vis tibi viuere. Hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & indicat aliud esse commune ius generis humani, plurimum ad illam quoque (de quo loquebar) interiorem societatem amicitia colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili viuorum optime, mihi ab istis subtilibus præcipi ma-

lo, quid amico præstare debeat, qui homini, quam quot modis amicus dicatur, & homo quam multa significet. In diuersum ecce sapientia & stultitia discedunt. cui accedo? in vitam ire partem iubes? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi verba distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxero, & conclusionè falsa à vero nascens mendacium adstruxero, non potero à fugiendis petenda secernere. Pudet me: in te tam serua senes ludimus. Mus syllaba est: mus autem caseum rodit. syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse soluere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet; quod incommodum? Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando, si negligentior fuero, caseum liber comedit. Nisi fortè acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias. in hoc supercilia subdiximus? in hoc barbam demissimus? hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire quid philosophia promittat generi humano? Consilium. Alium paupertas vrit, alium diuitiæ vel alienæ torquent vel suæ. Ille malum fortunam horret, hic se felicitati suæ subducere cupit: hunc homines malè habent, illum dij. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus. ad míseros aduocatus es. Opem te larurum naufragis, captis, ægris, egentibus, intenta securi subiectum præstantibus caput, pollicitus es. Quo diuertis? quid agis? hic cum quo ludis, timer. Succurre, quisquis eloquentior es pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituraeque auxilium aliquod implorant? in te spes opesque sunt. Rogant, vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt disiectis & errantibus clarum veritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuum, quam faciles leges posuerit, quam iucunda sit vita, quam expedita illas sequentibus, quam acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid istorum cupiditates demit? quid temperat. Dissparationes istæ vtinam tantum non prodesse. Nocent. Hoc tibi, cum voles, manifestissimum faciam, & comminui & debilitari generosam indolem in istas argutias coniectam.

Sam. Pudet dicere, contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos subornent. Hac ad summum bonum itur: per istud philosophiæ sunt nigrae, & turpes, infamæque etiam ad album sedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum, quem interrogatis, scientes in fraudem iudicatis, quam ut formula cecidisse videatur? Sed quemadmodum illum prætor, sic hos philosophi in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locuti, effecturos vos, ut non magis aure fulgor, quam gladij perstringat oculos meos, ut ingenti constantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent calcem, ad Grammaticorum elementa descenditis? Quid dicitis; sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat. ad hoc inuitatus sum, ad hoc veni. fidem præsta. Quantum potes ergo, mi Lucili: reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorum. Aperte decent & simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset ætatis, parce iam dispensandum erat, ut sufficeret necessariis. Nunc quæ dementia est, superuacua discere in tanta temporis egestate?

EPIST. XLIX. EST quidem, mi Lucili, supinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducit: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria euocant, nec extinctam memoriam reddunt, sed quiescentem irritant: sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut seruuli familiaris admonitio, aut uestis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conspectum incredibile est, quam recens desiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es: cum maxime à te discedo: ut deo lacrymas combibentem & affectibus tuis inter ipsa in coercitionem exeuntibus non satis resistentem. Modò amisisse te videor. Quid enim non modò est, si recorderis? Modò apud Stoicum philosophum puer sedi, modò causas agere cœpi, modò desij velle agere, modò desij posse. Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus. Nam ad præsentia intentos fallit: ad eò præcipitis fugæ transitus leuis est. Causam huius rei quæris? quicquid temporis transit, eodem

loco est: pariter aspicitur, vna iacet: omnia inde in profundum cadunt: & alioquin non possunt longa intervalla esse in ea re, quæ tota breuis est. Punctum est quod viuimus, & adhuc puncto minus: sed hoc minimum specie quadam longioris spatij natura diuisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem. In quam angusto quot gradus posuit? Modo te profecturus sum: & tamen hoc modo, ætatis nostræ bona portio est, cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non solebat mihi tam velox tempus videri. Nunc incredibilis cursus apparet: siue quia ad moueri lineas sentio, siue quia attendere cœpi & computare damnū meum: eo magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissime fuerit) in superuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuunt: hi agere se ipsos aliquid existimant. nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda tantum, & à limine salutanda, in hoc vntum, ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea questione, quam subtilius est contemplasse, quam soluere? Securi est & ex commodo migrantis minuta conquerere. Cum hostis instat à tergo, & mouere iussus est miles, excutit necessitas quicquid pax otiosa collegerat. Non vacat mihi verba dubiè cadentia confectari, & vafritiam in illis meam experiri.

*Aspice qui cœant populi, qua mœnia clausis
Ferrum acuant portis.*

Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiendus est. Demens omnibus merito videtur, si cum saxa in munimentum murorum lenes formæque congererent, cum iubentis intra portas armata signum eruptionis expectaret, aut posceret. cum hostilia in portis telâ vibrarent, & ipsum solum suffosionibus & cuniculis tremere, sederem otiosus, & eiusmodi quæstiunculas ponens: Quod non perdidisti, habes: cornua autem non perdidisti.

didisti: cornua ego habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demens tibi videar, si istis impendero operam. Et nunc obfideor, tunc tamè periculum mihi obfesso extetnum immineret, murus me ab hoste fecerneret. Nunc mortifera mecum sunt. Non vaco ad istas ineptias. Nunc negotium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit vita: aduersus hæc me doce: aliquid affer, ne mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia, de æquanimitate: aduersus inuitabilia, angustias temporis mei laxa: doce non esse positum bonum vitæ in spatio eius, sed in vfu: posse fieri, immo sæpe fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergisci: die experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeuanti, Potes non reuerti: die redeunti, Potes non exire. Erras, si in navigatione tantum existimas minimum esse, quo à te morte vita diducitur. In omni loco æque tenuè interuallum est. Non vbique se mors tam prope ostendit: vbique tam prope est. Has tenebras discute: & facilius ea trades, ad quæ præparatus sum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, sed quæ perfici posset. De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate. De pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis abstinentia est, & hac cui sui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quod tendo, perueniam. Nam (vt ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoque illam implicare non oportet, nec enim quicquam minus conuenit quam subdola ista calliditas, animis conantibus magna.

EPIST. L. EPISTOLAM tuam accepi post multos menses, quã miseris, superuacuum itaque putavi, ab eo qui afferebat, quid ageres quærere. Valde enim bonæ memoriæ est si meminit: & tamen spero te sic iam viuere, vt vbicunque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam vt meliorem te ipse quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adscribimus. At illa, quocunque transferimus, secura sunt. Harpasten vxoris meæ fatuam, scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auerissimus ab istis prodigiis sum, si quãdo fatuo delectari volo, non est mihi longe quærendus, me rideo. Hæc fatua

subito defuit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram, nescit esse se caecam, subinde paedagogum suum rogat, ut migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum: Cocci tamen duccem quærunt: nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest viuere. Non ego sumptuosus, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus vitæ: adolescentia hæc fecit. Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantæve ægritudines discutimus? Nunc vero ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, si adhiberetur ad recens vitium. Sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. At mehercules, turpe est magistrum huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere: laborandum est, & ut verum dicam, ne labor quidem magnus est: si modo, ut dixi, ante animum nostrum formare incipimus, & recorrigere, quam indurescat prauitas etius. sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in reſum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat: & aliter nata, in id finguntur, quod vsus noster exigit. quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obsequentior? Quid enim aliud est animus quam quodam modo se habens spiritus? Vides autem tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est. Illud mi Lucili, non est quod te impediatur, quominus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet, quod diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens venit, quam mala. Omnes præoccupati sumus. Virtutes discere, vitia dediscere: sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur vitus. Contraria enim mala in alieno hærent. Ideo expelli

& extirpari possunt. Fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est: vitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt, facilisque earum tutela est: ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est; formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat, deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est: philosophia pariter & salutaris & dulcis est.

EPIST. LI. QVOMODO quisque potest, mi Lucili: tu istie habes Ænam, illum nobilissimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Messalla vnicum, siue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperi, cum plurima loca euomant ignem, non tantum edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacenta. Nos vnicunque possumus, contenti sumus Baiis: quas postero die, quam attigeram, reliqui: locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? vlli loco indicendum est odium? minime. Sed quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probi vitio magis conuenit quam alia; nec vllum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo; sic regio quoque est, quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans nunquam Canopum eligeret, quamuis neminem Canopus esse frangi vetat. Ne Baias quidem. Diuersorum vitiorum esse cœperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic, tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic ne inter popinas quidem. Videre ebrios per litora & errantes, & comestiones nauigantium, & symphonicarum cantibus per strepentes lacus; & alia quæ velut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, ut irratamenta vitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, & a blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vini Hannibalis hiberna soluerunt: & indomitum illum niuius atque Alpius virum enervauerunt fomenta Campa-

*Capivini
&
Baja*

niz. Armis vicit? vitiis victus est. Nobis quoque militan-
 dum est : & quidem genere militiæ quo nunquam quies,
 nunquam otium datur. Debellandæ sunt in primis volupta-
 tes : quæ (vt vides) sæua quoque ad se ingenia rapuerunt.
 Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet
 nihil delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi
 cum istis calentibus stagnis : quid cum sudatoriis, in quæ
 siccus vapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor
 per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal,
 vt interrupto cursu rerum, omissoque bello, fouendis
 corporibus operam daremus, nemo non intempestiuam
 desidiam, victori quoque, nedum vincenti periculofam,
 merito reprehenderet. Minus nobis quam illis Punica si-
 gna sequentibus licet. Plus periculi restat cedentibus, plus
 operis etiam perseuerantibus. fortuna mecum bella ge-
 rit. Non sum imperata facturus. Iugum non recipio,
 immo, quod maiore virtute faciendum est excutio. Non
 est emolliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum
 est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. I-
 dem sibi in me iuris esse volet & ambitio, & ira. Inter tot
 affectus distrahar, immo discerpar. libertas proposita est:
 ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas queris? Nul-
 li rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus: fortunam in
 æquum deducere. quo die intellexero illam plus posse, nil
 poterit. Ego illam feram, cum in manu mors sit? His cogi-
 tationib intentum, loca serua sancta que eligere oportet.
 Efforminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid ad
 corrum pendum vigorem potest regio. Quamlibet viam
 iumenta patiuntur, quorum durata in aspero vngula est.
 In molli pallustrique pascuo saginata cito subteruntur. Et
 fortior miles ex confragoso venit. Segnis est urbanus &
 verna. Nullum laborem recusant manus quæ ad arma ab a-
 ratro transferuntur. In primo deficit puluere ille vinctus &
 nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptum-
 que magnis conatibus reddit. Linterni honestius Scipio
 quam Baiis exulebat. Ruina eius non est tam molliter col-
 locanda. Illi quoque ad quos primo fortuna Romani po-
 puli publicas opes transtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, &
 Cæsar, extruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed
 illas inopescerunt summis ingis montium. Vid. batur hoc
 magis

magis militare, ex edito speculari late longéque subiecta. Aspice quam positionem elegerunt quibus edificia excitauerunt locis, & qualia. scias non villas esse, sed castra. Habitarum tu putas vnquam fuisse in Utica Catonem, vt præternavigantes adulteras dinumeraret, & aspiceret tot genera cymbarum variis colorib. picta. & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuicia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quam vnâ nocte inter talia duxisse? Quid ni malit, quisquis vir est, somnum suum classico quam symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baiis litigauimus, numquam satis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili. persequere sine modo, sine fine: nam illis quoque nec finis est, nec modus. Proiice quæcunque cor tuum leniant: quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuisissimas habe, latronum more, quos Philetas Ægyptij vocant. In hoc nos amplectuntur, vt strangulent.

EPIST. LII. Quid est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eo vnde recedere cupimus impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quicquam semel velle? fluctuamus inter vana consilia: nihil libere volumus, nihil absolute, nihil semper. Stulticia inquis, est: cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ad illa reuellemus? Nemo per se satis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vilius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam. Hos maxime laudat, quib. ex se impetus fuit, qui seipos protulerunt: quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo præcesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque sed secundæ fortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus: bene nobiscum itur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest: & hoc multum est, velle seruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compelliq; possunt: quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore, & vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exempla, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum

magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenit; tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æque excelsa, æque magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lapsabunda, in mollem ac fluidam demissa humum: multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero, quicquid factum est: alterius magna pars & difficilius laret. Quædam ingenia facilia & expedita: quadam manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego illū feliciorē dixerim, qui nihil negotij secum habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durum & laboriosum nobis datum scias, licet. Imus per obstantia, Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc aut illum. Tu verò etiam ad priores reuertere qui vacant. Aduuare nos possunt non tantum qui sunt; sed & qui fuerunt. Ex iis autem qui sunt, eligamus non eos, qui magna verba celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur: sed eos qui vita docent, qui cum dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: qui docent quid vitandum sit, nec vnquam in eo quod fugiendum dixerint deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admiseris cum videris, quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus consuetudo est admittere populum, ac disserere: si modo hoc proposito in turbam prædentur vt meliores fiant, faciantque meliores: si non ambitionis hoc causa exercent. Quid enim turpius philosophia captante clamores? Nunquid ager laudat medicum secantem? Tacete, fauete, & præbete vos curationi. Etiam si exclamaueritis, non aliter audiam, quam si ad tactum vitorum vestrorū ingemiscatis. Testari vultis attendere vos mouerique rerum magnitudine? sane liceat. Vt quidem iudicetis & feratis de meliore suffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis raudendum erat. Nunquid ergo existimas, statim illis & loqui & laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt?

Quid

Quid lætaris, quod ab hominibus iis laudaris, quos non potes ipse laudare? Disserebat populo Fabianus: sed audiebatur modeste. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: sed quem magnitudo rerum euocauerat, non sonus inoffensæ ac molliter lapsæ orationis. Interfit aliquid inter clamorem theatri & scholæ. Est aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, si obseruentur, iudicia sunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum risus, insanum vultus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque sit, scies, si quemadmodum laudetur, aspexeris. Hinc atque illinc philosopho manus auditot intentat, & super ipsum caput mirantium turba consistit. Non laudatur ille nunc, si intelligas, sed exclamatur. Relinquantur istæ voces illis artibus, quæ propositum habent placere populo: philosophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus sequi imperum animi. Tunc autem hoc ex impetu facient, cum silentium sibi imperare non poterant. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsi audientibus, & animos adolescentium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba composita. Alioqui nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in præsentem. Desiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo differendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam, non erit dubium, postquam prostituta est, sed potest in penetralibus suis ostendi, si modo non institorem, sed antistitem nacta est.

EPIST. LIII. Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est ut nauigarem? Solui mari languido. erat sine dubio cælum graue sordidis nubibus, quæ fere aut in aquâ aut in ventum resoluuntur: sed putavi tam pauca milia à Parthenoe tua vsque Puteolos surripî posse, quamuis dubio, & impendente cælo. itaque quo celerius euadeream, protinus per altum ad Nefidia direxi, præcisurus omnes sinus. Cum iam eo processissem, ut mea nihil interesset, utrum irem, an redire, primum æqualitas illa quæ me

corruerat, periit. Nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, ut me in aliquo litore exponeret. Aiebat ille, aspera esse & importuosa, nec quicquā se æquē in tempestate timere quam terram. Peius autem vexabar, quam ut periculū mihi succurreret. Nausea enim me segnis hæc & sine exitu torquebat, quæ bilē mouet, nec effundit. Institi itaque gubernatori. & illum vellet nollet cœgi ut peteret litus. Cuius ut viciniam attingimus, non expecto ut quicquam ex præceptis Virgilij fiat, Obuertant pelago proras aut ancora de prora iaciatur: sed memor artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo psychrolutam decet, gausapatus. Quæ putas me passum dum per aspera crepto, dum viam quæro, dum facio? Intellexi non immerito nauis terram timeri. Incredibilia sunt quæ tulerim: cum me ferre non possem. Illud scito, Vlixem non fuisse tam irato mari natum, ut vbiq̃ naufragia faceret. Nauseator erat. At ego quocunque nauigare debiero, vicesimo anno perueniam. Ut primum stomachū (sic non cum mari nauseam effugere) collegi, ut corpus vnctiōe recreaui, occæpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ subinde admonent sui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo maiora sunt. Lewis aliquem motiuncula decipit: sed cum creuerit. & vera febris exarserit, etiam dura & perperio confessionem extorquet. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus, & in exercitacione aliqua laborasse. Dubio & incipiēte morbo quærimus, nomen: qui vbi ad talaria cœpit tendere, necesse est podagram fateri. Contra euenit in iis morbis quibus officuntur animi: quod quis peius se habet, minus sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime: Nam qui leuiter dormit, & species secundum quietem capit, aliquando dormire se dormiens cogitat. Grauis somnus etiam somnia extinguit animumque altius mergit, quam ut vti villo intellectu sinat. Quare vitia sua nemo confiteretur? Quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare, vigilantis est; & vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, ut errores nostros coarguere possimus. Sola autem nos philosophia excitabit, sola somnum excutiet grauem.

Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna est. Ire in complexum alter alterius: omnibus aliis te nega, fortiter, aperte. Non est quod precario philosopheris. Si æger esses, curam intermisisses rei familiaris, & forensia tibi negotia excidissent: nec quenquam tanti putares, cui aduocatus in causam descenderes. Toto animo id ageres, vt quam primum morbo liberateris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum: dat tempus, non accipit. Non est res subiciua. Ordinaria est, domina est: adest, & iubet. Alexander cuidam ciuitati partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti, Eo, inquit, proposito veni in Asiam, non vt id acciperem quod dedissetis; sed vt id haberetis quod reliquisset. Itidem philosophia rebus omnibus: Non sum id tempus acceptura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, quod ipsa erogauero. Totam huc conuertere mentem, huic affide, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. Quod inter te & illos interfuturum sit, quæris? Diutius erunt. At mehercule magni artificis est, clausisse totum in exiguo: Tantum sapienti sua quantum Deo omnis ætas patet. Est aliquid, quo sapiens antecedit Deum. Ille naturæ beneficio, non suo, sapiens est. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiæ, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet: munita est solidaque, quædam defatigat, & velut leuia tela laxo sinu excludit, quædam discutit, & in eum vsque qui miserat respuit.

EPIST. LIV. LONGVM mihi commeatum dederat mala valetudo: repente me inuasit. Quo genere? inquis profusus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum est. Vni tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare Græco nomine appellem, nescio. Satis apte dici suspirium potest. Breuis autem valde & procellæ similis impetus est, intra horam fere definit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me transferunt. Nullum mihi videtur molestius. Quid ni? Aliud enim quicquid est, ægrotare est: hoc, animam agere. Itaque me-

dici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando spiritus ille, quod sæpe conatus est. Hilarem me putas hæc tibi scribere, quia effugi? Si hoc sine quasi bona valetudine delector, tam ridicule facio, quam ille, quisquis se vicisse putat, cum vadimonium distulit. Ego vero & in ipsa suffocatione non desij cogitationibus lætis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est? inquam, tam sæpe mors experitur me? faciat. At ego illam diu expertus sum. Quando? inquis. Antequam nasceret. Mors est, non esse. Id quale sit, iam scio: hoc erit post me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti est, necesse est, & fuisse antequam prodiremus in lucem. Atqui nullam sensimus tunc vexationem. Rogo non stultissimum dicas, si quis existimat lucernæ peius esse cum extincta est, quam antequam accenderetur? Nos quoque & accendimur & extinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrinque vero alta securitas est. In hoc enim, mi Lucili, nisi fallor, erramus, quod mortem iudicamus sequi, quum illa & præcesserit & securura sit. Quicquid ante nos fuit, mors est. Quid enim refert vtrum non incipias, an desinas: vtriusq; rei hic est affectus, non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nā verbis locus non erat) alloqui me non desij: deinde paulatim suspirium illud quod esse iam anhelitus cœperat, intervalla maiora fecit, & retardatum est, ac remansit. Nec adhuc, quamvis desierit, ex natura fuit spiritus. Sentio hæsitacionem quandam eius & moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo suspirem, hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus sum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, cum iuvat vivere. Quæ enim virtus est, cum eiicitur exire? tamen est & hic virtus. Eiicitur quidem, sed tanquam exeam. Et ideo nunquam eiicitur sapiens: quia eiici est inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens, necessitatem effugit; quia vult quod ipsa coactura est.

EPIST. LV. A gestatione cum maxime venio, non minus fatigatus, quam si tantum ambulassem, quantum sedi. labor est enim, diu ferri: ac nescio an eo maior, quia contra naturam est: quæ pedes dedit, vt per nos ambulemus: oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu nolimus, posse desinimus.

mus Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, vt si-
 ue bilis infederat faucibus, discuteretur, siue ipse ex ali-
 qua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio,
 quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius vehi perseueraui,
 inuitante ipso litore, quod inter Cumas & Scruiliij
 Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, velut an-
 gustum iter clauditur. Erat enim à recenti tempestate ma-
 ris spissius Fluctus autem illud (vt scis) frequens & con-
 citatus exæquat, longior tranquillitas soluit, cum arenis,
 quæ humore alligantur succus abscessit. Ex consuetudine
 tamen mea circumspicere cœpi, an aliquid illie inueni-
 rem, quod mihi bono posset esse: & direxi oculos in villam,
 quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues nul-
 la alia re quam otio notus, consenuit, & ob hoc vnum fe-
 lix habebatur. Nam quotiens aliquos amicitia Afiniij Gal-
 li, quotiens Sciani odium, deinde amor merserat, (æque
 enim offendisse illum, quam amasse periculosum fuit) ex-
 clamabant homines: O Vatia, solus scis viuere. At ille la-
 tere sciebat, non viuere. Multum autem interest, vtrum vi-
 ta tua otiosa sit, an ignaua. Nunquam aliter hanc villam
 Vatia viuo præteribam, quam vt dicerem: Vatia hic situs
 est. Sed a deo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, &
 venerabile; vt etiam, si quid illi simile est, mendacio pla-
 ceat. Otiosum enim hominem seductam existimat vulgus
 & securum, & se contentum, sibi que viuentem. quorum
 nihil vlli contingere, nisi sapienti potest. Ille quidem nulla
 re sollicitus scit sibi viuere. Ille enim (quod est primum)
 scit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupidi-
 tatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores vi-
 dere non potuit, qui velut timidum atque iners animal,
 metu oblituit, ille sibi non viuit, sed (quod est turpissi-
 mum) ventri, somno, libidini. Non continuo sibi viuit, qui
 nemini. Adeo tamen magna res est constantia, in pro-
 posito suo perseuerantia, vt habeat auctoritatem inertia
 quoque pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scri-
 bere: frontem enim eius tantum noui, & exposita: quæ o-
 stendit etiam transeuntibus. Speluncæ sunt duæ magni o-
 peris, laxo atrio pates, manufactæ: quarum altera solem nō
 recipit, altera vsq; in occidentem torretur. Platanona me-
 dius riuus & à mari & ab Acherusio lacu receptus, Euripi

modo diuidit alendis piscibus, (etiam si assiduo exhauriatur) sufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc ramentum est commodissimum in villa, quod Baias trans parietem habet: incommodis illarum caret. voluptatibus fruuntur. Has laudes eius ipse noui: nunc esse villam totius anni credo. Occurrit enim Fauisio, & illum adeo excipit, ut Baiis neget. Non stulte videtur elegisse hunc locum Vatia, in quem otium suum pigrum iam & senile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus est, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mœstos; vidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quod existimes, ideo parum bene compositum esse te, quod in Campania non es. quare autem non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet: & quidem quotiens velis, quando velis. magis hac voluptate, quæ maxima est, fruimur, dum absumus. Præsentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vna loquimur, ambulamus, confidemus, cum deducti sumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus: & ideo æquo animo ferre debemus absentiam, quia nemo non multum etiam præsentibus abest. Pone hic primum noctes separatas: deinde occupationes vtrinque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectioes: videbis non multum esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est. hic autem nunquam abest: quemcunque vult, quotidie videt. Itaque mecum stude, mecum cœna, mecum ambula. In angusto viueremus, si quicquam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, cum maxime audio: adeo tecum sum, ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere.

EPIST. LXI. PEREAM, si est tam necessarium quæ videtur silentium in studia seposito. Ecce varius clamor vndique me circumsonat. supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium possunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quotiens retentum spiritum remiserunt, sibilos & acerbissimas respiraciones: cum in aliquem aliptem inertem, & hac plebeia vinctio contentum

centum incidi, audio crepitum illisæ manus humerî: quæ prout plana peruenit, aut concava, ita sonum mutat. Si vero pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit pilas, actum est. Adiiice nunc scordalum & furem deprehensum, & illum cui vox sua in balneo placet. Adiiice nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliant. Præter istos, quorum, si nihil aliud rectæ voces sunt, alipilum cogita, tenuem & stridulam vocem, quo sit notabilior, subinde exprimentem, nec vnquam tacentem, nisi dum vellic alas & alium pro se clamare cogit. Iam librarîj varias exclamationes, & botularium, & crustularium & omnes popinarum institores, mercem sua quadam & insignata modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter clamatores tam varios, tam dissonos constat: cum Chrysippum nostrum assidua salutatio perducit ad mortem. At mehercules, ego istum fremitum non magis curo, quam fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam cuidam genti hanc vnã fuisse causam vibem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet ac verberat. In iis quæ me sine auocatione circumstrepunt, esse das transcurrentes pono, & fabrum inquilium, & ferrarium vicinum, aut hunc qui ad metam sudantem tubas experitur & tibias, nec cantat sed exclamat. Etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde, quam qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duravi, vt audire vel paularium possim, voce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa, omnia licet foris resonent: dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriæque non dissideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt?

Omnia noctis erant placida composita quiete.

Falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. Nox exhibet molestiam, non tollit, & sollicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quam dies. Illa tranquillitas vera est, in quam bo-

na mens explicatur. Aspice illum, cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnīs seruorum turba conticuit, & suspensum, accedentium propius, vestigium ponitur. Hoc nempe versatur atque illuc, somnum inter ægritudinēs leuem captans: quæ non audit; audisse se queritur. Quid in causa putas esse? animus ille obstreper: hic placandus est, huius compefcenda est seditio: quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quotiens nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo labore compefcunt, & expeditionibus detinent. Nunquam vacat lasciuire districtis: nihilque tam certum est quam otij vitia negotio discuti. Sæpe videmur tædio rerum ciuiliū, & infelicis atque ingratae stationis pœnitentia secessisse: tamen in illa latebra, in quam nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desit, sed fatigata aut etiam abiecta rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando cessasse: deinde frugalitatem professos sollicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit: & quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora sunt: morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et auaritiā itaque & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc perniciosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. Otiōsi videmur & non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptai cecinimus, si speciosa contemptimus, vt paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum atiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, solidasque & iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit intorsus, quod ad vocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid sollicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curiosum facit: vt ait virgilius noster:

*Et me quem dudum non vlla iniecta mouebant,
Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent aures, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.*

Prior

Prior ille sapiens est quem non tela vibrantia, non arietata inter se arma agminis densi, non vrbis impulsæ fragor territat. Hic aliter imperitus est, rebus suis timet, ad omnem crepitum expauescens, quem vna qualibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimi exanimant. Timidum illum sarcinæ faciunt. Quomcumque ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitiq̃ue oneriq̃ue timentem. Tunc ergo te scito esse compositum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono varia circumstrepet. Quid ergo? non aliquando commodius est, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc migrabo, sed experiri & exercere me volui. Quid necesse est diutius torqueri: cum tam facile remedium Vlixes focii etiam aduersus Sirenas inuenerit?

EPIST. LVII. CVM Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum nauem experirer, sed tantum luti toto via fuit, vt possem videri nihilominus nauigasse. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. Aceromate nos hæpæ excepit in Grypra Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non vt per tenebras videamus, sed vt ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoque res grauis & molesta: quid illic, vbi in se volutatur, & cum sine vilo spiramento sit inclusus, in ipsos à quibus incitatus est recidit? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus eadem via, eodem die, & luro, & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas quod cogitatem, dedit. Sensi quendam ictum animi, & sine metu mutationem, quã insolitæ rei nouitas simul ac sceditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor qui multum ab homine tolerabili, ne dum à perfecto absum, sed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque lenietur animus, mutabitur color. Quædam enim sunt, mi Lucili, quæ nulla virtus effugere potest: admonet illam natura mortalitatis suæ. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorreiet ad subita, & caligabit, si vastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor,

sed naturalis affectio in ex pugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre non possunt: quidem ad vulneris noui, quidem ad veteris & purulenti tractationem inspectionemque concidunt & relinquuntur animo: alij gladium facilius recipiunt, quam vident. Sensi ergo (vt dicebam) quandam non quidem perturbationem, sed mutationem. Rursus ad primum conspectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniussa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium eodem finis esset. Quid enim interest, vtrum supra aliquem vigiliarium ruat, an mons an turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque mortifera æquè sit: Adeo non effectus, sed efficientia timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimant animam hominis magno pondere exiti permeato non posse, & statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber. Ego vero non facio. Qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest opprimi: nam circa id effugit, quo vrgetur: quemadmodum autem verbere aut ictu non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur: sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quid premitur erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latissimè percussit ac fultit, per exiguum foramen est reditus: sic animo, qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo querendum est, an possit immortalis esse. Hoc quidem certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quicquam noxium æterno est.

EPIST. LVIII. QUANTA verborum nobis paupertas, immo egestas sit, nunquam magis, quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent, nec haberent: quædam vero, cum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidium? Hunc quem Græci æstum vocant, pecora peragentem, & totis talcibus dissipantem, asilum nostri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lu-

*Et lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen a silo
Romanum est, æstrum Græci vertere vocantes.
Asper, acerba sonans, quo tota exæritia silvis
Diffugiunt armenta.* —

Puto intelligi istud verbum interisse. Ne te longe differam, quædam simplicia in vsu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

— *Stupet ipse Latinus,
Ingentis genitos diuersis partibus orbis
Inter se coisse viros & cernere ferro.*

quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius verbi vsus amissus est. Dicebant antiqui, si iusso, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas, sit fides Virgilio:

Cetera, quæ iusso, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, vt ostendam quantum tempus apud grammaticum perdidit: sed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium verborum situs occupauerit, cum apud hunc quoque qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista vult præparatio? quo spectat? Non celabo te. cupio, si fieri potest, propitiis auribus, essentiam dicere: sin minus dicam & iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. Si recentiorem quæris, Fabianum disertum & elegantem orationis, etiam ad nostrum fastidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur *græcia*, res necessaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam vt ius à te datum parcissime exerceam: fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere possim, propter quod linguæ nostræ conuicium feci? Magis damnabis angustias Romanas, si scieris vnâ syllabam esse, quam mutare non possim. Quæ hæc sit, quæris? Duri tibi videbor ingenij: in medio positum esse: posse sic transferri, vt dicam, Quod est. Sed multum interesse video. cogor verbum pro vocabulo ponere. Sed id si necesse est ponam, Quod est. Sex modis hoc à Platone dici, amicus noster homo

eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam si ante indicauero, esse aliquod genus. Nunc enim primum illud genus quaerimus, ex quo ceterae species suspensae sunt, à quo nascitur omnis diuisio, quo vniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem si ceperimus singula retro legere, sic enim perducemur ad primū. Homo species est, vt Aristoteles ait. Equus species est, canis species. ergo commune aliquid quaerendum est his omnib; vinculum, quod illa complectitur, & sub se habeat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse cepit omnium horum, quae modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed sunt quaedam quae animam habent, nec sunt animalia. Placet enim satis & arbutis animam inesse. Itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia superiores tenebunt locum, quia & animalia in hac forma sunt, & fata. Quaedam anima carent, vt saxa. Itaque aliquid erit animantibus antiquius, scilicet corpus: hoc sic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata esse, aut inanima. Etiamnum est aliquid superius, quam corpus. Dicimus enim quaedam corporalia esse, quaedam incorporalia. Quid ergo erit ex quo haec diducantur? Illud cui nomen modo parum proprium imposuimus, Quod est. Sic enim in species secabitur vt dicamus: Quod est, aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimum, & vt ita dicam, generale. Cetera genera quidem sunt, sed specialia, tanquam homo genus est. habet enim in se nationum species, Graecos, Romanos, Parthos: colorum, albos, nigros, flauos: habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque quae multa continet, in genus cadit: quae sub alio est, in speciem. Illud genus quod est generale, supra se nihil habet. Initium rerum est, omnia sub illo sunt. Stoici volunt superponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primum poni docuero, cum sit rerum omnium capax. Quod est, in has species diuido, vt sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium est. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia sunt, aut inanima. Rursus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quaedam animam habent, quaedam tantum animam: aut sic; quaedam in impetum habent, incedunt, transeunt: quaedam

solo affixa, radicibus aluntur & crescunt. Rursus, animalia in quas species seco? aut morralia sunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam videtur: sed quare videatur subiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam sunt, quædam non sunt. Et hæc autem quæ non sunt, rerum natura complectitur, quæ animo succurrunt, tã quam Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falsa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat substantiam. Nunc ad id quod tibi promisi, reuertor, quomodo quæcunque sunt, in sex modos Plato partitior. Primum illud quod est, nec visu, nec tactu, nec vllò sensu comprehenditur: cogitabile est: quod generaliter est: tanquam homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, vt Cicero & Cato. animal non videtur, sed cogitatur: videtur autem species eius, equus & canis. Secundum ex his quæ sunt, ponit Plato quod eminent & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse, vt poëta communiter dicitur. omnibus enim versus facientibus hoc nomen est. sed iam apud Græcos in vnus notam cessit. Homerum intelligas, cum audieris poëtam. Quid ergo hoc est? Deus scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quæ propriè sunt: innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quæ sunt, Interrogas? Propria Platonis supellex est. Ideas vocat, ex quibus omnia quæ sunt, & ad quas cuncta formantur. Hæc immortales, immutabiles, inuolabiles sunt. Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum quæ natura sunt exemplar æternum. Audiiciam definitioni interpretationem, quæ tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens quem operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instruit facies, à quo petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet *eidos*. Quid sit hoc *eidos*, attendas oportet: & Platoni imputes non mihi, hanc rerum difficultatem. Nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. Ille cum reddere Virgilium coloribus velle, ipsum intuebatur. Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex

hac quod artifex trahit, & operi suo imposuit, ^{Idos est}
 Quid intersit, quæris? Alterum exemplar est, alterum for-
 ma ab exemplari sumpta & operi imposita. Alteram arti-
 fex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statuar:
 Hæc est Idos. Habet aliquam faciem exemplar ipsium, quod
 intuens opifex, statuam figuravit: hæc Idea est: Etiamnum
 aliam desideras distinctionem? Idos in opere est, Idea ex-
 tra opus: nec tantum extra opus est, sed ante opus. Quintum
 genus est eorum quæ communiter sunt: hæc incipiunt
 ad nos pertinere: hic sunt omnia, homines, pecora, res.
 Sextum genus eorum est quæ quasi sunt, tanquam inane,
 tanquam tempus. Quæcunque videmus ac tangimus, Plato
 in illis non numerat, quæ esse proprie putat. Finnt enim,
 & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo no-
 strum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. Nemo est ma-
 ne, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum
 more, quicquid vides, currit cum tempore. Nihil ex his quæ
 videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus
 sum. Hoc est quod ait Heraclitus: In idem flumen bis non
 descendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa
 est. Hoc in anne manifestius est, quam in homine. Sed nos
 quoque non minus velox cursus præteruehit: & ideo ad-
 mitor dementia nostram, quod tanto opere amamus rem
 fugacissimam, corpus, timemusque ne quando moriamur:
 cum omne momentum, mors prioris habitus sit. Vis tu ti-
 mere, ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi flui-
 da materia & caduca, & omnibus obnoxia casibus. Mun-
 dus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem ma-
 ner. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter
 habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista sub-
 tilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quemad-
 modum ille cæcatos oculos diu intentos ac fatigatos, re-
 mittit atque auocat, & ut dici solet, pascit: sic nos animum
 aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis
 reficere, sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque si
 observaueris, inuenies, quod possit fieri salutare. Hoc ego,
 mi Lucili, soleo facere: ex omni uocatione, etiam si à phi-
 losophia longissime auersa est, eruere aliquid conor, & u-
 tile efficere. Quid de istis capiam quæ modo tractauimus,
 & motis à reformatione morum? Quomodo meliorem me
 facere

facere Ideæ Platonice possunt? Quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? vel hoc ipsum, quod omnia ista quæ sensibus seruiunt, quæ nos accendunt & iritant, negat Plato ex iis esse quæ verè sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile nec solidum est. & nos tamen cupimus tanquam aut semper futura, aut semper habituri. imbecilli fluidique per interualla consistimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt. miremur in sublime volitantes rerum omnium formas, Deumque inter illa versantem & providentem, quemadmodum, quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent etiam cuncta, non quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conseruat artifex. fragilitatem materię vi sua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeo pretiosa non sunt, ut an sint omnino, debium sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, providentia periculis eximit, posse tandem aliquatenus nostra quoque providentia longiorem prorogari huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parsimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens sui tutela perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentię suæ beneficio contigisse, quod natali suo decessit, & annum vnum atque octogesium impleuit, sine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus esset paucos dies ex ista summa & sacrificium remittere. Potest frugalitas producere senectutem: quam ut non puto concupiscendam, ita ne reculendam quidem. Lucundum est esse secum quam diutissime, cum quis se dignum quo fruereetur, effecit. Itaque de isto feremus sententiã, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non oppre-

tiri, sed manu facere. Prope est à timente, qui fatum segnis expectat: sicut ille ultra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, & facem quoque exsorbet. De hoc tamen quæremus, pars summa vitæ, vtrum sax vitæ hæc sit, an liquidissimum ac purissimum quiddam: si modo mens sine iniuria est, & integri sensus animum iuuant, nec defectum & præmortuum corpus est. Plurimum enim referet, vitam aliquis extendat, an mortem. At si inuile ministris est corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortasse paulo ante quam debet, faciendum est, ne cum fieri debeat, facere non possis: & cum maius periculum sit male viuendi, quam cito moriendi, stultus est qui non exigui temporis mercede magnæ rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria perulit. Multis iners vita sine vsu iacuit sui. Quando deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamuis finienda? Noli me inuitus audire, tanquam ad te iam pertineat ista sententia: sed quid dicam æstima. Non relinquam senectutem, si me totum mihi reseruabit: totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentem, si partes eius conuelleret, si mihi non vitam reliquerit, sed animam, profiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, duntaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. sic mori vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum: exhibeo, non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne propter quod viuatur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris causa viuunt. Sed in longum exeo. Est præterea materia quæ ducere diem possit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest? Vale ergo: quod libentius quàm mortis metas lecturus es.

EP. LIX. MAGNAM ex epistola tua percepi voluptatem: permittite enim mihi, uti verbis publicis: nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse voluptatem credimus. Sit sanè: ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarè affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (si ad nostram album verba dirigimus) rem inanem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim

enim animi elatio, suis bonis viribusque fidentis: vulgo tamen sic loquimur, vt dicamus magnum gaudium nos ex illius consulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percipisse: quæ adeo non sunt gaudia, vt sæpe initia futuræ tristitiæ sint. Gaudio autem iunctum est, non desinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noster: *Et mala mentis Gaudia*, diserte quidem dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod voluit, expressit: significauit enim homines, malo suo lætos. tamen ego non immerito dixeram, coepisse me magnam ex epistola tua voluptatem. Quamuis enim ex iusta causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinaturum, voluptatem voco, opinionem falsi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit. habet verba in potestate. non effert te oratio, nec longius quam destinasti, trahit. Multi sunt, qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis, vocentur, quod tibi non euenit. pressa sunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus significas quam loqueris: Hoc maioris rei indicium est. apparet animum quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen transiaciones verborum, vt non temerarias, ita non indecoras, vt quæ periculū sui fecerint. Inuenio imagines, quibus si quis nos vti vetat, & poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum caprabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter & demonstrandæ rei causâ eloquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem causâ quâ poetis, sed vt imbecillitatis nostræ admittenda sint, & vt discentem & audientem in rem præsentē adducant. Sextum ecce tum maxime lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem. mouit me imago ad illo posita: ire quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugna paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet: omnes virtutes suas vndique expandit, vt vbicumque infesti aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant, quod in exercitibus his, quos impe-

ratores magni ordinant, fieri videmus, ut imperium duois
 simul omnes copiae sentiant, sic dispositæ, ut signum ab v-
 no datum, peditem simul equitemque percurrat: hoc ali-
 quanto magis necessarium esse nobis, Sextus ait. Illi enim
 sæpe hostem timuere sine causa, tutissimumque illis iter,
 quod suspectissimum fuit. Nihil stultitia pacatum habet.
 Tam supernè illi metus est, quam infra. Vtrumque trepidat
 latus. Sequuntur pericula & occurrunt: ad omnia pauet.
 imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem ad om-
 nem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non
 si luctus, non si ignominia, non si dolor imperum faciat,
 pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa.
 Nos multa alligant, multa debilitant: diu in istis vitis i-
 acuimus, elui difficile est. Non enim inquinati sumus, sed in-
 fecti. Ne ab alia imagine ad aliam trāeamus, hoc quæram,
 quod mecum sæpe dispicio, quid ita nos stultitia tam per-
 rinaeiter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus:
 nec toto ad salutem impetu nitimur: deinde quia illa quæ
 à sapientibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec a-
 pertis pectoribus haurimus, leuiterque tam imaginæ rei infi-
 stimus. Quemadmodum autem potest aliquis quantum satis
 sit, aduersus vitia discere, qui quantum à vitiis vacat discit?
 Nemo nostrum in altum descendit, summa tantum decer-
 ptimus: & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis
 abundeque occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quod
 cito nobis placemus: si inuenimus qui nos bonos viros di-
 cat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Nec sumus
 modica laudatione contenti: quicquid in nos adlatio si-
 ne pudore congescit tanquam debitum prendimus: optimos
 nos esse sapientissimos affirmantibus assentimur, cum scia-
 mus illos sæpe mentiri. Adeoque indulgemus nobis, ut
 laudari velimus in id cui contraria cum maximè facimus.
 Mitissimum ille se in ipsis suppliciis audit, in rapinis libe-
 ralisimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantissimum.
 Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos opti-
 mos esse credimus. Alexander cum iam in India vagaretur,
 & gentes ne finitimas quidem satis notas bello vastaret, in
 obsidione cuiusdam urbis dum circuit muros, & dum imbe-
 cillissima mœnium quarit, sagitta ictus, diu perledere, &
 intercepta agere persuecrauit. Deinde cum, represso sangui-
 ne, succi

ne, si ceci vulneris dolor crederet, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus abistere: Omnes, inquit, iurant me louis esse filium, sed vulnus hoc hominem esse me clamat. Idem nos faciamus: cum pro sua, que mque portione adlatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem esse: ego autem video quam multa inutilia concupiscam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus sarietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis portioni modus: quantum capiam adhuc nescio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non esse sapientem. Sapiens ille est, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcussus, cum diis ex pari viuuit. Nunc ipse te consule: si nunquam moestus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies noctesq; par & æqualis animi tenor erecti & **placensis** sibi est, peruenisti ad humani boni summam. Sed si appetis voluptates, & vndique, & omnes, scito tantum tibi ex sapientia, quantum ex gaudio deesse. ad hoc cupis peruenire: sed erras. qui inter diuitias illuc veterum esse te speras. Inter honores gaudium, id est, inter sollicitudines, quæris? Ista quæ sic petis, tanquam darura læticiam ac voluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium, sed vnde stabilis magnamque consequantur, ignorant. Ille ex conuiujs & luxuria. Ille ex ambitione, & circumfusa clientium turba. Ille ex amica, alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, & nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem insaniam, longi temporis tædio pensat: sicut plausus & acclamationis secundæ fauor, qui magna sollicitudine & paratus est, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc esse sapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam. Semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse. quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac mali non gaudent? Non magis quam prædam nacti leones. Cum fatigauerunt se vino & libidinibus: cum illos nox inter vina defecit, cum voluptates, angustro corpori ultra quam capiebat ingesta, suppurare ceperunt. tunc exclamant miseri Virgilianum illum versum:

*Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti.*

Omni luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos sequitur, non interruptitur, non desinit. desineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni est. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPIST. LX. QVEROR, litigo, irascor. Etiamnum optas quod tibi optavit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater. Nondum intelligis, quantum mali optauerint. O quam inimica nobis sunt vota nostrorum, eo quidem inimiciora quo cessere felicius. Iam non admiror, si omnia nos à prima pueritia male sequuntur, inter execrationes parentum creuimus. Exaudiant dii quandoque nostram vocem grauitam. Quousque poscemus aliquid Deos, quasi nondum ipsi alere nos possumus? Quam diu satiationibus implebimus magnarum urbium campos? quam diu nobis populus metet? quam diu vnus mensæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, subuehent? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur: vna silua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur & mari. Quid ergo? tam insanabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, ut vastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem vinceremus? Minime. Quantulum est enim quod naturæ datur? Paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaq; (ut ait Sallustius) ventri obedientes, animalium loco numeramus, non hominum: quosdam vero ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuit is qui se vitur. Qui vero latitant & torpent, sic in domo sunt, quasi in conditiis. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecefferunt.

EPIST. LXI. DESINAMVS quod volumus velle. Ego certe id ago senex, ne videar eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, ut mihi instar totius vitæ, sit dies. Nec mehercules tanquam vltimum rapio, sed sic illum aspicio, tanquam esse vel vltimus

mus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam cum maxime scribentem mors euocatura sit. Paratus exire sum, & ideo fruor vita: quia quandiu futurum hoc sit, minimi pendo. Ante senecturę curauı, vt bene viuerem: in senectute vt bene moriar. Bene autem mori, est libenter moti. Da operam, ne quid vnquam inuitus facias, quicquid necesse est, futurum est. Repugnanti non volenti necessitas est: in volente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est: sed qui inuitus facit. Itaque sic animum compellamus, vt quicquid res exiget, id velimus, & imprimis finem nostri sine tristitia cogitemus: ante ad mortem quam ad vitam preparandi sumus. Satis instructa vita est: sed nos instrumentorum eius auidi sumus. Deesse nobis aliquid videtur, & semper videbitur. Vt satis vixerimus, nec anni, nec dies faoiunt, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat. mortem plenus expecto.

EPIST. LXII. MENTIVNTVR, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt. Simulant occupationes, & augent, & ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicunque sum, meus sum. Reb. enim non me trado, sed commodo: nec persequor perdendi temporis causas: & quocunque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare verfo. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror quibus me tempus aliquod congregauit, aut causa ex officio nata: sed cum optimo quoque sum: ad illos in quocunque loco, in quocunque sæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis cum illo seminando loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil deesse. Conremnere omnia aliquis potest: omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est. Demetrius autem noster sic viuit, non tanquam contempserit omnia, sed tanquam aliis habenda permiserit.

EPIST. LXIII. MOLESTE fers decessisse Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audeo exigere: etsi esse melius scio. Sed cui

ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? Illum quoque ista res vellicabit, sed tantum vellicabit. Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lacrymas, si non nimis decurserunt, si ipsi illas repressimus. Nec fieri sint oculi amisso amico, nec fluant. Lachrymandum est, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere: cum peccatarum Giegorum maximus ius flendi dederit in vnum dantaxat diem: cum dixerit etiam Nioben de cibo cogitasse. Quæris vnde sint lamentationes, vnde immodici fletus? Per lacrymas argumenta desiderij quærimus: & dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiam! Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis, obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frõtem ad risum quælibet fortuita res transfert. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus residuat. Cum primum te obseruare desieris, imago ista tristitiæ discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabitur: eoq̃ citius quo est acrior, desinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amissorum recordatio. Nemo libenter ad id redit quod non sine tormento cogitaturus est. Si tamen illud fieri necesse est, vt cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat, hic quoque morsus habet suam voluptatem. Nam, vt dicere solebat Attalus noster: Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat: quomodo poma quædam sunt suauiter aspera: cum vero intetuenit spatium omne, quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est: eorum qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate: quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitat? Ego non idem sentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est. habui enim illos tanquam amissurus: amisi tanquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Desine beneficium naturæ male interpretari, abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quam diu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpe illos reliquerimus,

in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quam saepe eodem incrans loco, non viderimus. intelligimus plus nos temporis perdidisse in viuis. Feras autem hos, qui cum negligentissimè amicos habeant, miserimè lugent: nec amant quenquam, nisi cum perdidierunt. Ideoque tunc effusius mœrent, quia verentur ne dubium sit an amauerint, fera indicia affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & meremur & existimamus: quia parum valent in vnus elati solatium: si non habemus, maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quenquam non fecimus. Deinde ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis despoliatus, amissa vnica tunica, complorare se malit, quàm circumspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nõne tibi videatur stultissimus? Quem amabas, extulisti, quare quem ames. Satius est amicum reparare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc esse quod adiecturus sum non tamen ideo prætermittam, quia ab omnibus dictum est. Finem dolendi etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit. Turpissimum autem est in homine prudente remedium mœroris, lassitudo mœrendi. Malo relinquo dolorem, quam ab illo relinquar: s. quam primum id facere desiste, quod, etiam si voles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum constituere maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulsis, cui lacrymæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium venit, quàm dolor, qui recens consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit: inueteratus verò, deridetur. nec immeritò. aut enim simulatio, aut stultus est. Hæc tibi scribo, is qui Annæum Serenum carissimum mihi tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim) inter exempla sim eorum quos dolor vicit: hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi causam sic lugendi fuisse; quod nunquam cogitaueram mori eum ante me posse. Hoc vnum mihi occurtebat, minorem esse, & multo minorem: tauquam ordinem facta seruarent. Itaque assiduè cogitemus, tam de nostris

quam omnium quos diligimus mortalitate. Tunc ego dicere debui, Minor est Serenus meus. quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest. quia non feci, imparatum subito fortuna percussit: nans cogito omnia & mortalia esse, & incerta lege mortalia. Hodie fieri potest, quicquid vnquam potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime, cito nos eo peruenturos, quo illum peruenisse moreremur. Et fortasse (si modo sapientium vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est.

EPIST. LXIV. FVISTI heri nobiscum. Potes queri si heri tantum: ideo adieci, nobiscum: mecum enim semper es. Interuenerat quidam amici, propter quos maior sumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terre vigiles solet: sed hic modicus, qui hospites venisse significaret. Varius nobis sermo fuit, vt in cõiuuio, nullam rem vique ad exitum adducens, sed aliunde transliens. Lectus est deinde liber Q. Sextij Patris, magni, si quid mihi credis, viri, & licet negeat, Stoici. Quantum in illo, dij boni, vigoris est, quantũ animi! hoc non in omnib. philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen: cetera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiducia. In quacunque positione mentis sim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes casus provocare, libet exclamare: Quid cessas fortuna? congrederere, paratum vides. Illius animum induo, qui quærat vbi se experiatur, vbi virtutem suam ostendat.

*Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Oprat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.*

Libet aliqui habere quod vincam, cuius patientia exerceat: Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendit tibi beatæ vitæ magnitudinem, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed volente penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, vt illam admittens, & tamen speres, mihi certè temporis mulcum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. Non aliter

aliter illam intueor obstupescens, quam ipsum interim mundum, quem sæpe tanquam spectator nouus video. Veneror itaque inuenta sapientiæ, inuentoresque. Adire tanquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patremfamilias: faciamus ampliora quæ accipimus, maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec vlli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam si omnia à veteribus inuenta sunt, hoc semper nouum erit: vsus, & inuentorum ab aliis scientia & dispositio. Pata relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere, hæc tantum morbis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur: hoc palpebrarum crassitudo tenuatur. hoc vis subita & humor aueritur, hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quomodo autem admoventur, aut quando, nostri operis est quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Suspiciendi tamen sunt, & ritu deorum colendi. Quidni ego magnorum virosum & imagines habeam, incitamenta animis & natales celebrem? Quidni illos honoris causa semper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam, e quo defiliam, caput adoperiam, femita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleantemque in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus semper asfurgo.

EP. LXXV. HESTERNVM diem diuisi cum mala valetudine: antemeridianum illa sibi vindicauit: postmeridianum mihi cessit. Itaque lectione primum tentavi animum. Deinde cum hanc recepisset, pius illi imperare ausus sum, immo permittere, aliquid scripsi, & quidem intentius, quam soleo, dum cum materia difficili contendendo, & vincere nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim

afferent, & tanquam ægrum intemperantem coëreerent.
 In locum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te
 perferam, quæ in lite est: te arbitrum adegimus: plus nego-
 gotij habes quam existimas. Triplex causa est, dicunt, ut
 scis, Stoici nostri; duo esse in rerum natura, ex quibus om-
 nia fiunt: causam & materiam. Materia iacet iners, res ad
 omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem,
 id est ratio, materiam format, & quocunque vult versans
 ex illa varia opera producit. Esse debet ergo vnde ali-
 quid fiat, deinde à quo fiat. hoc causa est, illud materia.
 Omnis ars imitatio est naturæ: itaque quod de vniuerso
 dicebam; ad hæc transfer quæ ab homine facienda sunt.
 Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: &
 artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in statua mate-
 ria æs fuit, causa artifex. Eadem conditio rerum omnium
 est, ex eo constant quod sit, & ex eo quod facit. Stoicis
 placet vnam causam esse, id quod facit. Causam Aristote-
 les putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa
 materia, sine qua nihil potest effici. Secunda, opifex. Ter-
 tia, forma, quæ vnicuique operi imponitur, tanquam
 statuæ. Nam hanc Aristoteles Idos vocat. Quarta quo-
 que, inquit, his accedit, propositum totius operis. Quid
 sit hoc, aperiam. Æs prima statuæ causa est: nunquam
 enim facta esset, nisi fuisset id ex quo ea funderetur, duce-
 renturque. Secunda causa artifex est: non potuisset enim æs
 illud in habitum statuæ figurari, nisi accessissent peritæ
 manus. Tertia causa est forma, neque enim statua ista
 Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, nisi hæc illi es-
 set impressa facies. Quarta causa est, faciendi propositum:
 nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum?
 quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pec-
 cunia est hoc, si venditurus fabricauit: vel gloria, si labora-
 uit in nomen: vel religio, si donum templo parauit. Ergo &
 hæc causa est propter quam fit. An non putas inter facti
 operis numerandum, quo remoto factum non esset? His
 quintam Plato adiecit: exemplar, quam ipse Ideam vocat:
 hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destina-
 bat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat
 exemplar, ad quod referat oculos: nam intus quod sibi ipse
 concepit & posuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus
 intra

intra se habet, numerosque vniuersorum quæ agenda sunt, & modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet, & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. **Quinque** ergo causæ sunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. Nouissime id quod ex his est, tanquam in statua (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs est. Id à quo artifex est: Id quo, forma est, quæ apratur illi: Id ad quod, exemplar est, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus est: ex quo fit, hæc materia est: forma, hæc est habitus, & ordo mundi quem videmus. Exemplar, scilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit, propositum, propter quod fecit. **Quæritis**, quid sit propositum Deo? Bonitas. ita certe Plato ait quæ Deo faciendi mundum causa fuit. bonus est, bona fecit: bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuntia, quis tibi verisimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. Id enim tam supra nos est, quam ipsa veritas. Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur, turba causarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocunque remoto quod effici non potest, id causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt. ponant inter causas tempus: nihil sine tempore potest fieri. ponant locum: si non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem: ponant motum: nihil sine hoc nec fit nec perit: nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nunc primam & generalem causam quærimus. hæc simplex esse debet. Nam & materia simplex est. **Quærimus**, quid sit causa: Ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex vna pendunt, ex ea quæ facit. Formam dicis causam esse: hanc imponit artifex operi, pars est, non causa. Exemplar quoque non est causa, sed instrumentum causæ necessarium. Sic necessarium est emplar arti fieri, quomodo scalprum, quomodo lima. sine his procedere ars non potest, non par-

tes tamen hæc artis, aut causæ sunt. Propositum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est. ut sit causa, non est efficiens causa, sed superueniens. Hæc autem innumerabiles sunt, nos de causa quarimus generali. Illud vero non pro solita ipsi subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatum opus causam esse. Multum enim interest inter opus & causam operis. Aut fer sententiam: aut (quod facilis in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter ista contere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quib. pacatur animus, & me prius seruo. Deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, ut existimas perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem multum distrahantur, artollunt & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuertitur ad alia quorû fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna est: premente illo vrgetur: in vinculis est, nisi accessit philosophia, & illum respirare rerum naturæ spectaculo iussit, & à terrenis dimisit ad diuina. Hæc libertas eius est, hæc euagatio: subducit intesim se custodia in qua teneretur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subleuatis intentione, quæ oculos defatigat, si malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quotiens potest, aperitum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. Sapiens affectatorq; sapientiæ adhæret quidem in corpore suo: sed optima sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit, & velut sacramento rogatus, hoc quod viuunt stipendium, putat, & ita formatus est, ut illi nec amor vitæ nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ sint initia vniuersorum, quis rerum formator, quis omnia in vna massa, & materia inerti conuoluta discreuerit? Non quæram, quis sit artifex huius mundi, quæ ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit: nimia deformitate

in late latentibus faciem diuiserit, unde lux tanta fundatur: ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quaram? ego nesciam unde descenderim? semel hæc mihi videnda sit, an sæpe? Nesciam quo hinc iturus sim? quæ sedes expectet animam solutam legibus seruitutis humanæ? Vetas me cælo interesse, id est, iubes me viuere capite demisso? Maior sum, & ad maiora genitus, quam vt mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter aspicio, quam vinculum libertati meæ circumdatum. Hæc itaque oppono fortunæ, in quo resistat: nec per illud ad me vllum transire vulnus sino. Quicquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat: nunquam me caro ista compellet ad metum, nunquam ad indignam bono simulationem, nunquam in honorem huius corporisculi mentiar. Cum visum fuerit, distraham cum illo societatem: & nunc tamen hæremus, non erimus æquis partibus socij: animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Vt ad propositum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inspectio: Nempè vniuersa ex materia & ex Deo constant. Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est Deus: quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illius materia, id nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis est, aut transitus: nec desinere timeo: idem est enim quod non cœpisse: nec transire: quia nusquam tam angustè ero.

EPIST. LXVI. CLARANVM condiscipulum meum vidi post multos annos: non puto expectas vt adiciam senem: sed mehercules viridem animo ac vigentem & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim te natura gessit, & talem animum male collocavit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta, & ad cetera contemnenda à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit:

Gratior est pulchro venientia à corpore virtus.

Nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum
 sui decus est, & corpus suum consecrat. Certe Clara
 num nostrum cœpi intueri: formosus mihi videtur, &
 tam rectus corpore quam est animo. Potest ex casa vir
 magnus exire: potest & ex deformi humilique corpufcu-
 lo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque vide-
 tur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet vir-
 tutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere ani-
 mos, fecisset nunc quod amplius est facit: quosdam enim
 edit corporibus impeditos, sed nihilominus perimpem-
 tes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus:
 vt scire possemus, non deformitate corporis scœdari ani-
 mum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis
 autem paucissimos vna egerimus dies, tamen multi nobis
 sermones fuerunt quos subinde egeram, & ad te mittam.
 Hoc primo die quæsitum est, quomodo possint paria bo-
 na esse, si triplex eorum condicio est. Quædam (vt no-
 stris videtur) prima bona sunt: tanquam gaudiū, pax, salus
 patriæ. Quædam secunda, in materia infelici expressa:
 tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui tem-
 perantia. Illa bona, directo optamus nobis: hæc, si necesse
 erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modestus incessus &
 compositus, ac probus vultus, & conueniens prudenti vi-
 ro gestus. Quomodo ista inter paria esse possunt, cum
 alia optanda sunt, alia auersanda? Si volumus ista distin-
 guere, ad primum reuertamur, & consideremus id qua-
 le sit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac pe-
 tendorum, non ex opinione, sed ex natura pretia rebus
 imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus
 contemplationem suam mittens, cogitationibus actioni-
 bûsque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, asperis
 blandisque pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens,
 supra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pul-
 cherrimus cum decore, cum viribus sanus ac siccus, im-
 perturbatus, intrepidus: quem nulla vis frangat, quem
 nec atollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus
 est, hæc eius facies, si sub vnum veniat aspectum, & se-
 mel tota se ostendat. Ceterum multæ eius species sunt,
 quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec
 minor sit aut maior ipsa. Decreſcere enim summū bonum
 non

non potest, nec virtuti ire retro licet: sed in alias atque alias qualitates conuertitur, ad rerum quas actura est habiuium figurata: quicquid attingit, in similitudinem sui adducit & tingit: actiones, amicitis, interdum domos totas, quas intrauit, disposuitque, condecorat: quicquid traestauit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo ultra non potest surgere, quando incrementum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo est virtus. modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accidere perfecto potest? Nihil. Aut perfectum non erat, cui accessit. Ergo ne virtuti quidem: cui si quid adiici potest, defuit. Honestum quoque nullam accessionem recipit: honestum est enim propter quod illa quæ retuli. Quid porro decorum & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formæ putas? certis terminis comprehensum? Crescere posse, imperfectæ rei signum est: bonum omne in eadem cadit leges: iuncta est priuata & publica utilitas, tam merchules, quam inseparabile est, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter se pares sunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contingere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales sint, fragiles, caducæque, & incertæ exiliunt, residuatque: & ideo non eodem pretio æstimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim est ratio recta, simplexque. Nihil est diuino diuinius, cælesti cælestius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, crescunt: exhauriuntur, implentur. Itaque illis in tam incerta sorte inæqualitas est. Diuinorum vna natura est. Ratio autem nihil aliud est, quam in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est. Nallum porro inter diuina discrimen est: ergo nec inter bona. Paria itaque sunt gaudium, & fortis atque obstinata tormentorum perpassio. In viroque enim eadem est animi magnitudo: sed in altero remissa & laxa: in altero pugna & intentata. Quid? tu non putas, parum esse virtutem eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui obsidione patientissime sustinet? Et magnus

Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque
 inuictas manus in exitium ipsas sui verti; & magnus ille
 obfessorum animus, qui scit nihil esse clausum, cui mors
 aperta est, & in complexu libertatis expirat. Aequè reli-
 qua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas,
 libertas, constantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus e-
 nim istis vna virtus subest quæ animum rectum & indecli-
 nabilem præstat. Quid ergo? nihil interest ioter gaudium,
 & dolorum inflexibilem patientiam? Nihil, quantum ad
 ipsas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus vit-
 tus vtraque ostenditur. In altero namque naturalis animi
 remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Ita-
 que media sunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt.
 Virtutem in vtraque par est. Virtutem materia non mutat:
 nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris
 & læta. Neesse est ergo æqualia sint bona vtraque: quia
 nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille mel-
 lius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius
 potest, paria sunt. Nam si quæ extra virtutem posita sunt,
 aut minuere illam, aut augere possunt, definit vnum bo-
 num esse quod honestum est. Si hoc concesseris, omne hon-
 estum perit. Quare dicam: quia nihil honestum est, quod
 ab invito, quod à coactò fit. Omne honestum voluntarium
 est. Admisce illi pigritiam, querelam, tergiuersationem,
 metum, quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere.
 Non potest honestum esse quod non est liberum. Nam
 quod timet, seruit. Honestum omne securum est, tran-
 quillum est. Si recusat aliquid, si complorat, malum iu-
 dicat, perturbationem recipit, & in magna discordia volu-
 tatur. Hinc enim species recti vocat, illinc suspicio mali
 retrahit. Iraque qui honeste aliquid facturus est, quicquid
 opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non
 putat. Omne honestum, iustum incoactumque est, sincer-
 um, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco res-
 pponderi possit. Hoc nobis persuadere conaris, nihil inter-
 esse, vtrum aliquis in gaudio sit, an in equuleo taceat, &
 tortorem suam lasset. Poteram respondere quod Epicu-
 rus ait, Sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, ex-
 clamaturum, Dulce est, & ad me nil pertinet. Quid miraris,
 si ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius
 inter

inter tormenta fortissime stantis: cum (quod incredibilis est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri? Et hic respondeo, plurimum interesse inter gaudium & dolorem. Si quaeratur electio, alterum petam, alterum vitabo. Illud secundum naturam est, hoc contra. Quandiu sic aestimantur, magno inter se dissident spatio. Cum vero ad virtutem ventum est, vtraque par est, & quæ per læta procedit, & quæ per tristitia. Nullum habent momētum vexatio & dolor, & quicquid aliud incommodi est: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, iniurias virtus magnitudine sua elidit atque opprimit, & quocunque affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur: nec magis vllam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc ut scias ita esse, ad omne pulchrum vir bonus sine vlla cunctatione percurrer: stet illic licet carnifex, stet tortor atque ignis, perseverabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit, aspiciet: & se honestæ rei tanquam bono viro credet: vtilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eundem ergo locum habebit apud illum honesta res, sed tristis atque aspera, quem vir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia: vterque æque bonus vir erit, etiam si fortuna dispari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium est, quod in hominibus. Æque laudabilis est virtus in corpore valido ac libero posita, quam in morbo ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex seruorum habitu dominum aestimare. Omnia enim ista in quæ dominium casus exercet, seruilis sunt, pecunia, & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, possessionis incertæ. Illa rursus libera & iniusta opera virtutis, quæ non ideo magis appetenda sunt, si benignius à fortuna tractantur, nec minus, si aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quam pauperem, nec robustum & lacertosum, quam gracilem & languidi corporis. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pa-

earam, quam distractam & operosam, & si hoc est, magis diliges ex duobus æque bonis viris, nitidum & vinctū, quā puluerulentum & horrentem. Deinde huc vsque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quam debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illo vsque procedet, vt ex duobus æquè iustis ac prudentibus comatum & crispulū malis, quam recaluastrium. Vbi par est in vtroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquam celsuram inter suos agit, vt filium sanum quam æquum magis diligat? procerū me & excelsum quam breuem & modicum? Fœtus suos nō distinguunt feræ, & se in alimentum pariter omnium sternunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna est, amat, sed quia sua. Quisum hæc pertinent? vt scias, virtutem omnia opera sua, velut fœtus suos, iisdem oculis intueri, æque indulgere omnibus, & quidem impensius, laborantibus. quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miseretur, inclinat. Virtus quoque opera sua quæ videt affici & premi, non magis amat, sed parentū bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non est vllum bonum altero maius? quia non est quicquam aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere: Hoc magis par est alicui quam illud: ergo nec honesto honestius quicquam est. Quod par omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita dico, in æquo est, moderate gaudere & moderare dolere. Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem sub terrore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia sunt, hæc mirabilia: ytraque nihilominus paria: quia quicquid incommodi est, velamento maioris boni tegitur. quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falsa multum habent vani. Itaque speciosa & magna contra visentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quicquid vera ratio commendat, solidum & æternum est: firmat animum attollitque, semper futurum in excelso. Illa quæ temere laudantur & vulgi

vulgi sententia bona sunt, inflant inanis lætos. Rursus ea quæ timentur tanquam mala, incitiunt formidinem mentibus, & illas non aliter quam animalia species periculi agitant. Vtraque res ergo sine causa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna est: sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. Non enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud est, quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam cum similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, quæ rectæ sunt & honestæ. Ceterum magna habebunt discrimina, variante materia: quæ modo latior est, modo angustior, modo illustris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, ad quod optimum est, par est: tanquam viri boni, omnes pares sunt, quæ boni sunt: sed habent differentias ætatis: alius senior, alius iunior, habent corporis: alius formosus, alius deformis est, habent fortunæ: ille diues, hic pauper est: ille gratiosus, potens, viribus notus & populis: ignotus hic plerisque, & obscurus. Sed per illud quod boni sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat: quid utile sit, quid inutile, ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est: nec futuri prouidus est: nec præteriti memor: quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesque contextitur, & vanitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum: alicui & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona sunt, neque mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat. omne illi bonum in animo est. Ceterum quædam prima existimat, ad quæ ex proposito venit. tanquam victoriam, bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis: tanquam æquo animo pati morbum magnum, exilium: quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, quædam contra naturam, tanquam prudenter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est, sedere, quam aut stare aut ambulare. Duo illa superiora, diuersa sunt. Prima enim secundum

naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, & sitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum est? Minime. Sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud existit. vulnerari enim & subiecto igne tabescere, & aduersa valetudine affigi, contra naturam est: sed inter ista seruate animum infatigabilem, secundum naturam est. Et ut, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum nunquam, quoniam bonum sine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturam. Quid est ergo ratio? naturæ imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturæ voluntate se gerere. Non est, inquit, dubium, quin felicior pax sit nunquam lacesita, quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior sit inconcussa valetudo, quam ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quæ fortuita sunt, plurimum discriminis recipiunt: astimantur enim vtilitate sumentium. Bonorum vnum propositum est, consentire naturæ. Hoc in omnibus par est. Cum alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici: Ille magis assentitur quam ille. ab omnibus in eandem sententiam itur. Idem de virtutibus dico: omnes naturæ assentiuntur. Idem de bonis dico: omnia naturæ assentiuntur. Aliter adolescens decessit, alter senex, aliquis præter hos iofans, cui nihil amplius contigit, quam prospicere vitam. Omnes hi æque fuere mortales, etiã mors aliorum longius vitam passa est procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interruptit principia. Alius inter cœnandum solutus est, alterius continuata mors somno est, alium quem concubitus extinxit. His oppone ferro transfosfos, aut exanimatos serpentum morfu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorum melior dici, aliquorum peior potest exitus: mors quidem omnium par est: per quæ venit, diuersa sunt: id in quo desinunt, vnum est, mors nulla maior

maior aut minor est; habet enim eundem in omnibus modum, fuisse vitam. Idem tibi de bonis dico: hoc bonum inter meras voluptates est: hoc inter tristitia & aeterna illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam demuit: vtrumque æque bonum est, quamuis illud plura excolliuerit, hoc aspera. Idem finis omnium est, bona sunt, quæ danda sunt, virtutem rationemque comitantur. virtus æquat inter se quicquid agnoscat. Nec est quod hoc inter nostra placita mireris. apud Epicurum duo bona sunt, ex quibus summum illud beatumque componitur: vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Hæc bona non cessant, si plena sunt. Quo enim crescit, quod plenum est? Dolor corpore caret: quid ad hanc accedere indolentiam potest? Animus constat sibi, & placibus est: quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemadmodum serenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in sincerissimum nitorem repurgata: sic hominis corpus animumque curantis & bonum suum ex utroque necsentis, perfectus est status, & summam voti sui inuenit, si nec æstus animo est, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent summum bonum, sed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: absolutum enim illud humanæ naturæ bonum, corporis & animi pace contentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum simillimam huic nostræ diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, quæ maius contingere sibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remissionem bonorum suorum contemplatione gaudens. Alia sunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauissimorum perpeffionem, in qua Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo: ait enim se vesicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vltiorem doloris accessionem non recipientia: esse nihilominus sibi illum beatum diem: beatum autem agere, nisi qui est in summo bono, non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri: sed quia res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda summis sunt. Non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gra-

tias egit. Pernitte mihi, mi Lucili, virotum optime, aliquid audacius dicere. si vlla bona maiora esse aliis possent, hæc ego quæ tristia videntur, mollibus illis & delicatis præstidsem. Maius est enim perfringere difficilia, quam læta moderari. Eadem ratione fit, scio, vt aliqui felicitatem bene & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis esse potest, qui pro vallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus: & qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macte virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitia & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quam cuiuslibet fortissimi fluum? Stetit hostium flammaramque contemptor, & manum suam in hostili foculo distillantem perspexit, donec Persena, cuius poenæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter primam numerem, tantoque maius putem, quam illa secuta & intentata fortunæ, quanto rarius est hostem amissa manu vicisse, quam armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, nisi qui potest optare, non potest facere. An potius optem vt malacissandos articulos exoletis meis porrigam, vt muliercula: aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos meos ducat? Quidni egofeliciorem putem Mucium, qui sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori præstitisset? In integrum restituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos vicit.

EPIST. LXVII. VT à communibus initium faciam, vt aperire se cœpit: sed iam inclinatum in ætatem quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides est: sæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis scire quam dubium adhuc sit? nondum me committo frigido aëri: adhuc rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum parè. Ita est, mi Lucili, iam ætas mea contenta est suo frigore: vix media regelatur ætate. Itaque maior pars in stramentis degitur. Ago gratias senectuti, quod me lectulo affixit. Quidni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebam nolle, non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interueniunt epistolæ tuæ, tecum

eum esse mihi videor : & sic afficior animo tanquam tibi non rescribam, sed respondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quasi colloquar tecum : quale sit vna scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit. Si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, sequitur vt ista optabilia sint. Nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine votum soluisse, quod flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut equuleo longior factus. Distingue, mi Lucili, ista : & intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse à me velim : sed si sustinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum ? sed si inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum necessitas fert, generose feram optabo. Non sum tam demens, vt ægrotare cupiam : sed si ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex nostris existimant, omnino asperorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem : quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare ? primū quia fieri non potest, vt aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit. deinde si virtus optabilis est, nullam autem sine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis non est, etiamnum interrogo, Nōne fortitudo optabilis est ? Atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuam ire vulneribus. Interdum tela ne vitare quidem, sed petore excipere. Si fortitudo optabilis est ; & tormenta patienter ferre optabile est : nec tamen ideo solummodo ferre tormenta optabile est. Hoc enim fortitudinis pars est. Sed separa ista, vt dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est virtus. Quis tamen vnquam hoc sibi oprauit ? Quædam vota aperta & professa sunt cum particularim fiunt : quædā latent, cum vno voto multa comprehensa sunt. Tanquam opto mihi vitam honestam : vita autem honesta actionibus variis constat. In hac

est Reguli arca, Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilij
exilium, calix venenatus, qui Socratem transtulit è carce-
re in cælum. Ita cum optavi mihi vitam honestam, & hæc
optavi, sine quibus interdum honesta non potest esse:

*O terque quaterque beati,
Quæis ante ora patrum, Troia sub mœnibus altis
Contigit appetere.*

Quid interest, optes hoc alicui, an optabile fuisse fatea-
ris? Decius se pro rep. deuouit, & in medios hostes con-
citato equo mortem petens irruit. Alter post hunc paternæ
virtutis æmulus, conceptis sollemnibus ac iam familiari-
bus verbis, in aciem confertissimam incurrit, de hoc solli-
citus tantum vt litaret, optabilem rem putans bonam mor-
tem. Dubiras ergo, an optimum sit memorabilem mori,
& in aliquo opere virtutis? cum aliquis tormenta forti-
ter patitur, omnibus virtutibus utitur fortasse, cum vna
in promptu sit, & maxime appareat patientia. Ceterum
illic est fortitudo: cuius patientia & perpassio, & toleran-
tia, rari sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur
consilium: quæ suadet, quod effugere non possis, quam
fortissime ferre. Illic est constantia: quæ deiici loco non
potest, & propositum nulla vi extorquente dimittit. Illic
est indiuiduus ille comitatus virtutum. Quicquid hone-
ste fit vna virtus facit, sed de consilij sententia. Quod au-
tem ab omnibus virtutibus cõprobatur, etiam si ab vna fie-
ri videtur, optabile est. Quid tu existimas ea tantum opta-
bilia esse, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ ex-
cipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam tristes voluptates,
sunt quædam vota, quæ non gratulantium coetu, sed ado-
rantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas
Regulum optasse, vt ad Pœacos petueniret? Indue magni
viri animum, & ab opinione vulgi secede paulisper: cape
quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentissi-
me speciem, quæ nobis non fertis, sed sudore & sanguine
colenda est. Aspice M. Catonem sacro illi pectori purissi-
mas manus admoventem, & vulnera parum demissa la-
xantem. Vtrum illi tandem dicturus es, Vellem quæ vel-
les, & molestè fero? an, Feliciter, quod agis? Hoc loco mi-
hi De-

hi Demetrius noster occurrit, qui vitam securam, & sine vllis fortunæ incurfionibus, mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione & incurfu firmitatem animi tui tentes: sed in otio inconculfo iacere, non est tranquillitas, malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: Malo me fortuna in castris suis, quam in deliciis habeat. torqueor, sed fortiter, bene est; occidor, sed fortiter, bene est. Audi Epicurum, dicet, Et dulce est. Ego tam honestæ rei ac severæ nunquam molle nomen imponam. Vror, sed inuitus. Quid ni optabile fit, non quod vrit me ignis, sed quod non vincit? Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius: & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio.

EPIST. LXVIII. CONSILIO tuo accedo: abscondo te in otio, sed & ip'um otium absconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiam si non præcepto, at exemplo licet scias: sed ex præcepto quoque facies. Id tibi, cum voles, approbabo. Nec ad omnem Remp. mittimus, nec semper, nec sine vlllo fine. Præterea cum sapienti Remp. ipso dignam dedimus, id est, mundum, non est extra Remp. etiam si secesserit. immo fortasse relicto vno angulo, in maiora atque ampliora transit, & cœlo impositus, intelligit, cum sellam aut tribunal ascenderat, quam humili loco federit? Depono hoc apud te: nunquam plus agere sapientem, quam cum in conspectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi coeperam, vt otium tuum ignotum sit. Non est quod inscribas tibi philosophiam. Atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valetudinem & imbecillitatem vocato, & desidiam. Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quædam, ne inueniri possint, vestigia sua circa cubile ipsum confundunt. Idem tibi faciendum est: alioqui non deerunt qui persequantur. Multi aperta transeunt, condita & obstruamantur, furem signata sollicitant. Vile videtur quicquid patet: aperta extractatius præterit. Hos mores habet populus, hoc imperitissimus quisque in secreta erūpere cupit. Optimum itaque est, non iactare suum. Iactandi autem genus est, nimis latere, & à conspectu hominum federe. Ille Tarentum se abdidit, iste Neapoli inclusus

est, ille multis annis non transit domus suæ linem. Conuocat turbam, quisquis otio suo aliquam fabulem imposuit. Cum secesseris, non est agendum hoc, vt de te homines loquantur, sed vt ipse tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de aliis libentissime faciunt. De te apud te male existima. Assuesce & dicere verum & audire. Id autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisque sui corporis vitia. Itaque alius vomitu leuat stomachum, alius frequentanti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent: en cetera negligentes, huic, à quo sæpe infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos nervos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum. Maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio & vomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum. contempsit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui nisi me: non est quod proficiendi causa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxiliij speras. Non medicus, sed æger hic habitat. Malo illa, cum discesseris, dicas, Ego istum beatum hominem putabam & eruditum: erexeram aures, destitutus sum, nihil vidi, nihil audiui quod concupiscerem, ad quod reuerteter. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo, quam inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas; ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quam quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, dirigere in litteram senes orbos, plurimum in foro posse inuidiosa potentia ac breuis est, & si verum æstimes, sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendiis militaribus & quæ sita per hoc dignitate. Ille chentum turba. Huius turbæ par esse non possum, huius gratiæ. Tanti est ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi: utinam, de vita beata non in conspectu mortis ageremus, sed nunc quoque

que non moreremur. Multa enim quæ superuacua est & mimica credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, & volumus tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc æta oprime facit ad hæc studia. Iam despumauit: iam vitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit: non multum superest vt extinguat. Et quando, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hanc, vt exeam melior. Non est tamen quod existimes, vllam ætatem aptiorem esse ad bonam mentem, quam quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad salutaria mitigatis affectibus, venit. Hoc est breuis huius boni tempus. quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis peruenit.

EPIST. LXIX. MUTARE te loca, & in alium de alio transire nolo. Primum, quia tam frequens migratio instabilis animi est. coalescere otio non potes, nisi desinas circumspicere & errare. Vt animum possis continere, prius corporis tui fugam siste. Deinde plurimum remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non est quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos: sine aures asfescere sanioribus verbis quotiens processeris, in ipso transiit aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrunt. quemadmodum ei qui amorem exuere conatur, euitanda est omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudescit: ira qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit auertat. Cito rebellat affectus: quocumque se venterit, pretium aliquod præsens occupationi suæ aspiciet. Nullum sine autoramento malum est. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & pialum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia potest. Mercede te vitia sollicitant. hic tibi gratis viuendum est. Vix effici toto sæculo potest, vt vitia tam longa licentia tumida tubigantur & iugum accipiant: nedum, si tam breue tempus per intervalla discindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia & intentio. Si me quidē velis audire, hoc meditare, exerce te, vt mortem & excipias, & si ira res suadebit, accersas. Intereit nihil, an illa ad nos ve-

niat, an ad illam nos. Illud imperitissimi cuiusque verbum falsum esse ipse tibi persuade: Bella res est, mori sua morte. Illud præterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum est.

EP. I. ST. LXX. POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conspectum adolescentiæ meæ reductus sum. quicquid illic iuuenis feceram, videbat mihi facere adhuc posse, & paulo ante fecisse. Prænaugamus, mi Lucili, vitam, & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noster:

—Terraque urbésque recedunt.

sic in hoc cursu rapidissimi temporis primum pueritiam abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quicquid est illud inter iuuenem & senem medium, in vtriusque confinio positum: deinde ipsius senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus, dementiissimi? Potius est aliquando petendus, nunquam recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quam qui cito nauigauit. Alium enim, vt scis, venti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimæ tædio lassant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velocissime addoxit, quo veniendum erat etiã cunctantibus: alios maceravit, & coxit: quæ, vt scis, non semper retinenda est. Non enim viuere bonum est, sed bene viuere. Itaque sapiens viuut, quantum debet, non quantum potest. Videbit vbi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat semper, qualis vita, non quanta sit. Si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbantia, emittit se: nec hoc tantum in necessitate vltima facit, sed cum primum illi cõperit suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit, nunquid illo die desinendum est. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. Non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex stillicidio potest perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet: bene autem mori, est effugere male viuendi periculum. Itaque effoeminatissimam vocem illius Rhodij exi-

di) existimo, qui cum in caueam coniectus esset à tyran-
 no, & tanquam ferum aliquod animal aleretur, suadenti
 cuidam vt abstineret cibo: Omnia, inquit: homini dura
 viuut speranda sunt. Vt sit hoc verum, non omni pretio vita
 emenda est. Quædam, licet magna, licet certa sint: tamen
 ad illa turpi infirmitatis confessione non veniam. Ego co-
 gitem in eo qui viuut omnia posse fortunam, potius quam
 cogitem in eo qui scit mori, nihil posse fortunam? Ali-
 quando tamen, etiamsi certa mors instabit, & destina-
 rum sibi supplicium sciet, non commodabit pœnæ suæ
 manum. Stultitia est, timore mortis, mori. Venit qui oc-
 cidat. Expecta quid occupas? quare suscipis alienæ cru-
 delitatis procuracionem? Vtrum inuides carnifici tuo, an
 parcis? Socrates potuit abstinentia finire vitam, & in-^{dia}
 potius quam veneno mori. ~~triginta~~ tamen dies ⁱⁿ carcere
 & in expectatione mortis exegit: non hoc animo tanquam
 omnia fieri possent, tanquam multas spes tam longum
 tempus reciperet, sed vt præberet se legibus, vt fruen-
 dum amicis extremum Socratem daret. Quid erat stul-
 titia, quam mortem contemnere, venenum timere? Scri-
 bonia, grauis femina, amita Drusi Libonis fuit, adolescen-
 tis tam stolidi, quam nobilis, maiora sperantis, quam aut
 illo sæculo quisquam sperare poterat, aut ipse villo. cum
 æger à senatu in lectica relatus esset, non sane frequenti-
 bus obsequiis: omnes enim necessarij deseruerant impie,
 iam non reum, sed fanus. habere cœpit consilium, vtrum
 conscisceret sibi mortem an expectaret. Cui Scribonia:
 Quid te, inquit, delectat alienum negotium agere? Persua-
 sit. Manus sibi attulit, nec sine causa. Non post diem
 tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, si vi-
 uit, alienum negotium agit. Non possis itaque de re in
 vniuersum pronunciaré, cum mortem vis externa denun-
 tiat, occupanda sit, an expectanda. Multa enim sunt, quæ
 in vtramque partem trahere possunt. Si altera mors cum
 tormento, altera simplex & facilis est, quidni huic ini-
 cienda sit manus? Quemadmodum nauim eligam nauiga-
 turus, & domum habitaturus, ita mortem vtique qua
 sum exiturus è vita meliorem. Præterea, quemadmodum
 non vtique melior est longior vita, sic peior vtique mors
 longior. In nulla re magis, quam in morte, more maximo

gerere debemus. Exeat qua impetum cepit: siue ferrum appetit, siue laqueum, siue aliquam potionem venas occupantem: pergat, & vincula seruitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quisque debet, mortem sibi optima est, quæ placet. Stulte hæc cogitantur. Aliquis dicit me parum fortiter fecisse, aliquis nimis temere, aliquis fuisse aliquid genus mortis animosius. Vis tu cogitare id manibus esse consilium, ad quod fama non pertinet? Hoc vnum intuere vt te fortunæ quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male existiment. Inuenies etiam professos sapientiam qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas iudicent ipsum interemptorem sui fieri. Expectandum esse exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt se libertati viam claudere. Nihil melius æterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego expectem, vel mihi crudelitatem, vel hominis, cum possem per media exire tormenta, & aduersa discutere? Hoc est vnum, cur de vita non possimus queri, neminem tenet. Bono loco res humanæ sunt, quod nemo nisi vitio suo miser est. Placet? viue. non placet? licet eo reuerti vnde venisti. Vt dolorem capitis leuares, sanguinem sæpe emisisti: ad extenuandum corpus vena percutitur. Non opus est vasto vulnere diuidere præcordia, scalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto securitas constat. Quid ergo est, quod nos facit pigros inertiisque? Nemo nostrum cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & consuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus hoc corpus liber esse? Tanquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum suus finis veniet in mentem, omnia sine fine conspicientibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est. Alia enim exercentur fortasse in superuacuum, aduersus pauperatam præparatus est animus? permansere diuitiæ: ad contemptum nos doloris armauimus? Nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum integritate ac sani felicitas corporis, vt fortiter amissorum desideria pateremur, præcepimus nobis? Omnes quos amabamus, superstitites fortuna seruauit. huius vnius rei vsum qui

qui exigat dies veniet. Non est quod existimes, magnis tantum viris hoc robur fuisse, quo seruitus humanæ claustra perumperent. non est quod iudices, hoc fieri nisi à Catone non posse, qui quam ferro non emiserat animam, manu extraxit: cum vilissimæ sortis homines ingenti impetu in tutum euaserint, cumque commodo morti non licuisset, nec ad arbitrium suum instrumenta mortis eligere, obuia quæque rapuerunt, & quæ natura non erant noxia, vi sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorum vnus è Germanis, cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus, nullum aliud illi dabatur sine custode secretum. ibi lignum id quod ad emundanda obscæna adherente spongia positum est, torum ingulam farsit, & vi præclusis faucibus spiritum elisit. Hoc fuit morti contumeliam facere: ita profus parum mundè, & parum decenter. Quid est stultius quam fastidiosè mori? O virum fortem! ô dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter illo gladio vsus esset, quam animosè in profundam se altitudinem maris, aut abscissæ rupis immisisset? Vndique destitutus, inuenit quemadmodum & mortem sibi deberet, & telum: vt scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, quam velle. Existimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique visum erit, dum hoc constet, præferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cæpi sordidis exemplis vti, persequerabo. plus enim à se quisque exiget, si viderit hanc rem etiam à contemptissimis posse contemni. Catones, Scipionesque, & alios, quos audire cum admiratione confueuimus, supra imitationem positos putamus. Iam ego istam virtutem habere tam multa exempla in ludo bestiariorum, quam in ducibus belli ciuilibus ostendam. Cum adueheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus, tanquam somno prementè nitaret, caput vsque eo demisit, donec radiis infereret; & tam diu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret: eodem vehiculo quo ad penam ferebatur, penam effugit. Nihil obstat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura custodit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exitum mollem. Cui ad manum plura sunt, per quæ sese efferat, is delectum agat, & quæ potissi

mum liberetur consideret. Cui difficilis occasio est, is proximam quamque pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, ubi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallant. Ille vir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperauit, sed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiae spectaculo vnus è barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immerfit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? Quare ego mortem armatus expecto? Tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quanto honestius mori discunt homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditum noxiosque habent, non habebunt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa mediatio, & magistra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios esse accessus, finem eundem. Nihil autem interesse, vnde incipiat, quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, si licet, moriaris sine dolore. Sin autem non potes; fac quemadmodum potes, & quicquid obueerit ad vim adferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto viuere: at contra pulcherrimum mori rapto.

EP. LXXI. SVBINDE me de rebus singulis confulis, oblitus vasto nos mari diuidi. cum magna pars consilij sit in tempore, necesse est euenire, vt de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostrae feruntur, immo voluntur. Ergo consilium sub die nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: sub manu, quod aiunt, nascatur. Quemadmodum autem inueniatur, ostendam. Quotiens quid fugiendum sit, aut quid petendum, voles scire, ad summum bonum & propositum totius vitae respice. Illi enim consentire debet quicquid agimus. non disponet singula, nisi cui iam vitae suae summa proposita est. Nemo quamuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam constet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitae omnes deliberamus, de tota nemo de liberat. Scire debet quid petat ille qui sagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari ma-

nu telum. Errant consilia nostra, quia non habent, quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus ventus est. Necessè est multum in vita nostra casus possit, quia viuimus casu. Quibusdam autem euenit, vt quædam scire se nesciant; quemadmodum quærimus sæpe eos, cum quibus stamus. ita plærumque finem summi boni ignoramus appositum, nec multis verbis, nec circuitu longo, quid sit summum bonum colliges. digito, vt ita dicam, demonstrandum est, nec in multa spargendum, Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cum possis dicere: Summum bonum est, quod honestum est? & quod magis admiretis, Vnum bonum est, quod honestum est. Cetera falsa & adulterina bona sunt. Hæc si persuaseris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum est) quicquid illa contigerit, id tibi qualecumque aliis videbitur, faustum felixque erit: & torqueri, si modo iacueris ipso torquente securior: & ægrotare, si non male dixeris fortunæ, si non cesseris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & mansuescent, & in bonum abibunt, si super illa emiueris. hoc liqueat, nihil esse bonum, nisi honestum: & omnia incommoda suo iure bona vocabuntur, quæ modo virtus honestauerit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit humana condicio, non immerito ad corpus enim respiciunt, reuertantur ad animum. iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virotum optime, & relinque istum ludum literarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant. qui animum minuta docendo diminuunt & conterunt. fies similis illis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt, vt philosophia potius difficilis quam magna videatur. Sequere illos, si quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores: hæc summam dixit esse sapientiam, Bona malaque distinguere. Vt sis beatus, inquit, & te alicui stultum videri sine. quisquis vult tibi cõtumeliam facere, faciat. tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit virtus. Si vis, inquis, beatus esse, si fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exæquerit: quia nec bonum sine honesto, & honestum in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter præturam Catonis, & repulsam? Nihil

interest vtrum Pharsalica acie Cato vincatur, an vineat? Hoc eius bonum, quo victis partibus non potest vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quidni par sit: eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtutem autem non potest maior aut minor fieri. Vnius staturæ est. Sed Cn. Pompeius amittere exercitum: sed ille pulcherrimus reip. prætextus optimates, & prima acies Pompeianarum partium, senatus ferens arma, vno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperij in totum diffiliet orbem: aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet. ne hoc quidem miseræ Reip. continget, semel ruerit. Omnia licet fiant, Iubam in regno suo, non locorum notitia adiuet, non popularium pro regno suo virtus obstinatissima. Uticensium quoque fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat. olim prouisum est, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus est tamen. Et hoc numerat inter repulsas Catonis. Tam magno animo feret aliquid sibi ad victoriam, quã ad præturam obtulisse. Quo die repulsus est, iust: qua nocte periturus fuit, legit. Eodem loco habuit, prætura & vita excedere. omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaserat sibi. Quid ni ille mutationem Reipubl. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus. quamuis Deo agente ducatur: non semper tenebit hunc ordinem: sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiciet. Certis eunt cuncta temporibus: nasci debent, crescere, extingui. Quæcunque vides supra nos currere, & hæc quibus innexi atque impositi sumus velut solidissimis, carpentur ac desinent. Nulli non senectus sua est. Inæqualibus ista spatiis eodem natura demittit. quicquid est, non erit, nec peribit, sed resoluatur. Nobis solui perire est. Proxima enim intuemur: ad vltiora non prospicit mens hebes, & quæ se corpori addixerit: alioqui fortius finem sui suorumque pateretur, si speraret omnia illa sic in vitam mortemque per vices ire, & composita dissolui, dissoluta componi: in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cum æuum animo percurreret, dicit: Omne humanum genus, quodque est, quod

quodque erit, morte damnatum est. omnes quæ vsquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum imperiorum magna sunt & decora, vbi fuerint, aliquando querentur, & vario exitij genere tollentur: alias destruent bella: alias desidia, paxque ad inertiam versa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernam confidentis soli lapsus abducat. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo momento publica fata precedo? Magnus animus Deo pareat: & quicquid lex vniuersi si iubet, sine cunctatione patiatur, aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tranquillûsque inter diuina mansurus: aut certè sine vlllo futurus incommodo, naturæ suæ remiscebitur, & reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta vita, quàm mors honesta: quoniam non intenditur virtus. Idem esse dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non crescit, sic nec virtus quideam habet numeros suos, plena est. Non est itaque quod mireris paria esse bona, & quæ ex proposito sumenda sunt, & quæ subita res tulit. Nam si hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis, & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera sua animosius quam fecerat, retractantem, calamitosissimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hostibus seruatae pendentem. Atqui nemo hoc dicere ne ex mollissimis quidem, ausus est. Negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academici veteres beatum quidem esse etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo potest recipi. Si beatus est, in summo bono est. Quod summum bonum est, supra se gradum non habet, si modo illi virtus inest, si illam aduersa non minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolumis. Manet autem. Virtutem enim intelligo animosam & excellam: quam incitat, quicquid infestat. Hunc animum quem sæpe induunt generosæ indolis iuuenes, quos alicuius honestæ rei pulchritudo percussit, vt omnia fortuita contempnant, profecto sapientia infundet & tradet, persuadebit vnum bonum esse quod honestum. Hoc nec remitti nec intendi posse, noua

magis quam regulam, qua rectum probari solet. Quam si
 flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem
 ergo de virtute dicemus: & hæc recta est. Flexuram non
 recipit: rigida est, amplius intendi non potest. Hæc de om-
 nibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rector ipsa non po-
 test fieri, nec quæ ab illa quidem sunt, alia aliis rectora
 sunt. Huic enim necesse est respondeant. ita paria sunt.
 Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, & torqueri; paria
 sunt? Hoc mirum videtur tibi? Illud licet magis admireris,
 iacere in conuiuio, malum est: torqueri in equuleo, bo-
 num est: si illud turpiter, hoc honeste fit. bona ista aut ma-
 la, non efficit materia, sed virtus. Hæc vbicunq; appa-
 ruit, omnia eiusdem mensuræ ac pretij sunt. In oculos nunc
 mihi manus intentat ille, qui omnium animum æstimat
 ex suo, quod dicam paria bona esse aduersa fortiter por-
 tantis, & prospera honeste iudicantis: quod dicam paria
 bona esse eius qui triumphat, & eius qui ante currum ve-
 hitur inuictus animo. Non putant etiam fieri, quicquid fa-
 cere non possunt: ex firmitate sua de virtute ferunt sen-
 tentiam. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari
 iuuat: aliquando etiam liber. Luxurioso frugalitas pœna
 est, agro supplicij loco labor est, delicatus miseratur indu-
 strij, desidiolo studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad
 quæ omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda cre-
 dimus, oblitij quam multis tormentum sit vino carere, aut
 prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos
 fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudican-
 dum est: alioqui videbitur illarum vitium esse, quod no-
 strum est. Sic quædam rectissima, cum in aquam demissa
 sunt, speciem curui præfractique visentibus reddunt. Non
 tantum quid videas, sed quemadmodum, refert. Animus
 noster ad vera prospicienda caligat. Da mihi adolescen-
 tem incorruptum, & ingenio vegetum; dicet fortunatiorem
 sibi videri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida cer-
 uice sustollit, quam qui supra fortunam extat. Non mirum
 est, in tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli
 aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi stare, vbi omnes ia-
 cent. Quid est in tormentis, quid est in aliis quæ aduersa
 appellamus, mali? vt opinor, succidere mentem, & incur-
 vari, & succumbere, quorum nihil sapienti viro potest eue-
 nire.

nire. Stat rectus sub quolibet pondere. Nulla illum res minore facit, nihil illi cotura quæ ferenda sunt, displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur: vires suas nouit: scit se esse oneri ferendo. Non educo sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente, submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis: hæc mordetur, vritur, dolet. Altera rationalis: hæc inconcussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summum illud hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis voluatio est: cum vero perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaque inchoatus ad summa procedens, cultorque virtutis, etiam si appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summam manum imposuit, ibi interim cessabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta transgressus est, etiam nunc versatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactæ, tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est: & metuenda ceteris, si alicuius honesti officij pretia sunt, non tantum fert, sed amplexatur, multaque audire mauult: Tanto melior, quam, Tanto felicior. Venio nunc illo, quo me vocat expectatio tua: ne extra rerum naturam vagari virtus nostra videatur, & tremet sapiens & dolebit, & expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis? vbi illud malum verum est? illic scilicet, si ista animum distrahunt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi poenitentiam sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi professi sapientiam, leuissimis nonnunquam minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiente, exegimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quæ laudo, nondum persuadeo: etiam si persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes casus procurerem. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sapius macerata & recocta non perbibit: sic alias disciplinas ingenia cum acceperunt, protinus præstant: hæc nisi alte descendit, & diu sedit, animum non colorauit, sed infecit. nihil ex his quæ promiserat, præstat. Cito hoc potest tradi, & paucissimis verbis, vnum bonum esse vir-

tutem : nullum certe sine virtute : & ipsam virtutem in parte nostri meliore, id est, rationi, positam, postitam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum & immotum : ab hoc enim impetus venit mentis. ab hoc omnis species quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ virtute contracta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona, corporib. quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit : magnis inter se interuallis distabunt. alia maiora, alia minora erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse fateamur necesse est. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore præstricti : alius in tantum vt possit cum illa conferre vultum, si iam peruenit ad summum, & fiduciae plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modo prodant, modo sublabantur, aut succidant. sublabentur autem nisi ire & niti perseverarint : si quicquam ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundem est. Nemo profecto ibi inuenit, vbi reliquerat. Instemus itaque, & perseveremus : plus quam profigauimus, restat: sed magna pars est profectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum. volo, & tota mente volo. Te quoque instinctum esse, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit : alioqui mors est, & quidem turpis inter fœda versantibus. Id agamus, vt nostrum omne tempus sit. Non erit autem nisi prius nos nostri esse cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? vici. Quem vicerim, quaris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid vltra Dacas bellicosum iacet: sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui videtores gentium vicit.

EPIST. LXXII. Quod quaris à me, liquebat mihi, si reminiscerer: sed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facile me sequitur, quod euenit libris situ coherentibus, hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus: & quaecunq; apud illum deposita sunt, subinde excuti debent, vt parata sint quotiens vsus exegerit. Ergo hoc

hoc in præsentia differamus: multum enim operæ, multum diligentia poscit. Cum primum longiorem eodem loco speuero moram, tunc in manus sumam. Quædam enim sunt, quæ possis & in cisis scribere: quædam lectum, & otium, & secretum desiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis: nunquam enim non succedent occupationes nouæ, serimus illas: itaque ex vna exeunt plures: deinde ipsi nobis dilationem damus. Cùm hoc peregero, toto animo incumbam: & si hanc molestiam composuero: studio me dabo. Non cùm vacaueris, philosophandum est: omnia alia negligenda, vt huic assideamus: cui nullum tempus satis magnum est: etiam si à pueritia vsque ad longissimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert, vtrum omittas philosophiam, an intermittas. Non enim vbi interrupta est manet, sed eorum more, quæ intenta dissiliunt; vsque ad initia sua recurrit, quod à continuatione sua discessit. Resistendum est occupationibus: nec explicandæ, sed submouendæ sunt. Tempus quidem nullum est parum deneum studio salutari. atqui multi inter illa non student, propter quæ studendum. Incidet aliquid quod impediatur: non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer est. Imperfectis adhuc interseinditur lætitia. Sapienti verò contexitur gaudium, nulla fortuna. semper & vbique tranquillū est. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domestica illi felicitas est exiret ex animo si intraret. ibi nascitur. Aliquando extrinsecus quo admoneatur mortalitatis, internenit: sed id leue, & quod summā cutem striogat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur. maximum eius illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, velut in corpore interdum robusto solidoque eruptiones quædam pustularum & vicuscula, nullum in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter consummatæ sapientiæ virum, & alium procedentis, quod inter sanum & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui sanitatis loco est leuior accessio. Hic, nisi attendit, subinde grauat, & in eadem reuoluitur. Sapienter recidere non potest, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo est: quam medicus etiam si reddidit, nõ

praestat. Saepe ad eundem quem excitauerat, aduocatur Animus semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum. si se ipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petiturque, nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est. Cui quid abscedere non potest, id perpetuum est: cuius perpetua futura lætitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhæret, vltro citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: sed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miscuit, hæc est etiam quæ externa commēdet, quorum auidus vsus ingratus est. Solebat Attalus hæc imagine vti: Vidisti aliquando canem, missa à domino frustra panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit, protinus integrum douorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit, id sine vlla voluptate dimittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc sapienti non euenit: plenus est etiam si quid obuenerit, securè excipit, ac reponit: lætitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam voluntatem: habet profectum, sed cui multum desit à summo: hic deprimitur alternis, & extollitur; ac modo in cælum alleuatur, modo deferitur ad terram. Imperitis ac rudibus nullus præcipitationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inane sine termino. Adhuc est genus tertium eorum, qui sapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conspectu tamen, vt ita dicam, sub ictu habent: hi non concutiuntur, ne desistant quidem: nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo cum tam magna sint inter summos imosque discrimina, cum medios quoque sequatur fractus suus, sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indulgere: excludendæ sunt, si semel intrauerint, in locum iuum alias substituent. Principiis illarum obstemus melius non incipient quam desinent.

EPIST. LXXIII. ERRARE mihi videntur, qui existimant philosophiæ fideliter deditos contumaces esse ac refractorios, & contemptores magistratum ac regum, eorumve per quos publica administrantur. E contrario enim nulli aduersus illos gratiores sunt: nec immerito.

Nul-

Nullis enim plus præstaut, quam quibus scui tranquillo orio licet. Itaque hi quibus ad propositum bene viuendi aditum confert securitas publica, necesse est auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis quam illi inquieti, & in medio positi, qui multa principibus debent, sed & multa imputant: quibus nunquam tam plene occurrere vlla liberalitas potest, vt cupiditates illorum quæ crescunt, dum implentur, exsatiat. Quisquis autem de accipiendo cogitat oblitus accepti est. Nec vllum habet malum cupiditas maius, quam quod ingrata est. Adijce nunc, quod nemo eorum qui in republica versantur, quos vincat, sed à quibus vincatur, aspicit: & illis non tam iucundum est, multos post se videre, quam graue aliquem ante se. Habet hoc vitium omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantum instabilis est, verum cupiditas omnis; quia incipit semper à fine. At ille vir sincerus ac purus, qui relinquit & curiam, & forum, & omnem administrationem. Recip. vt ad ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, solutque illis gratuitum testimonium reddit, & magnam rem nescientibus debet. Quemadmodum præceptores suos veneratur ac suspicit, quorum beneficio illis se vitis exiit: sic & his sub quorum tutela positus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex viribus suis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat ex his qui eadem tranquillitate vsi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit: & animosius à mercatore quam à vectore soluitur votum, & ex ipsis mercatoribus effusus gratus est, qui odores ac purpuras & auro pensanda portabat, quam qui vilissima quæque & saburæ loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos peruenit qui illa bene vtuntur. Multi enim sunt ex his togatis quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendant, aut aliis vitiis quæ vel bello rumpenda sunt? nisi forte tam iniquum putas esse sapientem, vt nihil vitium se debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non vni mihi oriuntur anno, temperantique annum Deo priuatim obligeris sum, quamuis non in meum honorẽ descripta sint. Sculta auaritia mortuū pos-

fessionem proprietatemque discernit, nec quicquam suum credit esse, quod publicum est. At ille sapiens nihil iudicat suum magis, quam cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ista communia: nisi pars illorum pertineret ad singulos. Socium efficit etiam quod ex minima portione commune est. Adhuc nunc, quod magna & vera bona non sic diuiduntur, vt exiguum in singulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est. Epulum & visceratio, & si quis aliquid capitur manu, discedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax & libertas, tam omnium tota, quam singulorum sunt. Cogitat itaque sapiens, per quem sibi horum vtilis fructus contingat, per quem non ad arma illum, sed ad seruandas vigilias, nec ad tuenda moenia, & multiplex belli tributum publica necessitas vocet: agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia præcipue, bene debere beneficia, bene soluere. interdum autem solutio est ipsa confessio. Confitebitur ergo multum se debere ei, cuius administratione ac prudentia contingit illi pingue otium, & arbitrium sui temporis & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibæe, Deus nobis hæc otia fecit:

Namque erit ille mihi semper Deus.

Si illa quoque otia multum auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est:

Ille meus errare boues (vt cernis) & ipsum

Ludere que vellem, calamo permisit agresti:

quanti æstimamus hoc otium, quod inter Deos agitur, quod Deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiaro voco. Solebat Sextius dicere, louem plus non posse quam bonum virum. Plura Iupiter habet quæ præstet hominibus: sed inter duos bonos non est melior, qui locupletior; non magis quam inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris, cui maius speciosiusque nauigium est. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat, quod virtutes eius spatio breuiore clauduntur. Quem admodum ex duobus sapientibus qui senior decessit, non est beator eo cuius intra pauciores annos terminata virtus est:

tus est. sic Deus non vincit sapientem felicitate, etiam si vincit aetate. Non est virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet: sed nempe aliis tradidit habenda. Ad ipsum hic vnus vsus pertinet quod vtendi etiam omnibus causa est. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quàm Iupiter: & hoc se magis suspicit, quod Iupiter, vti illis non potest, sapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monstranti pulcherrimum iter, & clamanti, Hac itur ad altra, hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secundum fortitudinem. Non sunt dij fastidiosi, non inuidi: admittunt, & ascendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad Deos ire? Deus ad homines venit, immo (quod propius est) ia homines venit. Nulla sine Deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt: quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta sunt surgunt: si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIV. EPISTOLA tua delectauit me, & marcentem excitauit: memoriam quoque meam, quæ iam mihi segnis ac lenta est, euocauit. Quid nã tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum beatæ vitæ hanc persuasionem, vnum bonum esse, quod honestum est? Qui omne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mœstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquam passis infamiam tristis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, illum suæ. Non deerit, quem repulsa distorqueat: erunt quos honor ipse vexet. Ille vero maxima est ex omni mortalium populo turba miserorum, quam expectatio mortis exagitat vndique impendens. Nihil enim est, vnde non subeat. Itaque vt in hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix: nisi hic timor è pectore eiectus est, palpitantibus præcordiis viuitur. Occurrent acti in exilium, & euoluti bovis: occurrent (quod genus egestatis grauissimum est) in diuitiis inopes, occurrent naufragi, similem naufragis passim, quos aut popularis ira aut inuidia, perniciosum optimis

telum, inopinantes securosque disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere, an fulminis subiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam vim accidentibus vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque passis tristitiam fati pati posse. Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant. quemamodum aues etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum. Inter suspecta male viuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit: Vna hæc viua est ad tuta vadenti, & externa despiciere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat aut vllum præter illam bonum, ad hæc quæ à fortuna sparguntur, sinum expandit, sollicitus missilia eius expectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium coetum honores, diuitias, gratiam exutare: quorum alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos deueniant prensa: ex quibus quædam aliud agentibus incidunt, quædam, quia nimis captabantur, amissa, & dum auide rapiuntur, excussa sunt. Nulli vero etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaque prudentissimus quisque cum primum indici videt munuscula, à theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo manum conferit cum excedente: nemo exeuntem ferit. Circa primum rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. Æstuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum respicimus. nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates nostras irritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus si quid inuasimus: inuadendique aliquos spes vana delusit: vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendencia, & ipsi magis pendeant. Quicumque beatus esse constituit,

vnum

vnum esse bonum puret, quod honestum est. Nam si vlti-
 lum aliud existimat, primum male de prouidentia iudi-
 cat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: & quia
 quicquid nobis dedit, breue est & exiguum, si compares
 mundi totius æuo. Ex hac deploratione nascitur, vt in-
 grati diuinorum interpretes simus. Querimus, quod
 non semper, & quod pauca nobis, & incerta, & abitura
 contingant. Inde est quod nec viuere, nec mori volu-
 mus. Vitæ nos odium tenet, timor mortis: Nutat omne
 consilium, nec impere nos vlla felicitas potest. Causa
 autem est, quod non peruenimus ad illud bonum im-
 mensum & insuperabile, vbi necesse est resistat voluntas
 nostra: quia vltra summum non est locus. Quæris, qua-
 re virtus nullo egeat? præsentibus gaudet, non concu-
 piscit absentia. Nihil non illi magnum est, quia satis. Ab
 hoc discede iudicio, non pietas constabit, non fides: mul-
 ta vtrumque præstari cupienti patienda sunt, ex his quæ
 mala appellantur: multa impendenda sunt, ex his qui-
 bus indulgemus tanquam bonis. Perit fortitudo, quæ
 periculum facere debet sui: perit magnanimitas, quæ non
 potest eminere, nisi omnia velut minuta contempserit,
 quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia & relatio
 gratiæ. Æstimatur labor, si quicquam pretiosius fide nõ-
 uimus, si non optima spectamus. Sed vt illa præteream,
 aut ista bona non sunt quæ vocantur, aut homo felicior
 Deo est. quoniam quidem quæ parata nobis sunt, non
 habet in vsu Deus: nec enim libido ad illum, nec epula-
 rum lautitia, nec opes, nec quicquam ex his hominem in-
 escantibus, & vili voluptate ducentibus pertinet. Ergo
 aut, quod incredibile est, bona Deo desunt, aut hoc ip-
 sum argumentum est, bona non esse, quæ Deo non de-
 sunt. Adice quod multa quæ bona videre volunt, ani-
 malibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo a-
 uidius vtuntur: Venere non æque fatigantur. Virium
 illis maior est, & æquabilior firmitas. Sequitur vt mul-
 to feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine frau-
 dibus degunt. fraudantur voluptatibus, quas & mag-
 is capiunt, & ex facili sine vilo pudoris aut penitenti-
 æ metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum
 sit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in

animo constituamus: obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessima transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostra in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quæ ratio dat: solida ac sempiterna, quæ cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. Cetera opinione bona sunt: & nomen quidem habent commune cum veris: proprietas in illis boni non est. Itaque commoda vocentur, & ut nostra lingua loquar, producta: ceterum scamus mancipia nostra esse, non partes: & sint apud nos, sed ita ut meminerimus extra nos esse: etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. Quid enim stultius, quam aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non hæreant: si abducantur, sine vlla nostri laceratione discedant. Utamur illis, non gloriemur: & utamur parce, tanquam depositis apud nos & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. Ipsa enim felicitas se, nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur; & ut non deseratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri cum his inter quæ eminere labuntur, & illos degrauant ipsa quæ extulerant. Ideo adhibetur prudentia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat: quoniam quidem licentia opes suas præcipitat atque virget: nec unquam immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarum tibi urbium ostendet euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, & quicquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autem contra fortunam inxepugnabilis murus est. Intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum, scire desideras? Nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationem vniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumque consummant. Placeat homini, quicquid Deo placuit: ob hoc seipsum suaque miretur, quod non potest vinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, qua valentius nihil est, casum dolo remque & iniuriam subigit. Ama rationem: huius te amor contra durissima arinabit. Catulorum amor in venabula

bula impingit feras, quas feritas & inconsultus impetus præstat indomitas. Iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri quam ignium misit: Species quosdam atque umbra virtutis in mortem volutariam trudit. Quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior: tanto vehementer per metus ipsos & pericula exhibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis vllum esse aliud ad honesto bonum. Non faciet vos hæc numitio tutos à fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non potestis spectare securi: perturbabit vos obsidio patriæ, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam. Deinde tunc adiciam, quid præterea respondendum putem. Alia condicio est in his, quæ ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum extincta, cæcitate nos afficit: Non tantum velocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit. hoc periculum non est in his, quæ paulo ante retulimus. Si amicum bonum amisit, non est mihi pro illo perfidia paranda: nec si bonos liberos extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, sed corporum est. Bonum autem vno modo perit, si in malum transit: quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis interruptum manet. Deinde etiam si amici perierunt, etiam si probati respondentisque voto patris liberi, est quod illorum expleat locum. Quid sit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, desiderium omnium tollit: sola satis est. Omnium enim bonorum vis & origo in ipsa est. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons ex quo fluxerat, saluus est? Non dices vitium iustiorum saluis liberis, quam amissis, nec ordinatiorum, nec prudentiorum, nec honestiorum: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorum, non facit stultiorum detractio: ergo nec beatiorum, aut miseriorum. quamdiu salua fuerit virtus, non senties quid abscesserit. Quid ergo? Non est beatior & amicorum & liberorum turba succinctus? Quid

ni non sit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur, in suo modo permanet: utcumque fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamuis ætatis diuersa sit. Vtrum maiorem an minorem circulum scribas, ad spatium eius pertinet, non ad formam: licet aliter diu manserit, alterum statim obdlexeris, & in eum in quo scriptus est puluerem solueris, in eadem uterque forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi potest. Honestam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripes, & in vnum diem coge, æque honesta est. modo latius virtus funditur: regna, vrbes, prouincias temperat: fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberisque dispensat officia: modo arcto sine circumdatur paupertatis, exilij, orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spatiofo iure in angustias domus vel anguli coit. Æque magna est, etiam si in te recessit, vndique exclusa. Nihilominus enim magni spiritus est & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iustitiæ. Ergo æque beata est. Beatum enim illud in vno loco positum est, in ipsa mente, stabile, grande, tranquillum, quod sine scientia diuinorum humanorumque non potest effici. Sequitur illud, quod me responsurum esse dicebam. Non affigitur sapiens liberorum amissione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat. Non magis hanc timet, quam illam doler. Virtus enim conuenientia constat: omnia opera eius cum ipsa concordant & congruunt. Hæc concordia perit, si animus, quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonestum est omnis trepidatio & sollicitudo, & in vilo actu pigritia. Honestum enim securum & expeditum est, interitum est, in prociectu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus eius agitabitur, & actus refrigerescet? & quicquid aliud, non ex imperio animi, sed consulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor, sed permanebit illi persuasio eadem, nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia, quæ

quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim stultitiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, distrahi que inter diuersissimos motus? Iam propter illa ipsa quibus extollit se miraturque, contempta est, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquid timetur malum, eo perinde dum expectatur, quasi venisset, vrgetur: & quicquid ne patiatur timeret, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa præcurrunt: quædam enim segnitia nervis inest, & sine labore vlllo lassitudo & oscitatio & horror membra percurrens: sic infirmus animus multa antequam opprimatur malis quatitur. Præsumit illa & ante tempus cadit. Quid dementius autem quam angere futuris, nec se tormento reseruare, sed accersere sibi miseria, & adiuuere, quas optimum est differre, si discutere non possis? Vis scire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia, non perturbatur, nisi si medium spatium transierit, & se in illam sæculo post futuram solitudinem immiserit. Eodem modo fit, vt animos libenter agros, & captantes causas doloris, vetera atque oblitterata contristent. & quæ præterierunt, & quæ futura sunt, absunt. neutra sentimus. Non est autem, nisi ex eo quod sentias dolor.

EPIST. LXXV. MINVS tibi accuratas à me epistolas mitti quereris. Quis enim accurate loquitur, nisi qui vult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si vna sederemus, aut ambularem, illaboratus & facilis, tales esse epistolas meas volo, quæ nihil habeant accersitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam, ostendere quam loqui mallet. Etiam si disputarem, nec supplerem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: sed ista oratoribus reliquissimè, contentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec exornassem, nec abiecissim. hoc vnum plane tibi approbare vellem, omnia illa sentire quæ dicerem: nec tantum sentire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam sancto & moderato, satis apparet affectus. Non me hercules ieiuna esse & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur. Neque enim philosophia ingenio re-

nuntiat. multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa: quod sentimus, loquamur: quod loquimur, sentiamus. Concederet sermo cum vita. Ille promissum suum implevit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus sit. Vnus sit. Non delectent verba nostra, sed profint. Si tamen contingere eloquentia non sollicito potest, aut si parata est, aut paruo constat, assit, & res pulcherrimas prosequatur, talis, vt res potius quam se ostendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non querit æger medicum eloquentem, sed sanantem, sed si ita competit, vt idem illi qui sanare potest, compe de his quæ facienda sunt diserat, boni consulat. non tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum. Hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scalpis? Quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, secandus, abstinendus sum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes quantum in pestilentia medicus. Circa verba occupatus es? Iamdudum gaude, si sufficis rebus. quando multa discas? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non possint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidisse satis est. In opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus sunt? statim ad sapientiam præceps est? Non existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamen intervallo ab illis diducitur: inter ipsos quoque proficientes sunt magna discrimina. In tres classes (vt quibusdam placet) diuiduntur: primi sunt, qui sapientiam nondum habent, sed iam in vicinia eius constiterunt. tamen etiam quod prope est, extra est. Qui sint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia posuerunt: quæ erant complectenda didicerunt, sed illis adhuc inexperta fiducia est: bonum suum nondum in vsu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non possunt. Iam ibi sunt, vbi non est retro lapsus: sed hoc illis de se nondum liquet, & quod in quadam epistola scripsisse me memini, scire se nesciunt. Iam contigit illis bono suo frui, nondum considerare. Quidam hoc proficientium

genus,

genus, de quo locutus sum, ita complectuntur, ut illos dicant iam effugisse morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico stare: quia nemo sit extra periculum malitiæ, nisi qui totam eam excussit. Nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid inter morbos animi interfit & affectus, sæpe iam dixi. Nunc quoque te admonebo. Morbi sunt inueterata vitia, & dura: ut avaritia, & ambitio nimia, postquam hæc animum implicuerunt, & perpetua esse mala eius coeperunt. Ut breuiter finiam, morbus est iudicium in paruo pertinax, tanquam valde expetenda sint, quæ leuiter expetenda sunt. vel, si mauis, ita finiamus: Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus sunt metus animi improbabiles, subiti & concitati: qui frequentes neglectique fecere morbum: sicut distillatio vna nec adhuc in morem adducta, tussim facit: assidua & vetus phthisis. Itaque qui plurimum profecere extra morbos sunt, affectus adhuc sentiunt, perfecto proximi. Secundum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus deposuerunt, sed ita, ut non sit illis securitatis suæ certa possessio: possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia est, sed non extra omnia. Effugit avaritiam, sed iram adhuc sentit. Iam non sollicitatur libidine, sed habet etiamnum ambitionem: iam non concupiscit, sed adhuc timet: & in ipso metu ad quædam satis firmus est, quibusdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiscum agatur, si in hunc admittitur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaque & assidua intentione studij, secundus occupatur gradus: sed ne hic quidem contentendus est color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: aspice, quam nullum sit nefas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimque peccetur. Intelliges satis nos consequi, si inter pessimos non sumus. Ego vero, inquis, spero me posse, & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quam promiserim: præoccupati sumus: ad virtutem contendimus, inter vitia districti: pudet dicere: honesta colimus quantum vacat. At quam grande præmium nos expectat, si occu-

pationes nostras & mala tenacissima abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: sciemus mortem malum non esse, deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur. Optima, & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando face in illud euadimus sublime & excelsum: tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris, quæ sit ista; non homines timere, non Deos: nec turpia velle, nec nimiam in seipsum habere maximam potestatem. Inestimabile bonum est, suum fieri.

EPIST. LXXVI. INIMICITIAS mihi denuntias, si quicquam ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vide quam simpliciter tecum viam: hoc quoque tibi committam. Philosophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua disputantem audio. Bona, inquis, ætate. Quidni bona? Quid autem stultius, quam quia diu non didiceris, non discere? quid ergo? Idem faciam quod trossuli & iuuenes? Bene mecum agitur, si hoc vnum senectutem meam dedecet. Omnis ætatis homine hæc schola admittit: in hac senescamus: hanc ut iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit: ad philosophum ire erubescam? Tam diu discendum est, quam diu nescias, & si prouerbio credimus, quam diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quam huic: tam diu discendum est quemadmodum viuas, quam diu viuis. Ego tamen hic aliquid & docco. Quæris quid doceam? Etiam seni esse discendum. Pudet autem me generis humani. Quotiens scholam intrani, præter ipsum theatrum Neapolitanorum (ut scis) transeundum est, Metronactis petentibus domum. Illud quidem, sacrum est: & hoc ingenti studio, quis sit pithaulus bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concursum. At in illo loco, in quo vir bonus dicitur, paucissimi sedent: & hi plarisque videntur nihil boni negotij habere quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iste derisus. Equo animo audienda sunt imperitorum conuitia: & ad honesta vadendi contremendus est iste contemptus. Perge, Lucili, & propterea, ne tibi accidat quod mihi: senex discas: immo ideo

ideo magis propera, quoniam id nunc aggressus es, quod perdiscere vix senex possis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaueris. Quid expectas? Nulli sapere casu ob-
 rigit. Pecunia veniet vltro, honor offertur, gratia ac di-
 gnitas fortasse ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne
 leui quidem opera aut paruo labore: sed est tanti labora-
 re, omnia bona semel occupaturo. Vnum enim est bonum,
 quod honestum. In illis nihil inuenies veri, nihil certi,
 quæcunque famæ placent. Quare hoc vnum sit bonum
 quod honestum: dicam, quoniam me parum exsecutum
 priore epistola iudicas, magis que hanc rem tibi laudatam
 quam probatam putas: & vt ad actum, quæ dicta sunt, con-
 traham: Omnia tuo bono constant. vitæ fertilitas com-
 mendat, sapor vinum, velocitas ceruum. Quare fortia dor-
 so iumenta fiant, quæris? quia eorum hic vnus est vsus, sar-
 cinam ferre. In cane sagacitas prima est, si inuestigare de-
 bet feras: cursus, si consequi: audacia, si mordere & inuade-
 re. In id quoque optimum est cui nascitur, quo censetur.
 In homine optimum quid est? Ratio: hæc antecedit anima-
 lia, deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis
 bonum est: cetera illi cum animalibus satisque communia
 sunt. Valet? & leones. formosus est? & pauones. velox est?
 & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid
 in se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet? &
 arbores. habet impetum & motum voluntarium: & be-
 stia & vermes. habet vocem? sed quanto clariorem canes,
 acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilio-
 remque luscinia? Quid in homine proprium? Ratio.
 hæc recta & consummata, felicitatem hominis impleuit.
 Ergo si omnis res cum bonum suum perfecit, laudabilis
 est, & ad finem naturæ suæ peruenit: homini autem suum
 bonum ratio est: si hanc perfecit, laudabilis est, & finem
 naturæ suæ attingit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, ea-
 demque honestum est. Id itaque vnum bonum est in ho-
 mine, quod vnum hominis est. Nunc enim non quæri-
 mus quid sit bonum, sed quod sit hominis bonum. Si nul-
 lum aliud est hominis, quæ ratio, hæc vnum eius bo-
 num, sed pensandum cum omnibus. Si sit aliquis ma-
 lus, puto improbabitur: si bonus, puto probabitur. Id er-
 go in homine proprium solumque est, quo & probatur,

& improbat. Non dubitas, an hoc sit bonum: dubitas an solū bonum sit. Si quis omnia alia habet, valetudinem, diuitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit: improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorū quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum proauorumq; serie, sed ex confesso bonus sit: probabis illum. Ergo est vnum bonū hominis: quod qui habet, etiā si aliis destituitur, laudāus est: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac reicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum est. Navis bona dicitur, non quæ pretiosis colorib; picta est, nec cui argentum aut aureum rostrum est, nec cuius tutela ebore celata est, nec quæ fisci ac opib; regis pressa est: sed stabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox, & consentiēs vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui ad secundum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula, non quam formosa, sed quam recta sit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum foeneret, à quam multis salutetur, quam pretioso incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat, sed quam bonus sit. Bonus autem est, si ratio explicita & recta est, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus, hoc est honestum, & vnicum hominis bonum. Non cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem vnum hominis bonum est, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona esse, quæ à virtute profecta contractaq; sunt, id est opera eius omnia. Sed ideo vnum ipsa bonum est, quia nullum sine illa est. Si omne in animo bonum est, quicquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum est: validiorem autem animum, & excelsiorem & ampliorem, facit virtus: nam cetera quæ cupiditates nostras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum est, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ honesti ac turpis respectu temperantur: ad hæc faciendi & non faciendi ratio dirigitur. Quid sit hoc, dicam. Vir bonus quod

quod honeste se facturum putauerit, faciet, etiam si laboriosum erit: faciet, etiam si damnosum erit: faciet, etiam si periculosum erit. Rursus quod turpe erit, non faciet etiam si pecuniam affert, etiam si voluptatem, etiam si potestiam. Ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe inuitabitur. Ergo si honestum utique secutus est, turpe utique viturus, & in omni actu vitæ spectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quam honestum, nec aliud malum quam turpe. Si vna indepravata virtus est & sola permanet tenoris sui, vnum est bonum virtus: cui iam accidere ut non sit bonum, non potest. Mutationis periculum effugit sapientia. Sapientia non eripitur. sapientia in stultitiam non reuoluitur. Dixi, si forte meministi concupita vulgo, & formidata inconsulto impetu plerosque calcasse. inuentus est qui flammis imponeret manum: cuius risum non interromperet tortor: qui in funere liberorum lacrymam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ita, cupiditas, pericula depoposcerunt. Quod si hoc potest breuis obstinatio animi, aliquo stimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec subito, sed æqualiter valet, cui perpetuum robur est? Sequitur, ut quæ ab inconsultis sæpe contemnuntur, à sapientibus semper, ea nec bona sint, nec mala. Vnum ergo bonum ipsa virtus est, quæ inter hanc fortunam & illam superba incedit, cum magno vtriusq; contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum præter honestum, nulla non virtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit, si quidquam extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua virtutes sunt: & veritati, quæ sine ratione non est. Quæcunque autem opinio veritati repugnat, falsa est. Virum bonum concedat necesse est summæ pietatis erga Deos esse: Itaque quicquid illis acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim id accidisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Quod si est, vnum illi bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est & parere diis, nec excandescere ad subita, nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si vllum aliud est bonum quam honestum, sequeretur nos auditas vitæ, & auditas rerum vitam instrumentium; quod est intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum est honestum, cui modus est. Diximus, hominum futuram feli-

ciores vitam quam Deorum, si ea bona sunt, quorum nul-
 lus diis vsus est. tanquam pecunia & honores. Adice nunc,
 quod si modo solutæ corporibus animæ manent, felicior
 illis status restat, quam est dum versantur in corpore. At-
 qui si ista bona sunt, quibus per corpora vtimur, emissis
 erit peius: quod contra fidem est, feliciores esse liberis &
 in vniuersum datis clausas & obsessas. Illud quoque dixe-
 ram, si bona sunt ea quæ tam homini cōtingunt quam mu-
 tis animalibus, & muta animalia beatā vitam actura: quod
 fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto patienda sunt:
 quod non erat faciendum, si esset vllum aliud bonū quam
 honestum. Hæc quamuis latius executus essem priore epi-
 stola, constrinxi, & breuiter percurri. Nunquam autem vera
 tibi opinio talis videbitur, nisi animum allenes & teipsum
 interrogas, si res exegerit, vt pro patria moriaris, & salu-
 tem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus sis cerui-
 cem, non tantum patienter, sed etiam libenter. Si hoc fa-
 cturus es, nullum aliud bonum est. Omnia relinquis, vt
 hoc habeas. Vide quanta vis honesti sit. Pro Rep. morie-
 ris, etiam si non statim facturus hoc eris, cum scieris tibi
 esse faciendum. interdum ex re pulcherrima magnum gau-
 dium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis
 fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque
 rebus humanis pertineat, ipsa tamen contemplatio futuri
 operis iuuat: & vir fortis & iustus cum mortis suæ pretia
 ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omnium pro qui-
 bus dependit animam, in summa voluptate est, & periculo
 suo fruitur. sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripi-
 tur, quod tractatio operis maximum & vltimum præstat,
 nihil cunctatus desiliet in mortem, facere recte pieque con-
 tentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur.
 Dic, Factum mutuum matura sequetur obliuio: & parum
 grata existimatio ciuium respondebit tibi. Ista omnia ex-
 tra opus meum sunt, ego ipsum contemlor: hoc esse ho-
 neste scio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio.
 Hoc ergo vnum bonum est, quod non tantum perfectus a-
 nimus, sed generosus quoque & indolis bonæ sentit: ce-
 tera lenia sunt, mutabilia. Itaque sollicitè possidentur. e-
 tiam si fauente fortunâ in vnum congesta sunt: dominis
 suis incumbunt grauiâ, & illos semper premunt, aliquan-
 do &

do & elidunt. Nemo ex istis quos purpuratos vides, felix est, non magis quam ex illis quibus scæptrum & chlamydem in scæna fabulæ assignant, cum præsentem populo elati inceserunt, & cothurnari, simul exierunt, exalceantur, & ad staturam suam redeunt. Nemo istorum quos dinitiat honorisque in altiore fastigio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus videtur? Cum basi illum sua metiris. Paruus pumilio, licet in monte constiterit. Colossus magnitudinem suam seruabit, etiam si steterit in puteo. Hoc laboramus errore: sic nobis imponitur: quod neminem æstimamus eo quo est, sed adiciamus illi & ea quibus adornatus est. Atqui cum voles veram hominis æstimationem iniri, & scire qualis sit, nudum inspicere. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipsum exuat: animum intueri, qualis quantusque sit, alieno an suo magnus. si erectis oculis gladios micantes videt, & si scit sua nihil interesse vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. si, cum illi denunciata sunt corporis tormenta, & quæ casu veniunt, & quæ potentioris iniuria, si vincula & exilia, & vanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit,

Non ulla laborum

O virgo noua mi facies inopinave surgit.

Omnia præcepi, atque animo mecum ipse peregi.

Tu hodie ista denuntias: ego semper denuntiaui mihi. hominem parauit ad humana præcogitati mali mollis ictus venit. At stultis & fortunæ credentibus omnis videtur nouarum & inopinata facies. Magna autem par est apud imperitos mali, nouitas. Hoc ut scias, ea quæ putauerunt aspera, cum assuevere, patiuntur. Ideo sapiens assuecit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuius facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Nesciebam hoc mihi restare. Sapiens scit sibi omnia restare, quicquid factum est, dicit, Sciebam.

EPIST. LXXVII. S. V. A. Hodie nobis Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent nuntiare securitæ classis aduentum: tabellariis vocant. Gratus illarum Campaniæ aspectus est. Omnis in pilis Puteolorum turba consistit, & ex iplo genere velorum Alexandrinæ, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim li-

cetæ vero inuentur esse contentæ: supparū Alexandrinorum in signe est. In hoc omnium discursu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea sensi voluptatē, quod epistolas meorum accepturus, non properavi scire, quis illic esset rerum mearū status, quid afferret. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquiritur. Hoc, etiam si senex non essem, fuerat sentiendum. Nunc verò multo magis, quia quantumcumq; haberem, tamen plus iam mihi superesset viatici, quam viæ, præsertim cum eam viam sumus ingressi: quam peragere nō est necesse. Iter imperfectum erit, si in media parte, aut citra petitum locum steteris. Vita nō est imperfecta, si honesta est. Vbi cumq; desines, si bene desinis, tota est. Sæpe autem & fortiter desinendum est, & non ex maximis causis. Nam nec hæ maximæ sunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optime noueras, adolescens quietus & citò senex, morbo, & non insanabili correptus: sed longo & molesto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complures amicos. vnusquisque, aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasset, aut quia adulator & blandus, id consiliū dabat, quod deliberatū gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus, homo egregius & vt verbis illum quib. laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus, viderur mihi optime illum cohortatus. Sic. n. cœpit: Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non est res magna viuere. omnes serui tui viuunt, omnia animalia: Magnum est, honeste mori, prudenter, fortiter. Cogita quādiu iam idem facias. Cibis, somnis, libido. Per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens, & fortis aut miser, sed etiā fastidiosus potest. Non opus erat iuasore illi, sed adiutore. Serui parere volebant. Primū detraxit illis metum, & iudicauit tūc familiā periculum adire, cum incertum esset, an mors domini voluntaria fuisset: alioquin tam mali exēpli esse prohibere domi-

num,quam occidere,Deinde ipsum Marcellinū admonuit, nō esse inhumanū,quemadmodum cœna peracta reliquæ circumstantib. diuiduntur : sic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ ministri fuissent. Erat Marcellimus facilis animi, & liberalis, etiam cum de suo fieret. Minutas itaque summulas distribuit flentib. seruis, & illos vltro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine. Triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit. Solum deinde illatum est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa paulatim defecit, vt aiebat; non sine quadā voluptate, quam afferre solet lenis dissolutio animi, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus, In fabellā excessi non ingrati tibi: exitum. n. amici tui cognosces, non difficile, nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen, mollissime excessit, & vitæ elapsus est Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exēpla necessitas exigit. Sæpe debemus mori, nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus est, vt nesciat sibi quandoq; moriendum: tamen cum prope accesserit, tergiueriatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur stultissimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non vixerat? Æque stultus est, qui flet, quod post annos mille non viuet. Hæc paria sunt: Non eris, nec fuisti. Vtrumq; tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas, quousq; extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam.

Desine fata Deum flecti: sperare precando.

rata & fixa sunt, atque magna & æterna necessitate ducuntur. Eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnib. post te. Series inuicta, & nulla mutabilis ope illigat ac trahit cuncta. Quātus te populus mortuo sequeretur: quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, esses, si multa millia tibi commorerentur. Atqui multa millia hominū & animalium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animam variis generib. emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exēpla nunc magnorū virorum me tibi iudicis relaturum? Paerorum referā. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, Non seruiā, sua illa Dorica lingua: &

verbis fidem imposuit, ut primum iussus est fungi seruili, & contumeliosius ministerio: afferre enim vas obsecratorum iubebatur: illisum parieti caput rupit. Tam prope libertas est? & seruit aliquis? Ita non sic petite filium tuum males, quam per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi, ducaris. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, ut dicas, Non seruius? Infelix, seruis hominibus, seruis rebus seruis, vitæ. Nam vita, si moriendi virtus abest, seruitus est: Ecquid habes propter quod expectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, consumpsisti: nulla tibi noua est: nulla non iam odiosa ipsa satisfactate. quis sit vini, quis mulsi sapor, scis: nihil interest, centum per vesicâ tuam, an mille amphorâ transeant, sacculus es. quid sapiat ostreum, quid nullus, optime nosti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reseruauit. Atqui hæc sunt à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? Tanti enim illâ putas, ut tardius tænes? solem, si posses, extingueres. Quid enim unquam fecisti luce dignum? confitere non curæ te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardiore nam moriendum fieri. Inuitus relinquis macellum, in quo nihil reliquisti. Mortem times. at quomodo illam media oblectatione contemnis? Viuere vis scis enim mori times. Quid porro? ista vita non mors est? Cæsar, cum illum transeuntem per Latinam viam, vnus ex custodiarum agrinæ demissa vsq; in pectus veterere barba, rogaret mortem: Nunc enim, inquit viuus. Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est: Mori times? nunc enim viuus? sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honeste facio. Inuitus relinquis officia vitæ, quibus fideliter & cum industria fungor: Quid? tu neicis vnum esse ex vitæ officiis & mori? Nullum officium relinquis. Non enim certus numerus, quem debeas explere, finitur. Nulla vita est non breuis. Nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris & Statiliæ breuis est, quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonaginta nouem vixisse. Vides aniculam gloriari senectute longa. quis illam fetre potuisset, si contigisset centesimum implere? Quomodo fabula, sic vitæ non quam diu, sed quam bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet.

pertinet, quo loco desinas; quocunque voles, define: tantum bonam clausulam impone.

EPIST. LXXVIII. VEXARI te distillationibus crebis ac febriculis, quæ longas distillationes & in cōsuetudinem adductas sequuntur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempsi. Poterat adhuc adolescentia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere: deinde succubui, & eò perductus sum, vt ipse destillarem. Ad summam maciem deductus, sæpe impetum capere abrumpendæ vitæ. patris me indulgentissimi senectus retinuit. Cogitavi enim non quam fortiter ego mori possem, sed quam ille fortiter desiderare me posset. Itaque imperavi mihi vt viuere. aliquando enim & viuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc fuerint solatio, dicam: si prius hoc dixero, hæc ipsa quibus acquiescebam, medicinæ vim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia: & quicquid animum erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt. Philolophiæ acceptum fero quod surrexi, quod conualui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, sermonibus alleuabar. Nihil æque, Lucili vitorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorum affectus: nil æque expectationem mortis ac metum surripit. Non iudicabam me, cum illos superstites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, sed per illos: non effundere spiritum mihi videbar, sed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. alioqui miserrimum est cum animum moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monstrabit. Ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: vt legas clarius, & spiritum, cuius iter & receptaculum laboras, exerceas: vt nauiges, & viscera molli iactatione concutias: quibus cibis yraris: vinum quando virium causa aduoces, quando intermittas, ne irriter & exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, sed totius vitæ remedium est. Contemne mortem: Nihil triste est: cum huius metū effugimus, Titia hæc in omni morbo grauia sunt,

metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatum. De morte satis dictum est, hoc vnum dicam, non morbi hunc esse sed naturæ metum. multorum mortem distulit morbus: & saluti illis fuit, videri perire. Morieris non quia ægrotas, sed quia vivis. Ista te res & sanatum manet, cum conualueris, non mortem, sed validitudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodū reuertamur. magnus cruciatus habet morbus: sed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu. sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt doletem aut tolerabilem aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus. Nerui, articuliq; & quicquid aliud exile est, acerrime sœuit cum in arcto vitio concepit. Sed cito hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt: siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam qua viget, admonetq; nos, perdit: siue quia corruptus humor, cum desit habere quo confluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumq; interquiescit, cum illa quæ torquebat hebetat: omnium istorum prima verminatio vexat, imperus mora extinguitur, & finis dolendi est obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor, ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur: non minus mehercule quæ capitis ipsius. Sed quo incitator est, eo citius in alienationem stuporemq; cõuertitur: Hoc itaque solatium vasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illum autem est quod imperitos in vexatione corporis male habet, non assueuerunt animo esse contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte versatur: cum hac querula ac fragili, quantum necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis voluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinentia grauiasunt: deinde cupiditas relanguescit, ipsi per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stomachus: inde quorum fuit auuiditas, odium est. desideria ipsa moriuntur. Non est autem acerbum carere eo quod cupere desieris: Adiciæ, quod nullus non intermit-

titur dolor, aut certe remittitur. Adiiice, quod licet & ca-
uere venturum, & obfistere imminenti remediis, Nullus
enim non signa præmittit, vtique qui ex solito reuertitur.
Tolerabilis est morbi præsentia, si contempseris id quod
extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipsi grauio-
ra, & te querelis onerare. leuis dolor est, si nihil illi opi-
nio adiecerit. Contra si exhortari te ceperis, ac dicere,
Nihil est, aut certe exiguum est, duremus: iam desinet. le-
uem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione suspen-
sa sunt. non ambitio tantum ad illam respicit & luxuria,
& auaritia. Ad opinionem dolemus. tam miser est quis-
que, quam credit. Detrahendas præteritorum dolorum
conquestiones puto, & illa verba: Nulli vnquam fuit peius:
Quos cruciatas, quanta mala pertuli? Nemo me surrectu-
rum putauit. Quotiens deploratus sum à meis, quotiens à
medicis relictus? In equuleum impositi non sic distrahun-
tur. Etiam si sunt vera ista, transierunt. Quid iuuat præteri-
tos dolores retractare, & miserum esse, quia fueris? Quid,
quod nemo non multum malis suis adiiicit, & sibi ipse men-
titur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse iucundum est.
Naturale est, mali sui sine gaudere. Circumcidenda ergo
duo sunt, & futuri timor, & incommodi memoria. hoc ad
me iam non pertinet, illud nondum. In ipsis positus diffi-
cultatibus dicat,

— *Forsan & hac olim meminisse iuuabit.*

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, si cesserit, vin-
cet, si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc pla-
rique faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est.
Istud quod premit, quod impendet, quod vrget, si subdu-
cere te ceperis, sequetur & grauius incumbet: si contra
steteris & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum
plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt
tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum
quia pugnant, ista patiuntur, sed vt pugnent. exercitatio
ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quo-
rum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen præ-
dicationi nominis nostri silentium facias, sed virtus &
firmitas animi & pax in ceterum parata, si semel in aliquo
certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio.
Quidni sentias, si illum muliebriter tuleris? *Quemadmo-*

dum perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortunatum in commodum magis instat cedenti & auerso. Sed graue est. quid? nos ad hoc fortes sumus, ut leuia portemus? Vtrum vis, longum esse morbum, an concitatum & breuiem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectio-ni locum: multum temporis donat, necesse est ut exurgat & desinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet, aut exstinguetur, aut exstinguet. Quid autem interest, non sit, an non sim? In utroque finis dolendi est. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animum, & à dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipse tracta: memoriam in ea, quæ maxime miratus es, sparge: tunc tibi fortissimus quisque & victor doloris occurrat. Ille qui dum varices ex-lecandas præberet, legere librum perseuerauit: ille qui non desit ridere, cum ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vinoctur do-lor ratione, qui victus est risu? Quicquid vis, nunc licet di-cas, destillationes, & vim continuæ tussis egerentem visce-rum partes, & febrem præcordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flam-ma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescen-tibus, quod illa renouaret & altius vrgeret impressum. inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum est. non ro-gauit: parum est. non respondit: parum est. risit, & quidem ex animo. vis tu post hoc dolorem deridere? sed nihil, in-quit, agere finit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curso-ris moratur pedes, sutoris ac fabri manus impediunt. Si a-nimus tibi esse in vsu solet, suadebis, docebis, audies, dif-fices, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te cre-dis, si temperans æger sis? Ostendes morbum posse supe-rari, vel certe sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus. & in vestimentis vir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cum mor-bo. si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, insigne produs exemplum. O quam magna erat gloriæ materia, si specta-remur ægri. Ipse te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera voluptatum: corporales morbus inhibet, non ta-

men tollit; immo, si verum æstimes, incitat. magis iuuat
 bibere sitiens. gratior est esurienti cibus. Quicquid ex
 abstinentia contigit, auidius excipitur. Illas vero animi
 voluptates, quæ maiores certioresque sunt, nemo medi-
 cus ægro negat: has quisquis sequitur, & bene intelligit,
 omnia sensuum blandimenta contemnit. O infelicem æ-
 grum! quare? quia non vino niuem diluit: quia non rigore
 potionis suæ, quam capaci scypho miscuit, renouat
 fracta insuper glacie: quia non ostrea illi Lucrina in ipsa
 mensa aperiuntur: quia non circa cœnationem eius tu-
 mulus coquorum est, ipsos cum obsoniis focos trans-
 ferentium: hoc enim iam luxuria commenta est. Ne quis
 intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum fer-
 ueac, cœnam culina prosequitur. O infelicem ægrum! e-
 det quantum concoquat: non iacebit in conspectu aper, vt
 vilis caro, à mensa relegatus: nec in repositorio eius pe-
 ðora auium: totas enim videre fastidium est: congesta po-
 nentur. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanquam æ-
 ger: immo aliquando tanquam sanus. Sed omnia ista facile
 perferemus, sorbitionem, aquam calidam, & quicquid a-
 liud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, ma-
 gisque animo quam corpore morbidis: tantum mortem
 desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum
 ac malorum cognouerimus. Ita demum nec vita tædio er-
 it, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui
 non potest, tot res, varias, magnas, diuina percensentem.
 in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum
 naturam peragranti nunquam in fastidium veritas veniet:
 falsa satiabunt. Rursus si mors accedit & vocat, licet im-
 maturus sit, licet mediæ præcidat ætatem, perceptus lon-
 gissimæ fructus est. Cognita est illi ex magna parte natu-
 ra, scit tempore honesta non crescere. his necesse est vide-
 ri omnem vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis &
 ideo infinitis meriuntur. Hic te cogitationibus recrea, &
 interim epistolis nostris vacando, veniet aliquod tempus
 quod nos iterum iungat ac misceat: quantumlibet sit il-
 lud, longum faciet scientia vtendi: Nam, vt Posidonius
 ait, vnus dies hominum eruditorum plus pater, quam im-
 periti longissima ætas. Interim tene hoc mordicus: aduer-
 sus non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ

licentiam in oculis habere : tanquam quicquid potest facere, factura sit. Quicquid expectatum est diu, lenius accedit.

EPIST. LXXIX. EXPECTO epistolas tuas, quibus mihi indices circuitus Siciliae totius, quid tibi noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam saxum esse, & quidem non terribile nauigantibus optime scio. Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero. Et si fortè obseruaueris, (dignum est autem ut obserues) fac nos certiores, utrum vnus tantum vento agatur in vorrices, an omnis tempestas æque mare illud contorqueat: & an verum sit, quicquid illo freti turbine arreptum est, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perscripseris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Ætnam quoque ascendas: quã consumi, & sensim subsidere, ex hoc colligunt, quod aliquanto longius nauigantibus solebat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo defedit, sed quia ignis euauit, & minus vehemens ac largus effertur, ob eandem causam fumo quoque per diem segniore. Neutrum autem incredibile est, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eundem, qui non ipse ex se est, sed in aliqua inferna valle conceptus exæstuat: & alibi pascitur, in ipso monte non alimentum habet, sed viam. In Lycia regio notissima est: Ephesion incolæ vocant, perforatum pluribus locis solum, quod sine vlllo nasciturum damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio est, & herbida; nil flammis adurentibus, sed tantum vi remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista, tunc quaesituri, cum tu mihi scripseris, quantum ab ipso ore montis niues absint, quæ æstas quidem soluit: adeo tutæ sunt ad igne vicino. Non est autem, quod istam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiamsi nemo manderet tibi, donec Ætnam describas in tuo carmine, & hunc solemnem omnibus poetis locum attingas: quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Virgilius impleuerat. ne Seuerum quidem Cornelium uterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus se dedit: & qui præcesserant, non præripuisse mihi videantur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest

interest, vtrum ad consumptam materiam, an ad subactam accedas. Crescit in dies, & inuenturis inuenta non obstant. Præterea condicio optima est vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter instructa nouam faciam habent: nec illis manus iniicit tanquam alienis. Sunt enim publica. Inrisicosulti negant quicquam publicum vsucapi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi saluam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim separate modestia tibi tua non permittit: quæ tanta in te est, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, si vincendi periculum sit: tanta sibi priorum reuerentia est. Inter cetera hoc habet boni sapientia. Nemo ad altero potest vinci, nisi dum ascenditur, dum ad summum perueneris, paria sunt. Non est incremento locus, statur. Nunquid sol magnitudini suæ adicit? Nunquid luna vltra quam solet procedit? Maria non crescunt: mundus eundem habitum ac modum seruat. Extollere se, quæ iustam magnitudinem impleuere, non possunt. Quicumque fuerint sapientes, pares erunt & æquales: habebit vnusquisque ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior, in eloquendo, alius facundior. Illud de quo agitur, quod beatorum facit, æquale erit in omnibus. Ætna tua possit sublabi, & in se ruere, an hoc excelsum cacumen & conspicuum per vasti maris spatia detrahat assidua vis ignium, nescio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc vna maiestas deprimi nescit, nec proferri vltra, nec referri potest. Sic huius, vt cælestium, stata magnitudo est. Ad hanc nos conemur educere, iam multum operis effectum est: immo, si virum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas est, pessimis esse meliorem. Quis oculis gloriatur, qui suspicentur diem, quibus sol per caliginem splendet? licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui visu clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & redditus cælo suo fuerit, cum receperit locum quem occupauit sorte nascendi. Sursum vocant illum initia sua. Erit autem illic etiam antequam

hac custodia exfoluatur, cū vitia disiecerit purūsq; ac leuis
 in cogitatio nesdiuinas emicueri. Hoc nos oportet agere,
 Lucili carissime, in hoc ire impetu toto: licet pauci sciant,
 licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis est: etiam inuitos
 comitabitur. Sed quemadmodum aliquādo vmbra antecēdit,
 aliquando sequitur, ita gloria aliquando ante nos est,
 visendamque se præbet, aliquando in auerso est, maiorque
 Democritus? vix recepit Socratē fama. Quandiu videbatur furere
 Democritus? vix recepit Socratē fama. Quandiu Catonem
 ciuitas ignorauit? respuit: nec intellexit, nisi cum perdi-
 dit. Rutilij innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset ini-
 iuriam: dum violatur, effulsit. Nunquid non forti suæ gra-
 tias egit, & exilium suum complexus est? De his loquor,
 quos illustrauit fortuna, dum vexat. Quam multorum pro-
 fectus in notitiam euasere post ipso? quam multos fama
 non excepit, sed eruit? Vides Epicurum, quantoque non
 tantum eruditiores, sed hæc quoque imperitorum turba
 miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delirue-
 rat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes, in
 quadam epistola cum amicitiam suam & Metrodori, gra-
 ta commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, ni-
 hil & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos il-
 la nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed pœne
 inauditos. Nunquid ergo non postea quam esse desiderat,
 inuentus est? Nunquid non opinio eius emicuit? Hoc Me-
 trodorus quoque in quadam epistola confiteretur, se & E-
 picurum non satis emicuisse: sed post se & Epicurum, ma-
 gnum paratūque nomen habituros, apud eos qui voluis-
 sent per eadem ire vestigia. Nulla virtus latet: & latuisse
 non ipsius est damnum. Veniet qui conditam & sæculi sui
 malignitate compressam dies publicet. Paucis natus est,
 qui populū ætatis suæ cogitat. Multa annorum millia,
 multa populorum superuenient. Ad illa respice: etiam si
 omnibus tecum viuētib; silentium liuor indixerit, ve-
 nient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est pre-
 tium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem
 nihil pertinebit posterorum sermo: tamen etiam non sen-
 tiētes colet ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo &
 mortuo retulit gratiam, si modo illam bona secutus est si-
 de, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex de-
 nuntia-

nuntiatio videbatur, siue imperatus ac subito. Nihil simulatio proficit, paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies. veritas, in omnem partem sui semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris.

EPIST. LXXX. HODIERNO die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molesto ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrupit, nemo cogitationem meam impedit, quæ hac ipsa fiducia procedit audacius. Non crepuit subinde ostium, non alleuatur velum. licebit vni vadere, quod magis necessariū est per se eunti, & suam sequenti viam. Non ergo sequor priores: facio, sed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare & relinquere. Non seruiο illis, sed assentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretum. Ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei contentionem transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, quam ingenia pauci: quantus ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo: quam imbecilli animo sint, quorum lacertos humoresque miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non vnus hominis ferat, qua solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis & sanguine suo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt conculcatus exsurgat. Corpus enim multis eget rebus, vt valeat. Animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa portione opus est, multo oleo, longæ denique opera: tibi cōtinget virtus sine apparatu, sine impensa. Quicquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est vt sis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic seruituti. quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extreme, & in his sordidib. nata, omni modo exuere conantur? peculium suum, quod comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant. Tu non cōcupisces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? cmi non potest. Itaque in tabellas vanum conuici-

tur nomen libertatis, quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet istud bonum: à te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: Deinde metu paupertatis. Si vis scire quam nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum vultus. Sæpius pauper, & fidelius rider. nulla sollicitudo in alto est. etiam si qua incidit cura, velut nubes leuis transit horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata tristitia: & quipem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros: sed inter ærumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum est: nec enim vlllo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, assignat. Ille qui in scena elatus incedit, & hæc respiciens dicit,

*Ex imperio Argis regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Isthmos.*

seruus est, quinque modios accepit, & quinque denarios. Ille qui superbus, atque impotens, & fiduciam virium tumidus ait:

Quod nisi quieris Menelaë, hac dextra occides:
diurnum accipit, in cenaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lectica suspendit. Omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos, si despoliaueris. Equum emprurus, solui iubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æstimas? Mangones, quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque eumentibus ornamenta ipsa suspecta sunt: siue crus alligatum, siue brachium aspiceres, nudari iuberis, & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solue: multum mali sub illa latet. Quid de aliis loquor? si perpendere te voles, sepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipse considera. Nunc qualis sis, aliis credis.

EPIST. LXXXI. *Q*VERERIS incidisse te in hominem
ingra

ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentia tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te maligam. Nam si hoc periculum vitare voveris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, quam non dentur. Et post malam segetem ferendum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicitis soli sterilitate, vnius anni restituit vbertas. Est tanti, vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, vt non sæpe fallatur. Absirent, vt aliquando hæreant. Post naufragium maria tentantur: sceneratorem non fugat à foro decoctor. Cito inerti otio vita torpescit, si relinquendum est quicquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipsa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus est, id vt aliquando procedat, sæpe tentandum est. Sed de isto satis multa in iis libris locuti sumus, qui De beneficiis inscribuntur. Illud magis quærendum videtur, quod non satis (vt existimo) explicatum est: An is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit. Adhuc, si vis, & illud: Multo plus postea nocuit, quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis sententiam quæris, alterum ab altero absoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficii donetur, quod ex iniuria superest. plus nocuit, sed prius profuit. Itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt quam vt admoneri debeas: quærendum esse, quam libenter profuerit, quam inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniuriæ constant. Noli beneficium dare. Victus sum aut verecundia, aut instantis pertinacia, aut spe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum, sed à quali profectum sit voluntate, perpenditur. Nunc, coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus vtrosque calculos sic ponit, vt se ipse circumscribat: & beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex, quem esse me malo, iniuriæ obliuisci debet, officij meminisse. Hoc certe, inquam, iustitiæ conuenit, suum cuique reddere, beneficium gratiam, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium

dederit. Nam si idem est, beneficium vis iniuriæ extinguatur. Nam cui, etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia lædenti, plus quam venia debetur. Non pono vtrique par pretium: plus æstimo beneficium, quam iniuriam. Non omnes sciunt referre beneficium. potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, vtrique dum prope est ab accepto, reddere beneficium & p̄sare: ignorat autem quantum debeat. Vbi sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus, etiam si bonæ voluntatis est, aut minus quam debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit, id quod referendum est, effundit atque abiicit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietates est: & consuetudo sermonis antiqui, quædam efficacissimas & officia docentibus notis signat. Sic certe solemus loqui: Ille illi gratiam retulit. Referre est vltro quod debeas afferre. Non dicimus, Gratiam reddidit. Reddunt enim, & qui reponuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, Reposuit beneficium, aut soluit: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit verbum. Referre, est ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox significat voluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quenquam scire gratiam referre, nisi sapientem, nõ magis quam beneficium dare quisquam scit, nisi sapiens: hic scilicet qui magis dato gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere; *Sciddæa* Græci vocant: & ait, Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisquam scit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori persolvere? Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, solum, sapientem referre gratiam scire. Deinde idem admiratur, eum dicimus. Solus sapiens scit amare. Solus sapiens amicus est. Atqui & amoris & amicitia pars est, referre gratiam. immo hoc magis vulgare est, & in plures cadit, quam vera amicitia. Deinde idem admiratur quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse; tanquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam

tiam nescit? Desinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactantes: & sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum si mulacta rerum honestarum & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens. Stultus quoque vtrunque scit, & quemadmodum potest referat: scientia illi potius quam voluntas desit. Velle non discitur. Sapiens intra se omnia comparabit. Maius enim aut minus sit (quāuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infusæ, quod opportune dati mille denarij. Multum enim interest, donaueris, an succureris: seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur, exiguum est: quod sequitur ex eo, magnum. Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis quod dederat, sumpserit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem quæ satis scrutati sumus, reuoluamur, in hac comparatione beneficij & iniuriæ vir bonus indicabit quidem quod erit æquissimum, sed beneficio fauebit: in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet afferre in rebus eiusmodi. Dediti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre; seruasti mihi filium, sed patrem abstulisti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, prosequerur. Et si passillum erit quod interfit, dissimulabit. Etiam si multum fuerit, si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet, id est, si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est: Facilis erit in commutando: patietur plus imputari sibi; inuitus beneficium per compensationem iniuriæ soluat; in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, si quis beneficium libentius accipit quam reddit. Quanto hilarior est qui soluit: quam qui mutuatur: tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quam qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem præter sortem extra ordinem numerant; beneficiorum autem usam esse gratuitum putant. Et illa crescunt mora; tantoque plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est, qui beneficium reddit sine viura. Itaque huius quoque rei habitur ratio, cum conferentur accepta & expensa. Omnia facienda sunt vt quam gratissimi simus. Nostrum enim hoc bonum est, non quem-

admodum iustitia, ut vulgo creditur: ad alios pertinens, maxima pars eius in se redit. Nemo non eum alteri prodest, sibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuvare adiutus, protegere defensus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem revertitur: sicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miseratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas posse fieri faciendo docuerunt: sed quod virtutum omnium pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad primum. Recte facti, fecisse merces est. Gratus sum: non ut alius mihi libentius praestet, priori irritatus exemplo, sed ut rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum: non quia expedit, sed quia iuvat. Hoc ut scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi ut videar ingratus: si reddere beneficium non aliter quam per speciem iniuriae potero, æquissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi videtur plus aestimare virtutem, nemo illi magis esse devotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Itaque, ut dixi, maiore tuo quam alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contingit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatissimo animi statu profecta, gratum fuisse. Nam si malitia miseros facit, virtus beatos, gratum autem esse virtus est, rem usitatum reddidisti, inæstimabilem consecutus es, conscientiam grati: quæ nisi in animum divinum fortunatumque non pervenit. In contrarium autem huic affectum summa infelicitas urget. Nemo si ingratus est, non miser erit: non differo illum; statim miser est. Itaque ingrati esse vitemus, non aliena causa, sed nostra. Minimum ex nequitia levissimumque ad alios redundat: quod pessimum ex illa est, & (ut ita dicam) spississimum, domi remanet, & premit habentem: quemadmodum Attalus noster dicere solebat, Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit. Illud venenum quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile: hoc, habentibus pessimum est. Torquet ingratus se, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus est, & extenuat: iniurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra sapientia exornat omne beneficium,

ficium ac sibi ipsi commendat, & se assidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas est, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus sapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat, quod immortale est, & assiduum. illa contemnit quibus læsus est: nec obliuiscitur per negligentiam, sed volens. Non verit omnia in peius: sed nec quærit cum imputet casum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quicquid accidit, benigne interpretando leuat: nec offensæ potius quam beneficij meminit: quantum potest, in priore ac meliore se memoria detinet: nec mutat animum aduersus bene meritos, nisi multum malefacta præcedant, & manifestum etiam conuienti discrimen est: tunc quoque in hoc duntaxat, vt talis sit post maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus sententijs paribus absoluitur, & semper quicquid dubium est, humanitas inclinatur in melius: sic animus sapientis, vbi paria maleficij merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet velle debere: & hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. Nemo autem gratus esse potest, nisi contempserit ista, propter quæ vulgus insanit. Si referre vis gratiam, & in exilium eundum est, & effundendus sanguis, suscipienda egestas, & ipsa innocentia sæpe maculanda, indignisque obiicienda rumoribus. Non paruo sibi constat homo gratus. Nihil carius æstimamus quam beneficium, quandiu petimus: nihil vilius cum accepimus. Quæris, quid sit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, sed quid impetrandum sit. Abstrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione nostra cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus æstimare res: de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes in se nostras trahant, præter hoc, quod mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur, sed concupiscuntur, quia laudata sunt: & cum singulorum error publicum fecerit, singulorum erro-

rem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, sic & in hoc fidem populo demus, nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt. In hoc bonis malisque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad summum bonum admittet, alius illas dicit humanæ malorum vitæ repertas: nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam discordis turba consentiet, cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima causa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eo perductus est furor, vt periculosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe, non reddere, non vult esse cui reddat. Tibi habere quod accepisti. Non repeto: non exigo. Profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius, quam beneficij violati pudere.

EPIST. LXXXII. DESII iam de te esse sollicitus. Quem, inquis, deorum sponsores accepisti? eum scilicet qui neminem fillit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior est. potest fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua cepisti: & in isto te vitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi esse malo quam molliter. Male nunc sic excipe quemadmodum à populo solet dici, dure, asperè, laboriose. Audire solemus sic quorundam vitam laudari quibus inuiderur: Molliter viuit. hoc dicunt, malus est. Paulatim enim effoeminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? viro non vel obrigescere satius est? Deinde delicatissimi timent mortem cui vitam suam fecere similem. Multum interest inter otium, & condituum. Quid ergo, inquis, non satius est vel sic iacere, quam istis officiorum vorticibus volutari? Vtraque res letalis est: & contractio, & torpor. Puto æque qui in odoribus iacet, mortuus est, quam qui rapitur vno. Otium sine litteris mors est, & hominis viui sepultura. Quod denique prædest secessisse, tanquam

quam non trans maria nos sollicitudinem causa persequantur? Quæ latebra est, in quam non intret metus mortis? Quæ tam munita, & in altum subducta vitæ quies quam non dolor terret? Quocunque te abideris, mala circumstrepent. Multa extra sunt, quæ circumueunt nos, quæ aut fallant, aut vrgeant. Multa intus, quæ etiam in media sollicitudine exæstuant. Philosophia circundanda est, inexpugnabilis murus quem fortuna multis machinis laesitum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus: quod sola præstabit sui naturæque cognitio. Sciat quo iturus sit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum sit, quid perat, quid deuitet: quæ sit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatum mansuescit insania, timorum seueritia compefcitur. Hæc quidam putant ipsos etiam sine philosophia repressisse: sed cum securus aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio. Magna verba excidunt, cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit. Possis illis dicere: Facile prouocabis mala absentia. Ecce dolor, quem tolerabilem esse dicebas: Ecce mors, contra quam multa animose locutus es: sonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus Eneâ, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum assidua meditatio: si non verba exercueris, sed animum: si contra mortem te præparaueris: aduersus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortem malum non esse. Libet enim, Lucili virorum optimè, ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamuis mirer, excussi. Zeno noster hac collectione vitur: Nullum malum gloriosum est: mors autem gloriosa est: mors ergo non est malum. Profecisti. liberatus sum metu. Post hæc non dubitabo potrigere ceruicem. Non vis seuerius loqui, nec motitura risum mouere? Non mehercule facile tibi dixerim, vtram ineptior fuerit, qui se hac interrogatione indicauit mortis metum extinguere, an qui hoc, tanquam ad rem pertineret, conatus est solu-

re. Nam & ipse interrogationem contrariam opposuit, ex eo natam, quod mortem inter in differentia ponimus, quæ *ειδράφορος* Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens gloriosum est: mors autem gloriosum est: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides ubi obtepat. mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est: & cum dicit, indifferens nihil gloriosum est, concedo tibi, ita ut dicam, nihil gloriosum esse, nisi circa indifferentia: indifferentia autem esse dico, nec bona, nec mala, tanquam morbum, dolorem, paupertatem, exilium, mortem: nihil horum per se gloriosum est: nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed is quem non submittit, nec incuruat. Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit. Laudatur non dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, sed eum cui mors ante abstulit animum, quam conturbavit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa: sed quicquid virtus ex illis adiit, tractavitque, honestum, & gloriosum facit. illa in medio posita sunt. Interest, utrum malacia illis an virtus manum admoerit. Mors enim illa quæ in Carone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras peteret, ad exonerandum ventrem secessit, & euocatus ad mortem, iussusque præbere cervicem: Præbebo, inquit, ita vivam. Quæ dementia est fugere, cum retro ire non possis? Præbebo, inquit: ita vivam, præne adiecit, vel sub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed, ut ceperam dicere, ut des ipsam mortem nec malum esse, nec bonum, Cato illa honestissime usus est, turpissime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus, hoc idem obscurissimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, divitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra morti, exilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pettimus: aut malitia aut virtus dat boni vel mali nomen. Massa per se nec calida nec frigida est: in fornacem coniecta concaluit: in aquam remissa refriguit. Mors honesta est, per illud quod honestum est. Id est virtus, & animus externa contemnens. Est & ho-

& horum, Lucili, quæ appellamus media, grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est, quomodo vtrum capillos pares habeas. Mors inter illa est, quæ mala quidem non sunt, tamen habent mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandique se insita voluntas, atque aspernatio dissolutionis, quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa ad quæ transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiam si indifferens mors, non tamen inter ea est, quæ facile negligi possint. Magna exercitatione durantibus est animus, vt conspectum eius accessumque patiat. Mors contemni debet, magis quam solet. multa enim de illa credimus. Multorum ingenii certatum est ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor Orci,

*Ossa super recubans antro semasa cruento,
Æternum latrans exangues territat umbras.*

Sed etiam cum persuaseris ista fabulas esse, nec quicquam defunctis superesse quod timeant, subit alius metus. Æque enim timent, ne apud inferos sint, quam ne nusquam. His aduersantibus quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquam ad virtutem exsurgit, si mortem malum esse crediderit: exurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malū iudicat. pigre veniet, & cunctanter. Non est autem gloriosum, quod ab inuito & tergiuersante fit. Nihil facit virtus quia necesse est. Adhuc nunc, quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe bonarum, ad quæ peruenire tanti fit, deuorata vnus mali patientia. Dissident inter se iudicia facientis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere: illinc, quod retrahat, & ab te suspecta ac periculosa fuget. Igitur in

diuersa diffrabitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus enim
concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Non ibis audentior, si mala illa esse credideris. Eximen-
dum hoc è pectore est: alioqui hæsitabit impetum mora-
tura suspicio. Trudetur in id, quod inuadendum est. No-
stri quidem videri volunt Zenonis interrogationem ver-
tam esse, fallacem autem alteram & falsam, quæ illi op-
ponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad
illos artificij veterinosissimi nodos: totum genus istud ex-
turbandum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur,
existimat, & ad confessionem perductus aliud responderet,
aliud putat. Pro veritate simplicius agendum est: contra
metum fortius. Hæc ipsa quæ voluntur ab illis, soluere
malim & expendere, vt persuadeam, non vt imponam.
In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis
mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fa-
bios, totum reip. bellum in vnam transferentes domum.
Laconas tibi ostendo in ipsis Thermopylarum angustiis
positos, nec victoriam sperantes, nec reditum. Ille locus
illis sepulchrum futurus est, quemadmodum exhortaris,
vt totius gentis ruinam obiectis corporibus excipiant? &
vita potius quam loco cedant? Dices, quod malum est, glo-
riosum non est. Mors gloriosa est: mors ergo non malum.
● efficacem concionem! Quis post hanc dubitet se infe-
stis ingerere mucronibus & itans mori? At ille Leonidas
quam fortiter illos allocutus est? Sic, inquit, commilito-
nes prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. Non in cre-
creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elaptus est mani-
bus. Alacres illi & ad prandium processerunt, & ad cœ-
nam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum
milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri
essent, sic allocutus est: Ite commilitones illo necesse est:
redire non est necesse. Vides quam simplex, & imperiosa
virtus sit. Quem mortalium circumcaptiones nostræ forti-
orem facere, quem erectiorem possunt? Frangunt ani-
mum qui nunquam minus contrahendus est, & in minuta
ac spinosa cogendus, quam cum aliquid grande componi-
tur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor
destrahi

dehabetur. Quomodo illos docebis malum non esse? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbutur euincas? Quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? Quid dices quo inflammari in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij viribus obnixam contra te persuasivonem humani generis auertes? Verba mihi captiosa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illum in Africa sæuum, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque petierunt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vastitate corporis solida, ferrum & quicquid humanæ torserant manus, reiticeret, molaribus demum fracta saxis est, & aduersus mortem tuam minuta iacularis? Subula Leonem excipis. Acuta sunt ista quæ dicit. Nihil est acutius arista. Quædam inutilia & inefficacia ipsa subtilitas reddit.

EPIST. LXXXIII. SINGVLOS dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas quod abscondam. Si certe viuendum est, tanquam in conspectu viuamus: sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit, & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? Nihil Deo clusum est. Interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, tanquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi scribam. obseruabo me protinus: & quod est utilissimum, diem mecum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quod nemo vitam suam respicit. Quid facturi simus, cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui consilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies solidus est. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit: totus inter stratum lectionemque diuisus est. Minimum exercitationi corporis datur: & hoc nomine ago gratias senectuti. non magno mihi constat, cum me moui, lassus sum. Hic autem exercitationis, etiam fortissimis, finis est. Progymnasios meos quartis? vnus mihi sufficit. Barinus, puer (vt scis) amabilis: sed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic

quidem vit, nos eandem crisin habere, quia vtrique dentes cadunt. sed iam vix illum assequor currentem, & intra paucissimos dies non poterō vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerso euntes, eodem tempore ille ascendit, ego descendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus sum. iam enim ætas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit, quæris? Quod raro cursoribus euenit, Hierax fecimus. Ab hac fatigatione magis quam exercitatione in frigidam descendi. Hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus Psychrolutes, qui Kalendis Ianuariis in Euxipum saltabam, qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire, primum ad Tiberim transtuli castra: deinde ad hoc folium, quod cum fortissimus sum, & omnia bona fide sunt, sol temperat. non multum mihi ad balneum superest. Panis deinde siccus, & sine menta prandium: post quod non sunt lauandæ manus. Dormio minimum. Consuetudinem meam nosti: brevissimo somno vtor, & quasi interiungo. satis est mihi vigilare desisse. Aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor: subita aliqua & vniuersa voce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. fremitum patientissime fero: multæ voces, & in vnum confusæ, pro fluctu mihi sunt, aut vento siluam verberante, & ceteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est? nunc cui animum adiecerim dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi voluerint prudentissimi viri, qui rerum maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerunt, quæ vt sint veræ, mendacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenno, vir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium; Ebrio secretum sermonem nemo committit: vito autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum opposita interrogatione simili derideatur, attende. Satis enim est, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem committit: vir autem bono committit:

ergo

ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo potest, P-
 cidonius Zenonis nostri causa agit: sed ne sic quidem,
 vt existimo, agi potest. Ait enim ebrium duobus mo-
 dis dici: altero, cum aliquis vino grauis est, & impos-
 sui: altero, si solet ebrius fieri, & huic obnoxius vi-
 tio est. Hunc à Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non
 qui sit. Huic autem neminem commissurum arcana, quæ
 per vinum eloqui possit: quod est falsum. Primum en-
 nim illa interrogatio complectitur eum qui est ebrius,
 non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse
 concedes inter ebrium & ebriosum. Potest & qui ebrius
 est tunc primum esse, nec habere hoc vitium: & qui e-
 briosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaque id in-
 telligo, quod significari verbo isto solet: præsertim
 cum ab homine diligentiam professò ponatur, & verba
 examinante. Adice nunc, quòd si hoc intellexit Ze-
 no, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæ-
 siuit locum fraudi: quod faciendum non est, vbi veri-
 tas quæritur. Sed sane hoc senserit: quod sequitur fal-
 sum est, ei qui soleat ebrius fieri, non committi sermo-
 nem secretum. Cogita enim quam multis militibus, non
 semper sobriis, & imperator, & tribunus, & centurio,
 tacenda mandauerit. De illa C. Cæsaris cæde, illius di-
 co qui superato Pompeio Rempublicam tenuit, tam cre-
 ditum est Tillio Cimbro, quam C. Cassio. Cassius tota vi-
 ta aquam bibit: Tullius Cimber & nimius erat in vino,
 & scordalus. hanc in rem iocatus est ipse: Ego, in-
 quit, quemquam feram, qui vinum ferre non possum?
 Sibi quisque nunc nominet eos, quibus scit & vinum
 male credi, & sermonem bene. Vnum tamen exem-
 plum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. In-
 struenda est enim vita exemplis illustribus. Non sem-
 pre confugiamus ad vetera. L. Piso, vrbis custos, ebrius
 ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis con-
 uuiuo exigebat, vsque in horam sextam fere dormiebat,
 hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum, quo
 tutela vrbis cõtinebatur, diligentissime administrauit.
 Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cum il-
 lum præponeret Thraciæ quam perdomuit: & Tiberius
 proficiscens in Campaniam, cum multa in vrbe & suspecta

relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Costum fecit visis præfectum, virum grauem, moderatum, sed mersum vino, & madentem: a deo, vt ex senatu aliquando, in quem è conuio venerat, oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa sua manu scripsit: quæ committenda ne ministris quidem suis iudicabat. nullum Cossu aut priuatum secretum, aut publicum elapsum. Itaque declamationes istas de medio remoueamus. Non est animus in sua potestate, ebrietate deuinctus. Quemadmodum musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summa partem vis caloris eiectat: sic vino exæstante, quicquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne secretum quidem: quod saum alienumque, pariter effundunt. Sed quamuis hoc soleat accidere, ita & illud solet, & cum his quos scimus libentius bibere, de rebus necessariis delibermus. Falsum est ergo hoc, quod patrociniij loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quanto satius est, aperte accusare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitaueri, nedum perfectus ac sapiens: cui satis est sitim extinguere: qui etiam si quando oxra est hilaritas, aliena causa producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de illo videbimus, an sapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis solita. Interim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? die quam turpe sit, plus sibi ingerere quam capiat, & stomachi sui non nosse mensuram: quam multa ebriij faciant, quibus sobriij erubescant: nihil aliud esse ebrietatem, quam voluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrium habitum, nunquid de furore dubitabis? Nunc quoque non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum carissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori voluit, certe debuit. Omne vitium ebrietas & intendit, & deregat: obstantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis adstinent. Vbi possedit

possedit animum nimia vis vini, quicquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, sed prodit. tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis, quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profiteretur ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas saevo, malignitas livido: omne vitium detegitur & prodit. Adice illam ignorantiam sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: stomachi tormenta, cum efferuescit metum, ac viscera ipsa distendit. Tunc tamen utcuque tolerabile est, dum illis vis sua est. Quid cum somno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicosasque hostibus tradidit, hæc multorum annorum pertinaci bello defensa mœnia patefecit; hæc contumacissimos, & iugum recusantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hiemes, per quas victa temporum locorumque difficultate, transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt: intemperantia bibendi, & ille Herculeus ac fatalis scyphus condidit. Quæ gloria est, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac vomitantes recusauerint, cum superstes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit, vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quam ebrietas, nec minor vino Cleopatæ amor? Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis coenanti referrentur, cum inter apparatus epulas luxusque regales ora ac manus proscriptorum recognosceret: cum vino grauis, sitiret tamen sanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam si sobrius faceret: quanto intolerabilius, quod hæc in ipsa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crude-

litas sequitur, violatur enim exasperaturque sanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij solis offensionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum sæpe apud se non fiat, consuetudine insanix durata vitia, vino concepta, etiam sine illo valent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem ostende rebus, non verbis: quod facillimum est. Proba istas, quæ voluptates vocantur, vbi transcenderit modum, pœnas esse. Nam si illud argumentaberis, sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit: licet colligas, nec veneno potio moriturum, nec opio sumpto dormiturum, nec elleboro accepto, quicquid in visceribus hærebit, eiekturum deiekturumque. Sed si tentantur pedes, lingua non constat: quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?

EPIST. LXXXIV. I TINERA ista quæ segnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodesse iudico, & studiis. Quare valetuinem adiuent, vides. cum pigrum me, & negligentem corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare profint, indicabo. A lectionibus recessi. Sunt autem, vt existimo, necessariæ. Primum, ne sim me vno contentus: deinde, vt cum ab aliis quæ sita cogaouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. Nec scribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contristabit & vires exhauriet: de stylo dico: altera soluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum: vt quicquid lectione collectum est, stylus redigat in corpus. Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerunt: & vt Virgilius noster ait,

—liquentia mella

Stipant, & dulci disendunt nectare cellas.

De illis non satis constat, vtrum succum ex floribus decant, qui protinus mel fit: an quæ collegerunt, in hunc saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutant,

tent,

tent. Quidam enim placet, non faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cœli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis vim eandem, sed minus manifestam & notabilem poni, quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant, conditura & dispositione in hanc qualitatem verti, quæ ex teneerrimis virentium florentiumque decerpserint, non sine quodam, vt ita dicam, fermento, quo in vnum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur, abducatur, nos quoque apes debemus imitari, & quæcunque ex diuersa lectione conuessimus, separare, melius enim distincta seruantur. Deinde adhibita ingenij nostri cura & facultate, in vnum saporem varia illa libramenta confundere: vt etiam si apparuerit vnde sumptum sit, aliud tamen esse quam vnde sumptum est, appareat: quod in corpore nostro videmus sine vlla opera nostra facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt. At cum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in vites & in sanguinem transeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præstemus: vt quæcunque hausimus, non-patiantur integra esse, ne aliena sint: sed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt: non in ingenium. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus: vt vnum quiddam fiat ex multis: sicut vnus numerus fit ex singulis, cum minores summas & dissidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus, abscondat: ipsum tantum ostendat, quod efficit. Etiam si alicuius in te comparebit similitudo, quam admiratio tibi alius fixerit, similem esse te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago res mortua est. Quid ergo? non intelligitur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius sententias? Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri: nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam suam impressit, vt in vnitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus chorus constet? vnus tamen ex omnibus sonus

redditur. aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ: interponuntur tibiæ: singulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, quem veteres philosophi nouerant. In comessationibus nostris plus cantorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit. cum omneis vias ordo canentium impleuit, & cauea æneatoribus cincta est, ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit, fit concertus ex dissonis. Talem animum esse nostrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in vnum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione, si mihi egerimus, nisi ratione suadente. hanc si audire volueris, dicet tibi: Relinque ista iamdudum, ad quæ discurritur. Relinque diuitias, aut periculum possidentium, aut onus. Relinque corporis atque animi voluptates. molliunt & eneruant. Relinque ambitum, tumida res est, vana, ventosa, nullum habet terminum. tam sollicita est, ne quem ante se videat, quam ne se post alium. laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quam miser sit is cui inuidetur, si & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa, rixa salutantium, limina? multum habent contumeliarum, vt intres: plus, cum intraueris. Præteri istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa vestibula. Non in prærupto tantum istuc stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasque res & simul amplissimas pete. Quæcunque videntur eminere in rebus humanis, quamuis pusilla sint, & comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis via est. At si conscendere hunc verticem libet, cui se fortuna submitit, omnia quidem sub te quæ pro excelsissimis habentur, aspicies: sed tamen venies ad summa per planum.

EPIST. LXXXV. PEPERCERAM tibi, & quicquid nodosi adhuc supererat, præterieram, contentus quasi gustum tibi dare, eorum quæ à nostris dicuntur, vt probeatur virtus ad explendam beatam vitam sola satis efficax. Iubes me, quicquid est interrogationum aut nostrarum, aut ad traditionem nostram excogitarum, comprehendere: quod

quod si facere voluero, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor, hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem descendere pro diis hominibusque suscepram, subula armatum. Qui prudens est, & temperans est. Qui temperans est, & constans. Qui constans est, & imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristitia est. Qui sine tristitia est, beatus est. Ergo prudens beatus est. & prudentia ad beatam vitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent, vt imperturbatum & constantem, & sine tristitia, sic interpretentur, tanquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modice. non qui nunquam. Item sine tristitia cum dici aiunt, qui non est obnoxius tristitiæ, nec frequens nimisive in hoc vitio. Illud enim, humanam naturam negare, alicuius animum immunem esse tristitia: sapientem non vinci mœrore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum sectæ suæ respondentia, non his tollunt affectus, sed temperant. Quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & mœstissimis lætior, & effrænatissimis moderator, & humillimis maior? Quid si miretur velocitatem suam Ladas, ad claudos debilisque respiciens?

*Ille vel intacta segetis per summa volaret
Gramina, nec cursu teneras lassisset aristas;
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis,
Ferret iter, celeres nec tingeret aquore plantas.*

Hæc est pernicitas per se æstimata, non quæ tardissimorum collatione laudatur. Quid si sanum voces, leuiter febricitantem? non est bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur, quomodo aptyna dicantur, non quibus nulla inest duritia granorum, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, sed vacationem. nulla debent esse, non parua. Nam si vlla sint, crescent, & interim impediunt. Quomodo oculos maior & perfecta suffusio exœecat, sic modica turbat. Si des aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præsertim cum illi non vnum, sed vniuersum affectuum cœtum relinquas, cum quo colluctetur. plus potest quamuis mediocritatem turba,

quam vnius magni violentia. Habet pecuniae cupiditatem, sed modicam: sed ambitionem, sed non concitaram: habet iracundiam, sed placabilem: habet inconstantiam, sed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non insaniam: Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quam cum eo, qui leuiora quidem, sed omnia. Deinde nihil interest, quam magnus sit affectus, quantumscunque est: parere nescit, consilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domesticum & mite; natura enim illorum est surda suadenti: sic non sequuntur, non audiunt affectus, quantumcunque sint. Tigres leonésque nunquam feritatem exuunt, aliquando submitunt: & cum minime expectaueris, exasperatur toruirus mitigata: Nunquam bona fide vitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus. si inuita ratione coeperint, inuita perseverabunt. Facilius est enim, initia illorum prohibere, quam impetum regere. Falsa est vtrique ista mediocritas & inutilis, eodemque loco habenda, quo si quis diceret modice insanendum, modice aegrotandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum. facilius sustuleris illa, quam rexeris. Nunquid dubium est, quia vitia mentis humanae inueterata & dura, quae morbos vocamus, immoderata sint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati sunt & affectus: ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid iuris tristitiae, timori, cupiditati, ceterisque moribus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt, quibus irritantur. Itaque crescunt, prout magnas habuerint minorésve causas, quibus concitentur. maior erit timor, si plus quo exterreatur, aut propius, aspexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus, ne illud quidem est, quanti sint: si ipsis permisisti incipere, cum causis suis crescent, tantique erunt, quanti fient. Adhuc nunc, quod ista quantumuis exigua sint, in maius excedunt. Nunquam pernicioosa seruant modum. Quamuis leuia initia morborum, serpunt: & agra corpora, minima interdum mergit accessio. Illud vero cuius dementiae est,

eiæ est, credere, quarum rerum extra nostrum arbitrium
posita principia sunt, earum nostri esse arbitrij terminos?
Quomodo ad id faciendum satis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius sit excludere, quam
admissa comprimere. Quidam ita distinxerunt, vt di-
cerent, Temperans ac prudens positione quidem mentis,
& habitu tranquillus est, euentu non est. nam quantum
ad habitum mentis suæ, non perturbatur, nec contri-
statur, nec timet: sed multæ extrinsecus causæ incidunt,
quæ illi perturbationem afferant. Tale est quod volunt
dicere, Iracundum quidem non esse, irasci tamen ali-
quando: & timidum quidem non esse, timere tamen a-
liquando: id est, vitio timoris carere, affectu non carere.
Quod si recipitur, vsu frequenti timor transit in vitium.
& ita in animum admissa, habitum illum ira carentis a-
nimi retexit. Præterea si non contemnit venientes ex-
trinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eun-
dum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, li-
bertate, cunctanter exhibit, & animo recedente. Non
cadit autem in sapientem hæc diuersitas mentis. Illud
præterea iudico obseruandum, ne duo quæ separatim
probanda sunt, misceamus. Per se enim colligitur, v-
num bonum esse quod honestum, per se rursus, ad vi-
tam beatam satis esse virtutem. Si vnum bonum est,
quod honestum, omnes concedunt ad beate viuendum
sufficere virtutem: è contrario non remittetur, si bea-
tum sola virtus facit, vnum bonum esse quod honestum
est. Xenocrates & Speusippus putant beatum vel sola
virtute fieri posse. non tamen vnum bonum esse, quod
honestum est. Epicurus quoque iudicat, cum virtu-
tem habeat, beatum esse, sed ipsam virtutem non sa-
tis esse ad beatam vitam, quia beatum efficiat voluptas,
quæ ex virtute est, non ipsa virtus. Inepta distinctio. Idem
enim nega vnquam virtutem esse sine voluptate. ita si
ei iuncta semper est, atque inseparabilis, & sola satis est.
habet enim secum voluptatem, sine qua non est, etiam
cum sola est. Illud autem absurdum est, quod dicitur
beatum quidem futurum vel sola virtute: non futurum
autem perfecte beatum: quod quemadmodum fieri pos-
sit, non reperio. Beata enim vita bonum in se perfectum

habet, inexuperabile: quod si est, perfecte beata est. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita divina est: nihil habet, in quod amplius possit attingi. Præterea si beata vita nullius est indigens, omnis beata vita perfecta est, eademque est beata, & beatissima. Nunquid dubitas, quin beata vita summum bonum sit? ergo si summum bonum habet, summe beata est. Quem admodum summum adiectionem non recipit (quid enim supra summum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ sine summo bono non est. Quod si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi bonis facies: cum summum bonum intelligam, quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus quam alius, sequitur, ut hic alterius vitam beatoris magis concupiscat, quam suam. beatus autem nihil suæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile est, aut aliquid beato restare, quod esse quam quod est malit: aut id illum non velle, quod illo melius est. Vtique enim quo prudentior est, hoc magis se ad id, quod est optimum, extendet, & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiamnum potest, immo qui debet? Dicam quid sit, ex quo veniat hic error. Nesciunt beatam vitam vnam esse. In optimo illam statim ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque in æquo est longa & brevis, diffusa & angustior: in multa loca, multasque partes distributa, & in vnum coacta. Qui illam numero aestimat, & mensura, & partibus, id illi quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata vita eximium? quod plena est. finis, ut pura, edendi bibendique satietas est: hic plus edit, ille minus. quid refert? vterque iam satur est. Hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non sitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus. Nihil interest: si tam illum multi anni beatum fecerunt, quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non est beatus. non potest nomen imminui. Qui fortis est, sine timore est: qui sine timore est, sine tristitia est: qui sine tristitia est, beatus est. Nostriam hæc interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, fallam nos rem & controuersam pro confessa inducere, eum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo? inquit,

fortis

Fortis imminencia mala non timebit? Istud demontis alienatque, non fortis est. Ille vero, inquit, moderatissimè timet, sed in totum extra metum non est. Qui hæc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco sint minora vitia. Nam qui timet quidem, sed rarius & minus, non caret malitia, sed leuiore vexatur. At enim demontem puto, qui mala imminencia non extimescit. Verum est quod dicit, si mala sunt: sed si scit mala illa non esse, & vnã tantum turpitudinem malum iudicat, debet secure pericula aspiciere, & aliis timenda contemnere, aut si stulti & amentis est, mala non timere: quo quis prudentior est, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit se periculis fortis. Minime. Non timebit illa, sed vitabit. cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia rela fortunæ non timebit? Non scit enim illa non esse mala, sed videri: omnia ista humanæ vitæ formidines putat. Describe captiuitatem, verbera, catenas, egestatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quicquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerata. Ista timidis timenda sunt. An id existimas malum, ad quod aliquando nostra sponte veniendum est? Quæris quid sit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem suam dedere, pro qua cuncta patienda sunt. Perit libertas, nisi illa contemnimus quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro, si scirent quid esset fortitudo. Non est enim inconsula temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio. Scientia est distinguendi quid sit malum, & quid non sit: diligentissima in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorum, quibus falsa species malorum est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, si pars subinde alia atque alia suffoditur, si viscera sua in sinu suo videt, si ex interuallo, quo magis tormenta sentiat, repetitur, & per siccata viscera recens demittitur sanguis; non timere istum tu dicis, non dolere? Iste vero dolet: sensum enim hominis nulla exiit virtus: sed non timet: inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris, quis tunc animus illi sit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum est, nocet: quod nocet, deteriorè facit. Dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non

sunt. Falsum est, inquit, quod proponitur: non enim si quid nocet, etiam deteriolem facit. Tempesta & porcella nocet gubernatori, non tamen illum deteriolem facit. Quidam Stoici ita aduersus hoc respondent. Deteriolem fieri gubernatorem tempestate ac porcella, quia non possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriolem illum in arte sua non fieri, in opere fieri. quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & sapientem deteriolem faciat paupertas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit, virtutem enim illi non eripiet, sed opera eius impedit. Hoc recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris condicio, & sapientis. Huic enim propositum est in vita agenda, non utique quod tentat efficere, sed omnia recte facere. Gubernatori propositum est utique nauem in portum perducere. Artes ministræ sunt: præstare debent, quod promittunt. Sapientia domina rectorique est. Artes seruiunt vitæ, sapientia imperat. Ego aliter respondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriolem vlla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promissit, sed vtilem operam, & nauis regendæ scientiam. hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obstitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune, nunquam hanc nauem, nisi rectam, arti satisfecit. tempesta non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo? inquis, non nocet gubernatori ea res qua illum tenere portum verat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tanquam gubernatori, sed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit ut ostendat. Tranquillo enim, ut aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius, qua rector est. Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauem, quia ipse quoque vector est: alteram propriam, qua gubernator est. Tempesta tanquam vectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum est, ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est, & eorum cum quibus viuunt, & proprium ipsius. Itaque gubernatori

hatori fortasse nocetur, cuius ministerium aliis promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab aliis tempestatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia: ipse semper in actu est: tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum esse & suum. Præterea ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquæ necessitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda respublica sit: ait illud docet quemadmodum tractanda sit paupertas, per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utrosque casus aptus est: bonorum rector est, malorum victor. Sic, inquam, se exercuit, vt virtutem tam in secundis quam in aduersis exhibeat, nec materiam eius, sed ipsam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quicquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? vitur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra: faciebat ex ære. si marmor illi, si adhuc viliores materiam obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens virtutem, si licebit, in diuitiis explicabit; si minus, in paupertate: si poterit, in patria; si minus, in exilio: si poterit, imperator; si minus, miles: si poterit, integer; si minus, debilis. quancunque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt dormitores ferarum, qui saeuissima animalia & ad occursum exterritia hominem, docent pati iugum: nec asperitatem excusuisse contenti, vsque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, oscularur Tigri suus custos; Elephantem mimus Æthiops iubet subdere in genua, & ambulare per funem: Sic sapiens est artifex domandi mæta. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, & cetera horrenda, cum ad hunc peruenerit, mansueti sunt.

EPIST. LXXXVI. IN ipsa Scipionis Africani villa iaceas hæc tibi scribo, adoratis manibus eius & aras

quam sepulchrum esse tanti viri suspicor; animum quidem eius in caelum, vnde erat, redisse, persuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyfes furiosus, ac furore feliciter vsus habuit) sed ob egregiam moderationem pietatemque magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam quam cum defendit. Aut Scipio Romae deesse debebat, aut Romae libertas. Nihil, inquit, volo derogare legibus, nihil institutis. æquum inter omnes ciues ius sit, vt ere sine me beneficio meo patria: causa tuae libertatis fui. ero & argumentum. Exeo, si plus quam tibi expedit, creui. Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi? in exilium voluntarium secessit, & ciuitatem exoneravit. Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & se Liternum recepit, tam suum exilium Reip. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam structam lapide quadrato, murum circumdatū siluæ turres quoque in propugnaculum villæ vtremq; subiectas. Cisternam ædificiis ac viridibus subditam, quæ sufficere in vsu vel exercitus posset. Balneolum angustum, tenebrososum ex consuetudine antiqua. Non videbatur maioribus nostris caldum, nisi obscurum. Magna ergo me voluptas subit, contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abiebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque (vt mos fuit prisca) ipse subiebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum parimentū tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus resfulserunt, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis vndique operosa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur, nisi vitro absconditur camera, nisi Thasius lauis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit: in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus, nisi aquam argentea epistomia fuderunt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum, imperse causa? quantum aqua-

aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo delicia-
rum peruenimus, vt nisi gemmas calcare nolimus. In hoc
balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis quam fenestæ,
muro lapideo exsectæ, vt sine iniuria munimenti, lumen
admitterent. At nunc blataria vocant balnea, si qua non
ita aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis
recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex so-
lio agros & maria prospiciunt. Itaque quæ concursum &
admirationem habuerant cùm dedicarentur, hæc in anti-
quorum numerum reiciuntur, cùm aliquid noui luxu-
riæ commenta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pau-
ca erant balnea, nec vlllo cultu exornata. Cur enim orna-
retur res quadrantaria, & in vsum, non in oblectamenta
reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper velut
ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quàm
perlucida sordes deponerent. Sed, dij boni! quam iuuabat
illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta,
quæ scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum,
aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse? Nam hoc
quoque nobilissimi ædiles fugebantur officio, intrandi
ea loca quæ populum receptabant, exigendi que mundi-
tias, & vtilem ac salubrem temperaturam, non hanc quæ
nuper inuenta est, similis incendio, ad eò quidem vt conui-
ctum in aliquo scelere seruum, viuum lauari oporteat. Ni-
hil mihi videtur iam interesse, ardeat balneum, an caleat.
Quanta non aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod
non in caldarium suum latis specularibus diem admise-
rat, quod non in multa luce decoquebatur, & spectabat,
vt in balneo concoqueter? O hominem calamitosum!
nescit viuere. non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbi-
da, & cùm plueret vehementiùs, penè lutulenta. Nec mul-
tum eius intererat an sic lauaretur: veniebat enim, vt su-
dorem illic ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quo-
rundam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: ve-
rè in exilio vixit, qui sic lauabatur. Nam, vt aiunt qui pri-
scos mores orbis tradiderant, brachia & crura quotidie
abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: cæteram
toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicit aliquis, liquet
immundissimos fuisse. Quid putas illos oluisse? Militiam,
laborem, virum. Postquam munda balnea inuenta sunt,

spuciores sunt. Descripturus infamem, & nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Pastillos Rufillus olet.

Dares nunc Rufillum, perinde esset, ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset, quem idem Horatius Rufillo opposuit. Parum est sumere vnguentum, ni bis die terque reuocetur, ne euanescat in corpore. Quid, quod odore tanquam suo gloriantur? Hæc si tibi nimium tristia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Ægialo diligentissimo patrefamilia (is enim nunc huius agri possessor est) quoduis vetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum fastienti fructus autumnno deponere, te quoque proteget illa quæ

Tarda venit feris factura nepotibus umbram.

vt ait Virgilius noster: qui non quid verissime, sed quid decentissime diceretur, aspexit: nec agricolas docere voluit, sed legentes delectare. Nam (vt omnia alia transeam) hoc quod hodie mihi necesse fuit reprehendere adscribam:

*Vere fabis satio est, tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.*

An vno tempore ista ponenda sint: & an vtriusque verna sit satio hinc æstimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo, iam procliuius in Iulium. Eodem die vidi fabam mœrentes, milium ferentes. Ad oliuetum reuerror, quod vidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis, & ad vnum reductis pedem, cum scapo suo transfultit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex quo illa pependerrant. Hoc simo tinctum in scrobem demisit, deinde, terram non aggescit tantum, sed calcavit & pressit. Negat quicquam esse hac (vt ait) pisatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum, minus præterea mouetur, & ob hoc nascentes radices prodire paritur, ac solum apprehendere; quos necesse est teneras adhuc, & precario hærentes, leuis quoque reuellat agitatio. parum autem arboris antequam obruat radix ex
omni

omni enim materia quæ nudata est, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem super terram eminere debet truncus, quam tres aut quatuor pedes: statim enim ab imo vestiatur: nec magna pars quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrída erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales esse nouellarum arborum sollant, eodem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt: sed cum tanquam à planta processerint; nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbusculo suo annosam transferri: huius capillamenta quoque (si fieri potest) colligenda sunt: deinde liberalius sternenda vitis, vt etiam ex corpore radicescat. Et vidi non tantum mensè Februario positas, sed & iam Martio exacto tenent, & complexæ sunt non suas vltimos. Omnes autem istas arbores, quæ (vt ita dicam) grandis copix sunt, ait aqua adiuvanda cisternina: quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito: nec quemadmodum Ægialus noster me sibi aduersarium parauit, sic ego parem te mihi.

EPIST. LXXXVII. NAVFRAGIUM, antequam nauim ascenderem, feci: quomodo acciderit, non iudicio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum, quorum nullum esse falsum, nec tam mirabile quam prima facie videtur. cum volueris, approbabo, immo etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus superuacua, & quam facile iudicio possemus contemere: quæ si quando necessitas abstulit, non sentimus ablata. Cum paucissimis seruis, quos vnum capere vehiculum potuit, sine vllis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur, ego & Maximus meus biduum iam beatissimum agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera stragulum, altera oportorium facta est. De prandio nihil detrahi potuit. paratū fuit non magis hora, nusquam sine caricis, nusquam sine pugillaribus. Illæ, si panem habeo, pro pulmentario sunt: si non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciunt, que mego faustum & facilem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquam maior est, quam

vbi aliena seposuit: & fecit sibi pacem, nihil timendo: fecit sibi diuitias, nihil concupiscendo. Vehiculum in quod impositus sum, rusticum est. Mulæ viuere se ambulando testantur, mulio exalceatus non propter ætatem. Vix à me obrineo, vt hoc vehiculum velim videre meum. Durat adhuc peruersa recti verecundia: quotiens in aliquem comitatum lautiozem incidimus, inuitus erubescō: quod argumentum est, ista quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam sedem & immobilem. Qui sordido vehiculo erubescit, pretioso gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humanio piniones mittenda vox erat: Insanitis, erratis, stupetis ad superuacua, neminem æstimatis suo. Cum ad patrimonium ventum est, diligentissimi computatores, sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expensa fertis. Latè possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nmmis paratam: familiam nemo cito speciosiorez producet, sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprij quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea supellex etiam in via eum sequitur, quia in omnibus prouinciis erat, quia magnus kalendarij liber euoluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quantum inuidiose in desertis Apuliæ possideret: & cum omnia dixeris, pauper est. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: nisi forte iudices interesse, vtrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuam sumplerit. Quid ad rem pertinent mulæ saginatae, vnius omnes coloris? Quid ista vehicula cæolata?

— *Instrati ostro alipedes pictisque tapetis,*

Aurea pectoribus demissa monilia pendunt.

Testi auro fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Ista nec dominum meliorum possunt facere, nec mulam. M. Caro Censorius (quem tam Romano populo hercule profuit nasci quàm Scipionem; alter enim cum hostibus nostris

nostris bellum, alter cum moribus gessit) canterio vehebatur, & hippoperis quidem impositis, vt secum vtilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trofulis in via diuitibus, cursores & Numidas & multum ante se pulueris agentem. Hic sine dubio cultior, comitatorque quam M. Cato videretur: hic inter illos apparatus delicatos, qui cum maxime dubitat, vtrum se ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat sæculi decus, imperatorem triumphalem Censorium (& quod super omnia hæc est) Catonem, vno caballo esse contentum, & ne toto quidem. Partem enim sarcinæ ab vtroque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obcisis mannis & asturconibus & tollutariis præferres vnicum illum equum ab ipso Catone defricum? Video non futurum finem in ista materia vllum, nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaque conticescam, quantum ad ista, quæ sine dubio appellauit Impedimenta. Nunc volo paucissimas adhuc interrogaciones nostrorum tibi reddere ad virtutum pertinentes, quam satisfacere vitæ beatæ contendimus, Quod bonum est, bonum facit. Nam & in arte musica quod bonum est, facit musicum. Fortuita bonum non faciunt: ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falsum esse dicant: Ab eo, inquit, quod est bonum, non vtique fiunt boni. In musica est aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vsus canendi: nihil tamen horum facit musicum. Hic respondebimus: Non intelligitis quomodo posuerimus quod bonum est musico. Non enim id dicimus quod instruit musicum, sed quod facit. tu ad supellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipsa arte musica bonum est, id vtique musicum facit. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte musica duobus modis dicitur: altero, quo effectus musici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent instrumenta, tibiæ & organa, & chordæ: ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis: vt forsitan non potest arte. Hoc non est æquè duplex in homine: idem enim bonum & hominis & vitæ. Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest, bonum non est. Opes autem &

lenoni, & lanistæ contingunt: ergo non sunt bona. Falsum est, inquit, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humilissimis quibusque contingere. Sed istæ artes non sunt magnitudinem animi orofessæ, non confurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominem, & supra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expauescit. Cæli-don, vnus ex Cleopatæ mollibus, patrimonium grande possedit: nuper Natalis, tam improbæ linguæ grande impuræ, in cuius ore scæminæ purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit heres. Quid ergo? vtrum illum pecunia purum effecit, an ipse pecuniam conspurcavit? quæ sic in puofdam homines, quomodo denarios in cloacam cadit. Virtus supra ista consistit, suo ære censetur nihil ex istis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdici sibi ac suis admirationem talium rerum. Qui non est vir bonus, potest nihilominus medicus esse: potest gubernator, potest grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contigit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet, talis est. Fiscus tanti est, quantum habet: immo in accessione eius venit quod habet. Quis pleno sacculo vllum pretium ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: accessiones illorum & appendices sunt. Quare ergo sapiens magnus est? quia magnam animum habet. Verum est ergo, quod contemptissimo cuique contingit bonum non esse. Itaque indolentiam nunquam bonum dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & molestia vacare, bonum dicam. Quid est otiosius verme? Queris, quæ res sapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid dininum, aliquid cæleste, magnificum. Non in omnibus bonum cadit, nec quemlibet possessorem paritur. Vide

*Quid quaque ferat regio, & quid quaque recuset,
Hic segetes, illic venium felicitus vna:
Arbori factus alibi, atque iniussa virescunt*

Grami-

*Gramina : nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabai?
At Chalybes nudæ ferrum.*

Ista in regiones descripta sunt, vt necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum & ipsum suam habet sedem: non nascitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis sit summi boni locus, quæris? Animus. hic nisi purus ac sanctus est, Deum non capit. Bonum ex malo non fit. diuitiæ sunt ex avaritia: diuitiæ ergo non sunt bonum. Non est, inquit, verum, bonum ex malo non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecunia nascitur. Iraque malum quidem est sacrilegium & furtum: sed ideo, quia plura mala facit quam bona. Dat enim lucrum, sed cum metu, sollicitudine, tormentis & corporis & animi. Quisquis hoc dicit, necesse recipiat sacrilegium, sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentosius potest, quam sacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi? Proterius persuasimus. Quam multi furto non erubescunt, quam multi adulterio gloriantur? Nam sacrilegia murata puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adice nunc, quod sacrilegium, si omnino ex aliqua parte bonum est, etiam honestum erit, & recte factum vocabitur: nostra enim actio est: quod nullius mortalium cogitatio recipit, ergo bona nasci ex malo non possunt. Nam si, vt dicitis, ob hoc vnum sacrilegium malum est, quia multum mali affert: si remiseris illi supplicia, si securitatem sponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum sceleram supplicium in ipsis est. Erras, inquam, si illa ad carnificem aut ad carcerem differis. statim puniuntur cum facta sunt, immo dum sunt. Non nascitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. ad semen nata respondent. bona degenerare non possunt. Quemadmodum ex turpi honestum non nascitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem est honestum & bonum. Quidam ex nostris aduersus hoc sic respondent: putemus pecuniam bonum esse vndecun-

quesumptam : non tamen ideo ex sacrilegio pecunia est,
 etiam si ex sacrilegio sumitur. Hoc sic intellige. In eadem
 vna & aurum est, & vipera: Si aurum ex vna sustuleris,
 quia illic & vipera est, non ideo mihi vna aurū dat, quia
 viperam habet: sed aurum dat, cum & viperam habeat. Eo-
 dem modo ex sacrilegio lucrum fit: non quia turpe & sce-
 leratum est sacrilegium, sed quia lucrum habet. quemad-
 modum in illa vna vipera malum est, non aurum quod
 cum vipera iacet: sic in sacrilegio malum est scelus, non lu-
 crum: quib. opponitur. Dissimillima vtriusque rei condicio
 est. Illud aurum possum sine vipera tollere: hic lucrum sine
 sacrilegio facere non possum. lucrum istud non est apposi-
 tum sceleri, sed immixtum. Quod dum consequi volumus,
 in multa mala incidimus, id bonum non est. Dum diuitias
 consequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ
 bonum non sunt. Duas, inquit, significationes habet pro-
 positio vestra. vnam, dum diuitias consequi volumus, in
 multa nos mala incidere. In multa autem mala incidimus,
 & dum virtutem consequi volumus. Aliquis, dum nauigat
 studij causa, naufragium fecit: aliquis captus est. Altera
 significatio talis est: Per quod in mala incidimus, id
 bonum non est. Huic propositioni non erit consequens,
 per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere; aut
 si per diuitias in multa mala incidimus, non tantum bo-
 num diuitiæ non sunt, sed malum sunt. Vos autem illa di-
 citis tantum, bonum non esse. Præterea, inquit, concedi-
 tis diuitias habere aliquid vsus. Inter commoda illas nu-
 meratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem e-
 runt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt.
 His quidam hoc respondent. Erratis qui incommoda di-
 uitis imputatis. Illæ neminem lædunt. aut sua cuique no-
 cet stultitia, aut aliena nequitia. Sed quemadmodum gla-
 dius qui neminem occidit, occidentis telum est. Non ideo
 diuitiæ tibi nocent, si propter diuitias tibi nocetur.
 Posidonius (vt existimo) melius: qui ait diuitias esse cau-
 sam malorum, non quia ipsæ faciant aliquid, sed quia fa-
 cturos irritant. Alia est enim causa efficiens quæ protinus
 necesse est noceat, alia præcedens: hanc præcedentem cau-
 sam diuitiæ habent. Insunt animos, superbiam pariunt, in-
 iuriam contrahunt, & vsque eo mentem alienant, vt fama
 pecuniæ

pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omnî carere culpa decet. pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant: extollunt quidem & dilant, sed sine timore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia, quam species magnitudinis falsa. Isto modo, inquis, etiam malum sunt diuitiæ, non tantum bonum non sunt. Essent malum, si per se nocerent: si (vt dixi) haberent efficientem causam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, sed attrahentem. Speciem enim boni ostendunt verisimilem ac plerisque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem causam ad inuidiam: multis enim propter sapientiam, multis propter iustitiam inuidetur: sed nec ex se hanc causam habet, nec verisimilem. Contra enim verisimilior illa species hominum animis obiicitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Posidonius sic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem, non sunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & similia his, nihil horum faciunt: ergo non sunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam nec securitatem: contra autem insolentiam, tumorem arrogantiam creant, mala sunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non sunt bona. Hac, inquit, ratione, ne commoda quidem ista erunt. Alia est commodorum condicio, alia bonorum. Commodum est, quod plus vsus habet quam molestiæ. Bonum sincerum esse debet, & omni parte innoxium. Non est id bonum, quod plus prodest: sed quod tantum prodest. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaque potest ei esse incommodum mixtum. Sed commodum dicitur à maiore sui parte æstimatum: bonum ad vnum sapientem pertinet. Inuiolatum esse oportet. Bonum animum habe. Vnus tibi nodus, sed Herculeus, restat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non sunt. Hanc interrogationem nostri non agnoscunt. Peripatetici & fingunt illam, & soluant. Ait autem Posidonius, hoc sophisma per omnes dialecticorum scho-

las iactatum, sic ab Antipatro refelli. Paupertas non per positionem sed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Graeci dicunt *ἡσυχία*: non quod habeat, dicitur, sed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri potest: diuitias multae res faciunt, non multae inopiae. Aliter quam debes, paupertatem intelligis. Paupertas est, non quae paucam possidet, sed quae multa non possidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, sed ad eo quod ei deest. Facilius quod volo exprimerem, si Latinum verbum esset, quo *δυσχέτης* significatur. Hanc paupertati Antipater assignat. Ego non video quid aliud sit paupertas, quam parui possessio. De isto videbimus, si quando valde vacabit, quae sit diuitiarum, quae paupertatis substantia. Sed tunc quoque considerabimus, nunquid satius sit paupertatem permulcere, diuitiis demere supercilium, quam litigare de verbis, quasi iam de rebus iudicatum sit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur. his interrogationibus suasuri aut dissuasuri sumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum & causam imperij sui requirat ac laudet? diuitias autem suas timeat? vt cogitet has se apud victos reperisse? Hinc ambitum, & largitiones & tumultus, in urbem sanctissimam temperatissimamque irrupisse? nimis luxuriose ostentari gentium spolia, quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ad omnibus eripi posse. Haec satius est suadere, & expugnare affectus, non circumseribere. Si possimus, fortius loquamur: si minus, apertius.

EPIST. LXXXVIII. DE liberalibus studiis quid sentiam, scire desideras. Nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad aem exit. Meritoria artificia sunt, haec enim vilia, si praeparant ingenium, non detinet. Tandem enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest. rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sunt, vides, quia homine libero digna sunt. ceterum vnum studium vere liberale est, quod liberum facit. Hoc sapientiae studium est, sublime, magnanimum: cetera passibilia

sibi & puerilia sunt. An tu quicquam in istis esse cre-
 dis boni, quorum professores turpissimos omnium ac fla-
 gitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didi-
 cisse. Quidam illud de liberalibus studiis querendum
 iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promit-
 tunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Gram-
 maticus circa curam sermonis versatur, & si latius eua-
 gari vult, circa historias: iam vt longissime fines suos pro-
 ferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam
 sternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia,
 & fabularum memoria, & versuum lex ac modificatio?
 Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidi-
 nem frænat? Ad Geometriam transeamus, & ad musi-
 cam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet
 cupere: quæ quisquis ignorat, alia frustra scit. Viden-
 dum vtrum doceant isti virtutem, an non: si non docent,
 nec tradunt quidem; si docent, philosophi sunt. Vis sci-
 re quam non ad docendam virtutem confederint? aspi-
 ce quam dissimilia inter se omnium studia sint. Atqui si-
 militudo esset idem docentium. Nisi forte tibi Home-
 rum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis qui-
 bus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum fa-
 ciunt, virtutem solam probantem, & voluptates refu-
 gientem, & ab honesto ne immortalitatis quibem pretio
 recedentem: modo Epicureum, laudantem statum quie-
 tæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusque vitam exigen-
 tis: modo Peripateticum, bonorum tria genera indu-
 centem: modo Academicum, incerta omnia dicentem.
 Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt. Ista
 enim inter se dissident. Demus illis, Homerum philoso-
 phum fuisse. nempe sapiens factus est, antequam carmina
 vlla cognosceret. ergo illa discamus, quæ Homerum fe-
 cere sapientem. Hoc quidem me quætere, vtrum maior
 ætate fuerit Homerus, an Hesiodus, non magis ad rem
 pertinet, quam scire, an minor Hecuba fuerit, quam
 Helena: & quare tam male tulerit ætatem. Quid, in-
 quam, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem exi-
 stimas pertinere; Quæris, Vlixes vbi errauerit, potius
 quam efficias, ne nos semper erremus? Non vacat
 audire, vtrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an

extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlixis mala impellita non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia: hinc insidiosa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta vel naufragus nauigē. Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit, an verba sæculo suo dederit, an Vlixem illum esse quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia: & quantum in ea bonum: in corpore, an in animo posita sit. Ad musicum transeo. doces me, quomodo inter se acuta ac graues consonent, quomodo neruorum disparem reddentium sonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstres mihi, qui sint modi flebiles: monstra potius, quomodo in aduersa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia potius doceat, quomodo metiar quantum homini sit satis. Numerare docet me arithmetica, & auaritiæ commodare digitos: potius doceat, nihil ad rem pertinere istas computationes; non esse feliciorum, cuius patrimonium tabularios lassat, inamo quam superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest, scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis: at ego discere volo, quomodo totus hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, hæredis. Negant iurisconsulti quicquam vsucapi, quod publicum est. Publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem: scis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcunque acceperis formam: interualla fiderim di-

tum dicis: nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum, dic quam magnus sit, dic quam pusillus sit. Scis, quæ recta sit linea: quid tibi prodest, si, quid in vita rectum sit, ignoras? Venio nunc ad illum qui celestium notitia gloriatur,

Frigida Saturni quo sese stella receperet,

Quos ignis cæli Cylleniis erret in orbis.

Hoc scire quid proderit? ut sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno. Potius hoc discam, ubicunque sunt ista, propitia esse, non posse mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & inuitabilis cursus. Per statas vices remeant. Effectus rerum omnium aut mouent, aut notant. Sed siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significant, quid resert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, sient.

Si vero solem ad rapidum stellâsque sequentes

Ordine respicias, nunquam te crastina fallet

Hora, nec insidiis noctis capere serena.

Satis abunde que prouisum est, ut ab insidiis tutus essem. Nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim, quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio. Ex hoc nihil desperabo, totum expecto. Si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parci: sed nec sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non vni que casura. Vtrique secunda expecto, malis paratus sum. in illo feras me necesse est non ad præscriptum euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quam statuarios, aut marmorarios, aut cetetos luxuriæ ministros. Æque luctatores, & totam oleo ac luto constantem scientiam expello ex his studiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim, oro te, liberale habent isti ieiuni vomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & veterno sunt? An liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil li-

beros suos docebant, quod discendum esset iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent aluntve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius fræno temperare, affectibus effrænatis abstrahi? quid prodest multos vincere luctatione vel cestu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt studia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex professo artes quæ manu constant ad instrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, ut antiqui vocabant, literatura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, sed mox percipiendis locum parat: sic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, sed expediunt. Quatuor ait esse Posidonius artium genera. Sunt vulgares & fordidae, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruendam vitam occupatæ sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublimem crescentia, & alias ex inopinato voluptates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in se residentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia causas non nouere) mirantium. Pueriles sunt & aliquid habentes liberalibus similes, hæ artes quas *ἐλευθερο* Græci, nostri liberales vocant. Solæ autem liberales sunt, immo (ut dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus est. Quemadmodum, inquit, est aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis: sic & hæc quoque liberalium artium turba locum sibi in philosophia vindicat. Cum ventum est ad naturales quæstiones, geometriæ testimonio statuitur. Ergo eius quam adiuvat, pars est; Multa adiuvant nos, nec ideo partes nostræ sunt: immo si partes essent, non adiuvarent. Cibum adiutorium corporis: nec tamen pars est. Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium. Sic philosophiæ

phiæ necessaria est, quomodo ipsi fabet: sed nec hic geometriæ pars est, nec illa philosophiæ. Præterea utraque fines suos habet. Sapiens enim causas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros mensurâsque geometres persequitur & supputat. Quæ ratione consentiæ cælestis, quæ illis sit vis, quæ natura sapiens scit: cursus & recursus & obseruationes, per quas descendunt & alleuantur, ac speciem interdum stantium præbent, cum cælestibus stare non liceat, colligit mathematicus. Quæ causa in speculo imagines exprimat, scit sapiens. Illud tibi geometer potest dicere, quantum abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi, quales imagines reddat. Magnum esse solem philosophus probabit: quantum sit, mathematicus; qui vsu quodam & exercitatione procedit, sed ut procedat, impetranda illi quædam principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus à solo excirat. Mathematica (ut ita dicam) superficialia est, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vltiora perueniat: si per se iret ad verum, si totius mundi naturam posset comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus nostris quæ tractatu cælestium crescant, trahuntque aliud ex alio. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum immutabili, quæ soli philosophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas lubet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum est: terribilia & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit. Nunquid ergo hæc liberalia studia corroborant? Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vt, inquit, cæde, occide; non prodam: sed quo magis secreta quæret dolor, hoc illa altius condam. Nunquid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias dispensat, & ad sanum modum redigit, nec vnquam ad illas propter ipsa venit. Scit optimum esse modum cupitorum, non quantum velis, sed quantum debeas, sumere. Humanitas verat superbum esse aduersus socios, verat auarum: verbis, re-

bus, affectibus comem se, faciliſſimęque omnibus præſtat: nullum alienum malum putat: bonum autem ſuum id maxime, quod alicui bono futurum eſt, amat. Nunquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quam ſimplicitatem, ac modeſtiam ac frugalitatem, ac parſimoniam: non magis quam clementiam, quam alieno ſanguini tanquam ſuo parcat, & ſcit homini non eſſe homine prodigę vtendum. Cum dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamvis non fiat nauiſ ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid pures eius adiutorio fieri ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapientiam poſſe: quamvis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtitem, non futurum ſapientem eum, qui litteras neſcię eum ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba: & neſcio an certior memoria ſit, quę nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt ſapientia: vacuo illo loco opus eſt: de diuinis humaniſque diſcendum eſt, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno vide quam multa quærantur. Primum, an per ſe ſit aliquid? deinde, an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cum mundo cępit, an & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde alio tranſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliãque coniectus, an non amplius quam ſemel feruiat, & emiſſus euagetur in toto: vtrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſua uſurus, cum ex hæc effugerit cauea: an obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamēnque partem rerum humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hęc tam multa, tam magna vt habere poſſint liberum hoſpitiũ, ſupetuaeua ex animo tol-

mo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. Laxum spatium res magna desiderat. Expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tanrum iraque ex illis retineamus, quantum est necessarium. An tu existimas reprehendum qui superuacua vsu sibi comparat, & pretiosarum rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus est in superuacua litterarum supellectile? Plus scire vellem quam sit satis, intemperantiæ genus est. Quid, quod ista liberalium artium confectatio molestos, verbosos, in-tempestiuos, sibi placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt? Quatuor milia librorum Didymus grammaticus scripsit: miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quaeritur, in his de Æneæ matre vera: in his, An Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda, si scires. Inun, & longam esse vitam nega. Sed ad nostros quoque cum perueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio temporum, magna aliorum aurium molestia, laudatio hæc constat: O hominem litteratum! Simus hoc titulo rusticiore contenti: O virum bonum! Itane est? annales euoluam omnium gentium, & quis prima carmina scripserit, quaeram: quantum temporis inter Orphea intersit & Homerum, cum fastos non habeam, computabo: & Aristarchi notas quibus aliena carmina compunxit, recognoscam: & aratem in syllabis conteram? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud salutare excidit: Tempori parce? Hæc sciam, vt quid ignorem? Appion grammaticus, qui sub C. Cæsare tota circumlatus est Græcia, & in nomen Homeri ad omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat Homerum vtraque materia consummata, & Odysea, & Iliade, principium adiecisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in primo versu posuit ex industria librorum suorum numerum continentes. Talia sciat oportet, qui multa vult scire. Nunc cogita quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupa-

rio quotidiana, quantum somnus; metire ætatem tuam, rã multa non capit. de liberalibus studiis loquor. Philosophi quantum habet superuacui, quantum ab vsu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & coniunctionum ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grammaticis, inuidere Geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat transfulere in suam. Sic effectum est, vt diligentius sciant loqui, quam vivere. Audi, quantum mali faciat nimia subtilitas, & quam infesta veritati sit. Protagoras ait, de omni re in vtramque partem disputari posse, ex æquo: & de hac ipsa, an omnis res in vtramque partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quæ videntur esse, nihil magis esse quam non esse. Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil esse in vniuersum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonij versantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturã scientiam tradunt, hi spem omnis scientiæ eripiunt. Satius est superuacua scire quam nihil. Illi non præferunt lumen per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura est, nisi dubium. Si Nausiphani, hoc vnum certum est, nihil esse certi. Si Parmenidi, nihil est præter vnum. Si Zenoni, neuum quidem. Quid ergo nos sumus? Quid ista quæ nos circumstant, alunt, sustinent? Tota rerum natura vmbra est, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, vtrum magis irascar illis, qui nos nihil scire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire.

EPIST. LXXXIX: REM vtilem desideras, & ad sapientiam properanti vtique necessariam, diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuersi mundi facies in conspectum venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum mundo spectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem sui raperet, relictis his, quæ nunc magna, magnotum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest, sic erit à nobis aspicienda, quem-

quemadmodum mundi secreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam cælum acies nostra. Nobis autem, quibus perumpenda caligo est, & quorum visus in proximo deficit, singula quæque ostendi facilius possunt, vniuersi nondum capacibus. Faciam ergo quod exiis, & philosophiam in partes, non in frustra diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile est. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius creuit, facilius agnosceitur, si discessit in partes, quas (vt dixi) innumerabiles esse & paruas non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuisio. Simile confuso est, quicquid vsque in puluerem sectum est. Primum itaque, sicut videtur tibi, dicam inter sapientiam & philosophiam quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ. Philosophia, sapientia amor est & affectatio. Hæc ostendit, quo illa peruenit. Philosophia vnde dicta sit apparet: ipso enim nomine fateretur. Quidam sapientiam ita finierunt, vt digerent eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita: Sapientia est nosse diuina & humana, & horum causas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia causæ diuinorum humanorumque partes sunt. Philosophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter definirent. Alij studium illam virtutis esse dixerunt, alij studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est appetitio rectæ rationis. Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interessè. Neque enim fieri potest, vt idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur. sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus & præmium est. Illa venit, ad hanc itur Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani utebantur, sicut philosophia nunc quoque vtuntur. Quod & rogatæ tibi antiquæ probabant, & inscriptus Dosenni monumento titulus:

HOSPES RESISTE, ET SOPHIAM
DOSSENI LEGE.

Quidam ex nostris : quamvis philosophia studium virtutis esset , & hæc peteretur , illa peteret ; tamen non putauerunt illas distrabi posse . Nam nec philosophia sine virtute est , nec sine philosophia virtus est . Philosophia studium virtutis est , sed per ipsam virtutem . Nec virtus autem esse sine studio sui potest , nec virtutis studium sine ipsa . Non enim quemadmodum in his , qui aliquid ex distanti loco ferire conantur , alibi est qui petit , alibi quod peritur : nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt , extra ipsas sunt . ad virtutem venit per ipsam . Cohærent ergo inter se philosophia virtutisque . Philosophiæ tres partes esse dixerunt & maximi , & plurimi auctores : Moralem , Naturalem , & Rationalem . Prima componit animum , secunda rerum naturam scrutatur , tertia proprietates verborum exigit , & structuram & argumentationes , ne pro vero falsa surrepant . Ceterum inuenti sunt & qui in pauciora philosophiam & qui in plura didicerunt . Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt , Civilem : quia quandam propriam exercitationem adiederet , & circa illam materiam occupata sit . Quidam adiecerunt his partem , quam Græci *οἰκονομικὴν* vocant , administrandæ rei familiaris scientiam . Quidam & de generibus vitæ locum separauerunt . Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur . Epicurei duas partes philosophiæ putauerunt esse , Naturalem atque Moralem . Rationalem remouerunt . Deinde cum ipsis rebus cogere ambigua secernere , falsa sub specie veri latentia coarguere , ipsi quoque locum , quem de iudicio & regula appellat , alio nomine rationalem induxerunt : sed eam accessionem esse naturalis partis existimant . Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt , & contentifuerunt moralibus . Sed hi quoque quæ remouent , aliter inducunt . In quinque enim partes moralia diuidunt : vt vna sit de fugiendis & expetendis , altera de affectibus , tertia de actionibus , quarta de causis , quinta de argumentis . Causæ rerum ex naturali parte sunt , argumenta ex rationali , actiones ex morali . Aristo Chius non tantum superuacuas esse dixit naturalem & rationalem , sed etiam contrarias . Moralem quoque , quam solam reliquerat , circumcidit . Nam eum locum qui monitio-

nitiones continet, sustulit, & pædagogus esse dixit, non philo-
 sophi: tanquam quicquam aliud sit sapiens, quam hu-
 mani generis pædagogus. Ergo cum tripartita sit philoso-
 phia, moralem eius partem primum incipiamus dispo-
 nere. *Quam* in tria rursus diuidi placuit: vt prima esset in-
 spectio suum cuique distribuentis, & æstimans quando
 quidque dignum sit; maxime utilis. *Quid* enim est tam
 necessarium, quam præcia rebus imponere? Secunda de
 impetu: tertia de actionibus. Primum enim est, vt quanti-
 tum quidque sit, iudices. Secundum, vt impetum ad illa
 capias ordinatum temperarumque. Tertium vt inter im-
 petum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus istis
 tibi ipsi consentias. *Quicquid* ex his tribus defuerit tur-
 bat & cætera. *Quid* enim prodest, intus æstimata habere
 omnia, si sis impetu nimius? *Quid* prodest impetus re-
 pressisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa
 rerum actione tempora ignores, nec scias quando quidque
 & vbi, quemadmodum agi debeat? Aliud est enim di-
 gnitates & præcia rerum nosse: aliud articulos: aliud impe-
 tus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita
 sibi concors est, vbi actio non destituit impetum. Impetus
 ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acrior-
 ve prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in
 duo scinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraque diui-
 duntur in suos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in
 hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur.
 Gignuntur autem elementa. Ipse elementi locus, vt qui-
 dam putant, simplex est: vt quidem in materiam & causam
 omnia mouentem, & elementa diuiditur. Superest vt rati-
 onalem partem philosophiæ diuidamus. Omnis ratio
 aut continua est, aut inter respondentem & interrogan-
 tem diuisa. Hanc *Ἀφελεικτικὴν*, illam *ῥητορικὴν* placuit vo-
 cari. Hæc verba curat, & sensus & ordinem. *Ἀφελεικτικὴ* in
 duas partes diuiditur: in verba & significationes: id est,
 in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. Ingens
 deinde sequitur, vtriusque diuisio. Itaque hoc loco finem
 faciam,

— *Et summa sequar fastigia rerum.*

Alioqui si voluero facere partium partes, quæstionum
 liber fiet. Hæc, Lucili virorum optime, quo minus legas

non deterreo: dummodo quicquid legeris, ad mores statim referas. Illos compesce, marcentia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicasque, quantum potes vexa: & istis dicentibus: Quousque eadem? responde, Ego debeo dicere, Quousque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia desinere. ego vero eo magis dicam, & quia recusat, perseverabo, Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorē tactus expressit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum singuli habere non vultis, publice audite. Quosq; fines possessionum propagabitis? Ager vni domino, qui populum cepit angustus est. Quousque orationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidem satione cōtenti circumscribere prædiorum modum? Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, vsque ad ostium à fonte, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundiis vestris maria cinxistis, nisi trans Hadrianum & Ionium. Egeumque vester villicus regnet: nisi insula, ducum domicilia magnorum, inter vilissima rerum numerentur. Quam vultis, late possidete. Sit fundus, quod aliquando imperiū vocabatur. Facite vestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc nobiscum loquor quorum æquē spatiose luxuria, quam illorū avaritia diffunditur. Vobis dico: quousq; nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia vestra prætexant? Vbicunq; scatebunt aquarum calētium venæ, ibi noua diuersorū luxuriæ excitabuntur. Vbicunq; in aliquem sinum litus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita mōtib; in vastum terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinē montium educta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamē & singula corpora estis, & paruula. Quid profunt multa cubicula? In vno iacetis. Non est vestrum, ubicunq; non estis. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & infatigabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore persequitur. Nullo animalibus, nisi ex fastidio pax est.

est. Quantulū enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso voluptatib. ore libatis? Quantulū ex ista fera periculose capta, dominus ciudus ac nauseans gustat? Quantulū ex tot cōchyliis, tam longe adactis, per istū stomachum inexplebilem labitur? Infelices etiā, quod non intellegitis, vos maiorem famā habere quam vērem. Hæc aliis dic: vt dum dicis, audias ipse. Scribe: vt dum scripseris, legas: omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliis scias, sed vt melius.

EPIST. XC. Quis dubitare, mi Lucili. potest, quin Deorum immortalium munus sit, quod viuimus: philosophiæ quod bene viuimus? Itaq; tanto plus nos debere huic, quā Diis, quanto maius beneficium est bona vita, quā vita? pro certo deberetur, nisi ipsam Dij philosophiam tribuissent: cuius scientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum vulgare fecissent, & prudentes nasceremur: sapientia quod in se optimum habet, perdidisset, quod inter fortuita non est. Nunc enim hoc in illa pretiosum atque magnificum est, quod non obuenit, quod illam sibi quisque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria esset? Huius opus vnum est, de diuinis humanisque verum inuenire: ab hac nunquam recedit iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutū consecratarum, & inter se coherentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter homines cōsortium: quod aliquandio inuiolatum mansit, antequam societatem auaritia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos, fuit. Desierunt enim omnia possidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quiq; ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant & ducem & legem, commissi meliori arbitrio Naturæ est enim, potiorib. deteriora submittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præfunt, aut vehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit. Elephantorum gtegem excellissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus. Animo itaque rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum vult potest, qui se nisi quod

debet, non putat posse. Illo ergo seculo quod aureū perhibetur, penes sapientes fuisse regnū Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantque, & vtilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis providebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat ornabatque subiectos: officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos coeperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut causa: cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam ut abiret e regno. Sed postquam surrepentibus vitis, in tyrannidem regna versa sunt, opus esse coepit legibus: quas & ipsa inter initia tulere sapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapientia notos. Lycurgum si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accessisset octauus. Zeluici leges Charondæque laudantur. Hi non in foro, nec in consultorū atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliae & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Posidonio asferentior: artes quidem à philosophia inuentas, quibus in quotidiano vsu vita vititur, non concesserim, nec illam fabricæ asseram gloriam. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos. aut aliqua rupe suffossa, aut excelsæ arboris trunco, docuit recta moliri. Ego vero philosophiâ iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & vrbes prementium, quam viuaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula; & quamuis aceruimè pelago sæuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & seram? & quid aliud erat, auaritiæ signum dare? Philosophia hæc cum tanto habitantium periculo imminetia tecta sustentit? Parum enim erat fortuitis regi, & sine arte & difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud seculum ante architectonas fuit. Ista nata sunt, iam nascente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per designata currente, certa manu trahein scindere.

Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

Non

Non enim testa cœnationū epulas receptura parabantur: nec in hunc usum pinus aut abies deferbatur longo vehiculorum ordine, vicis intremētibus, vt ex illa lacunaria auro graui penderent. Furcæ vtrinque suspensæ fulciebant easam: spissatis ramalib, ac fronde congesta, & in procliuē disposita, decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub his rectis habitare securi. Culmus liberos textit. Sub marmore atq; auro seruitus habitat. In illo quoq; dissentio à Possidonio, quod ferramēta fabrilia excogitata à sapientib, viris iudicat. Isto enim modo dicat licet sapientes, per quos,

Tunc laqueis captare feras, & fallere visco

Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus.

Omnia enim ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. In hoc quoq; dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla & æris inuenerunt, cū incendio siluarum adusta tellus, in summo venas iacentes liquefacta fudisset. Ista tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quæstio mihi videretur, quam Possidonio: Vtrum malleus in usu esse prius, an forcipes cœperint. Vtraq; inuenit aliqua exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato, & humum spectante quærendum est. Sapiens facilis victo fuit. Quid nī, cum hoc quoque sæculo esse quam expeditissimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris, & Talam? Vter ex his sapiens tibi videretur, qui ferram commentus est, an ille qui cum vidisset puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione sui: Quam diu homo stultus superuacuas sarcinas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrum tandem sapientiorē putas, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, qui Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat; versatilia cœnationum laquearia ira coagmentat, vt subinde alia facies atque alia succedat, & toriens testa, quotiens fercula mutantur: an eum, qui & aliis & sibi hoc monstrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario fabro, posse nos habere vsibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his quæ terra posuit in summo? Quis si audire humanum genus

voluerit tā superuacuum sciet sibi coquum esse, quam mi-
 litem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapientibus similes,
 quib. expedita erat tutela corporis. Simplici cura constant
 necessaria: in delicias laboratur. Non desiderabis artifices,
 si sequere naturam: illa noluit esse districtos: ad quæcum-
 que nos cogebat instruxit. Frigus intolerabile est corpori
 nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum & aliorum
 animalium à frigore satis abunde q; defendere queunt? Nō
 cotticibus arborum pleræque genres tegunt corpora? Non
 anium plumæ in usum vestis conferuntur? Non hodiè que
 magna Scytharum pars, tergis vulpium induitur ac murū,
 quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis sunt? Opus est
 tamen calori solis æstiuū vmbra crassiore propellere. Quid
 ergo? Nō vetustas multa abdidit loca, quæ vel iniuria tem-
 poris, vel alio quolibet casu excauata in specū recesserunt?
 Quid ergo? Non quamlibet virream cratem texerunt ma-
 nu, & vili obliuerunt luto, deinde stipulā aliisq; siluestrib.
 operuere fastigium, & pluuiis per deuexalabentib. hycem
 transiere secum? Quid ergo? Non in defosso latent Syrticæ
 gentes? quibus propter nimios solis ardores nullam tegu-
 mentum satis repellendis calorib. solidam est, nisi ipsa arēs
 humus. Non fuit tam inimica natura, vt cum omnibus aliis
 animalib. facilem actum vitæ daret, homo solus non posset
 sine tot artib. vivere. Nihil horum ab illa nobis imperatum
 est, nihil ægre querendum vt possit vita produci. Adparata
 nati sumus: nos omnia nobis difficilia faciliū fastidio feci-
 mus. Tecta tegumenta que & fomenta corporum, & cibi
 & quæ nunc ingens negotium facta sunt, obuia erant, &
 grauiora & opera leui parabilia. Modus enim omniū, prout
 postulabat necessitas, erat: nos ista pretiosa, nos mira, nos
 magis multisque conquirenda artib. fecimus. Sufficit ad
 id natura quod poscit. A natura luxuria descendiit, que quo-
 tidie seipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adiu-
 uat vitia. Primo superuacua cepit concupiscere, inde con-
 traria: nouissimè corpori animum addixit, & illius deserui-
 re libidini iussit. Omnes istæ artes, quibus aut excitatur
 ciuitas, aut strepit, corporis negotium gerunt: cui omnia
 olim tanquam seruo præstabantur, nunc tanquam domi-
 no parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum offi-
 cinæ sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis
 motus

motus docentiũ mollesq; cantus & infractos Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens. Iam rusticitatis, & miseræ est, velle quãtum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quam facile etiã magnos viros dulcedo orationis abducatur a vero. Ecce Posidonius, vt mea fert opinio, vnus ex iis, qui plurimum philosophiæ contulerunt, dum vult describere primum, quemadmodũ alia torqueatur fila, alia ex molli solutoq; ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus, rectum stamen extendatur, quemadmodũ subtemen insertum, quod duritiam vtrinque comprimuntis tramæ remolliat, spatha coire cogantur, & iungi, textricum quoque artem a sapientibus dixit inuentam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo:

Inferitur medium radius subriemen acutis,

Quod lato feriunt insecti petitiue dentes.

Quid si cõtigisset illi videre has nostri temporis telas, quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua nõ dico nullum corpori auxilium, sed nullũ pudori est? Transit deinde ad agricolas, nec minus facũde describit proficissum aratro solum & iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus: tum sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoque opus ait esse sapientium: tanquam non nũc quoque plurima cultores agrorũ noua inueniant per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his tribus, sed in pristinum sapientẽ submittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus panem cepit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur: tũc vero saliuæ miscetur, vt facilius per fauces lubricas transeat. Cum peruenit in venterem aquiliculi ferrore concoquitur; tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde vtriusq; attritu grana franguntur, & sæpius reteruntur donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem quem primo cinis calidus, & feruens testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti,

& alia geneta, quorū feruor seruitur arbitrio. Nō multum abfuit quin furrinum quoq; inuētum à ſapientib. diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed nō recta ratio commenta eſt. Hominis enim non ſapientis inuenta ſunt, tā mehercules quam nauigia, quib. amnes, quibuſq; maria tranſimus, apratis ad excipiendum ventorum impetū velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc curſum nauigij torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrumq; momento velocitatē ſuam ſectant. Omnia hæc quidem, inquit, ſapient inuenit: ſed minora, quam vt ipſe tractaret, ſordidiorib. miniſtris dedit. Immo nō ab aliis excogitata iſta ſunt, quam à quib. hodiæ que curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus: vt ſpeculariorum vſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen: vt ſuſpenſuras balnearum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderet calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quib. domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum teſta ſuſcipimus? Quid verborum notas, quib. quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commēta ſunt. Sapientia altius ſeder, nec manus edocet, animorū magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa euerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus nec varios per tubam ac tibiā cantus, quib. exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. Quid illi tam paruula aſſignas? Artiſicem vides vitæ, alias quidem artes ſub dominio habet. Nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt. Ceterum ad beatum ſtatim tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exiit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inſtatam vero, & ex inani ſpecioſa reprimat: nec ignorari ſinit: inter magna quid interſit & tumida, totius naturæ notitiam, & ſua tradit. Quid ſint dij, qualesque declarat: quid inferi, quid lares & genij, quid in ſecundam numinum ſortem animæ perpetuæ, vbi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid

quid velint. Hęc eius iniciamenta sunt, per quę non municipale sacrum, sed ingens omnium deorum templum mundus iste referatur, cuius vera simulacra verasque facies cernendas mentibus protulit: nam ad spectacula tam magna hebes visus est. ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, vim omnium seminum singula proprię figurantem. Tum de animo cępit inquireres vnde esset, vbi, quandiu, in quot membra diuisus. Deinde à corporalibus se ad incorporea transtulit, veritatemque & argumenta eius excussit. Post hęc quemadmodum discernentur vitę ac necis ambigua. In vtraque enim falsa veris immixta sunt. Non abduxit, inquam, se, vt Posidonio videtur, ab istis artibus sapiens, sed ad illa omnino non venit. Nihil enim dignum inuentu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo vsu iudicaturus: ponenda non sumeret. Anacharsis, inquit, inuenit rotam figuli. cuius circuitu vasa formantur. Dein quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri versus falsos esse, quam fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse auctorem contendo: & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tanquam sapiens. sicut multa sapientes faciunt, quia homines sunt, non qua sapientes. Pura velocissimum esse sapientem: cursu omnes anteibit, qua velox est, non qua sapiens. Cuperem Posidonio aliquem vitrarium ostendere, qui spiritu vitrum in habitus plurimos formas, qui vix diligentem manu effingerentur. Hęc inuenta sunt, postquam sapientem inuenire desuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. Necessè est enim ante Democritum & pontes & portas fuisse, quarum fere summa curuantur. Excidit porro vobis eundem Democritum inuenisse, quemadmodum ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in smaragdum conuerteretur, qua hodięque coctura inuenti lapides coctiles colarantur. Ista sapiens licet intenerit, non qua sapiens erat, inuenit. Multa enim facit, quę ab imprudentissimis aut æquę fieri videmus, aut peritius, aut exercitatus. Quid sapiens inuestigauerit, quid in lucem protulerit, quęris? Primum veram naturam, quam non vę cętera animalia oculis securus est, tardis ad diuina. Dein-

de vitæ legem quam ad vniuersa direxit: nec nosse tantum se sequi docuit Deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Venit parere opinionibus falsis & quanti quidque esset, vera æstimatione perpendit: damnauit mixtas penitentia voluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palam fecit, felicissimum esse, cui felicitate opus non est: potentissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quæ ciuem extra patriam posuit, extra mundum Deos, quæ virtutem donauit voluptati: sed de illa, quæ nullum bonum putat, nisi quod honestum est: quæ nec homines nec fortuna muneribus deliniri potest: cuius hoc pretium est, non posse pretio capi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi sæculo quo adhuc artificia deerant, & ipso usu discebant vtilia, non credo: sicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiscue vtenda, antequam auaritia atque luxuria dissociare mortales, & ad rapinam ex consortio discurrere, non erant illi sapientes viri, etiam si faciebant facienda sapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quisquam suspexerit magis, nec si cui permittrat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quam quod apud illos fuisse memoratur, apud quos

— nulli subigebant arua coloni,

Nec signare quidem, aut partiri limite campum

Fas erat: in medium quarebant, ipsaq; tellus

Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebatur: sufficiebat illa vt pacens in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum secunda possessio. Quid ni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenite non posses? irrupit in res optimè positas auaritia: & dum seducere aliquid cupit, atque in suum vertere, omnia fecit aliena, & in angustum ex immenso redacta paupertatem intulit, & multa concupiscendo, omnia amisit. Licet itaque velit nunc concurrere & reparare quod perdidit: licet agros agris adijciat, vicinum vel pretio pellat agris, vel iniuria: licet in prouinciarum spatium mra dilacet, & possessionem vocet, per sua longam peregrinationem, nulla nos finium propagatio eo reducet vade discessimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus,

mus, vniuersū habebamus. Terta ipsa fertilior erat illabofata, & in vsus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat, id non minus inuenisse, quam inuentum monstrare alteri, voluptas erat: nec ant vlli superare poterat, aut deesse, inter concordes diuidebatur. Nondum valentior imposuerat infirmoti manum, nōdum auarus abscondendo quod sibi iaceret, alium necessariis quoque excluderat. Par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant, incruentæque humano sanguine manus odium omne in feras verterant. Illi quos aliquod nemus densum à sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hiemis aut imbris vili receptaculo tuti sub fronde vivebant, placidas transgebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: mollem somnum illis dura tellus dōbat. Non impendebant cælata laquearia: sed in aperto iacentes sidera superlabebantur, & insigne spectaculum noctium mundus in præcep̄s agebatur, silentio tantum opus ducens: ram interdiu illis quam noctu patebat prospectus huius pulcherrimæ domus. Libebat inueneri signa, ex media cæli parte vergentia, tuisus ex occulto alia surgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam latè sparsa miracula? At vos ad omnem tectorū pauetis sonum, & inter picturas vestras si quid increpuit, fugitis atroniti. Non habebāt domos instar vibium, Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuicq; non opere, nec fistula, nec vllō coacto itinere obsolefacti, sed sponte curiētes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium, rustica positum manu. Hæc erat secundum naturam domus in qua libebat habitare, nec ipsam, nec pro ipsa timentem. Nunc magna pars nostri metus, tecta sunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuerit sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est Non tamē negauerim fuisse alti spiritus viros, & vt ita dicam, à diis recentes. Neque enim dubium est, quin meliora mundus nondum effœtus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus consummata. Non enim dat natura virtutem. Ars est, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima textarum face querebant, parebantq; ad-

huc etiam multis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum spectaturus occideret. Nondum vestis illis erat picta, nondum texebatur aurum, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erant. Multum autem interest, utrum peccare aliquis nolit, an nesciat. Deerat illis iustitia: deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat similia quædam rudis vita. Virtus non contingit animo, nisi instituto & edocto, & ad summum assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus est.

EPIST. XCI. LIBERALIS noster nunc tristis est, nunciato incendio, quo Lugdunensis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriæ suæ amantissimum. Quæ res efficit, ut firmitatem animi sui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri posse putabat, exercuit. Hoc vero tam inopinatum malum, penè inauditum, non miror si sine metu fuit, cum esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abstulit. Nam etiam ubi hostili manu in tecta ignis immisus est, multis locis deficit: & quamuis subinde excitetur: raro tamen sic cuncta depascitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vnquam tam grauis & perniciosus fuit motus, ut tota oppida euerteret. Nunquam denique tam infestum vlli exarsit incendium, ut nihil alteri superesset incendio. Tot pulcherrima opera, quæ singula illustrare vrbes singulas possent, vna nox strauit, & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri potest, accidit. Quis hoc credat? ubique armis quiescentibus, cum toto orbe terrarum diffusa securitas sit, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quæritur. Omnibus fortuna quos publicè afflixit, quod passuri erant, timere permisit. Nulla res magna, non aliquod habuit ruinæ suæ spatium. In hac vna nox interfuit inter urbem maximam & nullam. Denique ditius illam tibi perisse, quam periit, narro. Hæc omnia Liberalis nostri affectum inclinant, aduersus sua firmum & erectum: nec sine causa concussus est. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adijcit calamitatibus pondus: nec quicquam mortalium non magis quod etiā miratus est, doluit.

Idco

Ideo nihil nobis improuisum esse debet. In omnia præmittendus est animus : cogitandumque, non quicquid solet, sed quidquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum voluit, & florentissimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quariat, quo speciosius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile est? Non vna vis semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta viribus, inuenit pericula sine auctore. nullum tempus exceptum est. in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace confurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt, ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates hibernique maiores agitur æstiuæ tranquillitas : sine hoste parimur hostilia : & cladis causas, si alia deficient, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperantissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui casus per quod vult oblitis vires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxit, id vnus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis propterantibus, qui diem dixit, horam, momentumque temporis, euertendis imperiis sufficere. Eset aliquid imbecillitatis nostræ solatium, rerumque nostrarum, si tanta celeritate repararentur cuncta, quanta finiuntur. Nunc incrementa lentè exeunt, festinatur in damnum : nihî priuatim, nihil publicè stabile est; ram hominum quàm virium fata voluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilq; extra tumultuantibus causis, mala vnde minimè expectabantur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea quæ possunt euenire, firmandus. Exilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriâ tibi casus eripere : potest te in solitudinem abijcere: potest hoc ipsum, in quo turba suffocatur fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanæ conditio ponatur : nec quantum frequenter euenit, sed quantum plurimum potest euenire, præsumamus animo, si nolimus opprimi, nec vllis inuisitatis velut nouis obstupesceri. In plenum cogitanda fortuna est. Quotiens Asia, quotiens Achaïæ vrbes vno tremo-

re ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties vastauit hæc clades? Quotiens in se Paphus corruit? Frequenter nobis nuntiati sunt totarum urbium interitus: & nos, inter quos frequenter ista nuntiantur, quora pars omnium lumen? Confurgamus itaque aduersus fortuna: & quicquid inciderit, sciamus non esse tam magnū quam rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta, ornamentumque prouincialium, quibus & inserta erat, & excepta. vni tamen imposita, & huic non altissimo monti. Omnium istarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, vestigia quoque tempus erader. Non vides, quemadmodum in Achaia clarissimarū urbium iam fundamenta consumpta sint: nec quicquam extet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque industria posita vertit dies. Iuga montium diffiuunt, toræ desedere regiones. Operta sunt fluctibus quæ procul à conspectu maris stabant. Vastauit ignis colles, per quos elucebat: erosit & quondam altissimos vertices, solatia nauigantium, ac speculas, ad humilem arenam deduxit. Ipsiæ naturæ opera vexantur. & ideo æquo animo ferre debemus urbium excidia. Casura omnia extant: omnibus exitus manet: siue interna vi flatuque præclusi venti pōdus, sub quo tenentur, excussarint: siue torrentum in abdito vis obstantia effregit: siue flammarum violentia compaginem soli ruperit: siue verustas, à qua nihil tuū est, expugnauerit minutatim: siue grauitas cœli eiecerit populos, & situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum est. Hoc vnum scio: omnia mortalium opera mortalitate damnata sunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiusmodi solatia adiuueo. Liberali nostro, incredibili quodam patriæ suæ amore flagranti: quæ fortasse consumpta est, vt in melius excitaretur. Saepè maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderunt, vt altius surgerent, & in maius. Timagenes felicitati urbis inimicus, aiebat, Romæ sibi incendia ob hoc vnum dolori esse, quod sciret meliora resurrectione quam arsisset. In hac quoque urbe verisimile est certaturos omnes esse, vt maiora certioraque quam amittere restituantur. Sint vitinam diuturna, & melioribus auspiciis in æuum longius condita. Nam huic coloniz ab origine

origine sua ceatessimus annus est, ætas ne homini quidem extrema Deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate conualuit: Quæ tamen grauissimos casus intra spatium humanæ pertulit senectutis. Itaque formetur animus ad intellectum patientiamque sortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vber idem posse, quod aduerſus homines Nihil horum indignandum est. In eum intrauimus mundam in quo his legibus viuatur. Placet? pare: non placet? quacunque vis exi. Indignare, siquid in te iniquè propriè constitutum est, sed si hæc imos summoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Non est quod nos tumulis metiaris? & his monumentis quæ viam disparia prætexunt. Aequat omnes cinis. impares nascimur, impares morimur. Idè de vrbibus, quod de vrbū incolis dico. Tam Ardea capta, quam Roma est. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi verò ad finem mortalium veſtrum est: Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt suprema lex esto. Ad omnia patiendâ pares sumus. Nemo aliter fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa quæ tradebantur, subtilia & diligenti intentione discenda: non quæ percipere posset vœſanus homo, & trans Oceanum cogitationes suas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor: Ista, inquit, omnib. eadem sunt, æque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Ista de quibus quereris, omnib. eadè sunt: nulli dari faciliora possunt: sed quisquis volet, sibi ipsi reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet & sitias, & elurias, & senectas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & agrotas, & perdas aliquid, & pereas. Non est tam n quod istis qui te circumſtrepunt credas. Nihil horum malum est, nihil intolerabile, aut durum. Ex consensu istis merus est. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem fluitus hominæ verba metuente? Eleganter Demetrius noſtillr

solet dicere, eodem loco sibi esse voces imperitorum, quod ventre redditos crepitus Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est vereri, ne infameris ab infamibus? Quemamodum famam extimulastis sine causa, sic & illa, quæ nunquam timeretis, nisi fama iussisset. Nunquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aspersus? Nec morti quidem hæc apud nos noceat: & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accusant, expertus est. Interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis, quam multis vilis sit, quam multos liberet tormentis, egestate, querelis, suppliciis, tædio. Non sumus in vilius potestate, cum mors in nostra potestate sit.

EPIST. XCII. PUTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli; in animo esse partes ministras, per quas mouemur alimurque, propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali est aliquid irrationabile, & est rationale. Illud huic seruit. Hoc vnum est, quod alio non refertur: sed omnia ad se perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præposita est: ipsa sub nullo est. Et hæc autem nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur ut de illo quoque conueniat, in hoc vno positam esse beatam vitam, ut in nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola non submittit animum, stat contra fortunam. In quolibet rerum habitu, seruata seruat. Id autem vnum bonum est, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus quem nulla res minorem facit, tenet summam; & ne vlli quidem, nisi sibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipient in nobis multum valere non nostra. Quis autem vult constare fortuna, aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata vita? securitas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? si veritas tota perspecta est, si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vnquam ab illa recedens, amabilis simul, mirabilisque. Denique ut breuiter tibi formulam scribam, talis animus sapientis esse vult debet, qualis Deum deceat.

Quid

Quid potest desiderare is, cui omnia honesta contingunt? Nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in iis erit beata vita, sine quibus non est. Et quid stultius turpiusve quam bonum rationalis animi ex irrationalibus necere? Quidam tamen augeri summum bonum iudicant, quia parum plenum sit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque inter magnos sectæ huius auctores aliquid se tribuere dicit externis, sed exiguum admodum. Vides autem quale sit, sole non esse contentum, nisi aliquis igniculus alluxerit. Quod potest in hac claritate solis habere scintilla momentum? Si non es sola honestate contentus, necesse est aut quietem adijci velis, quam *hesychiam* vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum utrunque recipi potest. Vacat enim animus molestia liber ad conspectum vniuersi, nihilque illum auocat à contemplatione naturæ. Alterum illud, voluptas, bonum pecoris est. Adiicimus rationali irracionale, honesto inhonestum. Magnam vitam facit titillatio corporis. Quid ergo dubitaris dicere bene esse homini si palato bene est? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, sed inter homines, cuius summum bonum saporibus ac coloribus, ac sonis constat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis secundo; mutis aggregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animosam, ambitiosam; impotentem, positam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrenatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro, reliquerunt. Hanc necessariam beatæ vitæ putauerunt, eneruam & abiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerunt animali generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum portentosumque & ex diuersis animalium congruentibus membris. Nam, ut ait Virgilius noster in Scylla,

*Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore piscis,
Delphinum caudas utero commissa luporum.*

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia: at isti sapientiam ex quibusnam composuere portentis? Prima homini pars, est ipsa virtus. Huic commit-

ritur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Posidonius. Virtus illa divina in lubricum definit, & superioribus eius partibus venerandis atque celestibus, animal iners ac marcidum atexitur. Illa utcumque alta quies nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimenta remouebat. Voluptas vltro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporum? Fortissimæ rei inertissima astringitur, seuerissima parû feria, sanctissimæ intemperans vsque, & indigesta. Quid ergo, inquit, si virtutem nihil impeditura sit bona valetudo & quies, & dolorum variatio, non petes illa? Quid nî petam? Non quia bona sunt, sed quia secundû naturam sunt, & quia bono à me iudicio summuntur. Quod erit in illis tûc bonum? hoc vnum, bene eligi. Nam cum vestem qualem decet sumo, cum ambulo, ut oportet, cum cœno quem admodum debeo: non cœna aut ambulatio, aut vestis bona sunt, sed meum in his propositum, seruandi in quaque re rationi conuenientem, modû. Etiam nunc adiuciam: Munda vestis electio appetenda est homini. Natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda vestis, sed munda vestis electio: quia non in re bonum est, sed in electione: quia actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa, quæ aguntur. Quod de velle dixi, idem de corpore me existima dicere. Nam hoc quoque natura, ut quandam vestem, animo circumdedit, velamentum eius est. Quis autem vnquam vestimenta æstimauit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ego de corpore quoque idem tibi respondeo: sumpturum quidem me, si detur electio, & sanitatem & vires. Bonum autem futurum iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. Summum tamen illud bonum non assequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser, quidem esse, qui virtutem habet, non potest: beatissimus autem non est, qui naturalibus bonis destituitur, ut valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibile videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest virtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, ut beatissimus sit. Minus enim interualli à beato ad beatissimum restat, quam

quam à misero ad beatum. An quæ res tantum valet, ut ereptum calamitatibus inter beatos locet: non potest adijcere, quod superest, ut beatissimum faciat? In summo deficit cliuo: Commoda sunt in vita, & incommoda: utraq; extra nos. Si non est miser vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatissimus, & si aliquibus commodis deficit? Nam quemadmodum incommodorum onere vsque ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur à beatissimo. Sed tam si ne commodis beatissimus est, quam non est sub incommodis miser. An non potest illi eripi bonum suum, si potest minus? Paulo ante dicebam, ignicolum nihil conferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo luceat, absconditur. Sed quædam, inquit, soli quoque obstant. At solis vis & lux integra est, etiã inter opposita: & quamuis aliquid interiteat quod non prohibeat eius aspectu, in opere est, cursa suo fertur. Quotiens inter nubila luxit, non est sereno minor, nec tardior quidem, quoniam multum interest, ytrum aliquid obstat tantum an impediatur. Eodem modo virtuti opposita nihil detrahunt. Non est minor, sed minus fulget: nobis forsitan nõ æquè apparet ac nitet: sibi eadem est, & more solis obscuri, in occulto vim suam exercet. Hoc itaque aduersus virtutem possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem potest nebula. Inuenitur qui dicat, sapientem corpore parum prospero vsam, nec miserum esse, nec beatum. Hoc quoque fallitur: exæquat enim fortuita virtutibus, & tantundem tribuit honestis quantum honestate carentibus. Quid autem foedius, quid indignius, quam comparare veneranda contemptis? Veneranda enim sunt, fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudentia. Et contratio vilia sunt, quæ sæpe contingunt pleniora vtilissimis, crus solidum, & lacertus, & dentes, & herum sanitas, firmitasque. Deinde si sapiens cui corpus molestum est, nec miser habebitur, nec beatus, sed in medio relinquetur, vita quoque eius nec appetenda erit nec fugienda. Quid autem tam absurdum, quàm sapientis vitam appetendam non esse? Aut quid tam extra fidem, quam aliquam vitam nec appetendam, nec fugendam? Deinde si damna corporis miserum non faciunt, beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in peiorem transferendi statum,

nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus. inter vtrumque tepidum est: Sic aliquis beatus est, aliquis miser: aliquis nec miser, nec beatus. Volo hanc contra nos positam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum: si plus calidi affudero, fiet nouissime calidum. At huic, nec misero, nec beato, quantumcumque ad miseras adiecero, miser non erit, quemadmodum dicitis. Ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem, nec miserum, nec beatum. Huic adicio cæcitatem; non fit miser. Adicio debilitatem, non fit miser. Adicio dolores continuos & graues: non fit miser. Quem tam multa mala in miseram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non potest vt dicitis, sapiens ex beato in miserum decidere, non potest in non beatum. Quare enim qui labi cœpit alicubi subsistat? Quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in summo. Quid ni non possit beata vita rescindi? Nec remitti quidem potest: & ideo virtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo? inquit, sapiens non est beatorum qui diutius vixerit, quem nullus auocauit dolor, quam ille qui cum mala fortuna sæpe luctatus est? Responde mihi: Nunquid & melior est, & honestior? Si hæc non sunt, nec beatorum quidem est. Rectius viuat oportet, vt beatus viuat: si rectius non potest, ne beatus quidem. non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute est. Virtus enim tantum bonum est, vt istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum varias offensiones. Nam voluptas non est digna, ad quam respiciat. Quid est in virtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies suos computare. In quantolibet tempore bona æterna consummat. Incredibilia nobis hæc videntur, & supra humanam naturam excurrentia. Maiestatem enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & vitii nostri nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æquè incredibile videtur, ad quem in summis cruciatibus positum, dicere Beatus sum? Atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita. Beatissimum, inquit, hunc & vltimum diem ago, Epicurus: cum illum hinc vixitæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo

ergo incredibilia sunt ista apud eos, qui virtutem colunt : eum apud eos quoque reperiantur , apud quos voluptas imperat : hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile est, immo incredibilius. Non video enim quomodo non in infimum agatur, è fastigio suo deiecta virtus. Aut beatum præstare debet : aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserum. Stans non potest vinci : aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus solis, & virtus & beata vita contingit. Nobis vmbra quædam illorum bonorum, & similitudo. Accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio verò diis hominibusque communis. Hæc in illis consummata est : in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos vitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus, vt aliquis parum constans ad custodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum est, desiderat oculorum atque aurium sensum, bonam valetudinem, & non fœdum aspectum corporis, sed habitu manentem suo, ætatis præterea longius spatium. Per hanc potest non poenitenda agitare, vt imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam inest, qua animum habet mobilem ad praua : ille agit, carens malitiâ, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur. Cuicumque autem deest aliquid ad bonum, malus est.

Sed si cui virtus animusque in corpore præsens,

hic deos æquat, illo tendit originis suæ memor. Nemo improbè eo conatur ascendere, vnde descenderat. Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est ? Totum hoc quo continemur, & vnum est, & Deus, & socij eius sumus & membra. Capax est noster animus : perfertur illo, si vitia non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorum habitus erigitur, & spectat in cælum ; ita animus, cui in quantum vult, licet porrigi, & in hoc à natura rerum formatus est, vt paria diis velit, & sic vtatur suis viribus, ac se in spatium suum extendat. Nam si aliena vi ad summa nitetur, magnus erat labor, ire in cælum. Redit, cum hoc iter ad quod natus est, vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam

respicit: aurum argentumque, illis in quibus iacere tenebris dignissima, non hoc aestimat splendore, quo imperitorum verberant oculos & auerterunt à cœlo, ex quo illa secrevit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquam, alibi positas esse diuitias, quam quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere domino omnium rerum licet, hunc in possessionem rerum naturæ inducere, ut suorum Oriens Occidentisque terminus fiat, deorumque ritu cuncta possideat: cum opibus suis diuites superne despiciat: quorum nemo tam latus est suo quam triftis alieno. Cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris necessarii, non amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subijcit. Nemo liber est, qui corpori seruit. Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperium delicatumque est. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno profilit: nec quis deinde reliquiis eius futuros sit exiis quærit. Sed ut ex barba capillos deontos negligimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quam secendas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an consumatur

— canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines est, nullas minas timeri, vllâ ne timebit post mortem minas curum, quibus vsque ad mortem timeri parum est? non contret, inquit, me, nec vnus, nec proiecti ad contumeliam cadaveris laceratio, foeda visuris. Neminem de supremo officio rogo. Nulli reliquias meas commendo, ne quis insepultus esset, rerum natura prospexit. Quem sauitia proiecerit, dies condet. Diserte Mœcenas ait:

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

Alte circumtum putes dixisse. Habuit enim ingenium & grande & virile, nisi illud ipse discinxisset.

EPIST. XCIII. IN epistola qua de morte Metro-nactis philosophi querebaris, tanquam & potuisset diutius viuere, & debuisset, æquitatem tuam desiderauit: quæ tibi in omni persona, in omni negotio superest, in vna te deest,

in

in qua omnibus. Multo inueni æquos aduersus homines: aduersus Deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & aliis grauem extendit? Vtrum obsecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? Quid autem interest quam cito exeas, vnde vtiq; exeundum est? Non vt diu viuamus, curandum est: sed vt satis. Nam vt diu viuas, fato opus est: vt satis, animo. Longa est vita, si plena est. Impletur autem, cum animus sibi bonum suum reddidit, & ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant per inertiam exacti? Non vixit iste, sed in vita moratus est; nec sero mortuus est: sed diu. Octoginta annis vixit. Interest, mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: sed officia boni eius, boni amici, boni filij executus est. In nulla parte cessauit. licet eius ætas imperfecta sit, vita perfecta est. Octoginta annis vixit: immo octoginta annis fuit; nisi forte sic vixisse eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obsecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non pateat multum, sed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis scire, quid inter hunc intersit vegetum contemptorémque fortunæ, sanctum omnibus vitæ humanæ stipendiis, atque in summum bonum euectum, & illum cui multi anni transmissi sunt? Alter post mortem quoque est, alter ante mortem perit. Laudem itaque & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum est. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus è multis, & vixit, & vixit. Aliquando sereno vltus est: aliquando, vt solet, validi sideris fulgor per nubila emicuit. Quid queris, quandiu vixerit? Vixit ad posteros vsque; transiit, & se in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recusauerim, nihil tamen ad beatam vitam defuisse dicam, si spatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui quem vltimum mihi spes audax promiserat; sed nullum non tanquam vltimum aspexi. Quid me interrogas, quod natus sum? An inter iuniores adhuc censar? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu potest homo esse per-

fectus, sic & in minore temporis modo potest esse vita perfecta. *Ætas* inter externa est. *Quandiu* sim, alienum est: *quandiu* vir bonus sim, meum est. Hoc à me exige, ne velut per tenebras ævum ignobile emeciar, vt agam vitam, non vt præteruehar. *Quæris* quod sit amplissimum vitæ spaium? *Vsque* ad sapientiam viuere. *Qui* ab illam peruenit, attingit non longissimum finem, sed maximum. Ille vero gloriatur audacter, & diis agat gratias, interque eos sibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. *Exemplat* boni viri posuit, qualis quantusque esset ostendit. Si quid adiecisset, fuisset simile præterito. Et ramen quousque viuimus? omnium rerum cogitatione frui sumus. Scimus à quibus principalis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ vsquam erant, cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus, sidera impetu suo vadere: præter terram nihil stare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum solem luna prætereat: quare tardior velociorem post se relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ causa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundem est, vbi ista propius aspicias: nec hac spe, inquit sapiens ille, fortius exeo. quod patère mihi ad Deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, & iam inter illos fui: animûmque illo meum misi, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de medio puta, & post mortem nihil ex homine restare. *Æque* magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum versum liber est, & quidem laudandus, atque utilis. *Annales* Tamusij scis quam non decori fiat, & qui vocentur. *Æque* est vita quorundam longa, & quod Tamusij sequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum, qui summo die muneris, quam eum qui medio occiditur? Nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in spoliario quam in arena malit? Non maiore spatio alter alterum præcedimus. *Mors* per omnes it. *Qui* occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissime agitur. *Quid* autem ad rem pertinet, quamdiu vites, quod euitare non possis?

EPIST. XCIV. EAM partem philosophiæ, quæ dat propria

propria cuique personæ præcepta, nec in vniuersum com-
ponit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat ad-
uersus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino,
quomodo seruos regat: quidam solam receperunt, ceteras
quasi extra nostram vtilitatem vagantes reliquerunt: tan-
quam quis possit de parte suadere, nisi qui summam prius
totius vitæ complexus est. Sed Aristo Stoicus è contrario
hanc partem leuè existimat, & quæ non descendat in
pectus vsque. At illam non habentem præcepta pluri-
mum ait proficere, ipsaque decreta philosophiæ, consti-
tutionem esse summi boni: quam qui bene intellexit &
didicit, quid in quaque re faciendum sit, sibi ipse præcepit.
Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locum
captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit: cum
hanc vim ex disciplina & exercitatione percepit, quocun-
que vult, illa vititur. Didicit enim non hoc aut illud fe-
rire, sed quodcumque voluerit. Sic qui se ad totam vitam
instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in
totum, non quomodo cum vxore aut cum filio viueret,
sed quomodo bene viueret: in hoc est, & quomodo cum
vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat
& hanc partem, sed imbecillem, nisi ab vniuerso fluit, ni-
si decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas er-
go quæstiones locus iste diuiditur: Vtrum vtilis, an inu-
tilis sit: & an solus vitum bonum possit efficere, id est,
vtrum superuacuis sit, an omnes faciat superuacuos. Qui
hanc partem videri volunt superuacuam, hoc aiunt: Si
quid oculis oppositum moratur aciem, remouendum est,
illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit,
Sic ambulabis, illo manum porrigens. Eodem modo vbi
aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum dispiciend-
um ordinem impedit, nihil agit qui præcepit, Sic viues
cum patre, sic cum vxore. Nihil enim proficient præcep-
ta, quamdiu menti error obfusis est. si ille discutitur,
apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces
illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis: Paupe-
ri, vt agat diuitem, monstras. Hoc quomodo manente
paupertate fieri potest? Ostendis esurienti, quid tan-
quam satur faciat. Fixam potius medullis famem distrahe.
Idem tibi de omnia vitiis dicam. ipsa remouenda sunt,

non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opiniones falsas, quibus laboramus, expuleris, nec avarus, quomodo utendum pecunia sit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula cõremnat. Efficias oportet, ut sciat pecuniam nec bonum, nec malum esse. Ostendas illi miserissimos diuites. Efficias ut quicquid publicè expauimus, sciat non esse tam timendũ quàm fama circumfert, nec dolorem quoque nec mortem. Sæpe in morte, quàm pati lex est, magnũ esse solatiũ quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quicquid contumaciter passus est. Optimã doloris esse naturam, quod non potest, nec qui extenditur magnus esse, nec qui est magnus extendi. Omnia fortiter excipiẽda, quæ nobis mudi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspectũ suæ conditionis adduxeris, & cognoueris beatã vitam esse, non quæ secundũ voluptatem est, sed secundum naturam; cum virtutem vnicũ bonũ hominis adamauerit, turpitudinem solum malũ fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinẽ, vires, imperia, scierit esse mediam partem, nec bonis annuerãdam, nec malis: monitorem non desiderabit ad singula, qui dicat: Sic incede, sic cõna: hoc viro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi cõuenit. Ista enim qui diligentissimè monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & irascendũ non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludũ litteratum intraueris, scies ista, quæ ingenti supercilio philosophi iactant, in puerili esse præscripto. Vtrũ manifesta demũ, an dubia præcipies? Nõ desiderãt manifesta monitores: præcipienti dubia non creditur. Superuacuum est ergo præcipere. Id adeo sic discere. Si id mones quod obscurũ est & ambiguum, probationibus adiuuandũ erit. Si probaturus es, illa per quæ probas, plus valẽt, satiusque per se sunt. Sic amicovtere, sic ciue sic socio. Quare? quia iustum est. Nãmnia ista mihi locus de iustitia tradit. Illic inuenio equitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conducì. Non esse iustũ, cui quicquam in hac virtute placet, præter ipsam. Hęc cũ peritiam mihi, & peribibi, quid ista præcepta proficiũ, quæ eruditũ docent? Præcepta dare scienti superuacuum est: nescienti parũ. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare.

Verum,

Utrum, inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habenti? Qui non habet, nihil à te adiuvabitur: aures eius contraria monitionibus, tuis fama possedit. Qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisque, scit quid sibi faciendum sit, etiam te tacente. Tota ergo pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus. At inest animo præuis opinionibus malitia contracta: aut etiam si non est fallis occupatus, ad falsa procliuus est, & cito specie quo non oportet trahere corrumpitur. Itaque debemus aut curare mentem ægram, & vitii liberare: aut vacantem quidem, sed ad peiora prouiam, præoccupare. Vtrumque decreta philosophiæ faciunt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus est. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negotiantibus, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturis. In matrimonio præcipias, quomodo uiuat cum uxore aliquis quam virginem ducit: quomodo cum ea quæ alicuius matrimonium experta est: quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem & fœcundam, inter proleuiorem & puellam, inter matrem & nouercam? Omnes species complecti non possumus. Atqui singulæ propria exigunt. Leges autem philosophiæ breues sunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quod sapientis præcepta finita esse debent, & certa: si qua finiri non possunt, extra sapientiam sunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouenda est: quia quod paucis promittit, præstare omnibus non potest. Sapientia autem omnes tenet. Inter insaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil interest: nisi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex ualitudine, altera animi mala ualredo est. Si quis furioso præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso quem monebit insanius. Bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est. ipse discuti debet: alioquin abibit in uanum, monentium uerba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui respondimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, si

quid obstat oculo, & impedit visum, debere remoueri. Fa-
 teor, huic non esse opus præceptis ad videndum, sed reme-
 dio quo purgetur acies, & officientem sibi moram effu-
 giat. Natura enim videmus: cui vsus sui reddit, qui remo-
 uet obstantia. Quid autem cuique debeatur officio, natu-
 ra non docet. Deinde cuius curata suffusio est, iis non pro-
 tinus dum visum recepit, aliis quoque potest reddere. Ma-
 litia liberatus, & liberat. Non est opus exhortatione, nec
 consilio quidem, vt colorum proprietates oculus intelli-
 gat: à nigro album, etiam nullo monente, distinguet. Mul-
 tis contra præceptis eget animus, vt videat quid agendum
 sit in vita. Quanquam oculos quoque ægros medicus non
 tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod pro-
 tinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à te-
 nebris primo ad vmbrosa procede, deinde plus aude, & pau-
 latim claram lucem pati assuesce. Non est quod post cibum
 studeas, non est quod plenis oculis ac tumentibus impe-
 res. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia
 eiusmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt.
 Adijcit remediis medicina consilium. Error, inquit, est
 causa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahunt,
 non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Con-
 cedo, per se efficacia præcepta non esse ad auertendam
 prauam animi persuasione: sed non ideo, ne aliis qui-
 dem adiecta proficiunt. Primum memoriam renouant.
 Deinde quæ in vniuerso confusius videbantur, in partes
 diuisa diligentius considerantur. Aut tu isto modo licet
 & consolationes dicas superuacuas & exhortationes. At-
 qui non sunt superuacua. Ergo ne monitiones quidem.
 Stultum est, inquit, præcipere ægrio, quid facere tanquam
 sanus debeat: cum restituenda sanitas sit, sine qua irrita
 sunt præcepta. Quid quod habent ægri sanique quædam
 communia, de quibus admonendi sunt? tanquam ne aui-
 de cibos appetant, vt lassitudinem vitent. Habent quæ-
 dam præcepta communia pauper & diues. Sana, inquit,
 auaritiã, & nihil habebis, quod admoneas aut paupe-
 rem, aut diuitem, si cupiditas vtriusque confidet. Quid
 quo aliud est, non concupiscere pecuniam: aliud vti pe-
 cunia scire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari
 vsus. Tolle, inquit, errores: superuacua præcepta sunt.

Falsum est. Puta enim auaritiā relaxatam: puta astrictam esse luxuriā, temeritati frenos iniectos, ignauiæ subditum calcar, etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus fecere, discendum est. Nihil, inquit, efficient monitiones ad mota grauius vitiis. Ne medicina quidem morbos insanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipsa quidem vniuersæ philosophiæ vis, licet tota in hoc vires suas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet pestem: sed non ideo nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare? Plurimum. Interdum enim scimus, nec attendimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriā continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos posita transimus. Admonere, genus adhortandi est. Sæpe animus etiam aperta dissimulat. Ingerenda est itaque illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Vatiniū Calui repetenda sententiā est: Factum esse ambitum, scitis: & hoc vos scire, omnes sciunt. Scis amicitias sancte colendas esse: sed non facis. Scis improbum esse qui ab vxore pudicitiam exigit, ipse alieuarum corruptor vxorum. Sis vt illi nil cum adultero, sic nihil tibi esse decere cum pellice: & non facis. Itaque subinde reducendus es ad memoriā. Non enim reposita illa esse oportet: sed in promptu, Quæcunque salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe versari: vt non tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adijce nunc, quod aperta quoque apertiora fieri solent. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis. Erga illæ, non præcepta proficient. Quid quod etiam sine probationibus, ipsa monentis auctoritas prodest: sic quomodo iurisperitorum valent responsa, etiam si ratio non redditur? Præterea ipsa quæ præcipiuntur per se multum habent ponderis: vtique si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sententiā coartata. Sicut illa Catoniana: Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est, asse carum est. Qualia sunt illa, a te reddita oraculo, aut similia, Tempori parce, Te nosce. Nunquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit verus?

*Iniuriarum remedium est obliuio,
Audentes fortuna inuat.*

Piger sibi ipse obstat.

Advocatum ista non quaerunt, affectus ipsos regunt, & natura vim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quam scintilla flatu leui adiuta igne suum explicat. Erigitur virtus, cum tacta est & impulsæ. Præterea quædã sunt quidem in animo, sed parum prompta quæ incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere inexercitata mens non potest. Itaque in vnum conferenda sunt, & iungenda ut plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est. Ipsa natura cõsenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis. Vtique alius alio ingeniosior est. Ingenij vis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illi admonitiones iuuabunt virtutis obligatum? Hoc scilicet, ut illis liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata & oppressa. Sic quoque tentat resurgere, & contra praua nititur. Nacta vero præsidium, & adiuta præceptis, conualescit: si tamen illa diutina pestis infecit, nõ enecuit. Hanc enim ne disciplina quidem philosophiæ toto impetu suo connixa restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiæ & præcepta, nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc specialia? Vtraque res præcipit. sed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minime. Nam hic quoque doctus quidem est facere, quæ debet, sed hæc non satis perspicit. Non enim tantum affectibus impeditur, quo minus probanda faciamus, sed imperitia inueniendi quid quæque res exigat. Habemus interdum compositum animum, sed fidem & inexercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras reponere: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed non ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint: nihilominus habent præcepta partes suas: & prudentia & iusticia officii constant: officia præceptis disponuntur. Præterea
 iplum

ipsum de bonis malisq; iudicium confirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter se consentiunt: nec illa possunt procedere, vt nõ hæc sequatur, & hæc ordinè sequuntur suum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta sunt. Falsum est. Nam de maximis ac necessariis reb. nõ sunt infinita. Tenues autè differentias habent, quas exigunt tēpora, loca, personæ. Sed hisi quoq; dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat insaniã: ergo nec malitiã quidem. Dissimile est. Nam si insaniã sustuleris, sanitas reddita est. Si falsas opiniones exclusimus, nõ statim sequitur dispectus rerum agendarum: & vt sequatur, tamen admonitio corroborabit rectã de bonis malisq; sententiam. Illud quoq; falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodum sola non prosunt, sic curationē adiuuant. Et denũtiatio, & castigaatio insanos coercuit. De illis insanis nunc loquor, quib. mens mota est, non erepta. Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud sunt, quam minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ non persuadēt, quia minantur. At hæc nõ cogunt, sed exorãt. Deinde leges à scelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adijce. quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique si non tantum imperant, sed docent. In hac re dissentio à Posidonio. Non probo, quod Platonis legib. adiecta principia sunt. Legem enim breuē esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, velut emissa diuinitus vox sit. Iubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic quid me velis fecisse. Non discō, sed pareo. Proficiunt itaq; malis moribus vti videbis viuitates vsas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax est. Quid autem philosophia, nisi vitæ lex est? Sed putemus non proficere leges: non ideo sequitur, vt ne monitiones quidem proficiãt. Aut sic & consolationes nega proficere dissuasionésque & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt, per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animos honesta induit, dubiosque & in prauum inclinantes reuocat ad rectum, quam honorũ viroꝝ cõuersatio. Paulatim enim descen-

dit in pectora: & vim præceptorum obtinet, frequenter au-
diri, aspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapien-
tium iuuat: & est aliquid, quod ex magno viro vel tacente
proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proficit,
sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quædam, vt ait
Phædon, animalia, cum mordent, non sentiuntur: adeo te-
nuis illis & fallens in periculū vis est: tumor indicat mor-
sum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in
conuersatione virorum sapientium eueniet. non depre-
hendes quemadmodum aut quando tibi proficit: profuisse
deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? Æquè præce-
pta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quam bonâ exem-
pla. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus tem-
plum, deorumque simulachra ex vicino cernentibus, & ali-
cuius oraculi operientibus vocem. Quis autem negaue-
rit, feriri quis pisdam præceptis efficaciter etiam impericif-
simos? velut his breuissimis vocibus, sed multum habenti-
bus ponderis: *Nihil nimis*:

Auarus animus nullo satiatur lucro.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut
interrogare. Quare? adeo etiam sine ratione ipsa veritas
ducit. Si reuerentia frenat animos, aut vitia compescit:
cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem ca-
stigatio, cur admonitio non faciat, etiam si nudis præceptis
vritur? Illa vero efficacior est, & altius penetrat, quæ adiu-
uat ratione quod præcipit, quæ adiicit, quare quidque fa-
ciendum sit, & quis facientem obediētiæque præceptis
fructus expectet. Si imperio proficitur, & admonitione
proficitur. Atqui proficitur imperio. ergo & admonitione.
In duas partes virtus diuiditur: in contemplationem
veri, & actionem. Contemplationem institutio tradit,
actionem admonitio. Virtutem & exercet, & ostendit re-
cta actio. Acturo autem si proderit qui suadet, & qui mo-
nēt, proderit. Ergo si recta actio virtuti necessaria est, re-
ctas autem actiones admonitio demonstrat, & admonitio
necessaria. Duæ res plurimum roboris animo dant, fi-
des veri, & fiducia. Vtramque admonitio facit. Num & cre-
ditur illi, & cum creditum est, magnos animus spiritus con-
cipit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non est superua-
cua.

cua. M. Agrippa vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentésque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat, multum se huic debere sententiæ: Nam concordia parua res cresunt, discordia maximæ dilabuntur. Hac se aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animum receptæ formant eum: cur non hæc pars philosophiæ quæ talib. sententiis cõstat, idem possit? Pars virtutis disciplina constat, pars exercitatione. Et discas oportet: & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantum scita sapientiæ profunt, sed etiã præcepta, quæ affectus nostros velut edicto coercent & obligant. Philosophia, inquit, diuiditur in hæc, scientiã, & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facientia ac vitanda percipit, nondum sapiens est, nisi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiendi ex utroque est, & ex decretis & ex habitu. Itaque superuacua est ad implendam virtutem, cum duo illa sufficiant. Isto ergo modo & cõsolatio superuacua est, nam hæc quoque ex utroque est: & exhortatio, & suasio, & ipsa argumentario. Nam & hæc ab habitu animi compositi validique proficiunt. Sed quamuis ista ex habitu animi veniant, optimus animi habitus & ex his est, & ex illis. Deinde istud quod dicis, iam perfecti viri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde peruenitur. Interim etiã imperfecto, sed proficiente demonstranda est in re agendis via. Hanc forsitan etiã sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia: quæ iam eo perduxit animũ, vt moueri nequeat, nisi in rectũ. Imbecillioribus quidem ingenis necessariũ est aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Præterea si expectat tempus quo per se sciat, quid optimũ factu sit: interim errabit, & errando impiedietur, quo minus ad illud perueniat, quo possit se esse contentus. Regi ergo debet, dũ incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum simulachra ducuntur. Deinde imitati iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum. Sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur, hanc philosophiæ partem superuacua non esse. Quæritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat. Huic questioni suum diem dabimus. Interim

omissis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? Nulla ad aures nostras vox impune perfertur. Nocent qui optant, nocent qui execrantur. Nan & horū imprecatio falsos nobis metus inserit, & illorū amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta, & errantia, cum possimus felicitatē domo premere. Nō licet, inquam, ire recta via. Trahunt in prauum parentes, trahunt serui, Nemo errat vni sibi, sed demētiam spargit in proximos, accipitq; inuicem. Et ideo in singulis vitia populorum sunt, quia illa populus dedit. dum facit quisque peiorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: affectaq; est ingens illa nequitia congesto in vnum, quod cuique pessimum scitur, Sit ergo aliquis custos, & aures subinde peruellat, abigatq; tumores, & reclamet populis laudantib. Erras enim si existimas nobiscū vitia nasci, superuenerūt, ingesta sunt. Itaq; monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumsonant, cōpescamus. Nulli nos vitio natura conciliat. Nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidē quod auaritiam nostram irritaret, posuit in aperto. Pedibus aurum & argentum subijcit, calcandūque ac premendum dedit, & quidquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cœlum, & quicquid magnificum mirūque fecerat, videri à suspicientibus voluit: ortus occasusque, & properantis mundi volubilem cursum, interdiu terrena aperientem, noctu cœlestia: tardos siderum incessus, si compares toti: citatissimos, si cogites, quāta sparia nūquam intermissa velocitate circumeant: defectus solis & lunę inuicem obstācium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subditis causis mora prosiliunt, vt nocturni ignium tractus, & sine illo ictu sonitūque fulgores cœli faciscentis, columnæque ac trabes, varia simulacra flammarum. Hæc supra nos natura disponit. Aurū quidem & argentum, & propter ista nūquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus, extulimus. Nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pōdere eruimus, Nos fortunæ mala nostra tradidimus: nec erubescim summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire quam salius oculos tuos decipit fulgor?

Nihil

Nihil est istis, quàm diu mersa & involuta ceno suo iacent, fœdus, nihil obscurius. quidni? quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur. nihil est illis dum fiunt & à fœce sua separantur, infœdus. Denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgetur: videbis quanta fuligine obliantur. Atqui ista magis inquinant animos quàm corpora: & in possessore eorū, quam in artifice, plus est sordium. Necessarium itaq; est admoneri, & habere aliquem aduocatū bonæ mentis, æquè tanto fremitu tumultuq; falsorum veram deniq; audire vocem, Quæ erit illa vox? Ea scilicet quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exfurdato, salubria infusurret verba: quæ dicat: Non est quod inuideas istis, quos magnos felicisq; populus vocat. Non est quod tibi cõpositæ mentis habitū & sanitatem plus excutiat. Non est quod tibi tranquillitatis tuæ fastidiū faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus. Non est quod feliciorum eum iudices, cui submouetur, quam quem licet sermone deiicit. Si vis exercere tibi vile, nulli aurem graue imperiū, submoue vitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem atollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniant: sed hi quoque, vt vincerent hostem, cupiditate victi sunt. Nemo illis venientibus restitit. sed nec ipsi ambitioni, crudelitatiq; restiterant. Tunc cum agere visi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deestandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua cruditus est, incepit, qui quod cuique optimum est, eripuit? Lacædæmona seruire iubet, Athenas iacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proiecit, & toto orbe arma circumfert: nec subsistit vniquam lassâ crudelitas: immanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit. Iam Græci Persæque eundem timent, iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: ite tamē vult vltra Oceanum solemq; indignatur ab Herculis

Liberique vestigiis victoriam flectere. Ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter, quam in præceps deiecta pondera, quib. eundi finis est, iacuisse. Ne Cn. quidem Pompeio externa inire bella aut domestica virtus aut ratio suadebat: sed insanus amore magnitudinis falsæ, modo in Hispaniam & Sertoriana arma, modo ad cogendos piratas ad maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur causæ ad continuandam potentiam. Quid illū in Africam, quid in Septentrionem, quid in Mithridarem & Armeniam, & omnes Asiæ angulos traxit? Infinita scilicet eupido crescendi: cū sibi vni parū magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cæteros eminendi modus. Vnū ante se ferre non potuit, cū resp. supra se duos ferret. Quid tu C. Marium semel consulem (vnum enim consulatum accepit, ceteros rapuit) cum Teutonicos Cimbrosq; conecideret, cum Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marius ducebat ambitio. Isti cum omnia concuterent, contutiebantur turbinum more, qui rapta conuolunt, sed ipsi ante voluntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullus illis sui frænum est. Ideoque cum multis fuerunt mali, pestiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoq; sentiunt. Non est quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla, quæ oculis atque aurib. nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonib. pectus exhauriendum. Inducenda est in occupatū locum virtus, quæ mendacia contra verum placentia extirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, separet, ac sinceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia, in naturam cōverti, & eo restitui vnde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insanæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse. Hoc vt esse verum scias, aspice, quanto aliter vnusquisque populo viuat, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentæ, nec frugalitatem docent rura: sed vbi æstis ac spectator abscessit, vitia subsidunt, quorum monstrari & conspici, fructus est. Quis cam quam nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dappem? Quis sub alienius rusticæ arboris proiectus umbra,

luxu-

luxuriæ suæ pompâ solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, ne paucorum quidem & familiarium, sed apparatus vitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia scenam desiderant. Sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio vrbium fremicu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vsu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum literis, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex cõstitutione vulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo trementes & attonitos, longæque aliam de se opinionem habentes, quam ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quotiens despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant enim varios casus, & in sublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipsis felicitas incubit. Tunc laudant otium lenè & sui iuris. odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus quæritur: tunc demum videas philosophantes metu, & agræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt.

EPIST. XCV. PARS à me, vt id quod in diem suum dixeram debere referri, repræsentem & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quæ Græci *ἡθικὴ* vocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consummandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, si negauero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior. Postea noli rogare quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixè petimus id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est, siue vernilitas, puniendâ est promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, artissime plicatam: & magna parte perfecta; Desinam, inquit, si vultis. Acclamatur, Recita, recita, ab his qui illum obmutescere illico cupiunt. Sæpè aliud volumus, aliud optamus: & verum ne diis quidem dicimus, sed dii aut non

exaudiunt, aut miserentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impingam, quam tu ſi inuitus leges, dicito: Ego mihi hoc contraxi, teque inter illos numera, quos vxor in agno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, male habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti diſcruciant, & ceteros malorum ſuorum compotes. Sed vt omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquit, vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt: Ergo ad beatam vitam præcepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt: ſed cum obſequens ingenium eſt. Aliquando fruſtra admouentur, ſi animum opinionibus obſident prauæ. Deinde etiam ſi rectè faciunt, neſciunt facere ſe rectè. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde ſunt. Atqui eſt illud, ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia. Nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit. Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. Alios quoque artiſices præcepta confirmant. Ergo non hoc idem poterunt artiſices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multas illas inhihent extrinſecus, & impediunt ſpes; cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. Diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quam diſſimilis ſit aliarum artium conditio, & huius? In illis excuſatiſſimus eſt voluntate peccare quam caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte deliquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolceciſimum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem, magis peccat quam ſi ſe intelligere diſſimulat. At in

hac

hac arte viuendi, turpior uolentium culpa est. Adijce nunc, quod artes quoque pleræque, immo ex omnibus liberalissimæ, habet decreta sua, non tantum præcepta, sicut medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci uocant *δὲ νόμοι*, nobis uel decreta licet appellare, uel scita, uel placita, quæ in geometria & in astronomia inuenies. Philosophia autem & contemplatiua est, & actiua; spectat, simulque agit. Erras enim, si illam puras tantum terrestres operas promittere. altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere uobis ac dissuadere contenta. Magna me uocent supràque uos posita,

*Nam tibi de summa cali ratione, delinque
Differere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res, auget, alâque,
Quoque eadem rursus natura perempta resoluat :*

ut ait Lucretius. Sequitur ergo, ut cum contemplatiua sit, habeat decreta sua. Quid, quod faciendo quoque nemo rite obibit, nisi is cui ratio erit tradita, qua in qua; re omnes officiorum numeros exsequi possit? Quos non seruabit, qui mera præcepta acceperit. Imbecilla sunt per se, & ut ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant, quæ securitatem nostram tranquillitatemque tueantur, quæ totam uitam, totamque reum naturam simul contineant. Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta, quod inter elementa, & membra. Hæc ex illis dependent: illa & horum causæ sunt, & omnium. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud quam facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant uitæ. Postquam docti prodierunt, boni defunt. Simplex enim illa & aperta uirtus in obscuram & solertem scienciam uersa est, docemurque disputare, non uiuere. Fuit sine dubio, ut dicitis, uetus illa sapientia, cum maxime nascens, rudis, non minus quam ceteræ artes, quarum in proœssu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat. Poterant uitiis simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimera, quanto

valentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum quibus sifteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim. Deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse firmis adhuc solidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatēque corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inventæ sunt mille conditæ, quibus aviditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neraorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quam ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebriitate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum male assuescit plus capere, quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus tabesque in se putrescentium, & rototi digiti articulis obrigescentibus, nervorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumque tormentæ, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlcibus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliorum impetu subeuntium, aliorum tenui peste repentium, aliarum cum horrore multa membrorum quassatione venientium? Quid alios refertam innumerabiles morbos supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se deliciis soluerant: qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati, aut venatu aut tellure versata, excipiebat illos cibus, nisi esumentibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellestile, nec tot ferramentis atque pixidibus. Simplex erat ex simplici causa valetudo. multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quã um rerum per vnam gulam transituarum permisceat luxuria, terratum marisque vastatrix. Necesse est itaq; inter se tam diversa dissideant, & hausta male digerantur, aliis alio nutentibus. Nec mirum, quod inconstans variusque ex discordi cibo morbus est, & illa ex contrariis naturæ partibus in eundem compulsa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, quam vitimus Maximus ille medicorum, & huius scientiæ conditor,

conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæc iam & capillis destituuntur, & pedibus ægræ sunt. Non mutata fœminarum natura, sed vita est. Nam cum virorum licentiam æquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minus peruiolant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocant. Equè inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetuntur: æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dij illas deæque male perdant: adeo peruersum commentæ genus impudicitia, viros incunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ peritiosissimum, in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ caluæque sint? Beneficium sexus sui, vitis perdidērunt: & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt merbis virilibus. Antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius & vino sulcire venas cadentes: nesciebant saniem emittere, & diuinam ægotationem balneo sudoribusque laxare, nesciebant citorum vinculo brachiorumque latentem vim, & in medio sedentem ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxilliorum genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc vero quam longe processerunt mala valetudinis? Hæc vsuras voluptatum pendimus, vltra modum fæque concupitarum. Innumerabiles esse morbos miraris? eo quos numerata. Cessat omne studium: & liberalia professi, sine vlla frequentia, desertis angulis præsent. In rhetorum ac philosophorum scholis solitudo est. Et quam celebres culiæ sunt, quanta nepotum focos iuuentus premit? Transeo puerorum infelicitium greges: quos post transacta contiuia, alia cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum, per nationes colorésque descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui rector est coma, crispulis miscetur. transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurretur. Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet? Quid tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil oculis operis iudicas facere, etiam si præsentanei non fuerant? Quid tu illam æstiuam niuem non putas callum iecinibus

obducere? Quid illa ostrea, inertissimam carnem, cœno
 faginatam, nihil existimas limosâ grauitatis inferre? Quid
 illud Sociorum garum, pretiosam malorum piscium sa-
 niem, non credis vrere salsa tabe præcordia? Quid illa pu-
 rulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferun-
 tur, iudicas sine noxa, in ipsis visceribus extingui? Quam
 fœdi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui,
 exhalantibus crapulam veterem. Scias putrescere sumpta,
 non concoqui. Memini fuisse quondam Æsopi nobilem
 patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem ducere,
 propterans in damnum suum popiua congesserat, vene-
 riticæ spondylisque, & ostrea catenus circumcisa, qua edun-
 tur, interuenientibus distinguebantur echinis, torti, distra-
 cti sine vllis ossibus nulli constrauerant. Piget esse singu-
 las. coguntur in vnum sapores. In cœna fit, quod fieri de-
 bet saturo in ventre Expecto iam vt manducata ponantur.
 Quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atque of-
 sa, & dentium opera coquum fungi? Graue est luxuriari
 per singula. omnia semel & in eundem saporem versa po-
 nuntur. Quare ego ad vnam rem manum portigam? Plu-
 ra veniant simul. Multorum ferculorum ornamenta co-
 eant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex
 istis peti & gloriam aiebant, non ostendi ista, sed conscien-
 tiæ dari. Pariter sint, quæ disponi solent, iure vno perfusa.
 Nihil intersit, ostrea echinis, spondyli perturbati nullis
 concoctique ponantur. Non esset confusior vomentium
 cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex illis non singu-
 lares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multi-
 formes: aduersus quos & medicina armare se cœpit mul-
 tis generibus, multis obseruationibus. Idem de philoso-
 phia dico. Fuit aliquando simplicior inter minora peccan-
 tes, & leui quoque cura medicabiles. Aduersum tantam
 morum euerfionem omnia conanda. Et vitinam sic deni-
 que lues ista vinceretur: Non priuatim solum, sed pub-
 llice furimus. Homicidia compescimus, & singulas cædes.
 Quid bella, & occisurarum gentium gloriosum scelus? Non
 auaritia, non crudelitas modum nouit: & ista quam diu
 fortim & à singulis fiunt, minus noxia, minusque monstro-
 sa sunt. Ex tenatusconsultis plebisque scitis scelera exer-
 centur, & publice iubentur, vitia priuatim. Quæ etiam
 com-

commiffa capite lucrent, eadem quia palam fecere, laudamus. Non pudet homines, mitiffimum genus, gaudere fanguine alterno, bella gerere, gerendaq; liberis tradere: cum inter fe etiam mutis ac feris pax fit? Aduerfus tam potentem explicitumq; late furorem, operofior philofophia facta eft, & tantum fibi virium fumpfit, quantum his, aduerfus quæ parabatur, accefferat. Expeditum erat, obiturgare indulgentes mero, & petentes delicatorem cibum, non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paululum difcefferat.

Nunc manibus rapidis opus eft, nunc arte magiftra.

Voluptas ab omni parte quæritur. Nullum intra fe manet vitium. In auariciam præceps luxuria eft. honeftatis obliuio inuafit. Nihil turpè eft, cuius placeat pretiam. Homo, facta res, homo iam per lufum & iocum occiditur: & quem eruditi ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisque producitur: fatisque fpectaculi in homine mors eft. In hæc ergo morum peruerfitate, defideratur folito vehementius aliquid, quod mala inuenerata difcutiat. Decretis agendum eft, reuellatur penitus falforum recepta perfuafio. His fi adiuxerimus præcepta, confolationes, adhortationes, poterunt valere, per fe inefficaces funt. Si volumus foluere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere, difcant quid malum, quid bonum fit: Sciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quæmadmodum primum militia vinculum eft, religio, & fignorum amor, & deferendi nefas: tunc deinde facile cetera exiguntur mandanturq; ad iurandum adactis: ita in his quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda funt, & infinuanda virtus. Huius quadam fuperftitione teneantur: hanc ament: cum hac viuere velint, fine hac nolint. Quid ergo? Non quidam fine institutione fubtili euafunt prohi, magnosque profectus afsecuti funt, dum nudis tantum præceptis obfequantur? Fatetor: fed felix ingenium illis fuit, & falutaria in tranfitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eft, effe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam fortiti indolem, in ea quæ tradi folent, petænuant fine longo magifterio, & honefta complexi funt, cum primum

valentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse firmis adhuc solidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatēque corrupto. Qui postquam cepit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quari, & inuentæ sunt mille condituræ, quibus auiditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quam ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum male assuescit plus capere, quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescētib; neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliorum impetu subeuntium, aliorum tenui peste repentium, aliarum cum horrore multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondū se deliciis soluerant: qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati, aut venatu aut tellure versata, excipiebat illos cibus, nisi esurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum sepellectile, nec tot ferramentis atque pixidibus. Simplex erat ex simplici causa valetudo. multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quā unum rerum per vnā gulam transituram permisceat luxuria, terrarum marisque vastatrix. Ne cesse est itaq; inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, aliis alio nutentibus. Nec mirum, quod inconstans variusque ex discordi cibo morbus est, & illa ex contrariis naturæ partibus in eundem compulsa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, quam vitimus Maximus ille medicorum, & huius scientiæ conditor,

sibi, cum in macellum deferti & venire iussisset: Amici inquit, omnia me fallunt, nisi istum nullum aut Apicius emerit, aut P. Octavius. Ultra spem illi coniectura processit. Licitati sunt. Vicit Octavius: & ingentem consecutus est inter suos gloriam. cum quinque millibus HS emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octavio fuit turpe, non illi qui emerat, vt Tiberio mitteret. quanquam illum quoque reprehenderim. Admiratus est rem, qua putauit Cæsarem dignum. Amico ægro aliquis affidet. probamus. At hoc si hæreditatis causa facit, Vultur est, cadaver expectat. Eadem & turpia sunt, & honesta. Refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honestè fient, si honesto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo sunt: cetera in diem bona sunt. Ergo insigi debet persuasio ad totam pertinens vitam. Hoc est quod decretum voco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas suasisse, totum ordinanti parum est. M Brutus in eo libro quem *de re frugibus* inscripsit, dat multa præcepta & parentibus, & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, nisi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem summi boni. ad quem nitamur, ad quem omne factum nostrum dictumque respiciat: veluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigendus est cursus. Vita sine proposito vaga est. Quod si vtrique proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud, puto, concedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: nisi eximantur quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo sint dij colendi solet præcipi. Accendere aliquem lucernam sabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum. humana ambitio istis officiis capitur. Deum colit qui nouit. Vetemus lintea & strigiles Ioui ferre, & speculum tenere Iunoni. Nō querit ministros Deus. Quid nisi ipse humano generi ministrat. Vbiq; & omnibus præsto est. Audiar licet, quem-

admodum se gerere in sacrificiis debeat, quam procul reflire à molestis superstitionibus. nunquam satis profectum erit, nisi qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ causa est diis benefaciendi? natura. Errat, si quis putat illos nocere velle. non possunt, nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique coniunctum est. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculosos quidē fecit. Primus est decorum cultus, deos credere. Deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire, illos esse qui præsidet mundo, qui vniuersa vt sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum, nec habent. Cæterum castigant quosdam, & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando specie mali puniunt. Vis deos propitiare? bonus esto. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio, quomodo hominibus sit vtendum. Quid agimus? quædamus præcepta? vt parcatur sanguini humano? Quantum est ei non nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus homini est. Præcipimus vt naufrago manum porrigat, erranti vt viam monstrat, cum esuriente panem diuidat? quando omnia quæ præstanda sunt ac vitanda, dicam, cum possim breuiter, hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque humana conelusa sunt, vnum est. membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit. Illa æquum iustumque composuit. Ex illius cõstitutione miserius est nocere quam lædi. Ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Iste versus & in pectore & in ore sit:

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Habeamus in commune, quod nati sumus. Societas nostra lapidum fornicationi simillima est. quæ casura, nisi iniucè obstarent, hoc ipso sustineretur. Post deos hominesque, dispiciamus quomodo reb. sit vtendum. In superuacuum præcepta lætanimus, nisi illud præcesserit qualem de qua re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Estimemus

mus singula, fama remota: & quæramus quid sint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æſtimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam ſi fieri poteſt, propius etiam quam cæteras nobis applicemus. Sed nihil agetur ſi ignoramus quid ſit virtus: vna ſit, an plures: ſeparatæ, an annexæ: an qui vnã habet, & cæteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod eius initium, quis vſus ſit, non magis quam pantomimo de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam. Virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui: diſcendum de ipſa eſt, vt ipſa voluntas diſcatur. Actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas. Ab hac enim eſt actio. Rurſus voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit. Ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudicandum ſit exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas niſi immutabile certumque iudicium adeptis. Ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitæque alternis fluctuantur. Cauſa huius iactationis eſt, quod nihil liquet incertiſſimo regimine vtentibus fama. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta & turpia, iuſta & iniuſta, pia, impia, & virtutes vſuſque virtutum, rerum commodarum poſſeſſio, æſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in ſenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quam ſunt, putas: adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, leſtatio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcis, niſi conſtitutionem ipſam, qua iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia virere per ſe non poſſunt, rami deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſecum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent: inſigi volunt. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa quo tollantur. Quid enim dicunt: præceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt, tam hercule,

quam si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis, & in hæc sola studium conferendum: hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophiæ desiderant, quædam probationem: & quidem multa ita inuoluta sunt, vix summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariae sunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt, quædam obscura. Aperta, quæ sensu comprehenduntur: obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriorque in occultis est. Occulta probationem exigunt: probatio non sine decretis est. necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio, sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo se, vt ex inimico cogitet posse fieri amicum; in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium, adjicimus iustum & honestum. Iustum autem honestumque decretorum nostrorum continet ratio. Ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed vtraque iungamus. Namq; & sine radice inuiles rami sunt, & ipsæ radices his quæ genere adiuuantur. Quantum vtilitatis manus habeant, nescire nulli licet. aperte iuuant. Cor illud quo manus viuunt, ex quo impetum sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum, aperta sunt: decreta vero sapientiæ in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt, ita in philosophia arcana illa admissis receptisque in sacra ostenduntur. At præcepta, & alia huiusmodi profanis quoque nota sunt. Posidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudicat. His adjicit causarum inquisitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, custodes Latini sermonis, suo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis. Hanc Posidonius ætiologiam vocat: quidam *καρκαθησιον* appellant, signa cuiusque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter similia discernimur. Hæc res eandem vim habet, quam præcipere.

Nam

Nam qui præcipit, dicit: illa facies, si voles temperans esse. Qui describit, ait, Temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quæris quid intersit? Alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (vt publicanorum vtar verbo) *εἰσιγομῆς* ex vsu esse confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc vtilius est, excellentis animi notas nosse, quas ex alio in se transferre permittitur?

Continuo pecoris generosi pullus in aruis

Alius ingreditur, & mollia crura reponit.

Primus inire viam, & fluuios tentare minaces

Audet, & ignoto sese committere ponto.

Nec vanos horret strepitus: illi ardua ceruix,

Argutumque caput, breuis aluus, obesaq; terga:

Luxuriatq; toris animosum pectus.---

—tum, si qua sonum procul arma dedere,

Stare loco nescis, micat auribus, & tremat artus

Collectumq; premens voluit sub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noster, describit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim, si mihi Cato exprimens inter fragores bellorum ciuiliū impaudus, & primus incessens ad motos iam exercitus Alpibus, ciuilique se bello ferens obuium, non alium illi assignauerim vultum, non alium habitum: altius certe nemo ingredi potuit, quam qui simul contra Cæsarem Pompeiūque se sustulit, & aliis Cæsarianas opes, aliis Pompeianas fountibus, vtrumque prouocauit, ostenditque aliquas esse reip. partes. Nam parum est in Catone dicere: Nec vanos horret strepitus. Quid ni, cum veros viciniōsque non horreat? cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mitat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem casura, quam itura? Quantum in illo vigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiducia est? Scit se vnū esse, de cuius statu non agatur: non quæri, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Liber, admirantem inuictam constantiam vici, inter publicas ruinas

non labantis, dicere: Luxuriatque toris animosum pectus. Proderit non tantum quale esse soleant boni viri dicere, formamque eorum & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrate, & exponere Canonis illud vltimum ac fortissimum vulnus, per quod liber emisit animam: Lælij sapientiam, & cum suo Scipione concordiam: alterius Catonis domi forisque egregia facta: Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum sternerentur, hædinâque pro stragulis pelles: & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuia vasa fictilia. quid aliud est, paupertatem in Capitolio consecrare? Vt nullum factum aliud eius habeam, quo illum Catoibus inferam, hoc parum credimus? Censura fuit illa non cœna. O quam ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa sit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Romanus multorum suppellectilem spectauit, vnius miratus est. omnium illorum aurum argentumque fractum est, & milies constat. At omnibus sæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EPIST. XCVI. TAMEN tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil esse in istis mali, nisi hoc vnum, quod indignaris & quereris? Si me interrogas nihil puto viro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura puter miserum. Non feram me, quo die aliqui ferre non poterò. Male valeo? pars fati est. Familia decubuit? fœnus offendit, domus crepuit? Damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri, hoc parum est. debuit fieri, decernuntur ista, non accidit. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego: in omnibus quæ aduersa videntur & dura, sic formatus sum. Non pareo deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil vnquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu: nullum triburum iouitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa vitæ sunt. Horum, mihi Lucili, nec speraueris immunitatem, nec petieris. Vesicæ te dolor inqueratuit. Epulæ fuerunt parum dulces, detrimenta continua: propius accedam, de capite timuisti. Quid tu nesciebas hæc te optare, cum optares senectutem? Omnia ista in longa vita sunt, quomodo in longa via puluis & lutum & pluuia. Sed volebam viuere, carere tamen inconstantibus omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videtur

deris quemadmodum hoc votū meum excipias. Ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dii, neque deæ faciunt, ut te fortuna in deliciis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello, an in castris. Atqui viuere, mi Lucili, militare est. Itaque hi qui iactantur, & per operosa atque ardua sursum atque deorsum exeunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes viri sunt, primoresque castrorum. Isti quos publica quies, aliis laborantibus molliter habet, Tardilli sunt, tui contumeliæ causa.

EPIST. XCVII. ERRAS, mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit suis quisque temporibus. Homina sunt ista, non temporum. Nulla ætas vacauit à culpa. Et si æstimate licentiam cuiusque sæculi incipias, puderet dicere: Nūquam apertius quam coram Catone peccatum est. Cedit aliquis pecuniam esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris vxore in operto commiserat, violatis religionibus sacrificij, quod pro populo fieri dicitur, sic submotis extra conspectum omnium viris, ut picture quoque masculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi sunt, & quod hæc etiam pactio turpius est, supra in super matronarum & adolescentulorum nobilium salarij loco exacta sunt. Minus crimine, quam absolute, peccatum est. Adulterij reus adulteria diuisit: nec ante fuit de salute securus, quam similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo, si nihil aliud, Cato testimonium dixerat, ipsa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit. Accersit ad se, promissit, intercessit, dedit. Iam vero, o dii boni, rem perditam, etiam noctes certarum mulierum atque adolescentulorum nobilium perductiones, nonnullis iudicibus, pro mercedis cumulo fuerunt. Non vacat de pretio queri, plus in accessionibus fuit, Vis seueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis huius? quoque tibi præstabo concubitus. Adulterium ubi feceris, damna. Illa formosa quam desideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo. Intra comprehensationem fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quam facere. Illud est matribus familiae denuntiare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à senatu petierat præsidium, quod non

*Supra
dicitur*

*De iudicibus
quibusdam*

hoc vero

*+ perinde ac si in senatu audiamus (per) legem,
sibi admodum*

erat nisi damnaturis necessarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, absoluto reo: Quid vos, inquit, praesidium à nobis petebatis? An, ne ^{si me habetis} nūm̄i vobis eriperentur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno, qui damnationem peius effugit, quam meruit. Quicquam fuisse corruptius illis moribus credis, quibus libido non sacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in ea ipsa quaestione quæ extra ordinem senatus consulto exercebatur, plus quam quærebatur admissum est? Quærebatur, an post adalterium aliquis posset tutus esse. apparuit, sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeium & Caesarem, inter Ciceronem Catonemque commissum est: Catonem, inquam, illum quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare Florales iocos nudarum meretricum. Credis spectasse tunc senerius homines quàm iudicasse? & sient, & facta sunt ista? & licentia vitium, aliquando disciplina metūque, nunquam sponte confidet. Non est itaque quod credas nunc plurimum libidini permissum esse, legibus minimum. Longè enim frugalior hæc iuuentus, quam illa est, cum reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud reum confiterentur: cum stuprum committeretur rei iudicandæ causa: cum Clodius iisdem vitiis graciosus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipsa causæ dictione. Credat hoc quisquam? qui damnabatur vno adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus: quia nec dux potest, nec comes deesse: & res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit: non proum iter est tantum ad vitia, sed præcept. Et quod plerosque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offenduntque: errantem in vita peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerlo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen suum voluptati est. Latatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate: lætatur ille circumscriptioe furti: nec ante illi culpa, quam culpæ fortuna displicuit. Id prava consuetudine euenit. Alioqui vt scias fuisse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi, omnes peccata dissimulant, & quam-

+ non proum iter quum... rücheler
 die in dantur mit gelassen

quamvis feliciter cesserint, fructu illorum vtuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire vult, & conspici. Ipsa nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto; Potest nocenti contingere vt lateat, latendi fides non potest. Aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum: Ideo non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si facultatem habent, fiduciam non habent. Ita est: tuta scelera esse possunt: secreta non possunt. Hoc ego repugnare sectæ nostræ, si sic expediatur, non iudico. Quare? quia prima & maxima peccantium est pœna, peccasse, Nec vllum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac vindicet, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus & hæc & illa secundæ pœnæ premunt ac sequuntur, timere semper & expauescere, & securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitiam liberem? Quare non semper illam in suspensio relinquam? Illic dissentiamus cum Epicuro, vbi dicit nihil iustum esse natura, & crimina vitanda esse, quia virari metus non possit. Hic consentiamus, male facinora conscientia flagellari, & plurimum illi tormentora esse, eo quod perpetua illam sollicitudo vrget ac verberat, quod sponsoribus securitatis suæ non potest credere. Hoc enim ipsum argumentum Epicuri est, natura nos à scelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. Quare? quia infixi nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. Ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium trepidare. Ma'e de nobis actum erat, quod multa scelera legem & iudicem effugiant, & scripta supplicia, nisi illa naturalia & graui de præsentibus soluerent, & in locum poenitentiae timor cederet.

EPIST. XCVIII. NVNQVAM credideris, felicem quemquam, ex felicitate suspensum, fragilibus innititur, qui aduentitio lætus est, exhibet gaudium quod incruent. At illud ex se ortum, fidele firmumque est, & crescit, & ad extremum vsque profequitur. Cetera quorum admiratio est vulgo, in diem bona sunt. Quid ergo non vsui ac voluptati esse possunt? Quis negat? sed ita, si illa ex nobis pen-

deat, non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda sunt, si quis habens illa, se quoque habet, nec in rerum suarum potestate est. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis aut mali iudicant tribuere fortunam. Materia dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonum, ve exiturarum Valentior enim omni fortuna animus est: in utramque partem ipse res suas ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi causa est. Malus animus omnia in malum verrit, etiâ quæ specie optimi venerant. Rectus atque integer corrigit praua fortunæ; & dura atque aspera, ferendi scientia mollit: idemque & secunda grate excipit modesteque, & aduersa constanter atque fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tenter: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ positum, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare uolueris (liberius enim inter aliena iudicium est) siue te ipsum fauore deposito: & senties hoc & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris utile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerumque casum sequentium instruxeris: nisi illud frequenter & sine querela inter singula dâna dixerit: *Dius aliter visum est.* Immo mehercule, ut carmen fortius ac iustius repetam, quo animum tuum magis falcias, hoc dicito, quotiens aliquid aliter quam cogitabas euenerit: *Dius melius.* Sic composito nihil accidet. Sic autem componetur, si quid humanarum rerum varietas possit, cogitauerit, antequam senserit: Si & liberos & coniugem atque patrimonium sic habuerit, tanquam non utique semper habiturus, & tanquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miseras miser, qui sollicitus est, ut ea quibus delectatur, ad extremum usque permaneant. Nullo enim tempore conquiescet, & expectatione futuri presentia quibus frui poterat amittet. In æquo est autem dolor amissa rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Tu uero metuenda declina, & quicquid consilio prospici potest, prospice. Quod denique læsum est, malo ante quam accidat speculari & auertere. In hoc ipsam tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunâ cauere, qui potest ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec

stultius, quam semper timere. Quæ ista dementia est, ma-
 lum suum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod
 sentio, & istos satageos, ac sibi molestos describam tibi, tam
 intemperantes in ipsis miseriis sunt, quam ante illas. Plus
 dolet quam necesse est, qui ante dolet quam necesse sit.
 Eadem enim infirmitate dolorem non æstimat, qua non
 expectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuam felici-
 tatem, fingit sibi crescere debere quæcumq; contigerunt,
 non tantum durare: & oblitus fati quo humana iactantur
 sibi vni fortuitorum constantiam sponder. Egregie itaque
 videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem,
 amisso optimæ indolis filio, alloquitur: Mortale est
 omni mortalium bonū. de his loquitur bonis, ad quæ con-
 curritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum est
 sempiternūque, sapientia & virtus. hoc vnum contingit
 immortale mortalibus. Ceterum tam improbi sunt, tam-
 que oblitus quo eant, quo illos singuli dies trudent, vt mi-
 rentur aliquid se amittere, amissum vno die omnia. Quic-
 quid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est.
 Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictū est.
 Tam necesse est perire quam perdere: & hoc ipsum, si in-
 telligimus, solatium est, e quo animo perdere, quod peritu-
 rum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxiliij inue-
 niemus? hoc, vt memoria teneamus amissa, nec cum ipsis
 fructum excidere patiamur quem ex illis percepimus. Ha-
 bere, eripitur. habuisse, nunquam. Peringratus est, qui cum
 amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus,
 vsus fructūque apud nos relinquit, quem nos iniquitate
 desiderij perdimus. Dic tibi, Ex istis quæ terribilia viden-
 tur, nihil est inuictum. Singula vicere iam multi. Ignem
 Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exilium Ru-
 cilius, mortem ferro adactam Cato. Et nos vincamus ali-
 quid. Rursus ista, quæ vt speciosa, & felicia trahūt vulgum,
 à multis & sæpe contempta sunt. Fabricius diuitias impe-
 rator reiecit, censor notauit: Tubero paupertatem & se di-
 gnam & Capitolio iudicauit, cum fiscalibus in publica cœ-
 na vsus, ostendit debere his hominem esse contentum, qui-
 bus dij etiam nū vterentur. Honores repulit pater Sextius:
 qui ita natus vt temp. deberet capessere, latum clauum di-
 uos Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dati

posset, & eripi posse. Nos quoque aliquid ex his faciamus animose. Simus inter exempla. Quare desicimus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. Nos modo purgemus animum, sequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumque est, & fortuitis seruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum restitui. Restituamur, vt possimus dolores, quocumque modo corpus inuaserint, perferre, & fortunæ dicere: Cum viro tibi negotium est, quare quem vincas. His sermonibus, & his similibus lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de ipso sum, de nostro damno agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse vitæ plenus est, cui adjici nihil desiderat sua causa, sed eorum quibus vtilis est. Liberaliter facit quod viuit. Alius iam hos cruciatus finisset: hic tam turpe putat mortem fugere, quam ad mortem confugere. Quid ergo? non si suadebit, exhibit? Quidni exeat? si nemo iam eo vti poterit? si nihil aliud quam dolori operam dabit? Hoc est, mi Lucili, philosophiam in opere discere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, à faciente discendum est. Adhuc argumentis actum est, an possit aliquid dolori resistere, an mors magnos quoque animos admora submittere. Quid opus est verbis? In rem præsentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrumque sibi fidit: nec spe mortis patienter dolet, nec tadio doloris libenter moritur. hunc fert, illam expectat.

EPIST. XCIX. EPISTOLAM quam scripsi Marullo, cum filium paruulum amisisset, & diceretur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putare leniter illum debere tractari cum obiurgatione esset quam consolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus malè ferenti, paulisper cedendum est. Exsariet se, aut certe primum impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumplerent protinus castigentur, & discant quosdam etiam lacrymarum ineptias esse. Solacia expectas? conuicia accipe. Tam molliter tu fers mortem filij, quid faceres si amicum prodidisses? Decessit filius incertæ spei, paruulus: pu-
illum

filium temporis perit. Causas doloris conquirimus, & de fortuna etiam iniquè queri volumus, quasi non sit iustas querendi causas præbitura. At mehercule satis mihi iam videbaris animi habere etiam aduersus solida mala, nedum ad istas umbras malorum, quibus ingemiscunt homines mortis causa. Quod damnorum omnium maximum est, si amicum perdidisses, danda opera erat, ut magis gauderes quod habueras, quàm mœreres quod amiseras. Sed plerique non computant, quanta perceperint, quantumve gaudiis sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non superuacuum tantum, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, perit opera? Tot annis, tanta conjunctione vitæ, tam familiari studiorum societate nihil actum est? Cum amico effers amicitiam & quid doles amississe, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrium est quod præterit tempus: nec quicquam est loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus: quasi non quod futurum est, si modò successerit nobis, cito in præterita transitorium sit. Anguste fructus rerum determinat, qui tantum præsentibus lætus est. Et futura & præterita delectant: hæc expectatione, illa memoria, sed alterum pender, & non fieri potest: alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est, certissimo excidere? Acquiescamus his, quæ iam hausimus, si modo non perforato animo hauriebamus, & transiente quicquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorum, qui liberos iuuenes sine lacrymis extulerunt: qui in senatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint: nec immerito. Nam primum superuacuum est dolere, si nihil dolendo proficias. Deinde iniquum est queri de eo, quod vni accidit, & omnibus restat. Deinde desiderij stulta conquestio est, vbi minimum interest inter amissum & desiderantem. Eo itaque æquiore animo esse debemus, quod quos amissimus sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis: cogita breuitatem huius spatij, per quod citatissimi currimus. Obseta hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis distinctum, etiam vbi maxima videntur. Quem putas perisse, præmissus est.

autem dementius, quam cum idem tibi iter demetien-
 dum sit, flere eum, qui antecessit? Flet aliquis factum,
 quod non ignorauit futurum: aut si mortem in homine
 non cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod
 aiebat non posse non fieri. Quisquis aliquem queritur
 mortuum esse, queritur hominem fuisse. Omnes eadem
 conditio deuinxit. Cui nasci contigit, mori restat. Inter-
 uallis distingvimur, exitu æquamur. Hoc quod inter pri-
 mum diem & ultimum iacet, varium & incertum est. Si
 molestias æstimas, etiam puero longum: si velocitatē, etiam
 seni angustum. Nil non lubricum & fallax, & omni tem-
 pestate mobilis. Iactantur cuncta, & in contrarium tran-
 seunt, iubente fortuna: & in tanta uoluntate rerum
 humanarum, nil cuiquam, nisi mors, certum. Tamen
 de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed
 puer decepsit. Nondum dico melius agi cum eo, qui vita
 defungitur. Ad eum transeamus qui consenuit: quantu-
 lo vincit infantem? Propone profundi temporis vastita-
 tem, & vniuersum complectere: deinde hoc quod æra-
 tem vocamus humanam, compara immenso: videbis
 quam exiguum sit quod optamus, quod extendimus. Ex
 hoc quantum lacrymæ, quantum sollicitudines occupant,
 quantum mors, antequam veniat optata? quantum va-
 letudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut
 inutiles anni? Dimidium ex hoc edormitur. Adiace labores,
 iuctus, pericula, & intelliges, etiam in longissima vita, mi-
 nimum esse quod vivitur. Sed quis tibi concedat, non me-
 lius se habere eum, cui cito reuerti licet, cui ante lassitudi-
 nem peractum est iter? Vita nec bonum, nec malum est:
 boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam
 in damnum certiorum. Potuit euadere modestus ac pru-
 dens. potuit sub cura tua in meliora formari, sed (quod iu-
 stius timeatur) potuit fieri plumb. similis. Aspice illos iuue-
 nes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria pro-
 iecit. aspice illos, qui suam alienamque libidinem exer-
 cent mutuo impudici: quorum nullus sine ebrietate, nullus
 sine aliquo insigni flagitio dies exit, plus timeri quam spe-
 rari potuisse manifestum erit. Non debes itaque causas
 dolori accersere, nec leuia incommoda indignando cum-
 mulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas. Non tam malè
 de te

de te iudico, vt tibi aduersus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia profecit, si puerum nutrici adhuc quam patri notiore animo forti desideras. Quid? nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minimè. inhumanitas est ista, non virtus, funera suorum iisdem oculis, quibus ipsos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autem me vetare. Quædam sunt sui iuris. Excidit etiam retinentibus lacrymæ, & animum profusæ leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poscet imitatio. Nihil vero mærori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quam dolor. Quotus quisque sibi tristis est? Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum secretum est, cum aliquos viderint, in fletus novos excitantur. Tum capiti suo manus ingerunt: quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos vt in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad plurimum exempla componi, nec quid oporteat, sed quid soleat, aspiciere. A natura discedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, sicut in omnibus, inconstantissimo. Videt aliquem fortem in luctu suo: impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affusum: effematum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda sunt. Stultus vero nihil est, quam famam capere tristitiæ, & lacrymas approbare: quas iudico sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas. Dicam quid intersit. cum primum nos nuntius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è complexu nostro in ignem transiturum, lacrymas naturalis necessitas exprimit: & spiritus ictu doloris impulsus, quem admodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem premit & expellit. Hæ lacrymæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt, quibus exitum damus, cum memoria eorum quos amissimus, tractatur: & inest quiddam dulcæ tristitiæ: cum occurrunt ser-

mones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non est itaque, quod lacrymas propter circumstantes affidentesque aut contincas aut exprimas: nec cessant, nec flunt vnquam tam turpiter, quam finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atque compositis. Sape salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi, gravitate seruata. Vidi ego in funere suorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium scena. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor. hic sapienti seruandus est: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrymis aliquid sat est. Imprudentium vt gaudia, sic dolores exundauere. Aequo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quam multis cum maximè funus locatur? quam multis vitalia eruuntur? quam multi post luctum tuum lugent? Quotiens cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad senectutem. vnde visum est, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra: quæ ad te sapius reuerterur, si est sine acerbitate ventura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis patuuli iocos cum voluptate audieras, sapius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuisci quidem suorum, ac memoriam eum corporibus efferre, & effusissimè flere, meminisse parcissimè, inhumani animi est. Sic aues, sic feræ foetus suos diligunt, quatum concitatus est amor, & pæne rabidus; sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem viram non decet. Meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatem; hanc ipsam captandam in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori verba subscripsi. De quibus non dubito, quid sis sensurus. Quid enim turpius, quam captare in ipso luctu voluptatem, immo per luctum & inter lacrymas quoque quod iuuet quærere? Hi sunt qui nobis obijciunt nimium

figorem, & infamant præcepta nostra duritia, quod dicamus dolorem in animum aut admitendum non esse, aut cito expellendum. Vtrum tandem est aut incredibile, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, an voluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus, honestum est. Cum aliquid lacrymarum affectus effuderit, & verita dicam, despumauerit, non esse tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miscendam ipsi dolori voluptatem. Sic consolamur crústulo pueros, sic infantium flectum infuso lacte compescimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus expirat, cessare pateris voluptatem, sed ipsum vis titillare mœrorem. Vtrum honestius dolor animo submouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico, captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, voluptas cognata tristitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet: Vnum bonum nostis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? Sed puta esse. Nunc potissimum ecuitur: & ipsum dolorem scrutatur, an aliquid habeat iucundum circa se & voluptarium. Quædam remedia aliis partibus corporis salutaria, velut fœda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodesset sine damno verecundiæ, id fit inhonestum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate sanare? Seuerius ista plaga sananda est. Illud potius admone, nullum mali sensum ad eum qui perit, peruenire. Nam si peruenit, non perit. Nulla, inquam, cum res lædit, qui nullus est. Viuit, si læditur. Vtrum putas illi male esse, quod nullus est, an quod est adhuc aliquis? At qui nec ex eo potest ei tormentum esse, quod non est: quis enim nullius sensus est? nec ex eo, quod est. Effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei qui desit ac desiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad breuitatem aui, si vniuerso compares, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quam quod minimum esse quis dixerit: quoniam quidem minimum aliqua pars est. Hoc quod viuimus, proximum nihilo est: & tamen ob dementiam nostram latè disponitur. Hæc tibi scripsi, non tanquam expectaturus esses remedium à me

eam serum. liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es: sed ut castigarem illam exiguam moram, qua à te recessisti, & in reliquum exhortarer, contra fortunam tollereres animos, & omnia eius tela, non tanquam possent venire, sed tanquam utique essent ventura, prospiceres.

ERIST. C. FABIANI Papiiij libros, qui inscribuntur Ciuilium, legisse te cupidissimè scribis, sed non respondisse expectationi tuæ. Deinde, oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primum habet ista res suam gratiam: & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multum enim interesse existimo, utrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque quod dicturus sum, ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere videtur orationem. sed fundere; adeo larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen, veniens. illud plane fatetur & præfert, non esse se tractatam, nec diu tortam, sed ita, ut eius esse credamus. Mores ille, non verba composuit: & animis scripsit ista, non auribus. Præterea ipso dicente non vacasset tibi partes intrueri: adeo te summa rapuisset, & ferè quæ impetu placent, minus præstant ad manum relaxa. Sed illud quoque multum est, primo aspectu oculos occupasse, etiam si contemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, quàm qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse: scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio sollicita philosophum non decet, Vbi tandem erit fortis & constans, vbi periculum sui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, sed securus. Itaque nihil inuenies sordidum. Electa verba sunt, non captata, nec huius sæculi more contra naturam suam posita & inuersa, splendida tamen: quamuis sumantur è medio: sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententiam, sed altius doctos. Videbimus, quid parum recisum sit, quid parum structum, quid non huius recentis polituræ. Cum circumspexeris omnia, nullas videbis angustias inaneis. Desit sanè varietas marmorum: & concisura quarum cubiculis interfluentian, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore simplici, miscet. Quod dici solet, domus recta est. Adice nunc, quod

quod de compositione non constat. Quidam illam volunt esse ex horrido comptam: quidam vsque eo aspera gaudent, vt etiam quæ molliuscasus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abruptant, ne ad expectatum respondeant. Lege Ciceronem. Compositio eius vna est, pedem seruat, curata, & sine infamia mollis. At contra, Pollionis Afinij salebrosa & exiliens, & vbi minime expectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia desinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar astricta sunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere cum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. Sunt enim tenore quieto compositoque formata; nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius vigor, stimuli que quos quæris, & subiti ictus sententiarum. Sed totum corpus vide. quamuis non sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiam pertinentes, pene totidem sunt, quot Fabiani. Cedam: sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem. Cedam: sed vt respondeam: In re tanta eminere est, & post duos esse. Nomina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, quos non magis philosophiæ annumerare possis, quam historiæ: & ex professo philosophiam continentes: libros Huic quoque dabo locum. Vide tamen, quam multos antecedit, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia. Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec torrens, quamuis effusa sit: non est perspicua, sed pura. Desideras, inquis, contra vitia, aliquid asperè dici, contra pericula animosè, contra fortunam superbe, contra ambitionem contumeliose. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoricè acre, tragicè grande, comicè exile. Vis illum assidere pusillæ rei, verbis? Ille rerum se magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbra, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula circumsecta, nec in se collecta, nec omne verbum excitabit ac punget. Fateor, exhibunt multa, nec ferient, & interdum otiosa præterla-

betur oratio: sed multum erit in omnibus locis, & ingens sine tædio spatium. Denique illud præstabit, ut liqueat tibi illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc ut tu scires quid illi placeret, non ut ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem. Non queritur plausus. Talia esse scripta eius non dubito, etiam si magis reminiscor quam teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti conseruatione familiariter, sed summatim ut solet, ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur, non solida, sed plena, quæ adolescentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem sui vocarent, sine desperatione vincendi. Quæ mihi adhortatio videtur efficacissima. Deterret enim qui imitandi cupiditatem modo fecit, spem abstulit. Ceterum verbis abundabat, sine commendatione partium singularium, in vniuersum magnificus.

EPIST. CI. OMNIS dies, omnis hora, quam nihil finis ostendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitus, cum æterna meditantes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium velit, queris. Senecionem Cornelium, equitem Romanum splendidum & officiosum noueras, ex tenui principio se ipse promouerat, & iam illi decliuus erat cursus ad cetera. Facilius enim crescit dignitas quam incipit. Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic enim Senecio diuitiis iminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficacissimæ, & querendi, & custodiendi scientia, quarum vel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minus patrimonij quam corporis diligens, cum me ex consuetudine mane vidisset, cum per totum diem amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, vsque in noctem assedisset, cum hilatis cœnasset, genere valetudinis præcipiti abreptus angina, vix compressum arctatis faucibus spiritum traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officiis functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quaestus, accesserat, in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurentis pecuniæ impetu, raptus est.

Iusere

Insere nunc Melibœæ pyros, pone ordine vites.

quam stultum est ætatem disponere: ne crastino quidem dominamur. O quanta dementia est spes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam exigam, honores geram, tum denuo lassam & plenam senectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoque quod teneretur, per manus exit: & ipsam quam premimus oram, casus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, sed per obsecrum. Quid autem ad me, an naturæ certum sit, quod mihi incertum est? Navigationes longas, & peregrinatis litoribus alienis, sero in patriam reditus proponimus, militiam, & castrensium laborum tarda manu pretia, procuraciones, officiorumque per officia processus: cum interim ad latus mors est: quæ quoniam nunquam cogitur, nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur, hæsuræ. Quid autem est stultius, quam mirari id vltimo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrum, quam prope versetur. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extremum ventum sit. Nihil differamus. Quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium est, quod imperfecta semper est, quod etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex has autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animum. Nihil est miserius dubitatione venientium, quorum sum euadant. Quantum sit illud quod restat, aut quale, collecta mens inexplicabili formidine agitur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? Vno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens. Vbi vero, quicquid mihi debui, redditum est, vbi stabilia mens scit, nihil interesse inter diem & sæculum, quicquid deinceps dierum, rerumque venturum est, ex alto prospicit, & cum multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim varias nobilitatisque casuum perturbabit, si certus sis aduersus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & singulos dies, singulas vitas puta. Qui hoc modo se aprabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe vinentibus, proximum quoque

tempus elabitur, subitque auiditas, & miserrimum atque miserrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mœcœnatis turpissimum votum: quo & debilitatem non recusat, & deformitatem, & nouissime acutam crucem, dum modo inter hæc mala spiritus prorogetur.

Debilem facito manu,

Debilem pede, coxa:

Tuber adstrue gibberum.

Lubricos quate dentes.

Vita dum superest, bene est,

Hanc mihi vel acutam

Si das sustineo crucem.

Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur & tanquam vita petitur, supplicij mora. Contemptissimum putarem, si viuere veller, vsque ad crucem. Tu vero, inquit, me debiles licet, dum spiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dum monstroso & distroso, temporis aliquid accedat: suffigas licet, & acutam sensuro crucem subdas. est tanti vulnus suum premere, & patibulo pendere destrictum, dum differat id quod est in malis optimum, supplicij finem. est tanti, habere animam, vt agam. Quid huic optes, nisi deos faciles? quid sibi vult ista carminis effœminati turpitude? quid timoris dementissimi pactio? quid tam foeda vitæ mendicatio? Huic putas vnquam recitasse Virgilium,

Vsq̄ue ad cõone mori miserum est?

Oprat vltimam malorum: & quæ pati grauissimum est, extendi ac sustinere cupit. qua mercede? scilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere est? Diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabescere, & perire membratim, & totiens per fillicidia amittere animam, quam semel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix linguum, iam debilis, iam prauus, & in foedum scapularum ad pectoris tuber elisus, cui multæ moriendi causæ etiam citra crucem fuerant, trahere animã tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium esse naturæ, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt: etiam amicum prodere, vt diutius viuant, & liberos ad stuprum manu sua tradere, vt contingat lucem videre: tot coniciam scelorum. Executienda vitæ cupido est: discendumque nihil

inter-

interesse quando patiaris , quod quandoque patiendum est:quam bene viuas referre , non quamdiu:sape autem in hoc esse bene , ne dis.

EPIST. CII. Quomodo molestus est iucundum somnium videnti qui excitat: aufert enim voluptatem , etiam si falsum , effectum tamen veri habentem : sic epistola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum , & iturum , si licuisset , vltierus. Iuuabat de æternitate animarum quætere , immo mehercule credere. Credebam enim facile opinionibus magnorum virorum rem gratissimam promittentium magis quam probantium. Dabam me spei tantæ. Iam eram fastidio mihi , iam reliquias ætatis infractæ contemnebam , in immensum illud tempus , & in possessionem omnis æui transiturus , cum subito experrectus sum , epistola tua accepta , & tam bellum somnum perdididi , quod reperam , si te dimisero , & redimam. Negas me epistola prima totam quæstionem explicuisse , in qua probare conabar , id quod nostris placeat , claritatem quæ post mortem contingit , bonum esse. Id enim me non soluiffe , quod opponitur nobis. Nullum , inquit , bonum ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas , mi Lucili , eiusdem quæstionis est , loci alterius : & ideo non hoc tantum , sed alia quoque eodem pertinentia distuleram. Quædam enim , vt scis , mortalibus rationalia immixta sunt. Itaque illam partem recta ad mores pertinentem tractaui. Nonquid stultum sit ac superuacuum , vltra extremum diem curas transmitters. An cadant bona nostra nobiscum , nihilque sit eius qui nullus est. An ex eo quodcumque erit , sensuri simus aliquid fructus , antequam percipi possit. Hæc autem omnia ad mores spectant. Itaque suo loco posita sunt. At quæ à dialecticis contra hanc opinionem diuntur , segreganda fuerunt : & ideo seposita sunt. Nunc quia omnia exigis , omnia quæ dicunt persequar , deinde singulis occurram , nisi aliquid prædixerò , intelligi non poterunt quæ resellentur. Quid est quod prædicere velim ? Quædam continua esse corpora , vt hominem : quædam composita , vt nauem , domum , omnia denique quorum diuersæ partes iunctura in vnũ sunt coactæ , quædam ex distantibus , quorum adhuc membra separata sunt ,

tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos
 ista corpora efficiuntur, iure aut officio coherent, natu-
 ra ducti & singuli sunt: Quid est, quod etiam nunc
 prædicere velim? Nullum bonum putamus esse, quod
 ex distantibus constat. Vno enim spiritu vnum bonum
 contineri ac regi debet, vnum esse vnius boni principale.
 Hoc si quando desideraueris, per se probatur. Interim po-
 nendum fuit, quo nostra tela nitatur. Dicitis, inquit,
 nullum bonum ex distantibus esse. Claritas autem ista, bo-
 norum virorum opinio est. Nam quomodo fama non est
 vnius sermo, nec infamia vnius mala existimatio: sic nec
 est claritas, vni bono placuisse. Consentire in hoc plu-
 res & præstantes viri debent vt claritas sit. Hæc autem
 ex iudiciis plurium efficitur, id est, distantium: ergo non
 est bonum. Claritas, inquit, laus est, à bonis bono red-
 dita: laus, oratio: oratio vox est aliquid significans. Vox
 autem, licet virorum sit bonorum, bonum non est. Ne-
 que enim quicquid vir bonus facit, bonum est. Nam &
 plaudit, & sibilat: sed nec plausum quisquam, nec sibi-
 lum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum di-
 cit, non magis quam sternutamentum aut tussim. Ergo
 claritas bonum non est. Ad summum, dicite nobis,
 vtrum laudantis, an laudari bonum sit? Si laudantis bo-
 num esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quam sit af-
 fitmetis meum esse, quod alius bene valeat. Sed laudare
 dignos, honesta actio est: ita laudantis bonum est, cu-
 ius actio est, non nostrum qui laudamur. Atqui hoc qua-
 rebatur. Respondebo nunc singulis cursum. Primum, an
 sit aliquid ex distantibus bonum, etiam nunc queritur,
 & pars vtraque sententias habet. Deinde claritas non
 desiderat multa suffragia: potest & vnius boni viri iudi-
 cio esse contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudi-
 cat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis existi-
 matio, & infamia vnius malignus sermo? Gloriam quo-
 que, inquit, latius fasam intelligo. Consensum enim
 multorum exigit. Diuersa horum conditio est, & illius.
 Quare? Quia si de me bene vir bonus sentit, eodem loco
 sum, quo si omnes boni idem sentirent. Omnes enim si
 me cognouerint, idem sentient. Par illis, idemque iudi-
 cium est: æquè vero sentitur ab his, qui diffidere non pos-
 sunt.

sunt. Ita pro eo est, ac si omnes ideam sentiant: quia illud sentire non possunt. Ad gloriam & famam non est satis vnus opinio. Illic idem potest vnus sententia, quod omnium: quia omnium, si rogentur, vna erit. Hic diuersa dissimilium iudicia sunt, dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, suspecta. Putas tu posse sententiam vnam omnium esse? Non est vnus vna. Illis placet verum. Veritatis vna vis, vna facies est. Apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Nunquam autem falsis constantia est. Variantur & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox est. Vox autem bonum non est. Cùm dicant claritatem laudem esse bonorum, à bonis redditam, iam non ad vocem referunt, sed ad sententiam. Licet enim vir bonus taceat, sed aliquem iudicat dignum laude, laudatus est. Præterea aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Iraque nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem: cuius officium oratione constat. Cùm dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti est bene sentientis, ac bonum virum apud se laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat qui laudandum esse iudicat. Cùm tragicus ille apud nos ait, Magnificum esse laudari à laudato viro: laude digno, ait. Et cùm æquè antiquus poëta ait: Laus alit artes: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æquè & eloquentiam, & omne aliud studium auribus deditum vitiauit, quam popularis assensio. Fama vtique vocem desiderat, claritas non: potest enim citra vocem contingere, contenta iudicio: plena est, non tantum inter tacenteis, sed etiam inter reclamanteis. Quid intersit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudiciis constat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum est claritas, est, laus bono à bonis reddita, vtum laudati an laudantis? Vtriusque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit, & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse virtutum interpretes lætor. Hoc plurimum bonum est, quod grati sunt, sed & meum. Ita enim animo compositus sum, vt aliorum bonum meum iudicem: vtique eorum quib. ipse sum boni causa. Est illud hæc udantium bo-

num. Virtute enim geritur. Omnis autem virtutis actio bonum est. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. Itaque vtriusque bonum est merito laudari: tam mehercule, quam bene iudicasse, iudicantis bonum est, & eius secundum quem iudicatum est. Nunquid dubitas, quin iustitia & habentis bonum sit, & eius cui debetum soluit? Merentium laudare, iustitia est: igitur vtriusque bonum est. Cauillatoribus istis abunde respondimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, argutias ferere, & philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrudere. Quanto satius est ire aperta via & recta, quam sibi ipsi flexus disponere, quos cum magna molestia debeas relegere? Neque enim quicquam aliud istae disputationes sunt, quam inter se peritè captantium lusus. Dic potius, quam naturale sit, in immensum mentem suam extendere. Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi poni nisi communes & cum Deo terminos patitur. Primum humilem non accipit patriam. Ephelum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnum frequentius incolis, latius tectis solum. Illi patria est quodecunque superne vniuersa circuitu suo cingit. Hoc omnè conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina secernens etiam coniungit, intra quod disposita tot numina actus suos excubant. De indearctam aetatem sibi dari non sinit. Omnes inquit, anni mei sunt. Nullum sæculum magnis ingeniis clusum est, nullum non cogitationi peruium tempus. Cum venerit dies ille qui mixtam hoc diuini humanique secernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipse me Diis reddam: nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoque detineor. Per has mortalis aui moras, illi meliori vitæ longiorique præluditur. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus uterus, & præparat non sibi, sed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ sumimur partum. Alia origo nos expectat, alius rerum status. Nondum cœlum nisi ex intervallo pati possumus. Proinde intrepidè horam illam decretoriam prospice. Non est animo suprema, sed corpori. Quicquid circa te iacet rerum, tanquam

tanquam hospitalis loci sarcinas spectâ. Transeundum est. Excudit redeuntem natura, sicut intrantem. Non licet plus efferre, quam intuleris. Immo etiam ex eo quod in vitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouissimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensque per totum: detraherentur ossa nervique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. Depone onus. Quid cunctaris, tanquam non prius quoque relicto, in quo latebas corpore, exieris? Hæres & reluctaris. tum quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci. rudis & imperitus omnium veneras, ex maternorum viscerum calido mollique fomêto emissum, affluit aura liberior. Deinde offendit duræ manus tactus, & tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouum separari ab eo cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? Ira solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? Istis operus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, subuola: ab aliis, nisi quæ etiam necessariis cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid sublimiusque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana regegentur, discutietur ista caligo: & lux vndique clarapercuriet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum umbra turbabit: æqualiter splendet omne cœli latus. Dies & nox, æris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse diceres, cum totam lucem totus aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum vias obscure intueris, & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba,

nullis ad timorem minus agitur. Quid ni non timeat, qui mori sperat: si is quoque qui tandiu animum iudicat manere, quandiu retinetur corporis vinculo: solutum, totum spargi, id agit vt etiam post mortem vtilis esse possit? Quamuis enim ipse erectus sit oculis, tamen

*Multa viri virtus animo, multusque recurvat
Gentis bonos.*

Cogita, quantum nobis exempla bona profunt. scies maiorum vitorum; non minus praesentia, esse vtilem memoriam,

EPIST. CIII. Quid ista circumspicis, quae tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & non euenire? incediū dico, ruina, aliāque quae nobis incidunt, non insidiantur. Illa potius vide, illa deuota, quae nos obseruant, quae captant. rari sunt casus, etiam si graues, naufragium facere, vehiculo eueri. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intueri. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, aut equam surgat. Crepant aedificia, antequam coiruant: praenuntiat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies: & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt vultibus credis: hominum effigies habeat, animos ferarum: nisi quod illarum perniciosior est primus incursum, quos transire non queunt. Nunquam enim illas ad nocendum nisi necessitas misit. Aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem liber. Tutamā ita cogita, quod ex homine periculum sit: vt cogites, quod sit hominis officium. Alterum intueri, ne laedaris: alterum, ne laedas. Commodis omnium laeteris, mouearis incommodis: & memineris quae praestare debeas, quae cauere. Sic viuendo quid consequeris? Non, ne noceant: sed, ne fallant. Quantum autem potes, in philosophiam secede. illa te sinu suo proteget. In huius sacrario eris aut tutus, aut tutior. Non ardent inter se, nisi in eodem ambulantes. Ipsam autem philosophiam non debebis iactare. Multis fuit periculi cauta, insolenter iactata, & contumaciter. Vitia tibi daturah, non alij exprobre: non abhorreat a publicis moribus: nec ita agat, vt quicquid non facit, damna te videatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia.

EPIST.

EPIST. CIV. IN Noment anum meum fugi, quid
 putas? urbem, immo febrem, & quidem surrepentem. Iam
 manum mihi iniecerat: protinus itaque parati vehicu-
 lum iussi, Paulina mea retinente. Medicus initia esse dice-
 bat. motis venis, sed incertis, & naturalem turbantibus
 modum. Exire perseveraui. Illud mihi in ore erat domini
 mei Gallionis: qui cum in Achaia febrem habere cœpisset,
 protinus nauem ascendit, clamitans non corporis esse,
 sed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi
 valetudinem meam commendat. Nam cum sciam spiritum
 illius in meo verti, incipio ut illi consulam, mihi consulere:
 & quum me fortiorem senectus ad multa reddiderit,
 hoc beneficium gratis admitto. Venit mihi in mentem
 in hoc sene & adolescentem esse, cui parcitur. Itaque
 quoniam ego ab illa non impetro, ut me fortius amet: impet-
 rat illa à me, ut me indulgentius amet. Indulgendum
 est enim honestis affectibus, & interdum etiam si premunt
 causæ, spiritus in honorem suorum vel cum tormento re-
 uocandus, & in ipso ore retinendus est, cum bono viro vi-
 uendum sit, non quamdiu iuuat, sed quamdiu oportet. Ille
 qui non uxorem non amicum tanti putat, ut diutius in vi-
 ta commoretur, qui perseverat mori, delicatus est. Hoc
 quoque impeteret sibi animus ubi utilitas suorum exigit: nec
 tantum sibi velit mori, sed & si cœpit, intermittat, & suis
 commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad vitam re-
 uerti: quod magni viri sæpe fecerunt. Sed hoc quoque
 summæ humanitatis existimo, senectutem suam cuius ma-
 ximus fructus est, securior sui tutela, & vitæ vsus animo-
 sior, attentius conseruare, si scias alicui tuorum esse dulce,
 utile, optabile. Habet præterea in se non mediocre ista res
 gaudium & mercedem. Quid enim iucundius, quam vxoti
 tam carum esse, ut propter hoc tibi carior fias? Potest ita-
 que Paulina mea non tantum suum mihi timorem impu-
 tare, sed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi consi-
 lium profectiois cesserit: Ut primum grauitatem, vobis ex-
 cessi, & illum nidorem culinarum fumantium, quæ moræ
 quicquid pestiferi vaporis obruerant, cum puluere effun-
 dunt, protinus mutatam valetudinem sensi. Quantum
 deinde adiectum putas viribus, postquam vineas attingi? In
 pascuum emissus, cibum meum inuasi. Repetui ergo iam

me. non permanſit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. Incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus cofert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus medijs, ſi uolet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium caprat, vbique quo diſtinguatur, inueniet. Nam Socratem querenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe ferunt: Non immerito hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabar. O quã bene cum quibusdam ageretur, ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare traſſicere, & vrbes mutare? Si vis iſta, quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. puta ueniſſe te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? Tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum? Torquebit te pauperas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi uideberis deſici, quanto uinceris. Honores iudicabis bonum? Male te habebit ille conſul factus, ille etiam reſectus: ringeris, quotiens aliquem in factis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi poſt te uideatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem: cum illa nihil ſit mali, niſi quod ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones. Vanis ſemper agitaberis. Quid enim prodeſt, euaiſſe tot vrbes Argolicas, mediõſque fugam tenuiſſe per hoſtes? Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. Ne tutis quidem habebitur fides, conſternata ſemel mente: quæ ubi conſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis tuæ inhabilis eſt. Non enim uitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum aliquem ex his quos umabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit quam flere, quod a borbus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat, æquẽ uiret. Aliud alio die caſus excutiet. Sed quemadmodum frondium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta uitæ putas eſſe, damnum; quia reparantur etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt iidem. Ne enim quidem idem eris. omnis dies, omnis horæ te mutat: ſed in alijs rapina facilius apparet: hic latet, quia non ex

aperto

perito fit. Alij auferuntur: at ipsi nobis furto subducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones; sed ipse tibi feres sollicitudinum causas, alia sperando, alia desperando? Si sapias, alterum alteri misceas: nec speraueris sine desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excussit errorem: sed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconstantiam mentis, quæ cum maxime ægra est, laceffit, mobilior leuioremque reddit ipsa iactatio. Itaque quæ petierant cupidissime loca, cupidius deserunt, & auium modo transuolant, citiusque quam venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas ostendet, inuisitata spatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis sub obseruatione naturam, siue, vt Nilus, æstiuo incremento tumet, siue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnitudini redditur; siue, vt Mæander, postquam omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & sæpe in vicinum alueo suo admotus, antequam sibi infuat, flectitur: ceterum neque meliorem faciet, neque saniores. Inter studia versandum est, & inter auctores sapientiæ, vt quæsitâ discamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miserrima seruitute in libertatem. Quamdiu quidem nescieris, quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuum, quid iustum, quid honestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opem feret iste discursus. Peregrinarius enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequuntur. Vtinam quidem sequerentur, longius abessent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incommodis viunt. Medicina ægro, non regio, quæranda est. Fregit aliquis crus, aut extorsit articulum? non vehiculum nauemque conscendit, sed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & extortum credis locorum mutatione posse sanari? Maius est istud malum, quam vt gestatione cu-

retur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista vrgebunt mala, macerabuntque pet terras ac maria vagum, quamdiu malorum gestaris causas. Fugam tibi non prodesse miraris? tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe: & desideria saltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si vis peregrinationes habere iucundas, tum comitem sana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoque conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cum superbo conuersaberis. Nunquam sæuitiam in tortoris contubernio pones. Incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Si velis vitiis exui, longe à vitiorum exemplis recedendum est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, multum nocituri si prope te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi. cum Catonibus viuere, cum Latio, cum Tuberone: quod si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrare, cum Zenone versare. Alter te docebit mori, si necesse erit: alter, antequam necesse erit. Viue cum Chrysippo, cum Posidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. Hi iubebunt in opere esse: nec tantum scite loqui, & in oblationem audientium verba iactare, sed animum indurare, & aduersus minas erigere. Vnus est enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, stare fidenter, apertè tela fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantem, nec tergiversantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quærentem vbi honestissime, non vbi tutissime viuat, similitimum mundo: quem quantum mortalibus passibus licet, sequitur æmulaturque. Profert se: laudari & aspici gestit. Dominus omnium est, supra omnia est. Itaque nulli se rei submittit. nihil videtur graue, nihil quod virum incuruet.

Terribiles visu formas, letumque labosque.

Minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, &
tene-

tenebras perumpere. Multa per noctem habita terrori-
dies; vertit ad risum.

Terribiles visu forme, letumque labosque!

egregie Virgilius noster. Non re dixit terribiles esse, sed
visu: id est, videri, non esse. Quid, inquam, in istis est
tam formidabile, quam fama vulgavit? Quid est, obse-
cro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo?
Totiens mihi occurrunt isti, qui non putant fieri posse
quicquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora,
quam quæ natura humana sustineat. At quanto ego de
illis melius existimo? ipsi quoque hæc possunt facere,
sed nolunt. Deinde quem vnquam ista destituere ren-
tantem? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia
difficilia sunt, non audemus: sed quia non audemus, dif-
ficilia sunt. Si tamen exemplum desideratis, accipite So-
cratem perpefficium senem, per omnia aspera iactatum,
inuietum fame & paupertate, quam grauiorem illi dome-
stica onera faciebant, & laboribus quos militares quoque
pertulit, & quibus ille domi exercitus, siue uxorem eius
spectes moribus feram, lingua petulantem; siue liberos
indociles, & matri quam patri similiores. Sic fere aut in
bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyran-
nis sæuiore. Viginti & septem annis pugnatum est: post
quita arma, triginta tyrannis noxæ dedita est ciuitas, ex
suiuib; plærique inimici erant. Nouissima damnatio est
sub grauissimis criminibus impleta: obiecta est & religio-
num violatio, & iuentutis corruptela, quam immittere
in deos, in patres, in remp. dictus est. Post hæc carcer, &
venenum. Hæc vsque eo animum Socratis non mouerunt,
vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem lau-
dem, & singularem, vsque ad extremum seruauit: non
hilariorum quisquam, non tristiorem Socratem vidit:
æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum
exemplum? Accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum
quo & infestius fortuna egit, & pertinacius: cui cum om-
nibus locis obstitisset nouissime & in morte, ostendit ta-
men virum fortem posse inuita fortuna viuere, inuita mo-
ri. Tota illi ætas aut in armis est exacta ciuilibus, aut in
ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet di-
cas, non minus quam Socratem in seruitute vixisse: nisi

forte Cn. Pompeium & Cæsarem & Crassum putas libertatis socios fuisse: Nemo mutatum Caronem, totiens mutata Rep. vidit: eundem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in provincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, hinc tot externarum gentium præfidiis Cneus Pompeius, satis vnus aduersus omnia. Cum alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: hinc optimates & equestrem ordinem, qui quid erat in ciuitate sancti & electi: duos in medio relictos, temp. & Catonem Miraberis, inquam, cum animaduerneris,

Atridem, Priamumque, & sauum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbat, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque sententiam. Ait se, si Cæsar vicerit, moriturum: si Pompeius, exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ea sibi & victo & victori constituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Perit itaque ex decreto suo. Vides posse homines labores pati? per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim? & in collibus arenibus, sine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quotiès aquæ fuerat occasio, nouissimus bibit. Vides honorem & noxam posse contemni? eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorum? & Pompeium & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi vt alterum demerere-tur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse contemni quam exilium? & exilium, sibi induxit & mortem, & interim bellum. Possumus itaque aduersus ista tantum habere animi: libeat modo subducere iugo collum. In primis autem respiciendæ sunt voluptates: eneruant, effœmiant, & multum petunt: multum autem à fortunâ petendum est. Deinde spernendæ opes, auctoramenta sunt seruitutum. Aurum & argentum, & quicquid aliud felices domos onerat,

onerat, relinquatur. Non potest gratis constare liber-
tas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimanda
sunt.

EPIST. CV. Quæ obseruanda tibi sint, vt tutior viuas,
dicam. Tu tamen sic audias censeo ista præcepta, quomodo
si tibi præciperem, qua ratione bonam valetudinem in Ar-
deatino tuereris. Considera quæ sint quæ hominem in per-
niciem hominis instigent. Inuenies spem, inuidiam, odium,
metum, contemptum. Ex omnibus istis, a deo leuissimus
ee contentus, vt multi in illo remedij causa delituerint.
Quem quis contemnit, calcet sine dubio, sed transit. Nemo
homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet.
Etiam in acie iacens præteritur: cum stâte pugnatur. Spem
improborum vitabis, si nihil habueris quod cupiditatem
alienam & improbam irriter, si nihil insigne possederis.
Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sunt.
Sic vero inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bo-
nu tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere. Odium au-
tem ex offensa sic vitabis, neminem lacessendo gratuito, à
quo te sensus communis tuebitur: fuit enim hoc multis pe-
riculosum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Il-
lud, ne timearis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas, &
ingenij lenitas: cum te esse homines sciant quem offende-
re sine periculo possint. Reconciliatio tua & facilis sit, &
certa. Timeri autem tam domi molestum est, quam foris
tam à seruis, quam à liberis. Nulli non ad nocendum satis
virium est. Adice nunc, quod qui timetur, timet. Nemo po-
tuit terribilis esse secure. Contemptus superest: cuius mo-
dum in sua potestate habet, qui illi sibi adiunxit: qui con-
temnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodū
& artes bonæ discutiunt, & amicitia eorum qui apud ali-
quem potentem potentes sunt: quibus applicari expedit,
non implicari: ne pluris remedium, quam periculum con-
stet. Nihil tamen æque proderit, quā quiescere, & minima
cum aliis loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo ser-
monis quæ irrepit & blanditur, & non aliter quam ebrietas
aut amor secreta producit. Nemo quod audierit, tacebit:
nemo quantū audierit loquetur. Qui rem non tacuerit, nō
tacebit auctorem. Habet vnusquisque aliquem cui tantum
credit, quantū ipsi creditum est. Vt garrulitatem suā custodiat

diat, & contentus sit vnius auribus, populum faciet. Sic quod modo secretum erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vlllo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt: hærent. Conscientia aliud agere non patitur, ac subinde respicere ad se cogit. Dat pœnas, quisquis expectat: quisquis autem metuit, expectat. Târûm aliqua res in mala conscientia præstat, nulla securum. Putat enim secretam si non deprehenditur, posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quotiens alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi oblitteratum videtur, non satis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam.

EPIST. CVI. TARDIVS rescribo ad epistolas tuas, non quia districtus occupationibus sum: hanc excusationem caue audias. Vaco: & omnes qui volunt, vacant. Neminem res sequuntur: ipsi illas amplexantur, & argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit quare non protinus rescriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: scis enim me moralem philosophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæstiones explicare. Itaque dubitavi vtrum differrem te, an donec suus isti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem. Humanius visum est, tam longe venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa serie rerum coherentium excerptam, & si qua erunt huiusmodi, non quærenti tibi vltro mittam. Quæ sint hæc, interrogas? Quæ scire magis iuuat, quam prodest: sicut hoc de quo quæris, an corpus bonum sit. Corpus est, facit enim. Quod facit, corpus est. Bonum, agit animum, & quodammodo format & continet: quæ ergo propria sunt corporis. Et corporis bona sunt corpora: corpora ergo sunt & quæ animi sunt. Nam & hic corpus est. Bonum hominis necesse est corpus sit, cum ipse corporalis. Mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius vel custodiunt vel restituunt, corpora sunt. Ergo & bonum eius corpus est. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora sint, vt aliud quoque de quo non quæris, infulciam: tanquam ira, amor, tristitia. Si dubitas, vide an vultum nobis mutant, an fron-

tem astringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent sanguinem. Quid ergo? tam manifestas corpori notas credis imprimi, nisi à corpore? Si affectus corpora sunt, & morbi animorum, auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in statum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia. Ergo & bona; primum quia contraria istis sunt: deinde, quia eadem tibi indicia præstabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? Quantam intentionem prudentia? Quantam modestiam & quietem reuerentia? Quantam serenitatem lætitia? Quantum rigorem seueritas? Quantam remissionem hilaritas? Corpora ergo sunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona sunt, & quicquid ex illis est. Nunquid est dubium, an id quo quid tangi potest, corpus sit?

Tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.

vt ait Lucretius. Omnia autem ista quæ dixi, non mutant corpus, nisi tangerent: ergo corpora sunt. Etiamnum, cui tanta vis est, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? Non timor retinet? Non audacia impellit? non fortitudo immitit, & impetum dat? Non moderatio refrænât ac reuocat? Non gaudium extollit? Non tristitia abducit? Denique quicquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus est. Quod vim corpori affert, corpus. bonum corporis corporale est. bonum hominis, & corporis bonum est: itaque corporale est. Quomam, vt voluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te video. Lacerunculis Iudimus, in superuacuis subtilitas teritur. Non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est, sapere: immo simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam literis. Sed nos vt cætera in superuacuum diffundimus, itaque philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus. Non vitæ, sed scholæ discimus.

EPIST. CVII. Vbi illa prudentia tua? Vbi in dispiciendis rebus subtilitas? Vbi magnitudo? Tam pusilla te

agunt? serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent: habeant enim sane nomen, quod illis Epicurus noster imposuit, & ita vocentur: quora pars abesset rebus tuis? Desunt illi qui & operam tuam contrebant, & te aliis molestum reddebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectarum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quam queri, quod spargaris in publico aut in quineris luto. Eadem vitæ conditio est, quæ bálnei, turbae, itineris, quædam intermittitur, quædam incident. Non est delicata res viuere. Longam viam ingressus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & lasseris, & exclames. O mors, id est, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensas ementiendum est confragosum hoc iter. Præparetur animus contra omnia. Sciat se venisse vbi

*Luctus & vltices posuere cubilia cura,
Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.*

In hoc contubernio vita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes. Contemnes autem, si sæpe cogita-ueris, & futura præsumpseris. Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoque, si præmeditata erant, obstitit. At contra imparatus, etiam leuissima expauit. Id agendum est, ne quid nobis inopinatum sit. Et quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, vti nulli sis malo tiro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit, deincepsque accidet. Multa & varia sunt quæ in nos diriguntur. Quædam in nos fixa sunt, quædam vibrant, & cum maxime veniunt, quædam ad alios peruentura, nos constringunt. Nihil miremur eorum ad quæ natis sumus: quæ ideo nulli quærenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico paria sunt. nam quod etiam effugit aliquis pati potuit, æquum autem ius est, non quo omnes vsi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tribura pendamus. Hyems frigora adducit: algendum est. æstas calores refert: æstuandum est in-
temperies

tempesties cœli valetudinem tentat: ægrotandum est. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus. Id possumus, magnum sumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autem hoc quod vides regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt. Turbantur maria, cum quieuerunt. Flant inuicem venti. Noctem dies sequitur. Pars cœli confurgit, pars mergitur. Contrariis rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est: hanc sequatur, huic pareat: & quæcunque fiunt, debuisse fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis: & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est: qui imperatorem gemens sequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deseramus hunc operis pulcherrimi cursum, cui, quicquid patimur, intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quomodo Cleantes noster versibus disertissimis alloquitur: quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur, Ciceronis viri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni consules: si displicuerint, scies me in hoc securum Ciceronis exemplum.

*Duc me parens, celsique dominator poli,
Quocunque placuit, nulla parendi mora est.
Assum impiger, fac nolle, comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.
Malusque patiar, quod pati licuit bono.*

Si viuamus, sic loquamur, paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic est magnus animus, qui se Deo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui oblectatur, & de ordine mundi male existimat, & emendare mauult deos, quam se.

EPIST. CVIII. Id de quo quæris, ex his est, quæ ^{locus vitiosus} scire tantum eo, vt scias, pertinet. Sed nihilominus quia ^{prælat. 3. l.} pertinet, pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maxime ordine continentis totam moralem

philosophiæ partem, statim expediã. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi, qua flagrare te video, regenda sit, ne ipsa se impediãt. Nec passim carpenda sunt, nec auide inuadenda vniuersa: per partes peruenitur ad totum. aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui sufficere possumus. Non quantum vis, sed quantum capis, hauriendum est. bonum tantum habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attralum memini, cum scholam eius obsideremus, & primi veniremus, & nouissimi exiremus: ambulãntem quoque illum ad aliquas disputationes euocãremus, non tantum paratum discẽntibus, sed obuium. Idem inquit, & docenti & discẽnti debet esse propositum: vt ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas venit, quotidie secum aliquid boni ferat, aut sanior domum redeat, aut sanabilior. redibit autem. Ea enim philosophiæ vis est, vt non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur. Qui in vnguentaria taberna resederunt, & paulo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt. Et qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Non nouimus quosdam, qui multis apud philosophiam annis persederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid nũ nouerim? Pertinacissimos quidem, & assiduos: quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola diuersorium otij fit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, sed verba: quæ tam sine profectu alieno dicant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent

Phry;

Phrygij tibicinis sono semiuiri & ex imperio furentes. Rapit illos instigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere: Afficiuntur illi, & sunt quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam quam conceperant mentem domum proferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutum: omnes ad omnia ista nati sumus. Cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra consonent, quotiens aliqua dicta sunt, quæ publice agnoscimus: & consensu vera esse testamur?

Desunt inopia multa, auaritia omnia.

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudit, & vitis suis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur, cum salutaribus præceptis versus inseruntur, efficacius eadem illa demissuri in animum imperitorum. Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum, patientiore nouissime exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius audiuntur minusque percuriunt, quamdiu soluta oratione dicuntur. ubi accessere numeri, & egregium sensum astrinxere certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excusa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent esse diuitias. Eum esse locuplerem, qui paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt:

Is minimo eger mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionem veri-

tatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis. & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam; dic in luxuriam. Cum profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementius. Verisimile non est, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium versa. Facillime enim tenera concitantur ingenia ad honesti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certe cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpe miserus sum generis humani, & illum sublimen altioremq; humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat: sed plus quam regnare mihi videbatur, cur liceret censuram agere regnantium. Cum vero commendare pauperitatem cœperat, & ostendere, quicquid vsum excedere, pondus esse superuacuum & graue ferenti: sæpe exire è schola pauperi libuit. Cùm cœperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantum ab illicitis voluptatibus, sed etiam superuacuis: libebat circumscribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permansere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisque in omnem vitam renunciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt, ad edendum saturos cogentia: quod gratissimum est edacibus, & se vltra quam capiunt farcientibus, facile descensura, facile descensura. Inde in omnem vitam vnguento abstinemus: quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inque vino caret stomachus. Inde in omnem vitam balneum fugimus. Decoquere corpus, atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt. Ita tamen, vt quorum abstinentiam interruppi, modum seruem, & quidem abstinentiæ proximiorum, nescio an difficiliorem: quoniam quædam abscinduntur facilius animo, quam temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philosophiam iuuenis accesserim,

ferim, quam senex pergam; non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Sotion. Docebat quare ille animalibus abstinuerit, quare postea Sextius. Dissimilis utrique causa erat, sed utrique magnifica. Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in voluptatem esset adducta laceratio. Adiciebat, contrahendam materiam esse luxuriæ. Colligebat, bene valetudini contraria esse alimenta varia, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem esse dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidem, nisi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur. Interim sceleris hominibus ac paricidij metum fecit, cum possint in parentis animam inscij incurrere, & ferro morsive violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hæc cum exposuisset Sotion, & impleisset argumentis suis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atque alia describi, & migrationem esse, quam dicimus esse mortem? Non credi in his pecudibus fexisse aur aqua meris illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? Nec tantum cœlestia per certos circuitus verti, sed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderunt viri. Itaque iudicium quidem tuum sustine. Ceterum omnia tibi in integro serua. Si vera sunt ista, abstinuisse animalibus innocentia est: si falsa, frugalitas est. Quod iste crudelitati tuæ damnnum est? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His intinctus, abstine-re animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agiliorem mihi animum esse credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris quomodo deserim? In Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat, alienigenarum gentium sacra mouebantur. Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinam consuetudinem re-

dij: nec difficulter mihi, vt inciperem melius cœnare, per-
suasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret
corpori. Tali vtor etiam senex, in qua vestigium apparere
non possit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quam vehemen-
tes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque,
si quis exhortaretur illos, si quis impelleret. Sed aliquid
præcipientium vitio peccatur, qui nos docent disputare,
non viuere: aliquid discentium, qui propositum adserunt
ad præceptores suos, non animum excolendi, sed inge-
nium. Itaque quæ philosophia fuit, facta philologia est.
Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam
rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium scruta-
tur, non hoc animo legit illud egregium,

Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum est, nisi properamus, relinquimur. Agit nos,
agiturque velox dies. Inscij rapimur. Omnia in futurum
disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed vt obser-
uet, quotiens Vigilius de celeritate temporum dicit, hoc
vti verbo illum, Fugit:

*Optima quaque dies miseris mortalibus aui
Prima fugit: subeunt morbi, tristiisque senectus:
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.*

Ille qui ad philosophia spectat, hæc eadem quo debet,
abducit. Nunquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, sed fu-
gere, quod curendi genus concitatissimum est: & opti-
mos quosque primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi
concitare, vt velocitatem rapidissimæ rei possimus æqua-
re? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemad-
modum ex amphora primum quod est sincerissimum ef-
fluit, grauissimum quoque turbidumque subsidit: sic in
ætate nostra, quod est optimum, primum est. Id exhauriri
in aliis potius patimur, vt nobis faciem referuamus. In hæ-
reat istud animo, & tanquam missum oraculo placeat:

*Optima quaque dies miseris mortalibus aui
Prima fugit——*

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare opti-
ma? Quia

ma ? Quia iuuenes possumus discere , possumus facilem
 animum , & adhuc tractabilem , ad meliora conuertere :
 quia hoc tempus idoneum est laboribus , idoneum agitan-
 dis per studia ingenijs , & exercendis per opera corporibus .
 Quod superest , legnius & languidius est , & propius à fine .
 Itaque toto hoc agamus animo , & omisiss ad quæ diuertim-
 us , in rem vnam laboremus : ne hanc temporis perniciosissi-
 mi celeritatem , quam retinere non possumus relictæ de-
 mum intelligamus . Primus quisque tanquam optimus
 dies placeat , & redigatur in nostrum . Quod fugit , occu-
 pandum est . Hoc non cogitat ille , qui grammatici oculis
 carmen istud legit : Ideo optimum quemque primum esse
 diem , quia subeunt morbi , quia senectus premit , & adhuc
 adolescentiam cogitantibus supra caput est : sed ait , Virgi-
 lium semper vna ponere morbos & senectutem , non me-
 hercule immerito . Senectus enim insanabilis morbus est .
 Præterea , inquit , hoc senectuti cognomen imposuit , tri-
 stem illam vocat .

Subeunt morbi , tristiisque senectus .

Non est quod mireris , ex eadem materia suis quemque
 studiis apta colligere . In eodem prato bos he. bsm quæ-
 rit , canis leporem , ciconia lacertum . Cum Ciceronis li-
 bros de Rep.prehendit hinc philologus aliquis , hinc gram-
 maticus , hinc philosophiæ deditus , alius aliò curam suam
 mittit . Philosophus admiratur , contra iustitiam dici tam
 multa potuisse . Cum ad hanc eadem lectionem philolo-
 gus accessit , hoc subnotat , duos Romanos reges esse ,
 quorum alter patrem non habet , alter matrem . Nam de
 Seruij matre dubitatur : Anci pater nullus , Numæ nepos
 dicitur . Præterea notat eum quem nos dictatorem dici-
 mus , & in historiis ita nominari legimus , apud antiquos
 magistrum populi vocatum . Hodièque id extat in Augu-
 stalibus libris , & testimonium est , quod qui ab illo nomi-
 natur , magister equitum est . Aque notat , Romulum pe-
 risse solis defectione : Prouocationem ad populum etiam
 à regibus fuisse . Id esse in pontificalibus libris putat &
 Fenestella . Eisdem libris cum grammaticus explicuit ,
 primum , Reapse , dici ab Cicerone , id est , se ipsa , in com-
 mentarium refert : nec minus seipse , id est , se ipse . Dein-
 de transit ad ea , quæ consuetudo sæculi mutauit : tanquam

quod ait Cicero, Quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati: hanc quam nunc in circo metam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos:

Cui nemo ciuis neque hostis

Quiuit pro factis reddere opera pretium.

Ex eo se ait intelligere, apud antiquos auxilium significasse Operam. ait enim, neminem potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere opera pretium. Felicem deinde se putat, quod inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere:

— *Quem super ingens*

Porta tonat cali —

Ennium hoc ait Homero surripuisse, Ennio Virgilium. Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de reprob. hoc epigramma:

*Si fas endo plagas caelestium ascendere cuiquam,
Mi soli cali maxima porta patet.*

Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philosophorum lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahendam: non vt verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurâsque dicendi, sed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, vt quæ fuerunt verba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philosophiam velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter viuunt, quam viuendum esse præcipiunt. Exempla enim se ipsos inutilis discipline circumferunt. nulli non vitio quod insequuntur, obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quam gubernator in tempestate nauis abundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum: luctandum cum ipso mari, eripienda sunt vento vela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putes vitam tempestate iactari, quam vitam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba
audiente

audiente iactant, aliena sunt. dixit illa Plato, dixit Zenos, dixit Chrysiptus, & Posidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probate possint sua esse monstrabo. Faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alterâ epistolam integrum quod exegeras, transferam: ne ad spinosam, & auribus erectis curiosisque audiendâ. lassus accedas.

EPIST. CIX. AN sapiens sapienti prosit scire, desideras. Dicimus plenum omni bono esse sapientem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summum bonum habenti, quæritur. Profunt inter se boni, exercent enim virtutes & sapientiam in suo statu continent, desiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Petitos luctandi, vsus exercet. Musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab illo sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? Impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum commonestabit. Præter hæc aliquas suas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenierit. Semper enim sapienti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, tristitiæ assentiendo, voluptates laudando. Et nunc maxime laborant mali, vbi plurimum vitia miscuere, & in vnum collata nequitia est. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo? inquis. Gaudium illi asseret, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutæ tranquillitatis crescit vtriusque lætitia. Præterea quatuorundam illi rerum notitiam tradet. Non enim omnia sapiens scit: etiam si sciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumferatur. Proderit sapienti sapiens: non scilicet tantum suis viribus, sed ipsius quem adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria velocitate: sed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodest tantum sapiens sapienti, sed sibiipsi. Obiices: Detrahe illum vim propriam, & ille nihil ager. Isto modo dicas licet, non esse in melle dulcedinem. Nam ipse ille qui est, esse debet ita aptatus lingua palatoque ad huiusmodi gustum, vt ille tali sapore capiatur, nō offendatur. Sunt enim quidam

quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet
vtrunque talem esse, vt ille prodesse possit, & huic
profecturo idonea materia sit. In summum, inquit, pro-
ducto calorem calefieri superuacuum est: & in summum
producto bonum superuacuum est quod proficit. Nunquid
instructus omnibus rebus agricola, ab alio instrui quaerit?
Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro satis
est, amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens. Satis enim
vitae instructus, satis armatus est. Qui in summo est calo-
re, ei non opus est adiecto, vt summum teneat. Ipse se, in-
quit, calor continet. Ad hæc respondeo: Primum, mul-
tum interest inter ista quæ comparas. Calor enim vnus est:
prodesse varium est. Deinde calor non adiuuatur adiectio-
ne caloris vt caleat. Sapiens non potest in habitu suæ
mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admittit, cum
quibus virtutes suas communicet. Adhuc nunc, quod om-
nibus inter se virtutibus amicitia est. Itaque prodest, qui vir-
tutes alicuius pares sui amat, amandasque inuicem præ-
stat. Similia delectant: vtique vbi honesta sunt, & probare
æ probari sciunt. Etiamnum. Sapientis animum perire
mouere nemo alius potest, nisi sapiens: sicut hominem mo-
uere rationaliter non potest, nisi homo. Quomodo ergo
ad rationem mouendam ratione opus est: sic vt moueatur
ratio perfecta, opus est ratione perfecta. Prodesse dicuntur,
& qui media nobis lagiuntur, pecuniam, gratiam, incolumi-
tatem, alia in usus vitæ cara aut necessaria. In his dicitur
etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, ani-
mum secundum naturam mouere virtute sua, aut eius qui
mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit bo-
no fiet. Necessè est enim, alienam virtutem exercendo,
exerceat & suam. Sed vt remoueas ista, quæ aut summa bo-
na sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse
inter se sapientes possunt. Inuenire enim sapientem, sa-
pienti per se res petenda est: quia natura bonum omne ca-
rum est bono: & sic quisque conciliatur bono, quemadmo-
dum sibi. Necessè est, ex hac questione, argumenti causa in
alteram transeam. Quaeritur enim, an deliberaturus sa-
piens, in consilium aliquem sit aduocaturus: quod facere
illi necessarium est, cum ad hæc ciuilia & domestica veni-
tur, & (vt ita dicam) mortalia. In his sibi illi opus est alieno
consilio,

consilio, quomodo medico, coquo, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sapiens aliquando sapienti. Suadebit enim. Sed in illis quoque magis ac diuinis, vt diximus, communiter honesta tractando, & animos cogitationesque miscendo, utilis erit. Præterea secundum naturam est & amicos complecti & amicorum actu, vt suo proprioque latari. Nam si hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo se, vsu valet. Virtus autem suadet præsentia bene collocare, in futurum consulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitque qui aliquem sibi assumptum, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quam in suo. Hoc illis euenit, quos amor sui exerceat: quibusque despectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metum positus. Sed nihilominus, quædam sunt, quæ etiam sapientes in alio, quam in se diligentius vident. Præterea illud quod dulcissimum honestissimumque est, idem velle, atque idem nolle, sapiens sapienti præstabit. Egregium opus pari iugo ducet. Persolui quod exegeras, quantum in ordine rerum erat, quas moralis philosophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod soleo frequenter tibi dicere: In istis nos nihil aliud quam acumen exercere. Totiens enim illo reuertor: Quid ista me res iuuat? Fortiorem faciet, iustiozem, temperantiorem? Nondum exerceri vacat. Adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inuilem? Magna promissisti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiam si circa me gladij micarent, etiam si mucro tangeret iugulum. Dicebas securum ferre, etiam si circa me flagrarent incendia, etiam si subitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hæc mihi præsta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: postea docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere. Nunc doce, quod necesse est.

EPIST. CX. Ex Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propitiavit. Sepone in præsentia, quæ quibusdam placent,

Vnicuique nostrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ovidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc seponas volo, vt memineris maiores nostros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim & genium & Iunonem dederunt. Postea videbimus, an tantum diis vacet, vt priuatorum negotia procurent? Interim illud scito, siue assignati sumus, siue neglecti, & fortunæ dati, nulli te posse imprecari quicquam grauius, quam si imprecatus fueris, vt se habeat iratum. Sed non est, quare cuiquam quem dignum pœna putaueris, optes, vt infestos deos habeat. Habet, inquam, etiam si videtur eorum favore produci. Adhibe diligentiam tuam: & intueri, quid sint res nostræ, non quid vocentur; & scies plura mala contingere nobis, quam accidere. Quotiens enim felicitatis causas & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quotiens magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc staret, vnde tuto caderet? sed ipsum illud cadere non habet in se mali quicquam, si exitum spectes, vltra quem natura neminem deiicit. Prope est rerum omnium verminus; prope est, inquam, & illud vnde infelix eiicitur, & illud vnde felix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapias, omnia humana conditione metire: simul & quod gaudes, & quod times contrahe. Est tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare istuc malum astringo? Non est quod quicquam timendum putes. Vana sunt ista quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo nostrum quid veri esset, excussit, & metum alter alteri tradidit. Nemo autem est ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris sui nosse. Iraque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere, iam apparebit quam incerta, quam tuta timeantur. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio visa est:

*Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæci
In tenebris metunt, ita nos in luce timemus.*

Quid

Quid ergo? non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est, Lucreti, non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras. nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incursumus, nec ob hoc resistimus, aut circumspectius pedem ponimus. Vides autem quam sit furiosa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi simus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perseueramus. Sed lucefcere, si velimus, potest, Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: si illa se non perfuderit, sed infecerit: si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se sæpe retulerit: si quæserit quæ sint bona, quæ sint mala: quibus hoc sit falso nomen adscriptum: si quæserit de honestis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra hæc humani ingenij sagacitas sistitur. Prospicere & vltra mundum libet, quo feratur, vnde surrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in sordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ seruret, vt relicto mundo terminisque eius & dominis cuncta versantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblati. Quicquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram: vltro dedit: nocitura altissime pressit. Nulli nisi de nobis queri possumus. Ea quibus petiremus, nolente rerum natura & abscondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & famæ, cæteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? Nihil noui: nec enim nouis malis remedia quærentur: sed primum, vt tecum ipse dispicias, quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi vbique occurrent: superuacua & semper, & toto animo quærenda sunt. Non est autem quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos & gemmeam supellectilem. Quæ est enim virtus, superuacua contemnere? Tunc te admirare, cum contempseris necessaria,

Non magnam rem facis, quod viuere sine regio apparatu potes: quod non desideras miliarios aplos, nec linguas phœnicopteriorum, & alia portentosa luxuriæ iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam fordium panem: si tibi persuaseris, herbas, ubi necesse est, non pecori tantum, sed homini nasci: si scieris cacumina arborum explementum esse ventris, in quem sic pretiosa congerimus, tanquam recepta seruantem, sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra marique capiuntur. Alia eo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam: alia, si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac vix saginam continent suam. Delectat te nidor horum, arte quæsitus. At mehercule ista sollicitè scrutata, varièque condita, cum subierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemneret? Exitum specta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, imposuere diuitiæ. Stupebam, ubi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat. Existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur: sed in quodam apparatu ubi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argenti que vicerunt, exquisitos colores, & vestes ultra non tantum nostrum, sed ultra finem hostium aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atque forma greges, hinc feminarum, & alia quæ res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquam, aliud quam irritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi vult ista pecuniæ pompa? Ad dicendam auaritiam conuenimus. At mehercule minus cupiditatis istinc effero, quam attuleram. Contempsi diuitias, non quia superuacua, sed quia pusilla sunt. Vidi sine, quam intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus dispositusque, transierit? Hoc totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque: Tam superuacua mihi visæ sunt habentibus quam fuerant spectantibus. Hoc itaque ipsi mihi dico, quotiens tale aliquid perstrinxerit oculos meos, quotiens

quotiens occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita calonibus? Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur: & dum placent, transeunt. Ad veras potius te conuerte diuitias: discere paruo esse contentus: & illam vocem magnus atque animosus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi felicitate controuersiam faciamus. Faciamus, oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si ista non fuerint? Quæris, quod sit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid interest, magna sint, an exigua, quæ seruire te cogunt? Quid refert quantum sit, quod tibi possit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber est autem, non in quem parum licet fortunæ, sed in quem nihil. Ita est: nihil desideres oportet, si vis Iouem prouocare, nihil desiderantem. Hæc nobis Attalus dixit, natura omnibus. Quæ si voles frequenter cogitare, id ages, vt sis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

EPIST. CXI. Quid vocentur Latine sophismata, quæstisti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæsit: videlicet quia res ipsa non recipiebatur à nobis, nec in vsu erat, nomini quoque repugnatum est, Aptissimum tamen videtur mihi, quo Cicero vsus est. Cautionem vocat: quibus quisquis se tradidit, quæstiuiculas quidem yaftras nectit: ceterum ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperatior, neque clarior. At ille qui philosophiam in remediũ suum exercuit, ingens fit animo, plenus fiducia inexcuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus, cum accesseris, tunc manifestum fit quam in arduo summa sit. Talis est, mi Lucili, verus, & rebus, non artificij philosophus. In edito stat admirabilis, celsus, magnitudinis veræ. Non exurgit in plantas, nec summis ambulat digitis, eorum more qui mendacij. staturam adiuuant, longiorésque quam sunt, videri volunt. Contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit eo vsque cre-

uisse, quo manum fortuna non porrigit? Ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu vita procedit, siue fluctuatur per aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillationes istæ, de quibus paulo ante loquebar, præstare non possunt. Ludit istis animus, non proficit: & philosophiam à fastigio deducit in planam. Nec te prohibuerim aliquando ista agere, sed tunc cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum: dulcedinem quandam sui faciunt, & animum specie subtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cum tanta rerum moles uacet, cum uix tota uita sufficiat, ut hoc unum discas, uitam contemnere. Quid regere? inquis. Secundum opus est. Nam nemo illam bene rexit, nisi qui contempserat.

EPIST. CXII. CUPPIO mehercule animum tuum formari, ut desideras, & institui: sed ualde durus capitur, immo potius, quod est molestius, ualde mollis capitur, & consuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Non quælibet institutionem uitis patitur. si uetus & exesa est, si infirma gracilisque, aut non recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatem eius naturamque transibit. Itaque solemus supra terram præcidere: ut, si non responderit, tentare possit secunda fortuna, & iterum repetita infra terram inferatur. Hic de quo scribis & mandas, non habet uires. Indulsit uitiis, simul & emarcuit, & induruit. Non potest recipere rationem, non potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. Non dico illum mentiri tibi. putat se cupere. Stomachum illi fecit luxuria, cito tamen redibit in gratiam. Sed dicit se offendi uita sua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam suam & amant simul, & oderunt. Tunc itaque de illo feramus sententiam cum fidem uobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. Nunc illis male conuenit.

EPIST. CXIII. DESIDERAS tibi scribi à me, quid sentiam de hac quaestione iactata apud nostros: An iustitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque uirtutes animalia sint. Hac subtilitate efficitur, Lucili carissime, ut exercere ingenium inter irrita uideamur, & disputationibus nihil pro-

profuturis otium terere. Faciam quod desideras, & quid nostris videatur, exponam. Sed me in alia sententia profiteor esse. Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum constat animal esse, cum ipse efficiat vt simus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud est, quam animus quodammodo se habens: ergo animal est. Deinde: Virtus agit aliquid. Agi autem nihil sine impetu potest. Si impetum habet, qui nulli est, nisi animali, animal est. Si animal est, inquit, virtus, habet ipsam virtutem. Quid ni? habet seipsam. Quomodo sapiens omnia per virtutem gerit sic virtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente completimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his angustiis pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris quid aduersus ista respondeatur? Vnaquæque res ex istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? Dicam, si mihi accommodaueris subtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia singulas debent habere substantias. Ista omnia vnum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo: non tamen duos esse dices. Quare? quia separati esse debent. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, vt duo sint. Quicquid vnum multiplex est, sub vnam cadit naturam: itaque vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum; duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit. Vbi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? Dicam: quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum virtutes animalia erunt, si hoc recipitur: sed opposita quoque illis vitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, suspicio. Ultra res ista procedet, omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum est. Non enim quidquid ab homine fit, homo est. Iustitia quid est? inquis. Animus quodammodo se habens. Itaque si animus animal est, & iustitia. Minime. Hæc enim habitus

animi est, & quædam vis. Idem animus in variis figuris conuertitur: & non totiens animal aliud est, quotiens aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal est. Si iustitia animal est, si fortitudo, si ceteræ virtutes, utrum desinant animalia esse subinde, ac rursus incipiunt, an semper sunt? Desinere virtutes non possunt: ergo multa animalia, immo innumerabilia in hoc animo versantur. Non sunt, inquit, multa: quia ex vno religata sunt: & partes vnius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habentis capita, quorum vnumquodque per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illius capitibus animal est, sed animalis caput. Ceterum ipsa vnum animal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconem. Hæ partes erant eius, partes non sunt animalia. Quid est quo colligas iustitiam animal esse? Agit, inquit, aliquid, & prodest, quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet: quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetum habet: suum autem non habet, sed animi. Omne animal, donec moriatur, id est quod cœpit: homo donec moriatur, homo est: equus item, & canis: transire enim in aliud non possunt. Iustitia, id est, animus quodam modo se habens animal est. Credamus. Deinde animal est fortitudo, id est, animus quodam modo se habens. Quis animus? Ille qui modo iustitia erat: teneatur in priore animali: in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo primum esse cœpit, perseverandum est. Præterea vnus animus duorum animalium esse non potest, multo minus plurium. Si iustitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia sunt; quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non sunt animalia. Non potest vnum corpus plurium animalium esse: hoc & ipsi fatentur. Iustitiæ quod est corpus? Animus. Fortitudinis quod est corpus? Idem animus. Atqui vnum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tempore iustitia esset, fortitudo non esset; quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc vero omnes virtutes simul sunt. Ista quomodo erunt

erunt singula animalia, cum vnus animus sit, qui plus quam vnum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est alterius animalis. Iustitia autem pars est animi: non est ergo animal. Videor mihi in re confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quam disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnino corpora, nulli non & color proprius est, & figura sua, & magnitudo. Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque existimo, quod in tanta copia rerum nunquam in idem incidit, etiam quæ similia videntur, cum conculeris diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullam non sua proprietate signatum: tot animalia: nulli similitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid interest. Exegit à se, vt quæ alia erant, & dissimilia essent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares sunt: ergo non sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, vt homines, vt dij: aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt, atqui nec homines sunt, nec dij, ergo non sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primum specie alicuius rei irritatum est: deinde impetum cepit, deinde assensio confirmauit hunc impetum. Quid sit assensio, dicam. Oportet me ambulare, tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam, oportet me sedere, tunc demum sedeo. hæc assensio in virtute non est. Puta enim prudentiam animal esse. quomodo assentiatur? Oportet me ambulare, hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere: ergo assensionem non habet. Quod assensionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est, rationale est: rationale autem non est: ergo nec animal. Si virtus animal est: virtus autem bonum est: omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare, bonum est: & sententiam prudenter in senatu dicere, bonum est: & iuste decernere, bonum est. Ergo & patrem seruare, animal est: & prudenter dicere, animal. Eousque res excedet, vt nihil tenere non possis. Pru-

dentertacere, & coenare bene, bonum est: ita & tacere & coenare, animal est. Ego mehercule titillare non desinam, & ludos mihi ex istis subtilibus ineptiis facere. Iustitia & fortitudo si animalia sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, esurit, sitit. Ergo iustitia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porro non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram an & auaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ sint: sunt enim & ipsæ animalia. Si has quoque rotundauerint, etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal sit, nec ne: consistantur necesse est. Deinde dicant, ambulationem esse animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex nostris, non ex scripto loqui, sed mea sententiæ esse: inter Cleanthem & discipulum eius Chrysippum non conuenit quid sit ambulatio. Cleanthes ait, spiritum esse à principali vsque in pedes permissum: Chrysippus, ipsum principale quod est. Ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo sibi quisque se vindicet; & ista tot animalia, quot mundus ipse non potest capere, derideat? Non sunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta est & orator, & tamen vovs: sic virtutes istæ animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus & iustus, & prudens & fortis, ad singulas virtutes quodam modo se habens. Sublata est quæstio, conuenit nobis. Nam & ego interim fateor animum animal esse: postea visurus, quam de ista re sententiam feram. Actiones eius animalia esse nego. Alioquin & omnia verba erunt animalia, & omnes verus. Nam si sermo prudens bonum est: bonum autem omne animal est: sermo ergo animal est. Prudens versus bonum est: bonum autem omne animal est: versus ergo animal est. Itaque

Arma virumque cano,

animal est: quod non possunt rotundum dicere, cum sex pedes habeat. Textorium, inquis, torum mehercule istud est, quod cum maxime agitur, dissilio risu: cum mihi propono solæcisimum animal esse, & barbarissimum, & syllogismum. & aptas illis facies, tanquam pictor, assigno. Hac disputamus, attractis superculis, fronte rugosa.

Non

Non possum hoc loco dicere illud Cæcilianum: O tristes ineptias! ridiculæ sunt. Quin itaque potius aliquid utile nobis ac salutare tractamus, & querimus quomodo ad virtutes venire possimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal sit: sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuna conualuit, & omnes casus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid est fortitudo? Munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quid qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione perdurat. Vitatur enim suis viribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre volo: Non est quod vnquam fortunæ armis putes esse te tutum. Tuis pugna contra ipsam, fortuita non arman. Itaque contra nostra instructi, contra ipsam incermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentium vsque in Oceanum extendit Otiens, vastabat, fugabatque. Sed ipse modo occiso amico, modo amisso, iacebat in tenebris, alias scelus, alias desiderium suum mœrens: victor tot regum atque populorum, iræ, tristitiæque succubuit. Id enim egerat, vt omnia potius haberet in potestate, quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: felicissimosque se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent, & novas veteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens paratûmque regnum. Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me, quam sacra res sit iustitia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi vsum sui. Nihil sit illi cum ambitione famæque: sibi placeat. Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat, Me iustum esse gratis oportet. Parum est, adhuc illud persuadeat sibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubeor, vt tota cogitatio à priuatis commodis quam longissime auersa sit. Non est quod spectes, quod sit iustæ rei præmium mirius quam iustum esse. Illud adhuc tibi affige: quod paulo ante iam dicebam: nihil ad rem pertinet quam multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. Non vis esse iustus sine gloria. At mehercules sæpe iustus esse

debebis cum infamia. Et tunc si sapiis, mala opinio bene
parta delectat.

EPIST. CXIV. QUARE quibusdam temporibus pro-
uenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in
quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, vt aliquan-
do inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in-
morem cantici ducta. Quare aliàs sensus audaces & fi-
dem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspi-
ciosæ, in quibus plus intelligendum est, quam audien-
dum. Quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure
veteretur inuerecunde. Hoc quod audire vulgo soles,
quod apud Græcos in proverbium cecidit, Talis homi-
nibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem
vniuscuiusque actio dicenti similis est, sic genus dicen-
di aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciui-
tatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentum est
luxuriæ publicæ, orationis lasciuiæ, si modo non in vno
aut in altero fuit, sed approbata est, & recepta. Non
potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sa-
nus est, si compositus, græuis, temperans, ingenium quo-
que siccum ac sobrium est. Illo vitiatò, hoc quoque af-
fectatur. Non vides, si animus languet trahi membra, &
pigre moueri pedes? si ille effœminatus est, in ipso inces-
su apparere mollietatem? si ille acer est & velox, concitari
gradum? Si furit, aut (quod furori simile est) irascitur,
turbatum esse corporis motum; nec ire, sed ferri? Quan-
to hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo
permixtum est? Ab illo fugitur, illi patet, inde legem
petit. Quomodo Mœcenas vixerit, notius est, quam
vt narrari nunc debeat. Quomodo ambulauerit, quam
delicatus fuerit, quam cupierit videri, quam vitia sua la-
tere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æque soluta
est, quam ipse disiectus? Non tam insignita illius verba
sunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus,
quam vxor? Magni ingenij vir fuerat, si illud egisset via
rectiore, si non vitasset intelligi, si non etiam in oratio-
ne diffuseret. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis,
inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mœce-
nas in cultu suo. Quid purius amne, siluæque ripa co-
manibus? Vide vt aluceum hinc tribus arent, versoque vado,
rcmâc-

remittant hortos. Quid si quis foemina cirro crispata, & labris columbatur? incipitque suspirans, vt ceruice laxa feratur, nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagenaque tentant domos, & saepe mortem exigunt. Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila & crepacé mola focum mater aut vxor inuestiunt. Non statim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in vrbe semper incesserit? Nam etiam cum absentis partibus Cæsaris fungeretur, signum à discincto petebatur. Hunc esse qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, vt pallio velaretur caput, exclusis vtrinque auribus, non aliter quam in Mimo diuites fugitiui solent? Hunc esse cui cum maxime ciuilibus bellis strepentibus, & sollicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: spadones duo, magis tamen viri quam ipse? Hunc esse, qui vxorem millies duxit, cum vnam habuerit? Hæc verba tam improbe structa, tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omnium posita, ostendunt mores quoque non minus nouos & prauos & singulares fuisse. Maxima laus illi tribuitur mansuetudinis: pepercit gladio, sanguine abstinuit: nec vlla alia re, quid posset, quam licentia ostendit. Hanc ipsam laudem suam corrumpit, istis orationis portentosissimæ deliciis. Apparet enim mollem fuisse, non mittem. Hoc istæ ambages compositionis, hoc verba transuersa, hoc sensus magni quidem sæpe, sed eneruati dum exeunt, cuius manifestum facient, motum illi felicitate nimia caput: quod vitium hominis esse interdum, interdum temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas, fudit, cultus primum, corporum esse diligentior incipit. Deinde suppellectili laboratur, deinde in ipsas domos impenditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum respondeat nitor: deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate & soliti ordinis commutatione captatur: vt ea quæ cludere cœnam solent, prima ponantur: vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum assuevit animus fastidire quæ ex more sunt, & illi pro sordidis solita sunt, etiam in oratione quod nouum est, quaerit: & mono antiqua verba atque exoleta reuocat & pro-

fert: modo fingit, & ignota defleat: modo id quod nuper inerebruit, pro cultu habetur: audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcedant, & hinc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspensionem sui fecerit. Sunt qui illos detineant & porrigant. Sunt qui non vsque ad vitium accedant: necesse est enim hoc facere, aliquid grande tentanti, sed qui ipsum vitium ament. Itaque ubicunque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto descivisse, non erit dubium. Quomodo coniviorum luxuria, quomodo vestium, ægre civitatis iudicia sunt: sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animo quoque, à quibus verba exeunt, procidisse. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum à corona sordidior, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inrer se isti, non iudiciis distant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitiosa, sed & vitia laudantur. Nam illud semper factum est. Nullum sine venia placuit ingenium. Da mihi quemcunque vis magni nominis virum, dicam, quid illi ætas sua ignoverit, quid in illo sciens dissimulaverit. Multos dabo quibus vitia non nocuerint: quosdam quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ & inter miranda propositos: quos si quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta sunt, ut illas secum tractura sint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam civitatis, quæ nunquam in eodem diu stetit, versat. Multi ex alieno sæculo petunt verba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus & Curio nimis culti & recentiores sunt. Ad Appium vsque & ad Coruncanium redeunt. Quidam contra, dum nihil nisi tritum & vsitatum volunt, in sordes incidunt. Verumque diverso genere corruptum est, tam mehercules, quam si vellent splendidis vti, ac sonantibus, & poetiis, necessaria & in usu posita vitare: tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ad compositionem transcamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam prætractam & asperam probant, disturbant de industria, si quid placidus effluxit: nolunt sine salebra esse iuncturam: virilem putant & fortem, quæ

quæ autem inæqualitate percutiat. Quorundam non est compositio: modulario est: adeo blanditur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expectata vix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quam solet, ad morem suum pedemque respondens? Non tantum in genere sententiarum vitium est, si aut pusillæ sunt & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ quàm pudore saluo licet; sed si floridæ sunt, & nimis dulces; si in vanum exeunt, & sine effectû, nihil amplius quàm sonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est: Ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Sallustio vidente, amputatæ sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Arruntius vitæ raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium; exercitum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cœpit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fugam nostri fecere. Alio loco: Hiero rex Syracusanorum bellum facit. Et alio loco: Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere, Gustum tibi dare volui. Totus his contextitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & præne continua, nec sine causa: ille enim in hæc incidebat; at hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, vbi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius, Aquis hiemantibus. Arruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hiemauit tempestas. Et alio loco, cum dicere vellet frigidum annum fuisse, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias leues, præter militem & necessarios nauarum, hiemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallustius dicit: Inter arma ciuilia, æqui boni famas petit. Arruntius non temperauit quominus primo statim libro ponsret, ingentes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi vitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu æstimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio est: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa-

Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam, aut intervellunt: qui labra pressius tondent & abradunt, seruata & submissa cetera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucem togam, qui nolunt facere quicquam quod hominum oculis transire liceat: irritant illos & in se aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conspiciantur. Talis est oratio Mæcenatis, omniumque aliorum, qui non casu errant, sed scientes, volentesque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubar, quam mens cessit oneri, & inclinata vel prodita est: ita ista oratio, (quid aliud quam ebrietas?) nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoque robusta, fortis, virilis est. Si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam.

*Rege incolumi, mens omnibus una est:
Amisso, rupere fidem.*

Rex noster est animus. Hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant. Cum ille paulum vacillauit, simul ruunt. Cum vero cessit voluptati, artes quoque eius, actusque marcent, & omnis ex languido fluxoque conarusest. Quoniam hac similitudine sum vsus, perseverabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex cum honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum. Vbi vero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque qui initio quidem gaudent, ut solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas nervosque descendere deliciae, conspectu eorum quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, lætus, pro suis voluptatibus habet spectaculum alienarum, subministra: or libidinum, testisque, quarum sibi visum ingerendo abstulit: nec illi tam gratum est abundare iucundis, quam a cibum, quod non omnem illum apparatus per gulam ventremque transmittit, non cum omni exolctorum foeminarumque turba conuoluetur: moeretque,

que, quod magna pars suæ felicitatis exclusa corporis angustis, cessat. Nunquid enim, mi Lucili, hic furor est quod nemo nostrum mortale se cogitat: quod nemo imbecillum? immo quod nemo nostrum vnum esse se cogitat? Aspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice veteraria nostra, & plena multorum sæculorum vindemiis horrea. Vnum putas videri ventrem, cui tot consulum regionumque vitia conduntur? Aspice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. Vnum, putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si vnusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatque nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio brevis æui, & huius incerti. Quicquid facies, respice ad mortem.

Epist. CXV. NIMIS anxium esse te circa verba & compositionem, mi Lucili, nolo. Habeo maiora quæ cures. Quare quid scribas, non quemadmodum: & hoc ipsum, non vt scribas, sed vt sentias: vt illa quæ senseris magis applices tibi, & veluti signes. Cuiuscunque orationem videris sollicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillum occupatum. Magnus ille, remissius loquitur & securius. Quæcunque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est: si circumtonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum virile concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inspicere, o quàm pulchram faciem, quàm sanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus! hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum splendorem illi suum affunderent. Tum providentia, tum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantum, dii boni! decoris illi, quantum ponderis grauitatisque adderent? quanta esset cum gratia auctoria? Nemo illum

amabilem, qui non simul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiore fulgentioreque, quam cerni inter humana consuevit, nonne velut numinis occursum obstupefactus resistat, & ut fas sit vidisse, tacitus precetur? Tum auocante ipsum vultus benignitate productus, adoret ac supplicet: & diu contemplatus multum extantem, supraque mensuram solitorum inier uos aspici, claram oculis miti quidem, nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij nostri vocem verens atque attonitus emittat:

*O quam te memorem virgo! namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat.*

Sis felix, nostrumque leues quemcumque laborem.

Aderit, leuabitque, si colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum optimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta voluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, si nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa obstrigillant, & aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscuro retinent. Sed quemadmodum visus oculorum quibusdam medicamentis acui solet is repurgari: sic & nos, sic aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perspicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate opposita, & humilitate & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis sordido obrectam. Rursus aequè malitiam, & ærumnosi animi veterum perspicimus: quamuis multus circa diuitiarum radiantium splendor impediatur, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum potestatum falsa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quam contemnenda miremur, simillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio est Parentibus quippe, nec minus fratibus praefertunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos interest, ut Aristo ait, nisi quod nos circa tabulas & statuas insanimus, carius ineptis illos reperti in liuore calculi leues & aliquid habentes varietatis delectant: nos ingentium maculae columnarum: siue ex Aegyptiis arenis: siue ex Africae fossicadinibus adiectæ, porticum aliquam vel cap-

cem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos : cum sciamus quale sit quod absconditur, oculis nostris imponimus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus ? Scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus ant lacunaribus ornamentum te tue prætenditur: omnium istorum quos incedere altos vides, bracteara felicitas est. Inspice, & discas sub ista tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipsa res tot magistratus, tot iudices detinet, quæ magistratus & iudices facit, pecunia: quæ ex quo in honore esse cœpit, vetus rerum honor cecidit. Mercatorè sique & venales inuicem facti, quærimus, non quale sit quid sed quanti. Ad mercedem pij sumus, ad mercedem impij. Honestæ, quandiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrarium transgredi, si plus scelerata promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infusa cupiditas altius sedit, creuitque nobiscum. Deinde totus populus in alia discors, in hoc conuenit: hoc suspiciunt, hoc suis optant, hoc Diis velut rerum humanarum maximum, cum grati videri volunt, consecrant. Denique eo mores redacti sunt, vt pauperas maledicto probroque sit, contempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus nostris facem subdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales posse, nec habere.

*Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micant auro.*

Eiusdem currum aspice:

*Aureus axis erat, temo aureus, aurea summa
Curuatura rota: radiorum argenteus ordo.*

Denique quod optimum videri volunt sæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos desunt, qui lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant.

*Sine me vocari pessimum, vt diues vocer,
An diues, omnes quarimus: nemo, an bonus.
Non quare, & unde: quid habeas, tantum cogant.*

*Vbiq̄ue tanti quisq̄ue, quantum habuit, fuit.
 Quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil.
 Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
 Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.
 Pecunia ingens generis humani bonum,
 Cui non voluptas matris, aut blanda potest
 Par esse prolis, non sacer meritis parens,
 Tam dulce se quid Veneris in vultu micat,
 Merito illa amores cœlitum atque hominum mouet.*

Cum hi nouissimi versus in tragediæ Euripidis pronun-
 tiati essent, totus populus ad eiciendum & actorem & car-
 men consurrexit vno impetu, donec Euripides in mediũ
 ipse profuluisset, petens, vt expectarent, videntemque quem
 admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas
 Bellerophontes, quas in sua quisque dat. Nulla enim aua-
 ritia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. O
 quantum lacrymarum, ô quantum laborum exigit: quam
 misera desiderat is, quam misera partis est! Adice quotidia-
 nas sollicitudines, quæ pro modo habendi quemque dif-
 cruciant. Maiore tormento pecunia possidetur, quam quæ-
 ritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna inci-
 dunt, & maiora videntur. Denique vt nihil illis fortuna
 detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est. At feli-
 cem illum homines & diuitem vocant, & consequi optant,
 quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu illos esse
 conditionis peioris existimas, quam qui habet & miseriam
 & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri essent, cum
 diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cum am-
 bitiosis, & summum adeptis dignitatis statum, profecto vo-
 ta mutassent: cum interim illi noua suscipiunt, qui priora
 damnauerant. Nemo enim est cui felicitas sua, etiam si
 cursu venit, satisfaciatur. Queruntur & de consiliis, & de pro-
 cessibus suis: maluntque semper, quæ reliquerunt. itaque
 hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil maius
 existimo. Nunquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam solida
 felicitatem quam tempestas nulla cœcutiat, non per-
 ducent te apte verba contexta, & oratio fluens leniter.
 Fiant vt velent, dum animo compositio sua constet, dum
 sit magnus, & opinionum securus, & ob ipsa quæ aliis dis-
 plicent,

placent, sibi placens: qui profectum suum vita æstimet, & tantum scire se iudicet quantum non cupit, quantum non timet,

EPIST. CXVI. VTRVM satius sit, modicos habere affectus, an nullo, sæpe quæsitum est. Nostri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo salubris esses aut utilis possit vlla mediocritas morbi. Noli timere: nihil eorum quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ necessarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detrahā vitium. Nam cū tibi cupere interdixero, velle permittam: vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore consilio, vt voluptates illas magis sentias. Quid ni? Ad te magis peruentura sunt, si illis imperabis, quam si seruias. Sed naturale est, inquis, vt desiderio amici torquear. da tempus lacrymis tam iustè cadentibus, naturale est opinionib; hominum tangi, & aduersis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malæ opinionis metum? Nullum vitium est sine patrocinio: nulli non initium est verecundum & exorabile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis vt desinat, si incipere permiseris. Imbecillis est primo omnis affectus, deinde ipse se concitat, & vires dum procedit, parat: excluditur facilius quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic vbi nimium indulleris, vitium est. Voluptatem natura necessariis rebus admiscuit, non vt illam peteremus, sed vt ea sine quibus non possumus viuere, gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo veniat iure, luxuria est. Ergo intractibus resistamus: quia facilis, vt dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte, sed illud aliquatenus longe producitur, nec vbi vis accipit finem. Sapienti non sollicitè custodire se tutum est, & lacrymas suas & voluptates, vbi volet, sistet Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius respondisse adollescentulo cuidam quærenti, An sapiens amaturus esset? De sapiente, inquit, videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longe absumus, non est committendum vt incidamus in rem commotam, impoten-

tem, alteri emancipatam, vilem sibi. Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur: siue contempsit, superbia accendimur. Æque facilitas amoris, quam difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conscij nobis imbecillitatis nostræ, quiescamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quod Patruus de amore quærenti respondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum possumus nos, à lubrico recedamus. In sicco quoque parum fortiter stamus. Occurrès hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homunciones sumus. omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parum. Concupiscemus, sed temperate. Irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? Quia nos posse non credimus. Immo nehercules, aliud est in te. Vicia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, quam excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in causa est: non posse prætenditur.

EPIST. CXVII. Multum mihi tibi que negotium concinnabis, & dum nescis, in magnam me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus ego nec dissentire à nostris, salua gratia, nec consentire salua conscientia possum, Quæris, an verum sit, quod Stoicis placet. Sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse. Primum exponam: quid Stoicis videatur: tum dicere sententiam audebo. Placet nostris, quod bonum est, esse corpus: quia quod bonum est, facit. Quicquid facit, corpus est. Quod bonum est, prodest: faciat autem aliquid oportet, ut proficit. si facit, corpus est. Sapientiam bonum esse dicunt. Sequitur, ut necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putat eiusdem conditionis esse. Incorporale est & accidens alteri, id est, sapientiæ: itaque nec facit quicquam, nec prodest. Quid ergo, inquit, non dicimus, Bonum est sapere? dicimus, referentes ad id, ex quo pendet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hoc quid ab aliis respondeatur, audi, antequam ego incipio secedere, & in alia parte confidere. Isto modo, inquit, nec beate
viuere

viuere bonum est. Velint nolint, respondendum est, beatam vitam bonam esse beatè viuere bonum non esse. Etiamnum quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere? Ergo expetenda res est sapere. si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri verba torquere, & vnam syllabam expetendo interponere, quam sermo noster inferi non finit. Ego illam, si pateris, adiugam. Expetendum est, inquit, quod bonum est: ad expetendū, quod bono cōtingit: quod, cum bonum consecuti sumus, non petitur tanquam bonū, sed petito bono accedit. Ego non idē sentio, & nostros iudico in hoc descendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus præsumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est, aliquid omnib. videri: tanquam deos esse, inter alia sic colligimus, quod omnibus de diis opinio infusa est: nec vlla gens vsquam est adeo extra leges moreisque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate differimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica persuasione. Neminem inuenies, qui non putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod victi solent, vt prouocem ad populum. Nostris incipimus armis confingere. Quod accidit alicui, vtrum extra di cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, tam corpus est, quàm illud cui accidit. Nihil n. accidere sine tactu potest: Quod tangit, corpus est. Si extra est, postquã acciderat, recessit. Quod recessit, motum habet: quod motū habet corpus est. Speres me dicturum, non esse aliud cursum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed non sortis alterius. Si valetudo indifferens est: & valere indifferens est. Si forma indifferens est: & formosum esse indifferens est. Si iustitia bonum est: & iustum esse bonum est. Si turpitudine malum est: & turpem esse malum est. Tam mehercules quàm si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc vt scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est, quod sapiens est, sapit. Adeo non potest dubitari, an quale illud sit, tale hoc sit, vt quibusdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæsierim: Cùm omnia aut bona sint, aut mala, aut in-

differentia, sapere in quo numero sit: Bonum negant esse, malum utique non est. sequitur, ut medium sit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quam bono potest: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, ut sapiat, contingere nisi bono non potest: ergo indifferens non est. Atqui ne malum quidem est, quod contingere malo non potest: ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est: sapere non nisi bonus habet: ergo bonum est. Accidens est, inquit, sapientia. Hoc ergo quod vocas sapere, utrum facit sapientiam. an patitur? sine facit illud, sine patitur, utroque modo corpus est. Nam & quod fit, & quod facit, corpus est. si corpus est, bonum est. Vnum enim deerat illi, quominus bonum esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiam & sapere, cum in utrolibet eorum & alterum sit. Nunquid enim quemquam existimas sapere, nisi qui sapientiam habet? Nunquid quemquam qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici veteres ista distinguunt: ab illis diuisio vsque ad Stoicos venit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est agere: aliud, agrum habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentem non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia: aliud, sapere. Puto concedes, duo esse hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habetur sapientia, habet, qui sapit. Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumque perducta; ars enim vitæ est. Sapere quid est? Non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum est, mens bona: alterum, quasi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum tanquam, hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorum enuntiativi corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus seductum: tanquam, video Catonem ambulans: hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod video, cui & oculos & animum intendit. Dico deinde, Cato ambulat. non corpus quidem est quod nunc loquor, sed enuntiativum quiddam de corpore: quod alij effectum vocant, alij enuntiativum, alij edictum. Sic cum dicimus sapientiam, incorporale quiddam intelligimus. Cum dicimus. Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem interest utrum illud dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse: nondum enim quid

mihî

mihî videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem sit, sed nihilominus bonum? Dicebas paulo ante, aliud esse agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia. n. natura est qui habet, in alia quod habetur. Illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur, eiusdem naturæ sũt vtraque, & qui habet sapientiam, & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod habetur, alius qui habet: hic in eodem est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur: sapientia natura. ille à alienari potest, & alteri tradi, hæc non discedit à domino. Non est itaque quod compares inter se dissimilia. Cœperam dicere, posse ista duo esse, & tamen vtraque bona. Et sapientiam, & sapientem duo esse: & vtrumque bonum esse concedis. Quomodo nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habens sapientiam: sic nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habere sapientiam, id est, sapere. Ego in hoc volo sapiens esse, vt sapiam. Quid ergo? Non est id bonum, sine quo nec illud bonum est. Vos certè dicitis, sapientiam, si sine vsu detur, accipiendam non esse. Quis est vsus sapientiæ? Sapere: hoc est in illa pretiosissimum, quo detracto, superuacua fit. Si tormenta mala sunt, torqueri malum est: aded quidem vt illa non sint mala, si, quod sequitur, detraxeris, Sapientia habitus perfectæ mentis est: sapere, vsus perfectæ mentis. Quomodo potest vsus eius bonum non esse, quæ sine vsu bonum non est? Interrogo te, an sapientia sit expetenda. Fateris. Interrogo, an vsus sapientiæ sit expetendus. Fateris. Negas, si te illam recepturum, si vti ea prohibearis. Quod expetendum est, bonũ est. Sapere, sapientiæ vsus est: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre. Ergo sapere, sapientiæ vsus est. Vsus autem sapientiæ expetendus est. Sapere ergo expetendum est. Si expetendum est, bonum est. Olim ipse me damno, qui illos imitor dum accuso, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium potest esse, quin si æstus malum est, & æstuarè malum sit? Si algor malum est, malum sit algere? Si vita bonum est, & viuere bonũ est. Omnia ista circa sapientiam, non in ipsa sunt. At nobis in ipsa commorandam est; etiam si quid euagari libet, amplos habet illa spatiososque secessus. De deorum natura queramus, de siderum alimento, de his tam variis stellarum discursibus: an ad illarum motus nostra mouean-

tur corpora, an corporibus omnium, animisque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege constricta sint, nihilque in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis voluerit. Ista iam à formatione morum recesserunt: sed leuant animum, & ad ipsarum quas tractant, rerum magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec ut putas exacuunt, sed extenuant. Obsecro vos, cur tam necessariam curam maioribus melioribusque debitam, in re nescio an falsa, certè inutili, terimus? Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? Quid mihi profuturum est scire, illud bonum esse, hoc non esse? Temerè me geram, subibo huius voti aleam. Tibi sapientia, mihi sapere contingat: pares erimus. Potius id age, ut mihi viam monstres, qua ad ista perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quib. animum labantem studiis firmem: quemadmodum quæ me extransverso ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par esse tot malis possim: quomodo istas calamitates removeam, quæ ad me irruerunt: quomodo illas ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo vltimum & necessarium vitæ terminum non expectem, sed ipsemet, cum visum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quam optare mortem. Nam si vis vivere, quid optas mori? si non vis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam ut quandoque moriaris, etiam inuito positum est: ut cum voles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, alterum licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules viri legi: Ita inquit; quamprimum moriar. Homo demens, optas rem tuam. Ita quamprimum moriar. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo tenet, euade qua visum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe sunt elementa, quibus hic mundus administratur: Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam causa viuendi sunt, quam viæ mortis. Ita quamprimum moriar. Quamprimum istud, quod esse vis: quem illi diem ponis? Citius fieri quam optas, potest. Imbecillæ mentis ista sunt verba, & hac detestatione misericordiam

diam captantis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & salutem. Si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc est sapientia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimam agitare. Tot quæstiones tibi fortuna posuit, nondum illas soluisi. Iam cauillaris. Quam stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare. Remoue ista lusoria arma: decretoriis opus est. Dic qua ratione nulla animum tristitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc secretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic sit. Negemus, sapere bonum esse: vt hoc totum studium derideatur, tanquam operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud quæri, an bonum sit futura sapientia? Quid enim dubij est, oro te, an nec messem futuram iam sentiant horrea, nec futuram adolescentiam pueritia viribus aut vilo robore intelligat? Ægro interim nihil ventura sanitas prodest, non magis quam currentem luctantemque, post multos securorum sensus otium rescit. Quis nescit hoc ipso non esse bonum, id quod futurum est, quia futurum est? Nam quod bonum est, vtique prodest. Nisi præsentia, prodesse non possunt. Si non prodest, bonum non est vtique: si prodest, iam est. Futurus sum sapiens: hoc bonum erit, cum fuero: interim non est. Prius aliquid esse debet, deinde quale esse. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo autem tibi magis vis probari, non esse aliquid, quam si dixerò, Futurum est? Nondum enim venisse apparet, quod venit. Ver securum est: scio nunc hyemem esse. Æstas secutura est: scio æstatem non esse. Maximum argumentum habeo nondum præsentis, futurum esse. Sapiam, spero: sed interim non sapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum est, vt sapiam. ex hoc licet nondum me sapere intelligas. Non possum simul & in illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista non coeunt, nec apud eundem sunt vna bonum & malum. Transeuramus solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt futura, properemus. nemo qui obstrictæ parturienti filix sollicitus accessit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus suæ cor-

rit, tabulam laterunculariam perspicit, vt sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nuntiantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obsidium patriæ bonorum direptio. Adiace istis naufragium, motusque terrarum, & quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus, rebus nihil aliud quam animum oblectantibus vacas? Quid inter sapientiam & sapere interfit, inquis? Nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis detur, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide quam multa etiam diligentissimis pereant. Aliud valetudo sua cuique abstulit, aliud suorum: aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiscum diuidit somnus. Ex hoc tempore tam angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adiace nunc, quod assuescit animus delectare se potius quam sanare: & philosophiam oblectamentum facere, cum remedium sit. Inter sapientiam & sapere quid interfit, nescio. Scio mea non interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere interfit, didicero, sapiam? Cur ergo potius inter vocabula me sapientie detines, quam inter opera? Fac me fortiorem, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorum. Possum autem superior esse, si fecero omne quod disco.

EPIST. CXVIII. Exigis à me frequentiores epistolas. Rationes conferamus, soluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora essent: tu scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis: bene credi tibi scio. Itaque in antecessum dabo. Nec faciam, quod Cicero vir disertissimus facere Atticum iubet, vt etiam si rem nullam habebit, quod in buccam venerit, scribat. Nunquam potest deesse quod scribam, vt omnia illa quæ Ciceronis implent epistolas, transeam: quis candidatus labore, quis alienis, quis suis virib. pugnet, quis consulatum fiducia Cæsaris, quis Pompeij, quis aperte petat: quam durus sit foenerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinqui nummum mouere non possunt. Sua satius est mala quam aliena tractare: se excutere, & videre, quam multarum rerum candidatus sit, & non suffragari. Hoc est, mi Lucili, egregium, hoc securum

eorum, ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitiâ
 transire. Quam putas esse incundum, tribus vosatis
 cum candidati intenti suis pendeant, & alius nummos
 pronunciet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus
 osculis conterat, quibus designatus contingendam ma-
 num negaturus est, omnes attoniti, vocem præconis expe-
 ctant, stare otiosum, & spectare illas nundinas, nec emen-
 tem quicquam, nec vendentem. Quanto hic maiore gau-
 dio fruitur, qui non prætoria aut consularia comitia secu-
 rus intuetur, sed magna illa, in quibus alij honores anni-
 uersarios petunt, alij perpetuas potestates, alij bellorum
 euentus prosperos triumphosque, alij diuitias, alij matri-
 monia ac liberos, alij salutem suam suorumque. Quantæ
 animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare, & dice-
 re: Nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi copiam.
 Scio apud te Catones repelli, Vatinius fieri. Nihil rogo.
 Hoc est priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inui-
 cem scribere, & hanc integram semper egerere materiam,
 circumspectantibus tot millia hominum inquieta: qui vt
 aliquid pestiferi consequantur, per mala aiuntur in ma-
 lum, petuntque mox fugienda, aut etiam fastidientia. Cui
 enim assecuto satis fuit, quod optanti nimum videbatur.
 Non est, vt existimant homines, auida felicitas, sed pusilla.
 Itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia lon-
 ge ab illis iaces. Ei vero qui ad illa peruenit, humilia sunt.
 Mentior, nisi adhuc querit ascendere. Istud quod tu
 summum putas, gradus est. Omnes autem male habet
 ignorantia veri tanquam ad bona feruntur, decepti rumo-
 ribus. Deinde mala esse, aut inania aut minora quam spe-
 raerint, adepti ac multa passi vident: maiorque pars mi-
 ratur ex interuallo fallentia, & vulgo magna pro bonis
 sunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, queramus quid
 sit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius
 alio modo. Alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt:
 Bonum est, quod inuitat animos: quod ad se vocat. Huic
 statim opponitur: Quid si inuitat quidem, sed in perni-
 ciam? Scis quam multa mala blanda sint. Verum, & verifi-
 mile, inter se differtunt ita. Quod bonum est vero iungitur:
 non est enim bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se,
 & allicit facie, verisimile est, subrepsit, sollicitat, attrahit,

Quidam ita finierunt: Bonum est, quod appetitionem sua
 mouet, vel quod impetum animi tendentis ad se mouet.
 Et huic quidem opponitur. Multa enim impetum animi
 mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui
 sic finierunt: Bonum est, quod ad se impetum animi se-
 cundum naturam mouet: & ita demum petendum est,
 cum cœpit esse expetendum. Iam & honestum est: hoc
 enim perfectè est petendum. Locus ipse me admonet, ut
 quid intersit inter bonum honestumque, dicam. Aliquid
 inter se habent mixtum & inseparabile: nec potest bo-
 num esse, nisi cui aliquid honesti inest: & honestum utri-
 que bonum est. Quid ergo inter duo interest? Honestum
 est perfectum bonum, quo beata vita completur, eius
 contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale est.
 Sunt quædam neque bona neque mala: tanquam militia,
 legatio, iurisdictio. Hæc cum honestè administrata sunt,
 bona esse incipiunt, & ex dubio in bonum transcunt. Bo-
 num societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bo-
 num ex honesto fuit, honestum ex se est. Quod bonum
 est, malum esse potuit. Quod honestum est, nisi bonum
 esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt:
 Bonum est, quod secundum naturam est. Attende quid
 dicam. Quod bonum est, & secundum naturam est: non
 protinus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa
 quidem natura consentiunt: sed tam pusilla sunt, ut non
 conueniant illis boni nomen. Leuia enim sunt & contem-
 nenda. Nullum nec minimum contemnendum bonum.
 Nam quandiu exiguum est, bonum non est. Cum bonum
 esse cœpit, non exiguum est. Vnde aliquib. cognoscitur
 bonum? Si perfectè secundum naturam est. Fateris, in-
 quis, quod bonum est, secundum naturam esse. Hæc eius
 proprietas est. Fateris & alia secundum naturam qui-
 dem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum
 est, cum hæc non sint? quomodo ad aliam proprietatem
 peruenit, cum utriusque præcipuum illud commune sit, se-
 cundum naturam esse: ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc
 nouum est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus
 est pubes: alia eius proprietas fit: ille irrationalis est, hic
 rationalis. Quædam incremento non tantum in maius ex-
 eunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud, quod maius fit.

Virum

Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in
 utroque proprietates vini est. Exiguum mellis pondus, &
 magnum, sapore non differt. Diuersa ponis exempla. In
 istis enim eadem qualitas est: quamuis augeantur, man-
 nent. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprie-
 tate perdurant: quædam post multa incrementa, vltima
 demum vertit adiectio, & nouam illis, aliamque quam in
 qua fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit for-
 nicem. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu
 suo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit vel
 exigua? Quia non auget, sed implet. Quædam processu
 priorem exuunt formam, in nouam transeunt. Vbi ani-
 mus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius sequendo
 lassatus est, infinitum cepit vocari, quod longè aliud fa-
 ctum est quam fuit, cum magnum videretur, sed finitum.
 Eodem modo aliquid difficulter secari cogitauimus: nouis-
 sime crescente difficultate, insecabile inuentum est. Sic
 ab eo quod vix & ægrè mouebatur, processimus ad immo-
 bile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit: hoc
 in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum
 fecit.

EPIST. CXIX. QUOTIENS aliquid inueni, non ex-
 pecto donec dicas. In commune: ipse mihi dico. Quid sit
 quod inuenerim quæris? Sinum laxa, merum lucrum est.
 Docebo quomodo fieri diues celerrime possis, quod valde
 cupis audire. Nec immerito: ad maximas te diuitias com-
 pendiarie ducam. Opus erit tamen tibi creditore. Vt ne-
 gotiari possis æs alienum facias oportet: sed nolo per in-
 tercessorem mutueris, nolo proxeneta nomen tuum ia-
 stent. Paratum tibi creditorem dabo. Catonianum illud,
 A te mutuum sumes. Quantulumcunque est, satis erit, si
 quicquid deerit, id à nobis petierimus. Nihil enim, mi
 Lucili, interest, vtrum non desideres, an habeas. Summa
 rei in utroque est eadem: Non torqueberis. Nec illud præ-
 cipio, vt aliquid naturæ neges. Contumax est, non potest
 vinci, suum poseit: sed vt quicquid naturam excedit, scias
 precarium esse, non necessarium. Esurio? edendum est.
 Vtrum hic panis sit plebeius, an filigineus, ad naturam ni-
 hil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed imple-
 ri. Sitio. Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta,

anæa quam multa niue clusero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, sitim extingui. Vtrum sit aureum poculum, an crystallinum, an murhimum, an Tiburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipsa mihi commendabit quodecunque comprehendero. Nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregie dictum: Sapiens diuitiarum naturalium est quæsitior acerrimus. Inani me, inquis, lance muneris. Quid est illud inane? Iam ego paraueram fiscos. Circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerferem merces. Decipere est istud, docere paupertatē, cū diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius desinere non possunt? Vtrum malis habere multum, an satis? Qui multum habet, plus cupit: quod est argumentum, nondum illum satis habere: qui satis habet, confectus est, quod nunquam diuiti contingit, finem. An has ideo non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscripserit? Quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ sunt? Quia in pace otiosæ? Quia nec habere illas periculosum est, nec operosum disponere? An parum habet, qui tantum non alget, non esurit, non sitit? Plus Iupiter non habet. Nunquam parum est, quod satis est. Nunquam multum est, quod satis non est. Post Darium, & Indos, pauper est Alexander Macedo: quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit nouas, & vt ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini non est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est cœcitas mentium, & tanta initiorum suorum vnicuique, cum processit, obliuio. Ille modo ignobilis anguli non sine controuersia dominus, de tanto sine terrarum per suam rediturus orbem tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit: immo contra, nulli non maiorem sui cupiditatem incussit. Quæris, quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere posse, qui plus habet. Ad summam, quem votes mihi ex his, quorum nomi-

na cum Crasso Licinioque numerantur, in medium licet protrahas: afferat censum, & quicquid habet, & quicquid sperat, simul computet. Iste, si mihi credis, pauper est: si tibi, potest esse. At hic qui se ad id quod natura exigit composuit, non tantum extra sensum est paupertatis, sed extra metum. Sed ut scias quam difficile sit res suas ad naturalem modum coarctare, hic ipse quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & superuacui. At excæcant populum, & in se conuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo effertur, si multum auri tecto quoque eius illinitur, si familia aut corporibus lecta, aut spectabilis cultu est. Omnium istorum felicitas, in publicum spectat: ille quem nos & populo & fortunæ subduximus, beatus inorsum est, Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen inuasit occupata paupertas, sic diuitias habent quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. Econtrario dicere debemus, Febris illum tenet. Eodem modo dicendum est, Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim, quam hoc quod nemo monetur satis: ut omnia naturalibus desideriis metiaris, quibus aut gratis satis fiat, aut paruo. Tantum miscere vitia desiderii noli. Quæris quali mensa, quali argento, quam paribus ministeriis & leuibus afferat cibus. Nihil præter cibum natura desiderat.

*Num tibi, cum fauces vrit sitis, aurea quaris
Pocula? Num esuriens fastidis omnia, præter
Pauonem rhombumque?*

Ambitiosa non est fames, contenta desinere est. Quo desinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat. Quemadmodum non impleat ventrem, sed faciat. Quemadmodum sitim primâ potione sedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quam eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quam crinitus puer, & quam per lucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum,

Hoc parum decens, illud parum lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, vt salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu: deliciis omnia misere ac sollicitè comparantur. Vtatur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quam quia quicquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur.

EPIST. CXX. EPISTOLA tua per plures quæstiuiculas vagata est, sed in vna constitit, & hanc expediri desiderat: Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc dicam. Bonum putant esse aliqui, quod vtile est. Iraque hoc & diuitiis, & equo, & vino, & calceio nomen imponunt. Tanta est apud illos boni utilitas, & adeo vsque ad sordida descendit. Honestum putant, cui ratio recti officij constat: tanquam pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamque sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex vno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est: quod honestum est, vtique bonum. Superuacuum iudico adiacere, quid inter ista discriminis sit, cum sæpe dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & male vti potest. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus quam multi male vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo desideras dici: Quomodo ad nos prima boni honestique notitia peruenit. Hoc nos docere natura non potuit: Semina nobis, scientiæ dedit, scientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidisse: quod est incredibile, virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis videtur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum indicante. Hoc verbum cum Latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem suam redigendum. Vt ergo illo non tantum tanquam recepto, sed tanquam vsuato. Quæ sit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis sanitatem: ex hac collegimus esse aliquam & animi. Noueramus corporis vires: ex his collegimus esse & animi robur. Aliqua benigna
facta

facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupescerant: hæc cepimus tanquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ species alicuius conspicui facti fulgorque celabat. Hæc dissimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex hic ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiusque regno iudicauit, regias opes posse contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente venenum se regi daturum, monuit Pyrrhum, cauere insidias, eiusdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati sumus ingentem virum, quem non regis, non contra regem promissa flexissent, boni exempli tenacem: quod difficillimum est in bello innocentem: qui aliquid esse crederet etiam in hostes nefas: qui in summa paupertate quæ sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quam venenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non posse corrumpi. Horatius Cocles solus impleuit pontis angustias, adimique à tergo sibi reditum, dummodo iter hosti auferretur, iussit, & tamdiu restitit prementibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquam respexit, & extra periculum esse patriam periculo suo sensit: Veniat si quis vult, inquit, sic euntem sequi: deditque se in præceps, & non minus sollicitus in illo rapido aluco fluminis, vt armatus, quam vt saluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit, quam si sponte venisset. Hæc & huiusmodi facta imaginem nobis ostendere virtutis. Adiciam quod mirum fortasse videatur. Mala interdum speciem honesti obrulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt scis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem: cum plurimum interfit, vtrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt Lucili, qui non donant, sed proiciunt. Non voco ego liberalem, pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia felicitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos similitudo coegit attendere, & distinguere specie quidem vicina, re autem plurimum inter se dissidentia. Dum obseruamus eos quos insignes egregium opus fecerat, cepimus annotare, quis rem aliquam generoso animo fecisset, & magno impetu, sed semel, hunc vidimus in bello fortē, in foro

rimidum, animosè paupertatem ferentem, humiliter infamiam, factum laudauimus, contempsimus virum. Alium vidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sanctè ac religiose administrantem: non deesse ei & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his, quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum esset, plena manu dantem: vbi laborandum, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper & in omni actu par sibi: iam non consilio bonus, sed more eo perductus, vt non tantum rectè facere posset, sed nisi rectè, facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse virtutem: hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrænnari, metus comprimere, facièda prouideri, reddenda distribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & suum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata vita secundo defluens cursu, arbitrij sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Nunquam vir ille perfectus adeptusque virtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidentia tristis excepit; ciuem esse se vniuersi & militem credens, labores velut imperatos subiit. Quicquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi. Hoc quaecumque est, inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam. Necessario itaque magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato suo questus est fecit multi intellectum sui, & non aliter quam in tenebris lumen effulsit, aduersusque in se omnium animos, cum esset placidus & lenis, & humanis diuinisque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad summam sui adductus, supra quam nihil est nisi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinum est, quam vbi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem breue hospitium: quod relinquendum est, vbi te grauem esse hospiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum

mentum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat & angusta, si exire non metuit. Scit enim quo exiturus sit, qui vnde venerit, meminit Non videmus quam multa nos incommoda exagitant, quam malè nobis conueniat hoc corpus. Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimus. Alias nerui nos, alias pedes vexant: Nunc deiectio, nunc destillatio. Aliquando superest sanguis, aliquando deest. Hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, immo morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo stamus. & illo vnde nobis cadendum est, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens nostra sit. Hoc quod futurum dico, cum maximè sit, & pars eius magna iam facta est. Nam quod viximus tempus, eo loco est quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem: cum tantumdem in mortem singuli conferant. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficiamus, sed ille proficitur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, vt in hac statione qua positus est, honeste se atque iudicarie gerat: ceterum nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum iudicat, sed vt commodatis vitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius videremus constantiæ, quid ni subiret nos species non vlcera indolis? Vtrique si hanc, vt dixi, magnitudinem veram esse ostendebat. Qualitatis vera timor permanet, falsa non durat. Quidam alterais Vatinij, alternis Catones sunt. Et modo parum illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero: Modo Lucium diuitis, Apicium cœnis, Mæcenatem deliciis prouocant. Maximum indicium est malæ mentis fluctuatio, & inter simulationem virtutum, amoremque vitiorum, assidua iactatio.

— *habebac sape ducentos,*
Sepe decem seruos: modo reges atque tyrannas,

*Omnia magna loquens : modo sit mihi mensa tripes, &
 Concha salis puri, & toga qua defendere frigus,
 Quamuis crassa, queat. decies centena dedisses
 Huic parco pauis contemio; quinque diebus
 Nil erat in loculis.*

Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius: nunquam eundem, nec similem quidem sibi. Adeo in diuersum aberrat. Multos dixi: prope est vt omnes sint. Nemo non quotidie & consilium mutat, & votum: modo vxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult: modo id agit, ne quis sit officiosior seruus: modo dilatat vsque ad inuidiam: modo subdit, & contrahitur infra humilitatem verè iacentium: nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnam rem puta vnum hominem agere. Præter sapientem autem nemo vnum agit. Ceteri multiformes sumus: modo frugi tibi videbimur & graues, modo prodigi & vani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem institueris præstare te, talem vsque ad exitum serues. Effice vt possis laudari: si minus, vt agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, merito dici potest: Hic quis est? Tanta mutatio est.

EPIST. CXXI. LITIGABIS, video: cùm tibi hodiernam quæstiunculam, in qua satis diu hæsimus, exposuero. Iterum clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclamanti tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Posidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam: Non quicquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad vestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamsi non omnia meliorem eum faciant. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt, & ordinant; quædam naturam eorum & originem scrutantur. cùm quarritur, quare hominem naturam produxerit, quare prætulit animalibus ceteris, longè me iudicas mores reliquisse? falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi
 quid

quid homini sit optimum, inueneris? nisi naturam eius inspexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum sit, cum didiceris quid natura tua debeat. Ego, inquis, volo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse vanumque hoc quod felicitas dicitur: vnam illi syllabam facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, non desistam persequi nequitiam, & affectus effratissimos inhibere, voluptates ituras in dolorem compescere, & votis obstrepere. Quid ni? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natū sit quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea, quæ paulo remotiora videntur excutere. Quærebamus an esset omnibus animalibus constitutionis suæ sensus. Sensum autem esse ex eo maxime apparet, quod membra apte & expedite mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili. Rector nauis scit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam similitudinem multos variosque ante se posuit, celerrime denotat, & inter ceram opusque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vsū sui mobile. Mirari solemus scenæ peritos, quod in omnem significationem rerum & effectuum parata illorum est manus, & verborum velocitatem gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo agro molitur artus suos, nemo in vsu sui hæsit. Ad hoc edita protinus faciunt: Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, patres suas animalia apte mouebunt: quia si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur, metusque illa in rectam, non voluntas mouet: quod est falsum. Tarda enim sunt, quæ necessitate impelluntur. Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adegit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare vires suas cœpit, cadit, & cum fleru torrens resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuersa tam diu se torquent,

ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit supinata testudo. Iniquita est tamen desiderio naturalis status: nec ante desinit niti, quater se, quam in pedes constitit. Ergo omnibus, constitutionis suæ sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia, quam quod nullum animal ad vsum sui rude est. Constitutio est, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, vt istam finitionem magnæ parti togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaque infans ille, quid sit constitutio, non nouit: constitutioaem suam nouit: & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionem suam crasse intelligit, & summatim & obscure. Nos quoque animum habere nos scimus: quid sit animus, vbi sit, quale sit, & vnde, nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus, ac sedem, talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus. Necessè est enim id sentiant, per quod alia quoque sentiunt. Necessè est sensum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid quod impetus suos moueat: quid sit illud, ignorat. Et conatum sibi esse scit: quid sit, aut vnde sit, nescit. Sicut infantibus, sic quoque animalibus principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutioni suæ conciliari: hominis aurem constitutionem rationalem esse: & ideo conciliari hominem sibi, non tanquam animali, sed tanquam rationali. Ea enim parte ubi carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondum sit? Vnicuique ætati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur, in qua sunt. Infans sine dentibus est: huic constitutioni suæ conciliatur. Enati sunt dentes: huic consti-

constitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in segetem frugemque ventura est, alienam constitutionem habet tenera, & vix eminens sulco: alium cum conualuit, & molli quidem culmo, sed qui feret onus suum, confluit: aliam cum flavescit, & ad aream spectat, & spica eius induit: in quamcunque constitutionem venit, eam tucitur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adolescentis, senis. Ego tamen idem sum qui & infans fui, & puer, & adolescens. Sic quamvis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoque in quo nascitur, secundum naturam est. Primum sibi ipsi conciliatur animal: debet enim aliquid cedere, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? Mihi. Ergo mei curam ago. Dolorem refugio. Pro quo? Pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cunctis: nec inferitur, sed innascitur. Producit foetus suos natura, non abiicit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno utero vel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbra quoque transuolantium reformidant, obnoxia auiibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. *Quemadmodum*, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris, aut mortiferæ rei potest? Primum quæratur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, si intellexerint, faciant. Quid est, quare pauonem, quare anserem gallina non refugiat, quum tanto minorem, & ne notum quidem sibi accipitrem fugiat? Quare pulli selem timent, canem non timent? Apparet illis inesse scientiam nocituræ, non experimento collectam. Nam antequam possit experiri, cauent. Deinde, ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec vnquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentia æqualis est illis à pernicioso fuga. Præter-

ea non sunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vsu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & varium, quod vsus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus & statim. Sitamen exigit, dicam quomodo omne animal perniciofa intelligere conetur. Sentit se carne constare. Itaque sentit, quid sit, quo secari caro, quo vri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur salutis suæ quique: & quæ iuuant, illa petit, læsura foimidat. Naturales à contrariis aspernationes sunt. Sine vlla cogitatione, sine consilio, quicquid natura præcipit. Non vides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? quanta diuidui laboris obeundis concordia? Non vides quam nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit, fila disponere? Alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis araneatum pares telas, par in fanis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quicquid ars tradit, ex æquo venit quod natura distribuit. Hæc nihil magis quam tutelam sui, & eius perniciam tradidit. Ideoque etiam simul incipiunt, & discere & viuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione, & caritate sui. Non poterant salua esse, ni vellent. Nec hoc per se profuturum erat: sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes vtilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum solertia est. Videbis quæ aliis inutilia sunt, sibi ipsa non deesse.

EPIST. CXXII. Detrimentum iam dies sensit: resistit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso, vt ita dicam, die surgat, officiosior meliorque quam si quis illum expectat, vt luce prima exeat. Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucum est. Sunt quibus officia

officia lucis noctisque peruertunt: nec ante deducunt oculos hesternæ graues crapula, quam appetere nox coepit. Qualis eorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius.) pedibus nostris subditos econtrario posuit,

*Nosque ubi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis fora rubens accendit lumina vesper.*

Talis horum contraria omnibus non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, vt M. Cato ait, nec orientem vnquam solem viderunt, nec occidentem. Hos tu existimas scire, quemadmodum viuendum sit, qui nesciunt quando? Et hi mortem timent, in quam se viui condiderunt. tam infausti ominis, quam nocturnæ aues sunt. Licet in vino vinguentroque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula distinctis, totum peruerse vigilæ tempus diducant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certe interdum parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus vitam. Huius & officium & argumentum actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur: ita sine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & super membra iners sagina succrescit. Ita istorum corpora qui se tenebris dicauerunt, fœda visuntur. Quippe non speciosior illis, quam morbo pallentibus color est: languidi & euaniidi albet, & in viuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: tanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stuper, ille caligat, invidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt. hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis: Nec tantum discedere à recto, sed quam longissime abire. Deinde etiam econtrario isti non videntur tibi contra naturam viuere, qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanib. venis, & ad cibum ebrii transeunt? Atqui frequens hoc adolescentium vitium est, qui vires

excolunt. In ipso pæne balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, vt sudorem quem mouerunt portionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. Post prandium aut cœnam bibere, vulgare est. Hoc patres familiaria rustici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod liberè penetrat ad neruos. Illa ebrietas inuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutant cum fœminis vestem? Non viuunt contra naturam, qui expectant vt pueritia splendear tempore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miserius potest? Nunquam vir erit, vt diu virum pati possit: & cum illum contumeliaz sexus eripuisse debuerat, nec aras quidem eripiet? Non viuunt contra naturam, qui hieme concupiscunt rosam? fomentoque aquarum calensium, & calorum apta mutatione, bruma lilium, florem vernum exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus ferunt, quorum siluæ in tectis domorum ac fastigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta thermatarum in mare iaciunt, nec delicate natate idsi sibi videntur, nisi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem velle, nouissimè in totum ab illa desciscunt. Lucet somni tempus est. Quies est. nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit. tempus est cœnæ. Non oportet id facere, quod populus. Res fordida est, trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur, proprium nobis ac peculiare mane fiat. Isti vero mihi defunctorum loco sunt. Quantulum enim à funere abunt, & quidem acerbo qui ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Autilium Butam prætorium, cui post patrimonium ingens consumptum, Tiberius paupertatem consenti: Sero, inquit, exspectatus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabili poëta, & amicitia Tiberij notus & frigore. Ortus & occasus libentissimè inserebat. Itaque cum indignaretur quidam illum toto die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natra Pinarius ait: Nunquid liberalius possum agere?

Paratus

Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos
versus recitasset :

Incipit ardentem Phœbus producere flammam,

Spargere se rubicunda dios, iam tristis hirundo

Argentis reditura cibos immittere nidis

Incipit, & molli partitos ore ministrat.

Varus eques Romanus L. Vinicij comes cœnarum botia-
tum affectator, quas improbitate linguæ merebatur, ex-
clamauit: Incipit Buta dormire. Deinde cum subinde re-
citasset:

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt:

Iam dare sopitis nox nigra silentia terris

Incipit

idem Varus inquit: Quid dicit? lam nox est: ibo, & Butam
salutabo. Nihil erat notius hæc eius vita in contrarium
circumacta, quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt.
Causa autem est ita viuendi quibusdam, non quia aliquid
existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil
iuuat obuium, & grauis malæ conscientiæ lux est: & om-
nia concupiscenti aut contemnti, prout magno aut par-
uo empta sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea lu-
xuriosi vitam suam esse in sermonibus, dum viuunt, vo-
lunt. Nam si tacetur, perdere se putant operam, itaque ma-
le habent quotiens non faciunt, quod excitet famem. Mul-
ti bona comedunt, multi amicos habent. Vt inter istos no-
men iuuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed
notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas vul-
gatis nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum nar-
rantem audieramus (erat autem fabulator elegantissi-
mus) habitasse se supra domum Sp. Anij. Is erat ex hac tur-
ba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam no-
ctis flagellorum sonos: quæro quid faciat. Dicitur ratio-
nes accipere. Audio circa horam sextam noctis clamorem
concitatum: quæro quid sit. Dicitur vocem exercere. Quæ-
ro circa octauam horam noctis, quis sit ille sonus rota-
rum, velle gestari dicitur. Circa lucem dicitur. Pueri
vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid sit.
Dicitur mulsum & alicam poposcisse, à balneo exisse. Ex-
cedebat, inquit, cæna eius diem? minime. Valde enim fru-
galiter vivebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaque cre-
bro dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum. Vos,

Inquit, illum & lychnobium diceris: non debes admirari si tantas inuenis vitiõrum proprietates: varia sunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est; multiplex prauis, quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequentium. Faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent: ab his distorti plurimum, & omnibus & inter se dissident. Causa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à cæteris distinguunt, quomodo elegantia conuatum, mundiciis vehiculorum, sic volunt separate etiam temporum dispositione: nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui, ut ita dicam, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis vitæ est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandam. Illam sequentibus omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quam contra aquam remigantibus.

EPIST. CXXXIII. ITINERE confectus incommodo magis, quam longo in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc æqui, hanc pistoris moram boni confulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quam nihil sit græue, quod leuiter excipias: quam indignandum nihil, nisi ipse indignando astruas. Nō habet panem meus pistor, sed habet villicus, sed habet atricis, sed habet colonus. Malū panem, inquis. Expecta, bonus fiet: etiam illum teneri tibi, & libigineum fames reddet. Ideo non est ante edendum, quam illa impèret. Expectabo ergo: nec ante edam, quam aut bonum panem habere cæpero, aut malum fastidire deshero. necessarium est, paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis ac regibus octauam prohibent & occurrunt. Quicquid vult, habere nemo potest: illud potest, nolle quod non habet: rebus oblati hilaris vti. Magna pars libertatis est, bene moratus ventis, & contumeliæ patiens. Estimari non potest, quantam voluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa acquiescit. Non vnctiones, non balneum, non vllam aliud remedium quam temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit.

hæc

hæc qualiscunque cœna adiciâli iucundior erit. Aliquan-
do enim experimentum animi sumpsi subitum : hoc est,
simplicius & verius. Nam ubi se præparavit, & indixit sibi
patientiam, non æque apparet, quantum habeat veræ fir-
mitatis. Illa sunt certissima argumenta, quæ ex tempore
dedit, si non tantum æquus molesta, sed placidus aspexit,
si non excanduit, non litigavit, si, quod dari deberet, ipse
sibi non desiderando supplicuit; & cogitavit, aliquid con-
suetudini suæ, sibi nihil deesse. Multa quam superuacua
essent, non intelleximus, nisi cum deesse cœperunt. Ute-
bamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habeba-
mus. Quam multa autem paramus, quia alij parauerunt &
quia apud plerosque sunt? Inter causas malorum nostro-
rum est quod viuimus ad exempla: nec ratione componi-
mur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci face-
rent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quasi
honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud
nos locum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam
sic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equi-
tatus, ut agmen cursorum antecedit. Turpe est, nullos es-
se qui occurrentes via deiciant, qui honestum hominem
venire magno puluere ostendant. Omnes iam multos ha-
bent, qui crystalina & murrina & calata magnorum artifi-
cum isanu, portent. Turpe est, videri, eas te habere sarcia-
nas, quæ ruto concuti possint. Omnium pedagia oblita
facie vehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Tur-
pe est neminem esse in comitatu puertorum, cuius sana fa-
cies medicamentum desideret. Horum omnium sermo vi-
tandus est. Hi sunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde trans-
ferunt. Pessimum genus hominum videbatur, qui verba
gestarent. Sunt quidam qui vitia gestant. Horum sermo
multum nocet. Nam etiam si non statim officit, semina
in animo relinquit: sequiturque nos etiam cum ab illis dis-
cesserimus, resurrecturum postea malum. Quemadmo-
dum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auri-
bus modulationem ac dulcedinem cantus, quæ cogitatio-
nes impedit, nec ad seria patitur intendi: sic adulatorum
& praua laudantium sermo diutius hæret quam auditur:
nec facile est, animo dulcem sonum excutere. profequitur
& durat, & ex intervallo recurrit. Ideo claudendæ

sunt aures malis vocibus, & quidem primis. nam cum ini-
 tium fecerunt, admissæque sunt, plus audent. Inde ad hæc
 peruenitur verba. Virtus & philosophia, & iustitia, ver-
 borum inanium crepitus est. Vna felicitas est bona vita: fa-
 cere omnia libere, frui patrimonio: hoc est viuere, hoc est
 se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis vi-
 ta decurrit. Dubitamus quod iuuat facere, & ætati non
 semper voluptates decerpituræ, interim dum potest, dum
 poscit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præ-
 currere, & quidquid illa ablatura est, iam sibi interdicare?
 Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inui-
 diam. Quotidie sobrius prodisc: sic cœnas, tanquam ephemeridem patri approbaturus. Non est istud viuere, sed alienæ
 vitæ interesse. Quanta dementia est, heredi suo pro-
 curare, & sibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum
 magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte,
 quo plus acceperit. Istos tristes & superciliosos alienæ vi-
 tæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis ne
 feceris. Nec dubitaueris, bonam vitam, quam opinionem
 bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ sunt, quam
 illæ, quas Vlyxes nisi alligatus, præteruehi noluit. Idem
 possunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtu-
 tibus: & in turpem vitam miseros turpius illidunt. Quan-
 to satius est, rerum sequi limitem, & eo se perducere, vt ea
 demum sint tibi iucunda, quæ honesta? Quod assequi pote-
 rimus, si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut in-
 uitent, aut fugent. Inuitent, vt diuitiæ, voluptates, for-
 ma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent, labor,
 mors, dolor, ignominia, victus adstrictior. Debemus ita-
 que exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In con-
 trarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduer-
 sus potentia concitemur. Non vides quam diuersus sit as-
 cendentium habitus & descendantium? Qui per pronum
 eunt, resupinant corpora: qui in arduum incuruant. Nam
 si descendas, pondus suum in priorem partem dare: si as-
 cendas, retro abducere cum vitio, Lucili, consentire est. In
 voluptates descenditur: in res asperas & duras subeundum
 est. Hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc
 me existimas dicere, eos tantum perniciosos esse auribus no-
 stris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per se
 formi-

formidabilis rei, incutiunt. Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad vitia. Hoc enim iactant, solum sapientem & doctum esse amatorem. solus apte ad hanc artem æque combibendi & conuiuandi sapiens est peritissimus. Quæramus, ad quam vique ætatem iuuenes amandi sint. Hæc Græcæ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus: discenda virtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in nullo habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolat. Gloria vanum & volatile quiddam est, auraque mobilis. Paupertas nulli malum est, nisi repugnanti. Mors malum non est. Quid quereris? Sola ius æquum est generis humani. Superstitio error insanus est: amandos timet, quos colit violat. Quid enim interest, vtrum deos neges, an infames? Hæc discenda, immo ediscenda sunt: non debet excusationes vitio Philosophia suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

EP. CXXIV. POSSVM *Multa tibi veterum præcepta referre. Ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.* Nō refugis autem, nec vlla te subtilitas abigit. Non est elegantæ tuæ, tantum magna sectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, vbi summa subtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum sensu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum est, in mutis animalibus & infantibus non esse. Quicumque voluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam voluptatem reiiceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et e contrario nullum dolorem volentes subiremus: nullus enim non offendit sensum. Præterea non essent digni reprehensione, quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus illos qui nihil viriliter aufuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est, iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidisti appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio isti rei præposita est, quam

admodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos vilissimæ parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quam in aliis animalibus tardior. Quid si quis velit non oculis, sed tactu minuta discernere? subtilior ad hoc nulla acies quam oculorum & intentior daretur, bonum malumque discernere. vides in quanta ignorantia veritatis versetur, & quam humi sublimia ac diuina proiecerit. apud quem de summo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu comprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic beata vita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe vos à manifestis beatam vitam sui initium capere dicitis. Dicimus beata esse, quæ secundum naturam sunt. Quid autem secundum naturam sit, palam & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? Quod contingit & protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum voluptatem infantia donas, ut inde incipiat nascens, quo consummatus homo peruenit. Cacumen radices loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero iacentem, vixque inceptum, tenerum & imperfectum & informem, iam in aliquo bono esse, aperte videretur errare. Atqui quantum interest inter eum qui cum maxime vitam accipit, & illum qui maternorum viscerum latens opus est? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æque maturus est: quia non magis infans adhuc boni capax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique mutuo non est? quia nec ratio. Ob hoc in infante quoque non est: nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, eum ad rationem perueniet. Est aliquod irrationale animal. Est aliquod nondum rationale. Est rationale, sed imperfectum. In nullo horum bonum. Ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista quæ retuli distat? Nunquam erit bonum in eo quod rationale est. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest: in imperfecto iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abest ab infantia, quantum à primo virtutum,

tinum, quantum ab initio perfectum : ergo nec in vtero, modo coalescente corpore seculo, est. Quid ni non sit? non magis quam in semine. Vt si dicas, aliquid arboris, aut sati bonum: hoc non est in prima fronde, que emissa cum maxime protumpit. Est aliquid bonum tritici: hoc nondum est in herba lactente: nec cum folliculo se exerit spica mollis, sed cum frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quæ admodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert: ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicam. Liber animus est ac rectus, alia subiiciens sibi, se nulli. Hoc bonum a deo non recipit infantia, vt pueritia non speret, adulescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, si illuc longo studio intentoque peruenit, vbi & hoc & bonum & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquid bonum esse arboris, aliquid herbæ. Potest ergo esse aliquid & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est: hoc quod in illis bonum est, precario bonum dicitur. Quod est? inquis. hoc quod secundum naturam cuiusque est. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo potest. Felicioris meliorisque naturæ est. Nisi vbi rationi locus est, bonum non est. Quatuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eandem naturam habent. Illa diuersa sunt, quod alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo vnius bonum natura perficit, Dei scilicet: alterius cura, hominis. Cetera in sua natura perfecta sunt: non vere perfecta, à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum vniuersam naturam perfectum est. Vniuersa autem natura rationalis est: cetera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata vita esse, nec id potest quo beata vita efficitur. Beata autem vita bonis efficitur. In mutuo animali non est quo beata vita efficitur. Ergo in mutuo animali bonum non est. Mutuum animal sensu comprehendit præsentia: præteritorum reminiscitur, cum id incidit quo sensus admonetur, tanquam equus reminiscitur viæ, cum ad initium eius admorus est. In stabulo quidem nulla viæ, quamuis sæpe calcata, memoria est. Tertium vero tempus, id est futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo

potest eorum videri perfecta natura, quibus vsus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, praeterito, praesente, & futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est, in transcurso datum, praesens: praeteriti rara memoria est, nec vnquam reuocatur, nisi praesentium occurfu. Non potest ergo perfectae naturae bonum in imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & fata. Nec illud nego, ad ea quae videntur secundum naturam, magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquam autem aut inordinatum est bonum aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indispofite mouentur? Dicerem illa perturbate & indispofite moueri, si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbetum enim id est, quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli vitium est, nisi cui virtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in mutis animalibus, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: sed quale? Nec bonum absolute, nec virtus, nec perfectum. Haec enim rationalibus solis contingunt, quibus datum est scire, quate, quatenus, quemamodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quo non pertineat ista disputatio, quaeris, & quid animo tuo profutura sit, dico: Et exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, quam si tibi bonum tuum ostendo, si a mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerceas? Pecudibus ista maiores fetusque natura concessit. Quid ex colis formam? Cum omnia feceris, a multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythae solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formosior. Cum te ad velocitatem paraueris, par lepufculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vincit te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc est? animus scilicet emendatus ac

purus

purus ar
tra se su
tio. Ha
plurimo
ex te
eripi
quod m
qua te
tunc ha
ces.

EX

E

quifita,
modus q
quod satis
producent
tem, nisi a
gnae diu
atrem nat
te non est
non est ne
quod natu
fadatur. I
cogunt, q
quod satis
totius man